

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

**студентів і магістрантів педагогічного факультету
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка**

Випуск XIX

Кам'янець-Подільський – 2023

УДК 378.4(477.43)

З-41

Рецензенти:

Лабунець В.М., доктор педагогічних наук, професор;
Галаманжук Л.Л., доктор педагогічних наук, професор.

Редакційна колегія:

Бахмат Н.В., доктор педагогічних наук, професор;
Гудима Н.В., кандидат філологічних наук, доцент;
Демчик К.І., кандидат педагогічних наук, старший викладач;
Ковальчук О. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач.

Відповідальний секретар:

Бахмат Н.В., доктор педагогічних наук, професор

*Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
Протокол №-- від -- травня 2023 року*

З-41 Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2023. Вип. XIX. --- с.

ISBN

У збірнику вміщено матеріали, які стали результатом науково-дослідної діяльності студентів і магістрантів педагогічного факультету. Автори статей досліджують актуальні проблеми в галузі дошкільної, початкової, середньої освіти та історії педагогіки.

ISBN

УДК 378.4(477.43)

*Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія
КВ № 14713-3684ПР «Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного
факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка».*

© Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023

ЗМІСТ

<i>БАБІЙ Альона</i>	
Казка як засіб формування національного характеру дитини	11
<i>БАБ'ЮК Аліна</i>	
Сучасний урок як засіб виховання гуманістичних цінностей у молодших школярів	15
<i>БЕЛІНСЬКА Юлія</i>	
Викладання іноземної мови у сучасному світі і ідей і практик початкового навчання	19
<i>БІЛИК Яна</i>	
Сучасна українська музика як явище світової культури	22
<i>БОГУЦЬКА Альона</i>	
Вплив художньої праці на формування креативно-технологічних здібностей молодших школярів	25
<i>БОГУЦЬКА Альона</i>	
Пізнання молодшими школярами історії розвитку освітніх закладів Правобережної України	28
<i>БОЖЕК Марія</i>	
Формування естетичних цінностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва	32
<i>БОЙЧУК Вікторія</i>	
Розвиток іншомовної компетентності в письмі учнів початкових класів засобами текстових моделей та письмових гайдів	35
<i>БОРТНЯК Мар'яна</i>	
Технологій раннього навчання дітей грамоти: сутність і зміст	38
<i>БРИЛА Наталія</i>	
Шляхи національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти на уроках технологій	42
<i>БУГЕР Анастасія</i>	
Розвиток пізнавальної самостійності та творчої активності учнів початкових класів	45
<i>ВАНЮШКІНА Юлія</i>	
Виховання міжетнічної толерантності молодших школярів як наукова проблема	47
<i>ВІТИК Оксана</i>	
Використання ігрових форм роботи як засобу екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку на уроках мистецтва	51
<i>ВОЙТОВИЧ Валентина</i>	
Виховання турботливості у першокласників на уроках письма	54

<i>ВОЙЦЕХОВСЬКА Вікторія</i>	
Виховання та розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами української спадщини на уроках технологій	57
<i>ВУЙЧИК Марія</i>	
Інтеграція англійської мови з літературним читанням на уроках англійської мови в початковій школі	60
<i>ГАВРИЛЯК Марина</i>	
Сучасні інтерактивні навчальні технології в процесі навчання української мови	63
<i>ГАЙСЮК Максим</i>	
Діалогічне мовлення як засіб розвитку комунікативних умінь учнів початкових класів	66
<i>ГАЛОВСЬКА Тетяна</i>	
Методи прилучення учнів початкової школи до духовних цінностей на уроках мистецтва	69
<i>ГЕРАСИМЧУК Олеся</i>	
Особливості педагогічної просвіти батьків у формуванні досвіду моральної поведінки молодших школярів	71
<i>ГЕРАСИМЧУК Світлана</i>	
Педагогічні умови використання художньо-педагогічних інноваційних технологій у процесі розвитку комунікативної компетентності молодших школярів на уроках мистецтва	74
<i>ГЕШКО Мирослава</i>	
Зміст дефініції «творчі здібності»	77
<i>ГОЛОВКО Тетяна</i>	
Грамотична правильність як основа формування мовної особистості молодших школярів	80
<i>ГОНЧАР Людмила</i>	
Особливості формування національно-культурної ідентичності в освітньому процесі початкової школи	83
<i>ГОНЧАРУК Вікторія</i>	
Метод проектів як засіб реалізації міжпредметних зв'язків	88
<i>ГРИЗАК Єлизавета</i>	
Особистісно зорієнтована технологія як педагогічна проблема	91
<i>ГРИНЮК Анастасія</i>	
Розвиток образного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання	95
<i>ГРУШЕЦЬКА Людмила</i>	
Особливості розвитку самооцінки дитини старшого дошкільного віку в ігровій діяльності	98

<i>ГУЛЕВИЧ Людмила</i>	
Творча спадщина Тараса Шевченка як засіб національно-патріотичного виховання учнів початкової школи	105
<i>ГУСАР Вероніка</i>	
Формування шанобливого ставлення молодших школярів до батьків засобами етнопедагогіки	107
<i>ДАНЧУК Олександра</i>	
Особливості навчальної діяльності здобувачів другого циклу початкової освіти Кам'янець-Подільського ліцею №9 ім. А. М. Трояна	110
<i>ДМИТРАЩУК Іоанна</i>	
Ранкова зустріч як засіб розвитку соціальних навичок молодших школярів	113
<i>ДУХНІЦЬКА Ольга</i>	
Формування риторичної компетентності молодших школярів під час навчання української мови	118
<i>ЗАВАЛЕЦЬКА Юлія</i>	
Лінгводидактичні особливості синтаксично-стилістичних помилок молодших школярів	122
<i>ЗАВОРОТНЮК Антоніна</i>	
Інклюзивна компетентність вчителя закладу загальної середньої освіти	126
<i>ЗВАДА Мар'яна</i>	
Стан сформованості здоров'язберезувальних технологій для закладів дошкільної освіти	130
<i>ІЛЬКОВИЧ Анастасія</i>	
Структура ціннісного ставлення до людини в учнів нової української школи	133
<i>КАСАПЧУК Крістіна</i>	
Підвищення мовної культури молодших школярів засобами фразеологізмів	137
<i>КИТАЙГОРОДСЬКА Яна</i>	
Технологія формування критичного мислення молодших школярів засобами інтерактивних методів навчання	141
<i>КІТАЄВИЧ Наталя</i>	
Підходи до вибору методу навчання читання	144
<i>КОВАЛЬ Марія</i>	
Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів у мовленнєво-ігровій діяльності	147

<i>КОЗАК Аліна</i>	
Комунікативні умови формування мовної особистості учнів початкових класів	150
<i>КОЗАК Борис</i>	
Використання інтерактивних технологій на уроках нової української школи	153
<i>КОНОВАЛЮК Тетяна</i>	
Теоретичні основи формування та розвитку творчих здібностей в учнів молодшого шкільного віку	157
<i>КРИВА Наталія</i>	
Формування основ громадянської компетентності молодших школярів засобами інтерактивних вправ	160
<i>КРУШЕНІВСЬКА Ірина</i>	
Педагогічні умови формування образної виразності в малюнках дітей дошкільного віку	167
<i>КУЛЬЧИЦЬКА Наталія</i>	
Особливості формування екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку засобами природоохоронної діяльності	170
<i>КУЦА Мирослава</i>	
Дидактичні засоби формування комунікативної компетентності в початковій школі	177
<i>КУЧИНСЬКА Ліна</i>	
Формування орфографічної грамотності учнів початкових класів на уроках української мови	181
<i>КУЧИНСЬКА Ліна</i>	
Особливості використання проєктних технологій на уроках іноземної мови в початковій школі	185
<i>КУШНІР Мар'яна</i>	
Виховання поваги до державних символів України у молодших школярів	187
<i>ЛАБА Інеса</i>	
Формування конструктивних умінь учнів початкової школи в процесі початкової дизайн-освіти	190
<i>ЛАЗОРЕНКО Олена</i>	
Інтерактивне навчання молодших школярів як засіб формування наскрізного вміння співпрацювати в команді	193
<i>ЛЕСИК Софія</i>	
Мистецтво театру як засіб формування культурної компетентності молодших школярів	199

<i>МАЛИШЕВСЬКА Юлія</i>	
Використання тематичного контексту для розвитку іншомовної мовленнєвої компетентності молодших школярів	202
<i>МАЛІНОВСЬКА Наталія</i>	
Формування основ обчислювальної культури у молодших школярів на уроках математики у 1-2 класах	206
<i>МАТВІЙЧУК Ореста</i>	
Особливості формування пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «я досліджую світ»	209
<i>МАТІЯШ Ольга</i>	
Типологія проблемних ситуацій та основні способи їх створення в освітньому процесі НУШ	216
<i>МЕЛЬНИК Катерина</i>	
Характеристика процесу формування у молодших школярів уявлень про об'єкти та явища навколишнього світу	221
<i>МИГИРЯН Марина</i>	
Формування читацької компетентності молодших школярів	224
<i>МОСКАЛЬЧУК Анна</i>	
Особливості ознайомлення учнів початкових класів із постаттю Богдана Хмельницького у ЗЗСО міста Хмельницького	227
<i>Юлія МОТОРНА</i>	
Формування креативних здібностей учнів початкової школи засобами навчальних завдань	230
<i>МОХ Анна</i>	
Впровадження STEM-освіти на уроках англійської мови в початкових класах	237
<i>МОХ Анна</i>	
Особливості навчання учнів початкових класів в умовах воєнного стану	240
<i>МУРАВИНЕЦЬ Валентина</i>	
Використання LEGO-цеглинок на уроках англійської мови в початкових класах (НУШ)	244
<i>ПАЛАЙДА Галина</i>	
Формування комунікативно-мовленнєвих умінь учнів початкових класів на уроках української мови	246
<i>ПАСТУХ Надія</i>	
Моделі змішаного навчання та його дидактичні можливості для розвитку дослідницьких умінь учнів сучасної початкової школи	249

<i>ПЛЮЩ Юлія</i>	
Технологія "щоденні 5" як засіб формування мовної особистості молодшого школяра на уроках мовно-літературної освітньої галузі	254
<i>ПОДОЛЬСЬКА Наталія</i>	
Роль хорового співу у формуванні духовності молодших школярів	259
<i>ПОНОМАРЕНКО Діана</i>	
Формування іншомовної компетентності в читанні на уроках англійської мови в початковій школі	262
<i>ПОНОМАРЕНКО Діана</i>	
Використання LEGO-технології на уроках у початковій школі	265
<i>ПОПРЕВИЧ Лариса</i>	
Інсценізація української народної пісні як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках мистецтва	268
<i>ПРИМАК Діана</i>	
Грамотичні казки як засіб формування іншомовної грамотичної компетентності учнів початкових класів	271
<i>РАДЕСКУЛ Христина</i>	
Казки як засіб формування іншомовної грамотичної компетентності молодших школярів	274
<i>РОДІНА-ЛОГВІН Тетяна</i>	
Особливості формування екологічної культури молодших школярів	277
<i>РЯБЧИК Олександра</i>	
Особливості інтегрованого навчання в початковій школі	280
<i>САВЧУК Марина</i>	
Закономірності розвитку словника дітей раннього віку у закладі дошкільної освіти	283
<i>СЕМЧУК Яна</i>	
Шляхи розвитку дослідницьких умінь в молодших школярів на уроках курсу «дизайн і технології»	287
<i>СИТНИК Марія</i>	
Метод проєктів у початковій школі як педагогічна технологія	295
<i>СІВАК Наталія</i>	
Особливості навчання грамоти першокласників у контексті нової української школи	299
<i>СОКОЛИШИН Вікторія</i>	
Особливості екологічної вихованості учнів з інтелектуальними порушеннями в умовах їхньої соціальної адаптації	304
<i>СТАНЬКО Ірина</i>	
Формування пізнавальних здібностей у молодших школярів з використанням технології розвитку критичного мислення	311

<i>ТВЕРДОХЛІБ Віта</i>	
Нормативно-організаційні засади формування в учнів початкових класів готовності до екологічної діяльності в новій українській школі	314
<i>ТВЕРДУН Олександр</i>	
Формування толерантності молодших школярів засобами етнопедагогіки	321
<i>ТЕРЛИБАВКА Галина</i>	
Сучасна практика роботи школи щодо формування світогляду в молодших школярів	324
<i>ТИМЧУК Алла</i>	
Інноваційні технології у роботі над елементами стилістики в початкових класах	331
<i>ТКАЧ Віка</i>	
Методичний аспект роботи над текстом-описом у початковій школі	336
<i>ТОМИШИНЕЦЬ Таміла</i>	
Особливості розвитку творчого потенціалу молодших школярів	339
<i>ТОМЧУК Олександр</i>	
Методика формування навичок природоохоронної діяльності в учнів та її взаємозв'язок з осередками освітнього середовища у новій українській школі	342
<i>ТОПОЛЯ Ірина</i>	
Аналіз українських та зарубіжних наукових джерел з управління розвитком педагогічного колективу закладу освіти	348
<i>ТЮХТІЙ Зоя</i>	
Методика формування ключової комунікативної компетентності мови учнів 4 класу засобами фразеологізмів	356
<i>УГРЕНЧУК Людмила</i>	
Фізичне виховання у формуванні навичок дошкільників здійснювати побутову діяльність	360
<i>УЛЯШКЕВИЧ Тетяна</i>	
Методичні засади формування соціальної компетентності молодших школярів	362
<i>ФРАНКО Тетяна</i>	
Ігрові комп'ютерні технології як засіб всебічного розвитку молодшого школяра на уроках математики	366
<i>ХАЛАЩУК Адріана</i>	
Вікові особливості організації і проведення вокально-хорової роботи із учнями початкових класів	369

<i>ХИТРАК Діана</i>	
Прийоми виховання дружби у старших дошкільників засобами ігрової діяльності	372
<i>ЦЕМКО Андріана</i>	
Формування здоров'язбережувальної компетентності молодшого школяра	376
<i>ШВЕЦЬ Вікторія</i>	
Навчальні текстові матеріали як засіб формування іншомовної соціокультурної компетентності учнів початкової школи	379
<i>ШТЕФУРЯК Ольга</i>	
Шляхи виховання культури праці та побуту в процесі технологічної діяльності у здобувачів початкової освіти	382
<i>ШУЛЕПКО Ольга</i>	
Формування мовної культури молодших школярів на уроках української мови	385
<i>ЮРЧУК Тетяна</i>	
Проблема формування ключових компетентностей молодших школярів у новій українській школі	388
<i>ЯРЕМІЙ Анна</i>	
До питання про формування у дошкільників навичок здорового способу життя	394
<i>ЯРОШЕНКО Анна</i>	
Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови з використанням інноваційних технологій	397

Альона БАБІЙ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Галина БАТАМАНЮК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик дошкільної освіти

КАЗКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ДИТИНИ

Одним із головних принципів державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») є національна спрямованість освітнього процесу, що передбачає органічне поєднання національної історії і традицій, збереженням та збагаченням культури українського народу, перетворення системи моральних і духовних цінностей на важливий чинник виховання молодого покоління, відродження духовності українського народу, його менталітету. Корені національної психології, національного характеру, мислення та самосвідомості, як відомо, закладаються в ранньому віці, передаються дитині з молоком матері, через її колисанку, бабусині казки та дідусеві оповідки, в період виховання в сім'ї та дошкільному закладі. Педагогіка у пошуках методів виховання сучасних дітей постійно звертається до тисячолітнього досвіду народу, який свідчить про те, що виховання дошкільників починається з казки.

На початку минулого століття багатоаспектний світ казки стає предметом психолого-педагогічних досліджень Т. Алієвої, Є. Аркіної, А. Виноградової, Л. Гурович, М. Кашиної та ін. Велику увагу казкам як жанровій творчості та засобу виховання школярів приділяли Н. Бібко, Р. Бурова, С. Дорошенко, І. Корнійчук, В. Пабат, С. Тищенко та ін. Проблема дослідження народної казки досліджувалася й сучасними вченими – М. Глушко, Т. Гонтар, Л. Дунаєвська, Н. Мельничук та ін.

Поняття національний характер охоплює типові якості та психологічні особливості етнічної групи, яка має спільну територію, мову, історію, культуру, звичаї, символи, що відрізняють її від сусідніх народів. У його структурі часто поєднуються такі риси та особливості, які можуть розглядатися як позитивні, і як негативні, що характерно представникам будь-яких етносів. Типовими рисами українського національного характеру, за результатами психологічних досліджень є демократичність, волелюбство, емоційність, що виявляються у музичності, наближеності українців до природи, культі жінки і родини, релігійності, толерантність до інших народів,

працелюбство, гостинність, інтровертність (спрямованість на свій власний внутрішній світ, на проблеми власного соціуму. Саме тому в українському суспільстві родина, найближча громада, відігравали велику роль і мали особливу цінність. Певна закритість для зовнішнього світу породжує особистісну стриманість, витривалість та впертість у досягненні задумів) [3].

Основи національної культури та рис характеру закладаються в ранньому дитинстві, коли здійснюються перші свідомі кроки в світ прекрасного, від яких залежить успіх роботи на наступних етапах виховання, а нерідко – естетичні запити й уподобання дорослих людей. Серед психологів побутує думка, що ті книги, які читає дитина перші 7 років свого життя, у подальшому формують її подальшу долю. Одним із засобів формування національного характеру дитини є казка – жива, яскрава, що засвоюється свідомістю, почуттями, як певна сходинка людського мислення. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем. І не тільки пізнає, а й виражає своє ставлення до добра і зла, відгукується на події і явища навколишнього світу. З казки черпаються перші уявлення про справедливість і несправедливість. Казка виховує любов до рідної землі, «Казки доносять до серця і розуму дитини могутній творчий дух народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення» (В Сухомлинський). Образи казок, психологія характерів, ситуації, художні деталі казкового епосу в своїй основі глибоко самобутні й історично конкретні, бо вони ж у специфічно художній формі віддзеркалюють життя, погляди, смаки та сповідання народу в певний час його історії. Любов до казки прищеплюється з дитинства, вона формує моральні цінності дитини, вкладаючи в душу рідне, національне, неповторне.

Казка може виступати як носій національних та загальнолюдських цінностей, які відкриваються для дитини у доступній формі. У казках відтворюються світогляд народу, його морально-етичні та естетичні принципи, педагогічний геній, багатовіковий досвід виховання підростаючого покоління. Тому педагогічне використання казки потребує аналітичного підходу, наукового осмислення з точки зору жанрових особливостей, а також вивчення їх педагогічної цінності для розвитку дитини в дошкільний період.

Надзвичайно велику роль у вихованні відіграють казки, які пишуть дитячі педагоги та психологи. Написані професіоналами казки цікаві і актуальні для сучасних дітей, але при цьому обов'язково слідують класичному правилу «добро перемагає зло». З давніх давен, казки про правду і кривду, Івана-дурника, що перемагає ворогів кмітливістю, прекрасних і премудрих дівчат виступають свого роду дзеркалом реального світу і власного, поки ще не відкритого внутрішнього світу дитини. Казка — це

ланцюжок пригод, незвичайних ситуацій, що виникають у житті персонажів, а от же і їхніх дій щодо розв'язання певних завдань. Казкові проблеми та способи їх вирішення сприяють вихованню певних рис людини, підготовці дитини до сприймання світу і Всесвіту. Слухаючи казку, дитина вчиться відрізняти правильні вчинки від неправильних, добрих персонажів від злих, бачить негативні наслідки поганої поведінки. Виховний ефект досягається без нотацій і моралей, дитина отримує нові знання про світ і про саму себе, природно. Переконаність, що добро обов'язково перемагає, що можна завжди вирішити будь-яке завдання, залишаючись чесною і доброю людиною, позначається на характері дитини найпозитивнішим чином. Вона стає більш впевненою в собі, сміливішою і рішучішою, цінує друзів і допомагає оточуючим.

Серед існуючих народних казок виокремлюють казки звіриного епосу, чарівні, фантастичні і соціально-побутові [1]. Найдавніші за походженням чарівні казки. Найстарішим сюжетним пластом цих казок є боротьба людини з ворожими силами природи, зустріч людини зі звіром, одруження двчини з володарем стихії, врятування дітей від ворожої сили. Повчальними є казки, в яких вирішальну роль відіграють хоробрість і сила героя. Головний їх зміст – богатирський подвиг («Котигорошко», «Чабанець»). Окрему групу становлять казки з сюжетами про пошуки певних чарівних речей (живої води, молодильних яблук та інших цілющих предметів), нареченої або сестри. У чарівних казках можна виокремити сюжети з сімейним конфліктом – стосунки між мачухою і пасарбицею, між батьками і невдячними дітьми, між чоловіком і жінкою.

До пізніших належать фантастичні казки з класовим конфліктом. Зла фантастична сила: Баба-Яга, Змій та інші стають на бік героя, допомагають перемогти царя, міністра, військового начальника («Козак Мамалига»). Художні образи фантастичної казки становлять єдину художню систему, кожен із них має постійну характеристику. Моральні якості героя розкриваються через його поведінку: Іван-царевич ділиться із зустрічним останнім шматком хліба, Іван-дурень за останні гроші викуповує собаку і котика тощо. У фантастичних казках сюжет динамічний, персонажі подаються завжди в дії. Для здійснення подвигів героєві допомагають його помічники, люди чудодійної симли – Веронигора, Вернидуб, Крутивус, звірі, птахи і шкодять негативні персонажі це – змії, людоджери, злі відьми, Баба - Яга, Коцїй Безсмертний.

Українська казка насичена зміною одних дій іншими. Тут немає великих описів природи, інте'єру – усе підпорядковане стрімкому розвитку подій, в центрі яких герой-добротворець та антигерой – злотворець.

Етимологія назв казок «Чабанець», «Козак Мамалига», «Іван-Богданець», «Казка про Івана Голика і його брата», «Яйце-райце» свідчить про національний характер змісту. В описі простору, в якому діють персонажі, пізнаємо українську природу, інтер'єри української хати, предмети побутового вжитку [2]. Наприклад, втікаючи від батька, Зміївна стає полем, церквою, озером, парубок – старцем, сторожем селезнем (яйце-райце). Отже, національне в казці проявляється в етимології її персонажів, у вияві елементів народних традицій, у мові.

Аналіз казкових образів показав що всіх героїв казок можна умовно поділити на три групи: злотворці, знедолені і добротворці. Злотворці кривдять чи беруть в полон людей (кощій Безсмертний, Баба-Яга, Змій, мачуха, пан та ін). Знедолені – це жертви злотворців. Вони або займають пасивну позицію, або чинять активний опір. Добротворці – це богатири, чарівники та їхні помічники – наречені, пророки, домашні і дикі звірі. Позитивні герої уособлюють народні ідеали – працьовитість, добробут, розум, вірність, красу. У казках яскраво виявляються висока духовність людей, їхнє пранення пізнати навколишній світ. Народ ідеалізує своїх героїв. За зовнішніми ознаками всі образи можна поділити на вродиві (Повітруля, Царівна, принцеса) та потворні (Баба-Яга, Зміючка Оленка, Змій Горинич).

Отже, в українських народних казках представлено розмаїття героїв із властивою їм поведінкою, зовнішністю, моральними якостями, певними властивостями характеру. Яскраво виражені постаті, дії, вчинки і наслідки казкових персонажів демонструють позитивні і негативні риси характеру, які дошкільник намагатиметься наслідувати, або ж уникати, це залежатиме від подачі матеріалу дорослим, його вміння змодельовати бажаний образ вихованця з бажаними рисами характеру, прагнення сформуванати цілісну, гармонійно-розвинену особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. Київ : Слово, 2006. 304 с.

2. Український національний характер [Електронний ресурс]. URL: <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fof/ippy/2012/12-13/page7.html>. .

3. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. 2-е вид, переробл. і допов. Київ : Вища школа, 2002. 407 с.

Аліна БАБ'ЮК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Ольга КОВАЛЬЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

СУЧАСНИЙ УРОК ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У сучасних умовах реформування освіти проблема теорії уроку є надзвичайно актуальною, адже від правильно організованого навчального заняття напряму залежить результат освітньої діяльності; така форма організації навчання є площиною розвитку творчого стержня педагога, полем для втілення найбільш важливих педагогічних ідей та звершень. У вітчизняній педагогічній науці сьогодні існує поняття «сучасного уроку в контексті Нової української школи» – концепції, яка поєднує в собі всі найбільш прогресивні педагогічні напрацювання, втілення яких відповідає вимогам сучасного суспільства та потребам школярів як повноцінних учасників нового соціуму. Сьогодні існують чітко визначені напрямки, тенденції розвитку сучасного уроку, які багато в чому залишаються недослідженими, тому інтерес до їх вивчення зростає. Урок (заняття), за своєю сутністю, був та залишається частиною життя як учня, так і вчителя, а тому його проживання повинно демонструвати високу загальнолюдську культуру, забезпечувати становлення ціннісних орієнтацій у дитини. На сучасному етапі розвитку суспільства, урок повинен спрямувати свій вектор не на відтворення суспільного менталітету, що орієнтований на стабільність, а на формування того типу культури та цивілізації, які уможливають виховання особистості, що готова змінити себе та зовнішні обставини – і таким чином забезпечити сталий розвиток на глобальному рівні.

Дидактичне усвідомлення теорії уроку простежується в публікаціях таких відомих педагогів як Ю. Бабанський, А. Бударний, С. Векслер, М. Данилов, Б. Есипов, Ю. Зотов, Г. Кирилова, І. Лернер, М. Левина, М. Махмутов, В. Онищук, М. Скаткін, О. Тонконога та ін.

Урок на даний час є основною формою організації навчання в класно-урочній системі, яка зарекомендувала себе як найбільш стійка та є провідним видом навчальної діяльності в школі.

Сьогодні все більш чітко проявляються суттєві зміни в самій структурі уроку, методах, прийомах та засобах його проведення.

Аналіз нових тенденцій оптимізації освітнього процесу в початковій школі свідчить про зміни загальної освітньої парадигми, яка орієнтує на досягнення навчальних цілей: отримання особистісних та мета-предметних результатів, разом з предметними; перехід до стратегії цілеспрямованого формування навчальної діяльності учня; реалізація «екологічної парадигми», яка передбачає включення змісту навчання в контекст вирішення життєвих завдань; розуміння навчального процесу як смислового – такого, що породжує осмислення навчання та життєдіяльності [3].

Цілісний підхід до організації уроку потребує вмілого використання методів організації діяльності і поведінки – виховних ситуацій, змагання, ігрових прийомів, схвалення і заохочення.

На організацію уроку, підвищення його виховної ефективності впливають ігри та ігрові прийоми. Для дітей гра – це саме життя: відкриття світу, в якому вони вчаться жити, пізнання добра і зла, самого себе. Це й пошук друзів, бо у кожній грі беруть участь двоє, троє, четверо. Добре, коли вже змалечку в таких іграх дитина успадковує національний характер, формуючи свій особистий. Гра організовує, привчає учнів до порядку, підвищує активність, увагу й спостережливість. Під час гри дитина переборює невпевненість, відкриває в собі нові сили, творчі можливості. На уроках проводяться ігри, під час яких діти вправляються у моральних вчинках.

У всіх ігрових ситуаціях обов'язковою умовою для підсилення їх виховного значення є прояв старанності, пильності, чесності, скромності, товариської взаємодопомоги [1].

Читання є ефективним засобом навчання, виховання та розвитку дитини. Саме на уроках читання, при створенні відповідних умов, відбувається процес формування людини нового суспільства, закладаються основи світогляду юного громадянина, його всебічного розвитку й вихованості. Одним із завдань курсу „Читання” є розвиток емоційної й почуттєвої сфери учнів, образного мислення, уміння висловлювати елементарні оцінні судження щодо прочитаного, формування морально-етичних уявлень і почуттів, збагачення соціального досвіду школярів. Коло читання молодших школярів охоплює твори для дітей цієї вікової групи з кращих надбань української та зарубіжної літератури. За тематичним спрямуванням – це твори про природу у різні пори року; твори про дітей, їхні стосунки, взаємини в сім'ї, школі; ставлення до природи, людей, праці; твори, у яких звучать

мотиви любові і пошани до рідної землі, мови, традицій українського та інших народів; які містять морально-етичні поняття (добро, співчуття, людяність, честь, дружба і т.д.); гумористичні твори; науково-художні твори про живу і неживу природу; пригодницькі твори; фантастика.

Поступове пізнання дитиною різноманітних людських доль і поглядів, зображених у текстах для читання, підведе в кінцевому результаті молодших школярів до розуміння того, що автори у своїх творах розкривають різні сторони людського існування. Якраз у процесі пізнання життя і проходитьиме виховання, формуватиметься ставлення до життя [2].

Важливо, щоб учні на уроках читання під керівництвом учителя підходили до розуміння змісту, помічали художні прийоми, виявляли головне, співпереживали, висловлювали своє ставлення до прочитаного, правильно оцінювали літературних героїв, замислювалися над мотивами їхніх вчинків.

У посібниках для читання ми знайдемо твори, які об'єднані в різні теми, більшість з яких формує гуманістичні цінності школярів: „Мова – дивний скарб”, „Усна народна творчість”, „Літературні казки”, „Байки”, „Оповідання про справи твоїх ровесників”, „Вірші про світ природи і дитинства” тощо. Під час вивчення оповідання В.Сухомлинського „Іменинний обід” особливу увагу дітей варто звертати на обставини, які змусили головну дійову особу поводити себе певним чином. Проводячи роботу над текстом, спочатку ми аналізуємо сюжет разом з учнями, а потім – розв'язуємо завдання, спрямовані на розкриття сутності поняття „справжня людина”. Для цього я пропоную пригадати і відповісти на запитання.

- Яка у Ніни сім'я? (Велика: мати, батько, два брати, дві сестри та бабуся).

- Що ви можете сказати про Ніну? (Ніна найменша в сім'ї, їй лише 8 років).

- А яка бабуся у Ніни? (Вона старенька, їй 82 роки. Від старості в неї тремтять руки).

- Як поставилася мама до того, щоб відсвяткувати день народження Ніни? (Вона сказала, що влаштує іменинний обід. Ніна може запросити своїх подруг на нього).

- Про що ж подумала Ніна? (Що за стіл сяде бабуся).

- Чому ж Ніна не хотіла цього? Чого побоялася? (Подруги можуть помітити, що у бабусі тремтять руки, будуть сміятися і розкажуть про це у школі).

- Сподобалось вам ставлення Ніни до бабусі? Якщо так чи ні, то чому?

- У кого з вас є бабуся і як ви ставитеся до неї?
- За що ж ви їх любите?
- Отже, ви розумієте, як треба ставитися до старших? І не тільки до своєї бабусі, правда?

- Як ви гадаєте, чи насправді подруги Ніни стали б сміятися над тим, що у бабусі їй тремтять руки?

- Мама привітала Ніну і побажала їй стати „справжньою людиною”. Як ви розумієте зміст цих слів? Якою хотіла мама бачити свою Ніну? (Доброю, ласкавою, сміливою, уважною, турботливою).

- Яким чином у даному випадку могла проявитися сміливість Ніни? (Сказати, що у мене бабуся дуже старенька і хвора).

Елементарний аналіз вчинків дійових осіб дітьми показує, як проходить усвідомлення ними таких моральних категорій, як чуйність, сміливість, доброта, справедливість, дружба.

Отже, ми робимо висновок про те, що наявність у текстах художніх творів конкретних прикладів морально-етичних вчинків літературних героїв сприяє збагаченню морального досвіду учнів і є необхідною передумовою у формуванні в учнів загальнолюдських моральних цінностей.

Важливе значення виділяється використанню передової сучасної технології, намагаюся навчати по-новому, кожен хвилину виховуючи учнів, подаючи зразки гарної поведінки, прикладів для наслідування, спираючись на народну педагогіку. Кожна дитина – це індивідуальність, яка по-своєму сприймає один і той же факт, по-своєму ставиться до нього. Тому я враховую в своїй роботі і це. Намагаюся максимально наблизитися до кожної дитини, спілкуватися з нею якомога більше, вивчаю її характер, уподобання, умови, в яких вона росте.

Формування на уроках гуманістичних цінностей повинно бути кожної хвилини. В роботі вчителя повинна бути система, цей процес не може бути хаотичним, випадковим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анісімова В. Моніторингова експертиза сучасного уроку. Підручник для директора // Журнал управлінської компетентності. 2006. №2. С. 55-58.

2. Островерхова Н. Аналіз психологічного аспекту уроку // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2006. № 11/12. С. 78-91.

3. Пометун І.О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посібник. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

Юлія БЕЛІНСЬКА,
здобувачка 4 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ І ІДЕЙ І ПРАКТИК ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ

Сучасна система освіти розвивається в умовах посилення глобалізації економічних і соціокультурних процесів, інтеграції в різних сферах діяльності. У зв'язку з цим вивчення іноземної мови відіграє важливу роль у вихованні сучасного школяра як важливого засобу міжкультурної взаємодії та загального розвитку особистості. Найважливішим є етап вивчення іноземної мови в початкових класах, коли учні вперше знайомляться з культурою та мовою іншого народу. Саме в цей час формується ставлення до цього навчального предмету, на основі якого буде здійснюватися його подальше засвоєння.

Упродовж останніх років відомі науковці, зокрема О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька, О. Котенко, А. Соломаха, В. Редько та ін. присвячують свої дослідження та наукові розробки проблемі викладання іноземної мови в початковій школі.

Мета статті полягає в розкритті особливостей викладання іноземної мови у сучасному світі ідей і практик початкового навчання.

Низка фахівців [1; 2; 4] вважають, що вивчення іноземної мови передбачає навчання спілкуванню, іншими словами, учні набувають знань, умінь і навичок у процесі взаємодії з вчителем, через розвиток комунікативних навичок. Процес вивчення іноземної мови в початковій школі супроводжується рядом позитивних моментів.

По-перше, вивчення нових слів іноземною мовою сприяє розвитку психічних функцій, а саме фантазії, уяви, пам'яті та мислення.

По-друге, здійснюється стимулювальний вплив на розвиток мовленнєвих здібностей учня, що підвищує якість володіння рідною мовою.

По-третє, з раннього віку відбувається знайомство школярів із загальнолюдською культурою, при цьому здійснюється формування власного менталітету та вивчення національної культури через порівняння та зіставлення.

По-четверте, завдяки ігровим моментам уроку, нестандартному підходу діти розкріпаються, відступає збентеження та невпевненість у правильності відповіді, зникає страх виступати перед аудиторією.

За спостереженнями експертів [3; 5] і за словами вчителів, сьогодні іноземна мова є однією з улюблених дисциплін учнів початкової школи. Успіх цього предмету полягає в організації нестандартних уроків. Враховуючи нестійку увагу учнів 1-2 класів, швидку стомлюваність, бажання більше рухатися, активно вдаються до рухливих ігор (ігри на увагу, ігри персонажів і тварин), розучування віршів, загадок з використанням міміки та рухів. Дітям подобаються ігри змагального характеру, коли клас поділяється на групи, а також участь в якості гостей відомих героїв казок, діалоги з ними тощо.

Не менш важливо звернути увагу на способи заохочення учнів, що також стимулює їхній інтерес до предмету. За старанність учня на уроці треба завжди заохочувати. Для дітей цього віку дуже важлива увага дорослого - як вчителя, так і батьків, а також позитивна оцінка їх зусиль. Перевірка знань і закріплення вивченого матеріалу здійснюється, як правило, через тести за малюнками. Учні пропонують варіанти запитання та відповіді, представлені на малюнках. Візуалізація інформації також сприяє швидкому запам'ятовуванню нових слів [2, с. 130]. Так, до кінця 1-го класу учні вміють коротко розповісти простими реченнями про себе, свою родину, сказати, де вони живуть, про тварин і рослини, порахувати до 100.

Ознайомлення зі світом культур є одним із чинників формування світогляду учнів. Тому навчання іноземної мови дітей молодшого шкільного віку з 1 класу будується на діалозі культур, спілкуванні. Найкращому засвоєнню мови сприяє зацікавлене спілкування, захоплива взаємодія з учителем. Будь-яке спілкування повинно мати чітку спрямованість, учням необхідно продемонструвати результати практичного використання мови [3, с. 124].

Молодші школярі вбирають іноземну мову як губка, підсвідомо. Іноземна мова в цьому віці засвоюються набагато легше, ніж в наступні роки. Є ще одна причина, чому ранній вік кращий для поглибленого вивчення іноземної мови. Чим молодша дитина, тим менше її словниковий запас рідною мовою. Але в той же час її мовленнєві потреби також менші: у маленької дитини менше сфер спілкування, ніж у старшої, їй ще не доводиться вирішувати складні комунікативні завдання. Це означає, що при оволодінні іноземною мовою вона не відчуває такого величезного розриву між можливостями в рідній та іноземній мовах, і її відчуття

успіху буде більш яскравим, ніж у старших дітей. Фактично, ледве навчившись читати рідною мовою, дитина опановує цю навичку на іноземній. Вона не усвідомлює, що читає легкі, адаптовані тексти, тому що тексти, прочитані рідною мовою, не такі вже й складні. Але є і її природний інтерес, цікавість до всього нового і незвіданого. Тому метою поглибленого навчання іноземної мови в початковій школі є не тільки підтримка цього інтересу, а й подальше підвищення мотивації дітей до вивчення іноземних мов.

Отже, знання та вміле використання цих та інших особливостей молодших школярів дозволить учителеві не тільки підвищити мотивацію своїх учнів, а й досягти реальних успіхів у їх навчанні. Спеціально розроблені для цього віку методики передбачають використання віршів, пісень, різних ігор для впровадження мовної практики, що підвищує мотивацію дітей і тим самим дозволяє набагато довше використовувати як довільну, так і мимовільну увагу. Кожен учень має відчувати себе головним у процесі уроку, почуватися комфортно, брати участь у всіх дискусіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, Г.Е. Борецька та ін./ за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Коломінова О.О. Навчально-методичний комплект з англійської мови у формуванні інформаційної компетенції учнів початкової школи // Педагогічний процес: Теорія і практика: Збірник наукових праць. Київ : Видавництво «ЕКМО», 2008. С.121-133.
3. Методика навчання іноземних мов у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.В.Котенко, А.В.Соломаха [та ін.]. Київ : Київ ун-т ім. Б.Грінченка, 2013. 356 с.
4. Редько В.Г. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2017. 628 с.
5. Ягеніч Л. В. Формування у молодших школярів стратегічної компетенції в процесі навчання аудіювання англійською мовою: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.02. Теорія і методика навчання: германські мови. Київ, 2007. 21 с.

Яна БЛІК,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – Тетяна БОРИСОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МУЗИКА ЯК ЯВИЩЕ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

У житті кожного суспільства надзвичайно важливу роль відіграє культура, адже саме вона визначає ступінь його розвитку, дозволяє встановити динаміку й спрямованість більшості процесів, які у ньому відбуваються.

Світовий досвід свідчить, що найбільшого прогресу досягають ті країни, які у процесі своєї еволюції спираються на власну культурну та релігійну специфіку, традиції, духовний потенціал, етичні та естетичні ідеали, національний характер та менталітет, а також на національні мистецькі надбання та цінності.

Впродовж багатолітньої історії людства величезний вплив на людину та суспільство має музична культура. Саме музична культура формує людину, збагачує її внутрішній духовний світ, а також одночасно зближує людину та суспільство з природою, що дуже важливо у наш час. Відповідно, загальнолюдські цінності музики мають пріоритетне значення. Вони не зникають і не вмирають зі зміною епох, не йдуть у минуле, а передаються з покоління до покоління, збагачуючись новим змістом та сенсом.

Здатність музики віддзеркалювати найтонші відтінки почуттів, душевних станів та впливати на духовний світ людини роблять зрозумілим значення музики як засобу виховання. Вплив високого музичного мистецтва володіє здатністю удосконалювати душу людини, формуючи при цьому основи гуманного ставлення до світу та інших людей.

Саме з цих причин надбання музичної культури, зокрема сучасної вітчизняної музичної культури, широко застосовуються у освітньому процесі і потребують ретельного наукового опрацювання.

У науковій літературі існує чимала кількість мистецтвознавчих, історико-культурних, педагогічних праць, присвячених проблемам розвитку сучасної музики в Україні (Ю. Лошков, С. Коротков, О. Євтушенко та інші), питанням використання потенціалу української музики у процесі гармонійного виховання особистості дітей та молоді (О. Хижна, Л. Масол, І. Колодуб, Е. Печерська та інші). Однак, досить мало є досліджень,

присвячених висвітленню особливостей сучасної української музики у контексті розвитку сучасної світової культури.

Натомість, вчителю початкових класів, який викладає урок «Мистецтво», вкрай важливо володіти інформацією такого характеру, оскільки саме від його обізнаності у царині сучасної української музики залежить ефективність її використання у процесі музично-естетичного розвитку й виховання молодших школярів. Відповідно, метою нашої наукової розвідки виступає саме висвітлення найбільш важливих аспектів сутності й змісту української сучасної музики як складової світової культури.

В історичному контексті варто зазначити, що українська музика, як і музика інших країн світу, послідовно проходила всі етапи розвитку. Вона розвивалася, відкривала нові межі бачення світу, слугувала засобом відображення почуттів людей впродовж усього її існування. Як зазначає музикознавець В. Рожок: «Найцінніше надбання музики, як і будь-якого іншого виду мистецтва – емоційно правдиве розкриття внутрішнього світу людини. Саме на цьому завжди базувалися визначні досягнення в художній творчості» [1, с. 20]

Твори вітчизняного музичного мистецтва здебільшого носять конкретно-історичний характер і містять у собі цілий комплекс духовно-естетичних цінностей та ідей, що відображають час, у який вони є написані.

Стан сучасної української музики, як і світової культури загалом, багато в чому визначається змінами у житті людей, викликаними науково-технічним прогресом, комп'ютерними та технологічними революціями, які відбулися.

Так, у повсякденний побут кожного українця увійшли персональні комп'ютери, супутниковий зв'язок та телебачення, аудіо- та відеозаписувальні пристрої, що дозволяють швидко зробити будь-яку інформацію доступною. В свою чергу, інформаційний простір України захоплює масова музична культура, яка сьогодні є загальносвітовим явищем і відображається специфічною музично-звуковою й акустичною складовою, яка суперечить і вступає у своєрідну конфронтацію із академічною культурою та класичною музикою.

У нинішніх українських музикантів з'явилися нові можливості музично-інформаційного збереження (звукозапис та відеозапис), що призводить до певного спрощення складних музичних форм, видозміни системи жанрів.

Сучасна українська музична культура відзначається також широтою й розмаїтістю кола талановитих виконавців: співаків, інструменталістів, музичних колективів різного складу та спрямування, які є високими професіоналами у своїх царинах, оригінально і цікаво інтерпретують музику, є визнаними й шанованими вітчизняною аудиторією, а також популярними на світовій музичній сцені.

Так, сучасна музика представлена в Україні творчістю таких відомих виконавців, як Тіна Кароль, Джамала, Руслана, Станіслав Вакарчук, Олег Скрипка, Антоніна Матвієнко, Артем Пивоваров, Олександр Пономарьов та інші.

Активно працюють на ниві сучасної української музики й такі колективи, гурти, як: «ВВ», «Океан Ельзи», «Казка», «Без обмежень», «Мандри», «Скрябін», «Один в каное», «Піккардійська терція», «Плач Єремії» та багато інших. Їх творчості притаманне самобутнє національне звучання, вдалий підбір національного інструментарію, вони досить часто й ефективно використовують народну манеру співу, елементи вітчизняного фольклору тощо.

Наприклад, Олег Скрипка – соліст гурту «ВВ» у супроводі Ле Гранд Оркестру озвучили мультфільм «Щедрик»: виконали у власній сучасній інтерпретації славнозвісну українську колядку в обробці М. Леонтовича.

Варто акцентувати увагу й на специфіці вітчизняної рок-музики. Так, вона ментально є наближеною до світосприйняття українців, ретельно зберігає і є наближеною до наших традицій, є досить експресивною, емоційною, чим привертає увагу не лише сучасних українців, а й світової публіки.

Сучасна українська музика, окрім рок-музики, містить у собі величезне розмаїття інших стилів і напрямків, серед яких: українське інді, українське кантрі, метал, блюз та джаз, етно, хіп-хоп, електронна, поп-музика та інші.

Як зазначає дослідниця української музичної культури Надія Степула: «Давні традиції творчого освоєння народної музики знову дістають «нове дихання», а самі творчі пошуки настільки розмаїті, що досягнути їх водночас неможливо. Проте можна говорити про тенденції, напрями, зусилля та пошуки, знахідки і перспективи» [2].

Загалом, на сучасному етапі свого розвитку українська музична культура постійно шукає нових форм, здійснює нові експерименти, шукає нові форми відображення актуальних для суспільства подій й при цьому шанобливо ставиться до тих здобутків, які впродовж усієї історії нашої країни формували її самобутній культурний простір, а також ефективно використовує їх, популяризуючи українську музику в світовому культурному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рожок В. Музика і сучасність: монографічні дослідження, науково-популярні, критичні та публіцистичні твори. Київ : Пошуково-видавниче агенство «Книга пам'яті України», 2003. 220 с.
2. Степула Н. Музична культура в Україні : стан і тенції. URL: Музична культура в Україні – стан і тенденції. (radiosvoboda.org).

Альона БОГУЦЬКА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Ірина ДОРОЖ,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

ВПЛИВ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ НА ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Наш час – це час постійних змін у всіх сферах життєдіяльності людини, в тому числі й освіти. Для успішного розвитку суспільства потрібні особистості, які б мали здібності приймати нестандартні рішення. Сьогодні головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування поколінь, здатних навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. В цьому розумінні початкова освіта займає пріоритетну позицію. Адже саме в ній закладаються основи для розвитку інтелектуального, морального та духовного потенціалу особистості, саме вона є підґрунтям формування обдарованої та талановитої молоді, креативність і творчість якої буде сприяти не тільки розвитку суспільства, а й держави загалом.

Видатні мислителі та просвітителі різних періодів розвитку українського суспільства М. Леонтович, М. Лисенко, А. Макаренко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко, Т. Шевченко, П. Юркевич та інші висловлювалися про необхідність стимулювання й розвитку творчих сил і можливостей учнів в освітньому процесі, щодо вагомості художньої праці як форми суспільної свідомості, стверджуючи, що спілкування з мистецтвом є основним засобом передачі художніх, культурних, моральних, етичних й естетичних цінностей.

Метою статті є визначення впливу художньої праці на формування креативно-технологічних здібностей молодших школярів.

Трудова діяльність вважається досить дієвим засобом формування людини як особистості, яка допомагає їй виражати своє ставлення до світу, пізнавати дійсність, себе та інших людей [3].

Креативність молодшого школяра – це загальна властивість особистості учня, яка виявляється передусім у навчально-пізнавальній діяльності й зумовлює творчу спрямованість дитини, її здатність до

самостійного вибору оптимального та оригінального шляху вирішення навчальних завдань, створення нових ідей [5].

Система освіти в Україні сьогодні намагається реагувати на усі виклики сучасного суспільства і радикально модернізуватися; затверджено Державні стандарти початкової та загальної середньої освіти. До Базового навчального плану початкової освіти входять вісім освітніх галузей, серед яких і освітня галузь «Технології», що посідає пріоритетне місце у вирішенні завдань трудової підготовки молоді [1].

Поняття «художня праця» як «вдосконалення всіх складових частин трудового процесу включає в себе поступове опанування окремими трудовими діями, згодом молодші школярі переходять до трудових процесів, а потім – до видів праці, що складаються з цілого ряду трудових операцій. Розв'язання цього завдання залежить від уміння поставити мету і організувати її досягнення; підбирати матеріали й інструменти, здійснювати трудові дії в певному порядку, одержувати потрібний результат, відповідній меті трудового процесу» [3].

Формування креативно-технологічних здібностей молодших школярів є однією з головних умов становлення особистості учнів в початковій школі і повинно розглядатися як наслідок розумового, морального, трудового, естетичного, фізичного виховання, як один із результатів комплексного підходу до навчання і виховання.

Творчі завдання важливі для формування асоціативного мислення, оволодіння навичками порівняльного аналізу за допомогою міркування. Наприклад: на що схожа ця хмара? Цікавий опис конкретних явищ навколишнього світу (голос звірів, спів птахів, шелест листя) для того, щоб інші діти вгадали, про що йдеться. Тут доречна і гра «Що на що схоже?». Усі ці завдання сприяють розвитку бачення й уміння зауважувати виразні властивості предметів і явищ. Щоб творчі завдання носили розвиваючий характер, сприяли вихованню, навчанню, вони повинні застосовуватися в проблемній формі. Важливо створити пошукові ситуації, які б сприяли самостійному пошуку відповідей і способів діяльності. Якщо діти самостійні у своєму пошуку, творчості, то придбані ними знання набагато цінніші, тому що діти привчаються мислити, шукати, вірити у свої сили, тобто креативно розвиваються [3].

Гра «Секрети творчості». У ході підготовки до гри учні класу утворюють декілька творчих груп, кожна з яких вивчає вироби будь-якого напрямку декоративно-прикладного мистецтва (вироби з бісеру, соломи, шкіри, деревини тощо). Вони вивчають літературу, розглядають вироби, обирають декілька найкращих з них, готують запитання для інших учасників

гри. Під час гри кожна творча група представляє обрані вироби та ставить іншим групам запитання про використаний матеріал, інструменти, естетичне оформлення, місця виготовлення виробів та інше. Правильні відповіді оцінюються балами. Перемагає група, яка набрала більше балів.

Гра «Мозаїка». Кожен учасник гри отримує конверт, у якому знаходяться по двадцять квадратів різного кольору (чорного, білого, червоного, зеленого тощо). За визначений час треба скласти орнамент, використовуючи щонайменше три кольори. Враховується складність орнаменту, його неповторність, кількість використаних кольорів [6].

Формування креативно-технологічних здібностей молодших школярів – це постійна праця дитини, у ході якої вона накопичує для себе новий досвід. Для цього існують певні умови, які потрібно створити вчителю для розвитку креативних здібностей учнів. Тому в своїй діяльності педагогу необхідно: знайти час на уроці для застосування технологій творчого розвитку особистості; надати можливість учням вільно розмірковувати, висловлюючи власну думку; навчити учнів приймати без засуджень різноманітні ідеї та думки своїх однокласників; створювати ситуації успіху для кожного учня, щоб вони були активними учасниками освітнього процесу [2].

Отже, художня праця має значний вплив на формування креативно-технологічних здібностей молодших школярів, які, в свою чергу, є характерною ознакою творчої особистості, спроможної реалізовувати свій творчий потенціал за власною ініціативою і вибором відповідних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гільберг Т. Г. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі» : для пед. працівників. Київ : Генеза, 2021. 160 с.
2. Данько Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів // Початкова школа. 2013. № 4. С. 1-2.
3. Дорож І. А., Ковальчук А. Ф. Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності: монографія. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2020. 244 с.
4. Савченко Л. О., Волкова Н. В., Кулінка Ю. С. Ігри та ігрові технології на уроках трудового навчання: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2012. 284 с.
5. Хомярчук А. П. Розвиток творчої особистості молодших школярів на заняттях із художньої праці // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2021. С. 248-250.
6. Юшкіна О. Ігри та вправи до уроків в початковій школі // Початкова школа. 2013. № 11. С. 39-40.

Альона БОГУЦЬКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Людмила МОСКОВЧУК,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

ПІЗНАННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Зміст освіти в Новій українській школі спрямований на формування відповідальних громадян, забезпечення сталого розвитку України. Одним із завдань інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в початкових класах є «виховання у молодших школярів інтересу до пізнання історії свого краю та країни» [4, с. 212]. Державним стандартом початкової освіти також визначено відповідну змістову лінію «Людина в суспільстві», що передбачає «пізнання молодшими школярами історії держави» [4, с. 213].

Пізнання історії свого краю та країни у роботі з молодшими школярами необхідно розпочинати з пізнання історії розвитку закладів освіти свого регіону, що має ще й окрім навчальної профорієнтаційну мету, готує до життя. Адже існує народне прислів'я патріотичного спрямування: «Де вродився, там і пригодився», що виховує бажання навчатися та працювати у своїй країні, у своєму регіоні. Ефективними в освітньому процесі початкової школи є виховні години історичного спрямування та краєзнавчі екскурсії, на яких дітей молодшого шкільного віку необхідно ознайомлювати не тільки з віхами розвитку освітніх закладів у минулому, але й зі сучасним їх розквітом в Україні. Саме такі заняття допоможуть сформувати ціннісне ставлення у молодших школярів спочатку до рідної школи, а згодом й до інших освітніх закладів.

Узагальнене бачення становища освіти регіону Правобережної України наприкінці XVIII – першої половина XIX ст. доволі ґрунтовно представлене у значній кількості наукових видань, зокрема в дослідженнях О. Гуржія, О. Доніка, Т. Лазанської, О. Реєнта, В. Сарбея, В. Смолія, А. Філінюка, В. Шандри. Зокрема, сучасний погляд на проблему містять дослідження О. Реєнта, В. Смолія, А. Філінюка, де на сучасних теоретико-методологічних підходах ґрунтовно розкрито освітній стан соціальних верств населення Правобережжя наприкінці XVIII – першої половина XIX ст.

Етнічне урізноманітнення мешканців Правобережжя, зумовлене польською, єврейською, російською та іноземною колонізацією, спричинило зміни в шкільництві, що проявилися як у закритті українських, так і

виникненні й розвитку польських, російських, єврейських світських та церковних навчальних закладів, але й шкіл іноземних колоністів. В регіоні було дуже обмеженим коло національної еліти, зорієнтованої на захист і активне прилучення населення до вершин рідної освіти і науки.

Основною ознакою системи навчання і виховання залишався її станово-кріпосницький характер, держава, магнати та шляхта виявляли незацікавленість у розвитку освіти в регіоні у зв'язку з тим, що побоювались зростання освітнього рівня серед селян, який міг призвести до поширення визвольних ідей у їх середовищі. Істотною перешкодою в здобутті освіти була нерозвиненість мережі навчальних закладів і недостатність у населення необхідних для цього коштів. Ще одним гальмом освітніх перетворень була відсутність серед мешканців краю мотивації до навчання і застосування здобутих знань на практиці та неможливість продовжити навчання в інших закладах освіти. Таким чином, внаслідок цих та інших причин розвиток мережі шкіл на Правобережжі відбувався спочатку вкрай повільно, а тому це призводило до неосвіченості українського населення. Поряд з цим, у суспільному розвитку регіону стали характерними дві тенденції: з одного боку, неухильно зростала потреба в освічених особистостях, з іншого – розвиток освіти гальмували панівна верхівка та колоніальне становище [5, с. 32].

Система освіти у Правобережжі в першій третині XIX ст. була представлена освітніми закладами двох типів: духовними і світськими, які, в свою чергу, поділялись на державні й приватні, із численних середніх шкіл, влаштованих переважно на зразок єзуїтських колегій. За статутом 1828 р., парафіяльні школи призначалися для селян, ремісників і небагатих дворян і ділилися на чоловічі та жіночі. Вони були двох розрядів: малі – з дворічним і великі – з чотирирічним курсами навчання. В останніх, крім читання, Закону Божого, моралі та арифметики, викладалися практична механіка, природознавство, практичне землеробство і садівництво.

На початку XIX ст. найрозгалуженішою була система освіти у Волинській губернії, що пояснювалось, зокрема, великою кількістю шляхетських родин. У Волинській губернії, за різними даними, нараховувалося від 11 до 13 великих і зовсім маленьких навчальних закладів [6, с. 170]. Більшість з них було засновано ще раніше. У Київській губернії нараховувалося три школи, у Подільській губернії – чотири школи [2, с. 228]. Серед польських освітніх закладів середнього типу українські вирізнялися своїми розмірами та чисельністю учнів.

Єдиним освітнім закладом у Правобережжі України, який за рівнем матеріально-технічного, методичного, кадрового забезпечення стояв на рівні найкращих європейських шкіл, був Кременецький ліцей [1, с. 124 -125]. У

ліцеї навчалися понад шістьсот учнів, які студіювали п'ять мов (російську, польську, грецьку, німецьку, французьку і латинську), ще п'ять предметів природничо-математичного циклу (ботаніку, зоологію, хімію, фізику, математику), чотири соціально-економічних дисципліни (історію, географію, право, політичну економію з елементами комерції), факультативні предмети (архітектуру, мінералологію, військову справу), а також проходили курси малювання, музики, співу, хореографії, фехтування і верхової їзди. Ліцей мав солідну навчально-матеріальну базу: його бібліотека нараховувала до 50 тисяч томів, мінералогічний кабінет – 15,5 тисяч експонатів, а нумізматична колекція складала понад 20 тисяч монет і медалей; у фізичному кабінеті нараховувалось більше 260 одиниць навчального приладдя; діяла астрономічна обсерваторія, навчальні майстерні та кабінети, кузня; була значна колекція творів мистецтва [3].

У 1832 р. Кременецький ліцей було ліквідовано, а усі приміщення ліцею передано Волинській православної духовній семінарії (500-600 вихованців), що функціонувала в 1836–1902 роках [3]. Наступним було Волинське Віталіївське єпархіальне жіноче училище (140 вихованок), яке існувало з 1881 до 1920 рр. Бібліотека училища складала більше тисячі назв книг фундаментального значення, більше 400 назв учнівських підручників і посібників [3].

Із 27 травня 1920 року по вересень 1939 року в історичних корпусах Волинського ліцею діяв їх новий освітянський спадкоємець – Кременецький ліцей, який мав багатофункціональну навчально-виробничу структуру. Багатим було й культурне життя ліцею: працював шкільний театр, славився своїми виступами симфонічний оркестр, діяло товариство фотографів; видавався часопис «Життя Кременецьке», публікувалися книги власного авторства [3].

Із 12 квітня 1940 року – з дня, коли було започатковано Кременецький державний учительський інститут, розпочинається підготовка вчителів для всіх рівнів ЗОШ, а згодом і для ДО. Учительський інститут діяв до початку окупації Кременця фашистськими військами. Його роботу було відновлено після звільнення міста у 1944 р. У 1950 році учительський інститут реорганізовано в педагогічний. У 1969 році інститут переведено до Тернополя, а в його навчальних корпусах відкрито Кременецьке педагогічне училище, якому в 1989 році було присвоєне ім'я Тараса Шевченка. Педучилище готувало фахівців двох спеціальностей: вчителів праці та креслення та вихователів ЗДО [3].

5 червня 1991 р. освітянську естафету від педагогічного училища прийняв педагогічний коледж, який проіснував до 26 липня 2002 р., коли на

його базі було утворено гуманітарно-педагогічний інститут. Поряд з вихователями ЗДО і вчителями технологічної праці розпочалась підготовка вчителів музики і образотворчого мистецтва, англійської та німецької мов, біології та фізичного виховання [3].

Нову сторінку в історії освітніх установ, що існували в навчальних корпусах, відкрив гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка. У 2012-2014 рр. його реорганізовано в Кременецьку обласну гуманітарно-педагогічну академію ім. Тараса Шевченка. Сьогодні на базі академії щорічно проводяться Всеукраїнська олімпіада ім. Тараса Шевченка, творчі конкурси ім. Вериківського, ім. Хворостецького задля виявлення та підтримки музично- та художньо-обдарованих учнів [3].

Місто Кременець може вважатись одним із першоджерел, а впродовж багатьох десятиліть і центром зародження, становлення і розвитку вищої школи не лише у Волинському краї, а й на теренах усєї Західної України.

Отже, пізнання молодшими школярами минулого та сучасного освітніх закладів свого регіону сприяє поглибленню знань про рідний край та набуттю навичок дослідження, розвиває кругозір в учнів, є дієвим засобом національного, громадянського та патріотичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баженова С. Кременецький ліцей – осередок романтичного регіоналізму // Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2003. Т. 3. С. 124 – 125.

2. Бовуа Д. Російська влада та польська шляхта в Україні. 1793-1830 рр. Даніель Бовуа; перекл. з фр. Зої Борисюк. Львів : Кальварія, 2007. 296 с.

3. Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка. URL:

http://www.kogpi.edu.te.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=204&Itemid=272 (дата звернення: 23.04.2023).

4. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.

5. Філінюк А. Г., Боднар А. М. Розвиток освіти та освітніх закладів на Поділлі наприкінці XVIII – в першій половині XIX століття // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Т. 20. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. С. 31-41.

6. Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX століття) : монографія. Київ : ПЦ «Ризографіка», 2005. 616 с.

Марія БОЖЕК,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – Наталія ТРЕТЯК,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Естетична цінність – здатність будь-якого явища, насамперед творів мистецтва, викликати естетичне почуття, давати людині духовну та інтелектуальну насолоду (розраду), збагачувати її внутрішній світ. Ця здатність визначається якостями, властивостями і особливостями тих явищ, які їм притаманні і мають значення для людини [3, с. 82].

Найбільш загальною з основних значень і категорій є естетика, що зосереджує увагу на суспільному значенні речі, явища через призму його чуттєво-емоційного сприйняття й оцінки. Естетика – це специфічне духовне ставлення людини до світу, яке досягається через чуттєвість. Найважливішою рисою естетичного ставлення є здатність людини цілісно і різнобічно реалізувати себе в ньому. Народжена разом з практичністю, естетична потреба зростає і розвивається лише в міру розвитку свободи особистості, її незалежності від навколишнього світу, від природної необхідності.

Світ естетичного і краси – це світ, де людина відчуває себе вільною від нагальної практичної потреби, і це дає їй можливість діяти вільно, розвивати в собі все багатство людської природи [1, с. 248].

У процесі професійної підготовки молоді виникає хоча й суперечливе, але надзвичайно важливе завдання: зберегти і збагатити, відтворити індивідуальність людини, її самобутність у проявах свого внутрішнього «Я» і водночас сформувати у неї соціально значущі характеристики, всі ті якості, які притаманні громадянину і професіоналу [5, с. 137].

Естетична цінність може представляти роздратування, а також задоволення та смак. У будь-якому випадку, це завжди буде зразком того, як людина, про яку йде мова, сприймає реальність.

Естетичні цінності виражають не тільки спосіб сприйняття і мислення людини. Вони також представляють емоції та почуття, пов'язані з цим способом сприйняття. З цієї причини через естетичні цінності можна переживати такі різноманітні почуття, як любов, гнів, дискомфорт, мотивація чи смуток тощо.

Людина може пов'язувати певну естетичну цінність з іншими людьми, з живими істотами загалом (такими як тварини, рослини чи інші організми)

або навіть з неживими елементами, такими як твори мистецтва, декоративні предмети чи предмети меблів [4, с. 221].

Отже, формування естетичних цінностей виявляє ставлення людини до дійсності, яке за своїми характеристиками є ціннісним, оціночним, особистісним, індивідуальним, почуттєвим. У процесі реалізації цього ставлення особистістю оцінюються форми буття, які вона сприймає через свої почуття. Естетичний розвиток суспільства демонструє історичну міру гармонії природного та соціального, той ступінь духовного буття суспільства, де почуттєва потреба може бути задоволена без наявного фізичного володіння предметом, наприклад, відчуття радості від спілкування з другом, насолода від прочитаної книги, захоплення від побаченої картини тощо [2, с. 206].

Система естетичного виховання покликана навчити вас бачити красу навколо себе у навколишній дійсності. Проте, недостатня теоретична розробленість проблем художньо-естетичного виховання, підвищений інтерес до дисциплін художньо-естетичного циклу, насамперед образотворчого мистецтва, їх можливостей у вихованні та навчанні школярів, мінімальна кількість психолого-педагогічних навчальних рекомендацій щодо художньо-естетичного виховання школярів підтверджують важливість поставленої проблеми. Оскільки успіхи школи в естетичному вихованні дітей багато в чому залежать від учителя, він повинен постійно збільшувати арсенал цих засобів і завжди їх модернізувати [4, с. 225].

Завдання кожного вчителя, відкривати щось нове для школярів не лише в навчанні, а й в самих школярах. Знання це основне, так, але й естетичні цінності мають займати теж одне з перших для формування їхнього подальшого кругозору.

Вчителі початкової школи, тому й мають на меті одне завдання, що входить до найголовніших-формування естетичних цінностей.

Нова українська школа забезпечує формування естетичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва. Тому що підручники та альбоми-посібники за програмами О. Савченко та І. Шияна написанні на основі репродукцій (фото) художніх творів, саме таких авторів, які можуть в простому вигляді донести прекрасне до таких зовсім юних школярів. Дітям молодшої школи не так легко показати в простих речах, щось зовсім «легке» для їхнього сприйняття.

НУШ поєднує на уроках образотворчого мистецтва різні види діяльності, які дуже легко сприймаються дітьми молодшої школи, і саме ці види діяльності їм зацікавлюють. Кожен урок для них цікавий по-своєму.

Чому? Що ж може їх так зацікавити та формувати естетичні цінності? Зараз уроки образотворчого мистецтва поєднують в собі: малювання олівцям, фломастерами, фарбами, і ще й нанесення фарб на пальці рук, серветки, губки

та нанесення ними малюнків на папір, ліплення з пластиліну або й тіста, витинанки, техніка орігамі, та інше. І саме кожен вид творчої діяльності може розкрити для дитини щось нове, незвідане. Кожен урок – це є своєрідне відкриття, своєрідний початок новим почуттям, які зароджують прекрасне в естетичних цінностях. Навіть щось звичайне, просте, буденне, може пробудити в дитині початок, зародження своєрідного маленького внутрішнього світу.

Під час розгляду картин різних художників або ж просто фотографій, ми обговорюємо все до найменших деталей. Але, найцікавіше те, що прості, звичайні деталі, викликають в дітей набагато більше емоцій, аніж щось велике та те, що більш привертає увагу.

Отже, уроки образотворчого мистецтва – це формування чуттєво-емоційного сприйняття дитиною цього світу. Світу естетичного і краси, нового та вільного. Адже, художня діяльність дає можливість саморозвиватися, розвивати можливості бачити навколишній світ через призму відчуттів прекрасного. Нова українська школа відкриває перспективи та аспекти, нові знання для дітей, що формують естетичні цінності, які є одними з найважливіших у подальшому сприйнятті по-новому, сучасному баченні цього світу в подальшому житті.

Тому художню діяльність в інтеграції шкільних предметів образотворчого спрямування, доцільно постійно оновлювати новими методами та формами художньої діяльності. Впроваджувати нові форми проведення уроків та подання інформації дітям. Завжди давати можливість кожній дитині виразити власне бачення стосовно кожної роботи, яка робить неабиякий відбиток у розвитку та формуванні естетичних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михайлова Л. М. Естетично ціннісний розвиток особистості в навчально-виховному просторі закладу освіти : теорія і практика. Харків, 2018. С. 248.

2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. С. 206.

3. Дубовик К. Ю. Образотворче мистецтво як засіб формування естетичної культури молодших школярів : магістер. робота / науковий керівник С. Ф. Бобровицька. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. 82 с.

4. Хом'як О.А. Особливості виховання естетичних смаків у майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. №2(83). 2018. С. 221-229.

5. Шестобуз О., Николайчук Н. Формування художньо-естетичної культури молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва // Матеріали студентської наукової конф. Чернівці ,12-14 квіт. 2022. С. 137-138.

Вікторія БОЙЧУК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Тетяна ОЛИНЕЦЬ,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

РОЗВИТОК ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПИСЬМІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ТЕКСТОВИХ МОДЕЛЕЙ ТА ПИСЬМОВИХ ГАЙДІВ

Розвиток іншомовної комунікативної компетентності є одним із ключових завдань сучасної освіти, адже це дає можливість учням початкових класів в подальшому спілкуватися з іншомовними співрозмовниками, вивчати іноземну літературу, отримувати інформацію з іноземних джерел.

Діти молодшого шкільного віку не володіють достатньою іншомовною компетентністю в письмі, тому виникають складнощі. Для покращення цих умінь і навичок вчителю іноземної мови необхідно застосовувати текстові моделі та письмові гайди як додаткові засоби навчання. Досі ще недостатньо розроблені чіткі підходи та методика використання цих засобів з урахуванням вікових особливостей учнів та особливостей їх навчання.

На нашу думку, необхідно приділяти належну увагу текстовим моделям та письмовим гайдам під час розвитку іншомовної компетентності в письмі дітей-початківців. Це допоможе учням зрозуміти структуру різних текстів та вдосконалити свої навички письма, розвинути творчість та навички креативного мислення; також буде корисно для дітей, які не володіють достатнім досвідом у написанні текстів.

Іншомовна компетентність учнів початкових класів відображена у працях Л. Виготського, М. Жинкіна, І. Синиці, Л. Щерби. До питань розвитку іншомовної компетентності засобами текстових моделей та письмових гайдів зверталися Л. Мацько, М. Пентилюк, Г. Шелехова й ін. Значний внесок у розвиток методичних розробок іншомовної мовленнєвої компетентності учнів початкових класів зробили О. Бігич, І. Бім, Н. Гез, С. Ніколаєва, О. Плахотник та багато інших науковців [1].

Мета статті – визначення оптимальних шляхів розвитку іншомовної компетентності в письмі учнів початкових класів засобами текстових моделей та письмових гайдів.

Текстові моделі та письмові гайди є ефективними інструментами для розвитку іншомовної компетентності в письмі учнів початкових класів.

У тлумачних іншомовних словниках «текстові моделі» – це зразки або шаблони текстів, які можна використовувати для написання власних текстів. Вони допомагають учням зрозуміти, як систематизувати свої думки, як правильно оформляти речення та абзаци, як використовувати лексичні та граматичні структури. Висококваліфікований спеціаліст у галузі теоретичної лінгвістики – Любов Мацько зазначала, що «...текстові моделі можуть бути різних типів – від простих розповідей до складних есе. Але в початкових класах ми використовуємо лише прості розповіді разом з іншими методами та прийомами навчання. Так учні будуть здатні розуміти основну ідею та ключові моменти тексту та розширювати словниковий запас іноземних слів» [3, с. 152].

Для того, щоб вміти ефективно розвивати іншомовну компетентність у письмі учнів початкових класів за допомогою текстових моделей, вчителю варто дотримуватись основних принципів:

- використання різних видів тексту (запропонувати учням читати та писати різні типи текстів, такі як: оповідання, описи, листи, повідомлення тощо);
- застосування різних лексичних та граматичних конструкцій для розвитку багатства мови та уникання повторів;
- використання прикладів зі словником або граматичними правилами;
- використання контексту для забезпечення кращого розуміння того, що діти читають;
- заохочення учнів до написання творів на різні теми, до обговорення своїх ідей, до взаємодії з однолітками.

Ольга Плахотник, методист та автор підручників з іноземної мови, особливу увагу звернула на використання письмових гайдів у розвитку іншомовної компетентності. Вона тлумачить поняття так: це короткі пояснення, які допомагають учням зрозуміти, як правильно виконувати різні типи завдань з письма. Письмові гайди можуть містити поради щодо вибору теми, планування структури тексту, використання слів та виразів для вираження думок, оформлення тексту тощо [4, с. 19].

Письмові гайди можуть допомогти учням у засвоєнні правопису, граматики та лексики англійської мови, але лише при дотриманні певних способів:

- попросити учнів створити власні гайди на основі матеріалів, які вони вивчають (наприклад, під час вивчення теми «Опис людини» учні можуть створити гайд про опис людей за різними ознаками);
- надання учням зразків, які допоможуть створити власні гайди (наприклад, вчитель пропонує дітям списки слів, які можуть

використовуватися для опису людини, або вказівки щодо опису подій в минулому часі);

- використання заголовків і пунктуації для виділення розділів гайду;

- використання інтерактивних вправ та ігор у практичних ситуаціях [2, с. 40].

Застосування текстових моделей та письмових гайдів варто поєднувати з різними методами роботи з текстом:

1. Читання вголос. Наприклад, вчитель читає коротку розповідь про тварин або про відпочинок.

2. Заповнення пропущених слів. Наприклад, учні заповнюють пропущені слова в тексті про сім'ю, які вони чули або читали.

3. Відповіді на питання. Прикладом може бути читання учнями короткого тексту про зимові канікули, потім діти відповідають на питання про те, що вони робили впродовж відпочинку.

4. Створення діалогу. Наприклад, учні читають короткий текст про двох друзів, які гуляють у парку, потім створюють діалог, де обговорюють свої улюблені речі у парку.

5. Створення власного тексту. Прикладом може бути написання короткої розповіді учнями про проведення вихідних з використанням нової лексики та граматики [1].

Отже, текстові моделі та письмові гайди є ефективними засобами у розвитку іншомовної компетентності в письмі молодших школярів, адже вони сприяють автоматизації письмової навички, полегшують процес переходу до мовленнєвої творчості, підвищують мотивацію до вивчення іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичківська Т. М. Використання інтерактивних методів навчання у процесі формування комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови. Науковий Блог. URL: <http://surl.li/fnhle> (дата звернення: 12.03.2023).

2. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

3. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов: моногр. Київ : Вища школа, 2004. 454 с.

4. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 54. 316 с.

Мар'яна БОРТНЯК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Галина ВАТАМАНЮК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик дошкільної освіти

ТЕХНОЛОГІЙ РАНЬОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ГРАМОТИ: СУТНІСТЬ І ЗМІСТ

У всі часи, особливо на сучасному етапі розвитку суспільства, для педагогіки важливою необхідністю є не лише досконале володіння вихователями методами і прийомами розвитку, виховання і навчання дітей, а й усвідомлення їх новаторської сутності, що поліпшує перебіг і результати освітнього процесу. Новими в педагогіці вважаються як окремі підходи, методи, технології, які ще не використовувалися, так і комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які втілюють прогресивне начало. Перегляд традиційних поглядів на витоки розвитку мовлення дітей і раннє навчання їх читання є характерною рисою сьогодення, домінантна тенденція якого – формування постіндустріальних, інформаційних суспільств із соціально-економічними, культурними, духовними перевагами і ризиками.

Серед педагогів існують різні погляди стосовно вікових меж навчання грамоти дітей дошкільного віку. Критики звертають головну увагу на ранні терміни оволодіння функцією читання, спираючись на традиційні стандартні методики розвитку мовлення дітей. Проте нині існує кілька інноваційних підходів у цій царині, популярність і широке застосування яких зумовлені доступністю у використанні і максимальною наочністю матеріалів. Це технології раннього навчання дітей Г. Домана і М. Зайцева. Про особливості означених технологій йдеться у працях відомих вітчизняних учених Т. Поніманської, І. Дичківської, які розглядають їх у контексті модульних та локальних інноваційних педагогічних технологій.

Глен Доман – відомий американський дитячий лікар і психолог, переконаний, що основи інтелекту людини, життєві перспективи загалом закладються у перші дитячі роки. Цей період має вирішальне значення для подальшого життя дитини і вона вже ніколи не зможе перевершити потенціал, закладений до 5 років. Називаючи дитину «лінгвістичним генієм», Г. Доман, наполягав на тому, що її потрібно вчити читати не за буквами і складами, а відразу словами, оскільки це значно простіше і доступніше для дітей будь-якого віку, починаючи з 6-8 місяців. Це означає, що дитина може навчитися читати (про себе) раніше, ніж говорити. Ця технологія придатна і для навчання читання дітей іноземними мовами.

Як свідчать дослідження Г. Домана, дитина запам'ятовує певне слово, побачивши і почувши його 12-15 разів. Для цього рекомендується на смужках щільного паперу розміром 10-15 см писати слова червоними прописними буквами заввишки 7,5 см, оскільки великі букви максимально прості для зору, а червоний колір швидше привертає увагу дитини. Згодом написи можна робити і чорним кольором, а зображення букв – меншими. Упродовж 5-6 днів дитині показують набори слів (по п'ять у кожному), розпочинаючи з одного і поступово збільшуючи їх кількість до п'яти. Кожний із наборів показують дитині тричі на день, затримуючи погляд на кожному слові упродовж однієї секунди. За день проводять 15 занять тривалістю 5-7 секунд, з інтервалом не менше 30 хвилин. Далі у кожному наборі щодня замінюють одне слово на нове. Дитина будь-якого віку, навчаючись читати за технологією Г. Домана, долає 5 етапів, на яких об'єктами її уваги є: окремі слова; словосполучення; прості речення; поширені речення; книги. Перші 15 слів, які пропонують дитині для читання, мають бути добре знайомими і приємними для неї. Як правило, це ім'я дитини, когось із близьких родичів, назви улюблених продуктів і видів діяльності. Потім показують дитині слова, які позначають частини тіла, елементи будинку і предмети побуту; предмети, що належать дитині, продукти харчування. Наступна група слів містить дієслова. Кожне нове слово супроводжують демонстрацією дії, яку воно позначає. Пізніше пропонують прикметники. На кожному новому етапі поступово зменшують висоту букв, дотримуючись правила, яке забороняє одночасно зменшувати розмір шрифту і збільшувати кількість слів [1, с. 25].

Відома в Україні й авторська методика педагога-новатора М. Зайцева, принциповим положенням якої є одночасний розвиток мовлення дітей з навчанням їх читання. За такого підходу читання розглядається не як передумова «прискореного розвитку», а як процес оволодіння новою мовною реальністю – письмовим мовленням. Концептуальні положення технології навчання дітей грамоти М. Зайцева побудовані на засадах природодоцільного розвитку дитини в діяльності на тлі активізації пізнавального потенціалу мозку, але не перенавантаженням мозкової діяльності, а ширшим задіянням сенсорних систем та отриманням всебічної сенсорної інформації про об'єкт пізнання. Автор розробив технологічну послідовність виконання навчальних завдань: від демонстрації наочності педагогом до співпраці дитини з дорослим у відпрацюванні навчальних дій та самостійної роботи дитини. Характерною особливістю ігор-посібників М. Зайцева є їхня максимальна наочність, логічність побудови [2, с. 84]. Суть методики полягає в тому, що діти в ігровій формі відразу запам'ятовують склад, поєднання букв за допомогою кубиків. «Кубики Зайцева» містять 52 картонки, які можна легко скласти в кубики, три таблиці та методичні коментарі. Кубики поділяють за різними критеріями: кольоровими ознаками (колір, поєднання кольорів,

одно-, двобуквені склади з буквами трьох кольорів). За кольором кубики розпізнають, послуговуючись такою схемою: «золотий», «залізний», «дерев'яний», білий. За поєднанням кольорів: «залізньо-золотий», «дерев'яно-золотий», «залізньо-дерев'яний»; за об'ємом кубики поділяють на великі й маленькі, великі подвійні (склеєні один із одним), маленькі подвійні; за звучанням наповнювача – «золоті», «залізні», «дерев'яні», «залізньо-дерев'яні», беззвучні; за вібрацією наповнювача, що сприймається пальцями руки, яка тримає кубик; за вагою; за поєднаннями ознак. Склади розташовують у таблиці, зіставляючи та співвідносячи їх за дзвінкістю, глухістю, твердістю, м'якістю. [1, с. 320].

Навчання читання за кубиками М. Зайцева відбувається у три етапи:

ознайомлення з кубиками і таблицями, вивчення складів; читання одного слова; читання тексту. Мета першого етапу – ознайомлення дітей з кубиками і таблицями, навчання їх розрізняти кубики за кольором і звучанням, називати склади на кубиках, знаходити і називати склади в таблицях. Кожному кубику відповідає стовпчик або рядок у таблицях. На цьому етапі діти виконують такі ігрові вправи: «Підбери до маленького великий кубик», «Побудуй башточку чи паровоз», «Знайди на своєму кубику букву золотого кубика і назви склад», «Знайди кубик, який я назвала», «Якого кубика не стало?», «Що змінилось?». Далі настає черга для ігор «Знайди на картках слово, складене з кубиків», «Склади з кубиків слово, написане на картці», «Знайди своє ім'я на картці серед інших», «Склади з кубиків назву до картинки». На таблицях зображені ті самі кубики, але в розгорнутому вигляді. Вихователь указкою показує слова, а діти порівнюють їх із тим словом, що вже викладене кубиками. З опорою на такі таблиці трирічний малюк легко вивчає до сотні складів та складових пісеньок. Таке проспівування є чудовою «гімнастикою для розуму» і сприяє коригуванню звуковимови. Дітям подобається супроводжувати пісеньки грайливими рухами рук, плесканням у долоні, притупуваннями, за сигналом вихователя робити паузи, співати тихіше чи голосніше, швидше чи повільніше. Важливо, щоб діти проспівували всі склади, які є в українській мові. Це допомагає зробити для них читання легким і зрозумілим.

Другий етап – читання одного слова. Дітям, які вже вміють викладати з кубиків різні слова, пропонують так звані складові картки (написані яскравим великим шрифтом). На цьому етапі ускладнюються й ігри. Вони вже потребують не тільки зацікавленості дітей, а й їх самоорганізації. Наприклад, можна запропонувати гру «Зоопарк». Дитина називає тих тварин, яких пам'ятає, і ці слова пише кубиками на полиці. Якщо важко згадати відразу, то педагог виставляє на полицю фігурки звірів. При бажанні дитина пише ці ж слова указкою по таблиці разом з дорослим. Читання слів з карток

супроводжується спеціальними завданнями, спрямованими на розвиток мовлення, пам'яті та кмітливості.

Третій етап – читання тексту, ігри-тексти з кубиками, – передбачає закріплення вміння дітей впевнено читати окремі слова, читати слова у реченнях і відтворювати суть прочитаного. Дітям пропонують ігри з картками, ігри-головоломки з кубиками і роботу з текстом: «Підбери потрібний колір», «Підбери потрібне слово», «Який предмет я загадала?», «Знайди продовження слова» тощо. Так, у грі «Схожий-несхожий» використовують картки зі словами: м'яч, куля, троянда, ромашка, сонечко, хрущ, лисиця, вовк, трактор, вантажівка. Вихователь описує предмети, наприклад: «Дві квітки. Одна з білими пелюстками і жовтою серединою. Друга з рожевими пелюстками і колючками. Одна квітка садова, друга – польова». Діти мають порівнювати їх, знаходячи спільні й відмінні ознаки, впізнавати за описом, знаходити відповідь серед карток. Після того як діти навчаться читати невеликі тексти (прислів'я, приказки, скоромовки, лічилки тощо), вони опановують читання текстів із книжок з великим шрифтом і яскравими, виразними ілюстраціями. Вихователь читає вголос, а діти стежать за текстом очима і читають внутрішнім голосом. На цьому етапі вихователю потрібно навчити дітей правильно сидіти під час читання тощо.

Отже, методика раннього навчання дітей читання (метод цілих слів), Глена Домана, заснована на зоровій пам'яті. Особливістю її змісту є використання карток із написаними словами і вимовляння цих слів вголос, що дає змогу запам'ятати слово цілком. Психофізіологічні засади технології М. Зайцева засновані на визнанні можливостей дітей дошкільного віку в сприйманні та засвоєнні на чуттєвій основі знань про навколишній світ. Її автор виходив із того, що для повноцінного формування особистості потрібно задіяти всі органи чуття, забезпечити належний розвиток відчуттів і сприймань як головних способів пізнання дитиною предметів та явищ. Дидактичними засобами застосування технології є кубики, таблиці, складові картки. Варто пам'ятати, що будь-які освітні технології чи методики лише тоді можна використовувати у роботі з дітьми, коли вони є цікавими для них. Описані технології передбачають побудову занять в ігровій формі, що приваблює і захоплює дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Практикум : навчальний посібник. Київ : Слово, 2013. 448 с.
2. Меленець Л., Дятленко А., Гончаренко А. Технології раннього навчання читання // Інноваційна практика в роботі вихователя ДНЗ : метод. посіб. Київ : Шкільний світ, 2010. С. 82–101.
3. Пономарьова Г. Ф., Бабкіна О., Беляєва Б. Нові педагогічні технології : метод. посіб. Харків : ХГПА, 2013. С. 62–272.

Наталія БРИЛА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Анатолій КОВАЛЬЧУК,
старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ШЛЯХИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

Шкільний предмет трудове навчання (технології) має значні можливості у вихованні в учнів національно-патріотичних почуттів. Досвід роботи учителів та результати науково-методичних досліджень у цьому напрямі дозволяють стверджувати, що значний потенціал у розв'язанні цього завдання полягає у прилученні учнів до національної культури саме у процесі трудового навчання.

В умовах мінливого сьогодення перед школою постає складне завдання, яке полягає у: «... створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти» [1].

Дослідження патріотичного виховання мають історичне підґрунтя. Ідея емоційного єднання людини з рідним краєм як основа виховання громадянина знаходила відображення у працях філософів і педагогів минулого (Аристотель, Демокрит, Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо). Ця думка висвітлена і в українській філософії, педагогіці, літературі (С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Леся Українка, Т. Шевченко).

Наукові основи проблеми патріотичного виховання досліджувалися в працях класиків педагогічної науки (Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга).

Метою статті є вивчення шляхів національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти на уроках технологій.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна система і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності

до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Національно-патріотичне виховання учнів – важлива складова формування свідомої розвиненої особистості, яка здатна переосмислити уроки минулого та сприяти формуванню сучасного позитивного іміджу країни.

Дієвим підґрунтям для такої виховної роботи можна вважати процес формування в учнів конкретного практичного досвіду з виготовлення предметів і речей, які за своїм змістом пов'язані з народною культурою українців, а саме – виготовлення декоративно-ужиткових і ремісничих виробів, які були характерними для побуту українців, а деякі з них криють у своїх формах і техніках оздоблення й інші сторінки нашої історії. Досить часто мистецькі речі, які учні можуть виготовити власноруч, мають таке оформлення і техніку виконання, які обумовлені історією українського народу, – від дерев'яних речей, оздоблених різьбленням, до елементів народного одягу, що містять у своєму оформленні національно-патріотичну символіку.

Сприятливі умови для цього створює варіативна частина навчальної програми з технологій, коли учні спільно з учителем можуть обрати певний модуль, який пов'язаний з традиційними народними ремеслами, і це може бути: «Художня обробка деревини», «Технологія виготовлення народної ляльки», «Художнє випалювання» тощо.

На уроках технологій, коли учні вивчають певний навчальний модуль з декоративно-ужиткового мистецтва існують загальнодоступні (у методичному розумінні цього слова) способи прилучення учнів до надбань української культури, і тут можна вказати на два основних, як-от: повідомлення учням різноманітних відомостей про народні культурні традиції, що склались в українців, та організація додаткових позаурочних занять і заходів для більш тісного ознайомлення учнів з елементами етнокультури.

Досліджуючи виховний потенціал початкової освіти, О. Савченко патріотичне виховання пов'язує із громадянським вихованням. Цей напрям у початковій школі, на думку вченої, має на меті формування у дітей знань про українське суспільство, рідний край, розкриття на доступному рівні особливостей взаємодії людей у родині, в колективі, в суспільстві, виховання в них особистісного позитивного ставлення до цінностей і символів Української держави; виховання гуманної, соціально активної, відповідальної особистості [2, с. 147].

Введення культурологічних відомостей в організаційну структуру занять на уроках технологій може відбуватись безпосередньо, коли

відбувається вивчення певного народного ремесла чи декоративно-ужиткового або художнього виду мистецтва.

Під час виготовлення учнями декоративних чи декоративно-ужиткових виробів важливе місце, крім суто технічної сторони, має й мистецька сторона цієї справи, яка полягає насамперед у визначенні художньої ідеї твору, в основу якого покладено той образ, який виникає в уяві дитини, тих думок і почуттів, які вона хоче передати оточуючим. У змісті чинної програми технологічної освітньої галузі передбачено вивчення таких тем і розділів, що обумовлюють виховний вплив учителя через повідомлення учням таких теоретичних відомостей, які розкривають різні сторінки нашої історії, формують в учнів загальне уявлення про моральну й духовну культуру українського народу тощо. Тому учитель має нагоду впливати на почуття дитини, а через добір певних культурологічних відомостей – виховувати патріотичні та національні почуття школярів. Виготовлення виробів, наприклад, технікою аплікації соломкою, вишиванням, може передбачати створення таких художніх композицій, які відображають історію українського народу, його визвольний рух і звитягу сучасних захисників рідного краю тощо.

Значна кількість учителів на уроках технологій планують такі вироби для виготовлення, які можуть бути передані нашим воїнам, які обороняють нашу країну на сході. Зокрема це: різноманітні за конструкцією та різні за складністю виготовлення «пічки», «якорі» для пошуку розтяжок, маскувальні сітки, сумки для аптечок, рукавиці, сувеніри з патріотичною символікою тощо. Виготовлення саме таких виробів якнайкраще сприяє вихованню в учнів національно-патріотичних почуттів.

Все вищесказане говорить про те, що молодший шкільний вік – найбільш придатний для виховання інтересу до суспільних явищ, до життя своєї країни. Але при цьому необхідно дати кожній дитині реальну можливість зайняти активну позицію в організації групової діяльності: визначенні її мети, плануванні, пошуку способів і засобів її виконання, аналізі та оцінці результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лохвицький В. Створення умов для самореалізації вчителя та учня – резерв чи інструментарій підвищення ефективності освіти. URL: <https://naurok.com.ua/stvorennya-umov-dlya-samorealizaci-vchitelya-ta-uchnya-rezerv-chi-instrumentariy-pidvischennya-efektivnosti-osviti-209305.html> (дата звернення: 12.03.2023).
2. Савченко С. В. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – стратегічний напрям виховної діяльності класного керівника. URL: <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-52376991> (дата звернення: 09.04.2023).

Анастасія БУГЕР,
здобувачка 4 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Людмила МОСКОВЧУК,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ ТА ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У наш час перед початковою освітою стоїть завдання сформувати високоосвічених, творчих особистостей, готових до постійного саморозвитку. Людина, яка вміє творчо мислити, завжди знайде вихід в нестандартних ситуаціях, їй легше адаптуватися в житті. Проте вчитель не може все сформувати без інтересу зі сторони здобувача освіти, так званого пізнавального інтересу.

Пізнавальний інтерес – властивість особистості, яка проявляється в активному, емоційно забарвленому відношенні до пізнання предметів, явищ навколишньої дійсності, видів діяльності, що викликається усвідомленням їх значущості для особистості; інтерес до пізнання, у процесі якого відбувається оволодіння змістом навчальних предметів і необхідними засобами або вміннями і навичками, з допомогою яких учень отримує освіту [1, с. 67].

Потім цей інтерес перетворюється у щось більше – пізнавальну самостійність. У більшості досліджень пізнавальна самостійність учня визначається як сформованість прагнення і вміння пізнавати в процесі цілеспрямованого пошуку. Дослідники розрізняють в даній якості два аспекти: мотиваційний і процесуальний. Мотиваційний зумовлює потребу і прагнення особистості до пізнання. Це виявляється в активному сприйманні, допитливості, самостійному ставленні до результатів праці, у потребі в самоконтролі. Мотиваційний елемент є неодмінною частиною кожного уроку.

Пізнавальна самостійність завжди спрямована на засвоєння нових знань, передбачає готовність учня до пошукової роботи, співвідноситься з творчою активністю, формування обох цих якостей можливе лише в процесі активної інтелектуальної діяльності.

Пізнавальна самостійність і творча активність взаємно посилюють одна одну: в умовах мисленневої активності виявляється самостійність учня, яка є необхідним внутрішнім стимулом розвитку мислення. Але хоч ці сторони навчальної діяльності тісно пов'язані, кожна з них через специфічність виявів і формування є окремим предметом дослідження, хоч в них є і багато спільного.

Творчість – один із видів діяльності, спрямований на вирішення

протирич (творчої задачі), для якого необхідні об'єктивні (соціально-матеріальні) та суб'єктивні особистісні умови (знання, уміння, творчі здібності), результат якої має новизну й оригінальність, особисту і соціальну значущість та прогресивність [1, с. 88].

У дитячому віці учень більш творчий, ніж у зрілому віці, тому що на нього ще не впливають стереотипи суспільства. Тому перед вчителем стоїть завдання не лише повідомити матеріал і перевірити знання, а виявити досвід учнів щодо викладеної інформації. Найголовніше завдання вчителя в будь-якій ситуації – створити творчу атмосферу, більше того, педагог повинен розуміти психологічну сутність цього процесу.

Для цілеспрямованого і постійного розвитку творчих можливостей учнів необхідно, щоб методи, форми та засоби навчання відповідали цілям і задачам навчально-творчої діяльності. Розвитком творчих здібностей дітей на уроках необхідно вміло і чітко керувати. Організація такої діяльності – створення умов для якісної навчально-виховної роботи, які передбачають: проводити навчання на високому рівні складності; посилити роль гіпотетичного мислення, що сприяє здібності передбачати, висловлювати свої думки, ідеї та захищати їх.

Підвищенню творчої активності учнів початкових класів на уроках сприяють нестандартні форми їх організації: уроки-конкурси, змагання, вікторини, мандрівки, конференції, уроки-казки, ділові ігри, тематичні ігрові уроки, завдяки яким учні краще та швидше засвоюють навчальний матеріал.

Великі можливості для розвитку творчої активності школярів створюються під час виконання проєктів, кожний вносить свою частку, виходить щось нове та цікаве.

Ураховуючи, що часу на творчість на уроках не завжди вистачає, можна залишати цей вид діяльності на домашнє завдання. І тут головне не обмежувати дитину в видах творчої роботи. Одні краще намалюють, інші краще виготовлять модель, іншим веселіше і цікавіше провести експеримент.

Суттєвою характеристикою дитячої творчості є відсутність внутрішніх бар'єрів, які породжують скутість, ускладнюють творчість. Було б неправильно стверджувати, ніби у дітей повністю відсутній самоконтроль. Він є, але спрямований на процес гри – творчості, а не на якість творчого продукту. Внутрішній критик не потрібний молодшому школяру, тому що його творчість не націлена на створення суспільного продукту.

Таким чином творчу активність, творчий потенціал молодших школярів можна проаналізувати за такими трьома групами показників:

- 1) ставлення дітей до творчості, їхнє захоплення, щирість переживань;
- 2) якість способів творчих дій, швидкість реакцій, винахідливість, комбінування знайомих елементів у нові поєднання, оригінальність способів

дій;

3) якість продукції, відбір характерних ознак, предметів, життєвих явищ, відображення їх у творчій діяльності.

Творча активність вагому впливає на загальний розвиток дитини.

Отже, пізнавальна самостійність школяра формується не внаслідок дії якогось одного ефективного засобу, а є закономірним результатом досконалої системи навчання і виховання учнів на уроці, спрямованої на всебічний розвиток самостійності думки і самостійності як риси характеру дитини. Процес формування творчої активності має ґрунтуватися на принципах опори на життєвий та художній досвід, стимулювання внутрішньої активності, єдності індивідуального і колективного впливу на учнів, творчої самостійності, мотивації діяльності, інтересу та емоційної захопленості. Особистий інтерес до навчання та мотивація суттєво впливають на розвиток молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов О. Є. Словник базових понять з курсу «Педагогіка» : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. : вид. 2-ге, доп. і перероб. Житомир : Видавництво ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 67 с.

2. Клименко В. В. Механізми розвитку творчості // Обдарована дитина. 2003. №1. С. 2-11.

3. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. Київ : Радянська школа, 1982. 176 с.

Юлія ВАНЮШКІНА,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*
Науковий керівник – **Олена ДУТКО,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

ВИХОВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Життя сучасного суспільства базується на багатьох засадах гуманного співіснування. Одними з найважливіших аспектів є демократизм, справедливість та толерантне ставлення до інших. Всі ці засади в процесі глобалізації активно розвиваються, динамічно прогресують. З одного боку, такий розвиток супроводжується налагодженням економічних відносин між представниками різних країн, зближенню моди, економіки, законодавства, а

з іншого – утвердженням бажання відстоювати національну ідентичність, культурну спадщину та народні звичаї і традиції. Саме тому одним із головних завдань Нової української школи є виховання міжетнічної толерантності у молодших школярів.

Проблема міжетнічної толерантності є однією з ключових для українського народу тому, що на нашій території проживають представники 130 інших етносів, а це 22,2% від загальної кількості населення [4].

У сучасному глобалізованому світі, зокрема в соціологічних та гуманітарних науках, дослідження окресленого спрямування залишається актуальним.

Проблема виховання толерантності була предметом дослідження протягом багатьох десятиліть. Якщо в інших країнах Європейського Союзу існували передумови для вивчення змісту даного поняття та визначення його, то в Україні, яка протягом майже всього ХХ століття перебувала у складі Радянського Союзу, науковці не могли всебічно вивчати поняття «толерантності», зважаючи на політичну ідеологію [15].

Що ж стосується самого поняття толерантності, то можна знайти декілька варіантів визначення даного терміну. Так, в академічному словнику української мови зазначено, що «толерантність – це поблажливість, терпимість до чийось думок, поглядів, вірувань, тощо» [13].

Доктор психологічних наук, відомий австрієць, В. Франкл про поняття толерантності писав: «... величний моральний принцип любові до ближнього, хоча б лише у послабленій формі простого впізнання в іншій людині «ближнього», «собі подібного», інтуїтивного сприйняття його... як тотожної мені істоти, з долею яких пов'язана моя власна доля, співчутливого співпереживання – різного за мірою інтенсивності, але схожого за якісною істотою... цей принцип є непорушна і вічна основа, без якого неможливе ніяке суспільство» [17, с. 113].

Щодо філософії, то розширене визначення толерантності, міститься в «Філософському енциклопедичному словнику» та визначає толерантність як «моральну якість, що характеризує ставлення до людини іншої раси, національності, культурної традиції, релігійної конфесії як до рівнодостоїнної особистості» [16, с.457].

У педагогічному словнику толерантність (лат. *tolerantia* – *терпіння*) трактується як терпимість до чужих думок, вірувань, переконань, поведінки [11, с. 448].

У статті 1 «Декларації принципів толерантності» остання тлумачиться як «...повага, схвалення і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності..., це гармонія в різноманітті, це чеснота, яка робить

можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру...» [6, с. 175-180].

Одним із видів толерантності є міжетнічна толерантність. У ході етимологічного вивчення її сутності встановлено різні погляди, а саме:

– здатність не переносити недоліки і негативні дії окремих представників на інших, ставитися до будь-якої людини з позиції «презумпції національної невинності» [5];

– форма особистісної установки, яка передбачає знання, розуміння і сприйняття іншої культури, позитивне відношення до відмінностей, виявляється у доброзичливому ставленні до представників інших культур та бажанні взаємодіяти на основі конструктивного діалогу [14].

Розглядаючи міжетнічну толерантність як комплекс установок, можна виділити в її структурі такі компоненти:

1. Когнітивний (уявлення про інші етнічні групи, їх культуру, міжетнічні відносини; знання про феномен толерантності, права людей незалежно від етнічної приналежності).

2. Емоційний (відношення до інших етнічних груп).

3. Поведінковий (конкретні акти толерантного інтолерантного реагування, який проявляється у прагненні спілкуватися дистанціюватися демонструвати агресію відносно представників інших етнічних груп) [12].

Великий внесок у вивчення міжетнічної толерантності зробив український дослідник, доктор історичних наук В. Б. Євтух. Науковець так тлумачить дане поняття: «Міжетнічна толерантність (від лат. *tolerate* – *терпіти*) – це терпиме відношення представників однієї етнічної спільноти до представників іншої спільноти, до відмінних культурних традицій та готовність до позитивної взаємодії з представниками інших народів» [7].

Питання міжетнічної толерантності знайшли широке висвітлення у вітчизняній науковій літературі. Історико-педагогічні аспекти формування толерантності в українському суспільстві знайшли своє відображення дослідженнях О. Антонюка [1], В. Бакальчука [2], Б. Євтуха [7], О. Майбороди [9], Л. Нагорної [10] та інших. Крім того, проблема толерантності знайшла відображення у працях С. Буларда, Х. Вільде, Р. Крісті, К. Уейка та інших зарубіжних вчених, які були пронизані ідеями побудови толерантних стосунків між людьми в суспільстві.

Питання виховання толерантної поведінки у зростаючій особистості загалом та міжетнічної толерантності зокрема на сучасному етапі є доволі актуальними в контексті Нової української школи. Нині доволі активно йде розробка діагностичного інструментарію для визначення та діагностики стану сформованості міжетнічної толерантності молодших школярів в Новій українській школі. Над цим питанням працюють Л. Дзюбко, О. Дубасенюк,

С. Калаур [8], В. Малиновський, Г. Рогальова, Н. Сейко, Н. Якса та інші. Вчені акцентують свою увагу на розвитку поліетнічного, міжнаціонального освітнього середовища, що сприятиме вихованню міжетнічної толерантності у зростаючого покоління [3].

Отже, проблема виховання міжетнічної толерантності молодших школярів є досить актуальною та потребує ґрунтовного вивчення та розробки практичних підходів до її вирішення. В сучасній науці вже існують наукові праці, в яких висвітлюються основні аспекти з огляду на її теоретичні та практичні засади. Однак додаткового вивчення потребує питання виховання міжетнічної толерантності молодших школярів в умовах Нової української школи, що стане предметом нашого наступного вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк О. В. Формування етнополітики української держави історичні та теоретико-методологічні засади: монографія. Київ, 1999. 284 с.
2. Бакальчук В. О. Тенденції етнокультурної толерантності в українському суспільстві // Стратегічні пріоритети. 2007. № 4.
3. Безпальча Р. Толерантність в сучасній українській школі // Педагогіка толерантності. 2002. № 4. С. 11-18.
4. Всеукраїнський перепис населення 2001 року. URL: <https://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.
5. Галицький І. Нормативні засади концепції формування толерантності в українському суспільстві // Право України. 2011. № 9. С. 294-301.
6. Декларація принципів толерантності // Педагогіка толерантності. 1999. № 3-4. С. 175-180.
7. Євтух В. Б. Етносоціологія: довідник. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 115.
8. Калаур С. М. Характеристика толерантності як показника готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів у професійній діяльності // Педагогічні науки : Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2016. № 3 (54). С. 121-126.
9. Майборода О. Перспективи партнерської моделі взаємодії між державою і суспільством у сучасній Україні: постановка проблеми // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2014. Вип. 3. С. 8-24.
10. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст. Київ: ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2008. 405 с.
11. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 1440 с.

12. Сергієнко Н. П., Дудолад О. В. Формування міжетнічної толерантності // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2014. Вип. 15. С. 235-243.
13. Словник української мови: в 11 томах. Том 10, 1979. С. 179.
14. Тишик І. С. Формування професійної готовності майбутнього викладача історії до виховання міжетнічної толерантності студентів в процесі навчання в магістратурі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кропивницький. Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. 2019. 248 с.
15. Толерантність у транзитивних суспільствах: філософський, правовий, політичний, соціологічний виміри / за ред. О. Петришина, Д. Вовка, О. Уварової. Харків : Право, 2016.
16. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
17. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків, 2016. 160 с.

Оксана ВІТИК,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – **Олена АЛКСІЙЧУК,**

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ФОРМ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

Проблема екологічного виховання у період сьогодення набуває особливої актуальності. Основи екологічного світобачення та екологічної культури формуються ще у дитячому віці, який є найбільш сенситивним періодом для виховання особистості.

Екологічне виховання молодших школярів – це система виховних заходів, цілеспрямовано скерованих на формування у дітей молодшого шкільного віку екологічної культури, усвідомленого ставлення до природи як до вищої загальнолюдської цінності, активної діяльності щодо збереження природи.

Проблемі екологічного виховання присвячені праці вчених Я. Коменського, Д. Локка, Й. Песталоцці, С. Русової, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Сучасні науковці продовжують дослідження даної проблеми. Праці С. Дерябо, Г. Пустовіта, В. Ясвіна висвітлюють необхідність формування екоцентричного типу свідомості особистості.

Реалізація екологічного виховання підростаючого покоління буде більш ефективною за умови впровадження ігрової діяльності. Навчально-виховну цінність ігрової діяльності було висвітлено педагогами: К. Ушинським, А. Запорожцем, В. Давидовою, М. Михайленко. Дослідники українського фольклору Л. Українка, О. Пчілка, І. Франко, Б. Грінченко, М. Стельмахович, В. Бойко, В. Верховинець та інші виокремлювали саме ігри малих форм, зокрема музичні. На їхню думку, ці ігри найбільше відповідають психо-фізичним особливостям дітей молодшого шкільного віку, адже це – твори-мініатюри з яскраво вираженим динамічним змістовим наповненням, який діти розуміють та швидко запам'ятовують і творчо реалізують у вільному спілкуванні, а також на уроці мистецтва.

У розробці ігрових форм екологічного спрямування важливо максимально використовувати можливості гри, адже ігрові форми роботи підвищують емоційний тонус, мають релаксаційний вплив, реалізують здоров'язберігаючу функцію, сприяють усвідомленню учнями дбайливого ставлення до навколишнього світу, формуванню у молодших школярів базису екологічно-доцільної поведінки.

Зазначимо, що для виконання завдань з екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку використовуються такі *ігри* як: *конструкторські* (з використанням природних матеріалів); *рухливі* (наприклад, ігри «Кіт і миші», «Пташки й кіт», «Квочка з курчатками», «Сова», «Ведмідь та бджоли», «Зайці та вовк», «Гуси-гуси», «Хитра лисиця» тощо), які потребують від дітей віддзеркалення характеру рухів й тембрових особливостей голосів різних тварин та птахів; *дидактичні ігри* є універсальним засобом, який можна використовувати в усіх видах і формах діяльності дітей молодшого шкільного віку; *творчі ігри*, які використовуються як засіб збагачення учнів мистецькими враженнями. Для їх впровадження педагогу необхідно використовувати наочність, літературні та музичні твори, аудіо- та відеозаписи тощо.

В ракурсі реалізації екологічного виховання, використовуються такі *види дидактичних ігор*: з природними матеріалами; з картками (зокрема, настільно-друкованими); з іграшками; словесні, музично-дидактичні, хороводні типу народних тощо.

Особливо варто відзначити ефективність в екологічному вихованні молодших школярів творів українського дитячого музично-ігрового фольклору (веснянок, щедрівок, колядок, закличок, примовок тощо). Вітчизняний музикант-педагог В. Верховинець зазначав, що «народне мистецтво є таким, що віддзеркалює духовний світ, традиції, звичаї, характер народу, відзначається яскравим національним колоритом і тому є незамінним джерелом виховання любові та поваги до природи рідного краю» [1, с. 225].

Працюючи над музично-ігровим репертуаром, В.Верховинець взяв за основу український ігровий фольклор, на базі якого створив значну кількість драматичних ігор (у яких знайшли відображення поведінка тварин, природні явища, трудові процеси, побутові сцени тощо). Він органічно поєднав музику, слово, спів і танець.

Теоретичні положення щодо проведення ігор, В. Верховинець блискуче втілює у репертуарно-методичному посібнику «Весняночка» у якому детально розробив ігрові сценарії, реалізуючи принципи науковості, наступності, природовідповідності. Педагогом була запропонована тематична пісенно-ігрова система, пов'язана із природою або природними явищами, для використання на уроках, зокрема: «Домашні тварини та птахи», «Поле», «Ліс», «Сад», «Город», «Вода», «Весна», «Літо», «Осінь», «Зима» тощо.

Педагогічними **умовами** екологічного виховання засобами музично-ігрової діяльності є:

- використання музичного мистецтва у процесі інтеграції різних видів мистецтв як способу пізнання учнями естетичної цінності природи;
- підтримання позитивної, творчої атмосфери та емоційного фону взаємодії молодших школярів з природою через використання засобів музичного мистецтва у процесі створення казкових образів природи;
- скерування освітнього процесу на розвиток творчої та пізнавальної активності дітей у ході творчої музичної діяльності.

Отже, використання різноманітних ігрових форм дає можливість учителю налаштувати учнів на взаємодію з природою, навколишнім світом. Гру можна вважати одним з найбільш ефективних методів навчання, оскільки вона оптимізує розв'язання завдань екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку.

У процесі впровадження ігрової діяльності в учнів формується вміння самостійного виконання поставлених завдань, сконцентрованості уваги швидкої реакції при відповіді на запитання, вміння дотримуватись правил гри. Це сприяє розвитку мислення, уваги, мовлення, пам'яті, вольових процесів тощо. Ігри підвищують емоційний тонус, дарують задоволення, сприяють формуванню знань про явища, об'єкти та властивості природи,

виховують дбайливе ставлення до природи та навколишнього світу. Для досягнення максимального ефекту від ігрової діяльності необхідно враховувати рівень складності щодо до певного віку дітей.

Таким чином, за допомогою впровадження ігрових форм роботи на уроках мистецтва у початковій школі активізується взаємодія дитини з навколишнім світом, створюються умови для пізнавальної активності у дослідженні природних явищ, що є важливою умовою для екологічного виховання молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верховинець В. М. Весняночка. Ігри з піснями для дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку. 3-тє вид., переробл. та доповн. Київ : Музична Україна, 1973. 341 с.

2. Екологія: основи теорії і практики. Навчальний посібник / За ред. А.Ф. Потін, В.Г. Медвідь та ін. Львів : «Новий світ – 2000» Магнолія Плюс, 2003. 296 с.

3. Крисаченко В. С. Екологічна культура. Теорія і практика. Київ : Заповіт, 1996. 347 с.

Валентина ВОЙТОВИЧ,
здобувачка 4 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

ВИХОВАННЯ ТУРБОТЛИВОСТІ У ПЕРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ПИСЬМА

У сьогоднішній час частіше зустрічаються бездуховність, жорстокість, недовіра, агресивність та девіантна поведінка дітей. У сучасному світі людина живе та розвивається в оточенні безмежної кількості інформації у різноманітних джерелах. Ці джерела можуть сильно впливати на неї, як позитивно, так і негативно. Цими джерелами, в першу чергу, є засоби масової інформації та комунікації, неорганізовані події навколишнього середовища, які постійно впливають на незміцнілий інтелект і почуття дітей, на їх сферу моральності, що формується.

У свою чергу, шкільне життя також не позбавлене негативних чинників: суперництво, бажання виділитись, нерозуміння емоцій та почуттів ровесників, булінг, відчуженість та егоїстичність часто проявляються, починаючи з молодших класів.

З цього випливає, що важливим напрямом у вихованні учнів є формування морально-ціннісних якостей, у тому числі турботливого та шанобливого ставлення до людей, природи та оточуючого середовища.

Над проблемою виховання турботливості у процесі навчання працювали такі відомі педагоги, як В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Русова. Сучасні педагоги (Д. Біда, М. Гриньова, В. Лозова та ін.) продовжують досліджувати це питання та адаптувати до сьогоденних умов.

Що включає в себе зміст виховання турботливості першокласників під час проведення освітнього процесу на уроках письма?

У словнику української мови термін «турботливість» визначається як «здатність виявляти турботу; уважність, дбайливість» [4, с. 325].

Отже, турботливість можна визначити як прояв доброти та як наслідок чуйності та емпатії.

Зміст виховання турботливості у першокласників повинен включати не лише виховання власне турботливості, але й супутніх якостей: доброзичливості, вихованості, працелюбності, охайності та акуратності, уміння співпереживати тощо. Виховання морально-етичних якостей має бути комплексним, послідовним, неізолюваним та доцільним. Варто також пам'ятати про співвідношення досягнення виховних цілей до навчальних, що означає, що методи виховання мають бути дібрані так, щоб діяти у тандемі з навчальними, не перешкоджати засвоєнню нового матеріалу та мати помірне смислове навантаження.

Сучасні методики по всьому світу все частіше орієнтуються на гуманістичну педагогіку, морально-етичне виховання, формування в учнів позитивних якостей. Хорошим прикладом є програма соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН), яка була заснована у 1960-х роках у Єльській школі медицини та нині апробується в багатьох країнах світу, зокрема і в Україні (програму пілотують у 26-ти українських школах із 21-ї області, 197 педагогів викладають СЕЕН для 4441-го учня і учениці).

Програма Соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН, Learning Social Emotional and Ethical (SEE) Learning) – інструмент розвитку м'яких навичок або «soft skills». Цей тип навчання описується як «набуття та ефективне застосування знань, ставлень і навичок, щоб розуміти емоції та керувати ними, ставити та досягати позитивних цілей, відчувати та виявляти емпатію до інших, встановлювати та підтримувати позитивні стосунки та приймати відповідальні рішення». Програма включає в себе 5 компонентів: вдумливість, усвідомленість, самоконтроль, навички взаємовідносин та відповідального прийняття рішень [5, с. 3-6; 6]. На практиці це – набір вправ, які можна інтегрувати в уроки або проводити як окремі заняття, що створюють комфортну та спокійну атмосферу під час уроків.

Для ефективного виховання в учнів турботливості, вчитель має сам проявляти турботу, розуміння та повагу до учнів. На уроках письма педагог має проявляти терпеливість та неспішність, адекватно реагувати на помилки учнів, пояснювати та підбадьорювати у разі невдач. Доброзичлива поведінка вчителя стає прикладом для учнів, стає моделлю їх власної поведінки. На основі цього формується розуміння важливості взаємодопомоги, толерантність, емпатія, вміння вирішувати проблеми та цілеспрямованість.

Досягти окресленої мети можна і завдяки проведенню інтерактивних вправ та ігор, тематичних фізкультхвилинок та релаксаційних пауз.

Вихованню турботливості у першокласників на уроках письма сприяють такі методи та прийоми, як бесіда на тему малюнка, бесіди та дискусії під час актуалізації знань, розповіді та пояснення вчителя під час ознайомлення з буквою чи переписування речень, а також турботливе ставлення до оточуючих предметів під час самого процесу письма: учні стежать за охайністю своїх записів, зошита, підручника; робоче місце має бути прибраним, речі акуратно складені.

Зазвичай уроки письма проводяться паралельно з читанням, тому має місце проведення бесіди чи опитування за прочитаним твором чи пригадування розповіді вчителя, які зазвичай теж несуть виховний характер.

Наведемо приклад бесіди за малюнком на уроці письма на тему «Письмо великої букви Я» за завданнями зошита з друкованою основою К. Пономарьової [3, с. 31]:

– Діти, розгляньте малюнок. Хто на ньому зображений? Давайте придумаємо дівчинці ім'я, що починається на букву Я.

– Що робить дівчинка? Погляньте, лялька у нашої Яринки гарненька, доглянута. Як ви гадаєте, як потрібно поводитися зі своїми іграшками, речами? (Бережливо, турботливо). Граючись з ляльками, дівчатка навчаються бути гарними господинями, приміряють роль матері, у них формується турботливість, охайність, обережність. Хлопчата, не варто відволікати дівчат від гри з ляльками, адже це важливий етап формування характеру. Ви теж можете долучитись до гри, виконуючи роль тата, чоловіка. Не забувайте, що будь-які іграшки не можна ламати, після гри потрібно класти їх на місце. Не сваріться та не сперечайтесь, будьте уважними та терпеливими один до одного. Завжди грайтеся з користю!

Іграшки мають величезне виховне значення для дітей, допомагають пізнати навколишнє середовище та взаємозв'язки в суспільстві.

Отже, сьогодення потребує особливої уваги до виховання у молодших школярів. Кожен урок, окрім вивчення нової теми відповідно до шкільної програми, має на меті також формування позитивних рис характеру.

Виховання турботливості у першокласників на уроках письма може забезпечуватись різноманітними наочними, словесними та інтерактивними

методами та прийомами. Вчитель відіграє важливу роль у ефективності виховання турботливості та взаєморозуміння, тому він має створювати сприятливі умови для їх формування, а також подавати гідний приклад для учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Винницька О. А. Лицем до дитини. Львів : Літопис, 2005. 272 с.
2. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : Видавництво А.С.К., 2007. 141 с.
3. Пономарьова К. І. Зошит для письма і розвитку мовлення «Я пишу» (Частина 2) : навчальний посібник для учнів першого класу. Київ : УОВЦ «Оріон», 2017. 68 с.
4. Словник української мови. В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
5. Софій Н.З., Онопрієнко О.В., Найда Ю.М., Пристінська М.С., Большакова І.О. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2017. 206 с.
6. Tomich A. Kindness in the Classroom: Honors Program. Merrimack College. Massachusetts, 2017. 19 p.

Вікторія ВОЙЦЕХОВСЬКА,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – **Ірина ДОРОЖ,**

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ СПАДЩИНИ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

В умовах утвердження та зміцнення державності України неабияке значення має національно-патріотичне виховання молоді. Сьогодні, відстоюючи власну незалежність, маємо сприяти формуванню свідомого покоління громадян, котрі б забезпечили нашій країні гідне місце в цивілізованому світі. Передача молодому поколінню соціального досвіду, багатой духовної культури народу, національного світогляду, менталітету – головна мета національної системи освіти. Власне освіта покликана забезпечити продовження української культурно-історичної традиції, виховання шанобливого ставлення до українських національних святинь, української мови, історії та культури загалом.

Спрямування освіти на розвиток творчої особистості відображено у головних законодавчих документах країни, а саме: Національній стратегії розвитку освіти на період до 2021 року, Законі «Про освіту», Законі «Про загальну середню освіту», Державному стандарті початкової освіти.

Спираючись на основні освітні законодавчі документи, головним завданням закладу загальної середньої освіти виступає розвиток творчого потенціалу учнів. Технологічна освітня галузь серед інших галузей закладу загальної середньої освіти, спрямованих на виконання даного завдання, має значні можливості розвитку творчої особистості учня молодшого шкільного віку.

Над проблемою національного виховання, формуванням національної свідомості та самосвідомості працювало багато українських педагогів (І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський); сучасних вчених (О. Вишенський, П. Кононенко, В. Кузь, М. Стельмахович); мистецтвознавців та фольклористів (Д. Антонович, Б. Грінченко та ін.). Проблеми розвитку творчої особистості досліджували Б. Ананьєва, Ю. Бабанський, П. Блонський, У. Джеймс, А. Кестляр, А. Маслоу, С. Медник, К. Роджерс, В. Романець, Е. Торренс. Однак аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що питання введення національного компонента в систему уроків технологій недостатньо відпрацьований. Науковці досліджують лише окремі шляхи підвищення ефективності виховного впливу уроків технологій та методи в загальному контексті трудового навчання.

Метою даної роботи є підкреслити необхідність використання елементів усної народної творчості та українських народних традицій на уроках технологій та показати розвиток творчих здібностей молодших школярів саме на цих уроках.

Найбільш сприятливі умови для розвитку творчих здібностей створюються у процесі праці. Основна праця дітей молодшого шкільного віку – навчання. Цілком закономірно, що для виховання в учнів творчих рис процес навчання треба зробити творчим [3, с. 1].

Важливим завданням сучасного закладу загальної середньої освіти та безпосередньо вчителя має бути розвиток духовних і творчих здібностей особистості дитини, котрий починається з виховання й навчання на соціально-історичному і національно-культурному ґрунті.

Творчість – це така діяльність, у якій є дві взаємопов'язані ознаки: внаслідок з'являється новий для цієї людини продукт, який раніше не виготовлювався нею і створений як необхідність, завдяки особистим зусиллям; у процесі творчої діяльності людина хоча б тимчасово відчуває натхнення [2, с. 6].

Для розвитку творчих здібностей учнів на уроках технологій в умовах Нової української школи велика роль надається творчому та відповідальному вчителю, який постійно працює над собою, підвищує кваліфікацію, переорієнтовується на компетентнісні засади, педагогіку партнерства, індивідуальний підхід, використовує проектну, командну, групову діяльність у педагогічному процесі, доброзичливо оцінює творчу навчальну діяльність учнів, уважний до позитивних змін у творчому розвитку особистості.

Учитель, якому властиві сердечність, правдивість, доброзичливість, повага до дітей, віра в їх здібності і можливості, досягає більших результатів у своїй роботі з ними. За цих умов у дитини з'являється бажання повторити зроблене, досягти більш високого рівня виконання завдання, створити щось незвичайне [1, с. 72].

Основою успішного навчання та формування творчої особистості є наявність трьох складових інтелектуальної діяльності, спрямованої на засвоєння чогось принципово нового: 1) високого рівня сформованості елементарних пізнавальних процесів; 2) високого рівня активного мислення; 3) високого рівня організованості і цілеспрямованості пізнавальних процесів. Цього можна досягти за допомогою внутрішнього плану дій: планування, аналізу, рефлексії [5, с. 38].

Завдяки збалансованості функцій того, хто вчить, і того, хто вчиться, створюють комфортні умови для творчого розвитку дитини. Учитель має спрямувати розвиток дитини за напрямками:

- дитина пізнає, сприймає й засвоює навколишнє середовище;
- дитина впливає на навколишнє середовище;
- дитина здобуває здатність до орієнтації й саморегуляції, у неї формується особистий підхід до явищ, середовища, вчинків, а знання стають практично спрямованими [4, с. 56].

На уроках технологій через народний фольклор, поезію, народні традиції учитель формує національну свідомість. Особливо це відбувається на уроках при вивченні технології виготовлення вишитих виробів, писанкового розпису, традиційних українських страв, аплікацій з природного матеріалу, історичних костюмів, пов'язує свідомість дитини зі своїм народом, його історією [7, с. 93].

Одним із способів використання елементів усної народної творчості є створення «Цікавого килимка» із кольорових стікерів, на яких написані відгадки до загадок. На дошці розміщений аркуш паперу. На столах учнів розкладено кольорові стікери різних форм (квадрат, трикутник, ромб та ін.). Учитель зачитує текст загадки, учень, який знає відгадку, піднімає руку. При озвученні правильної відгадки, записує її на стікері, обраному самостійно, та приклеює його на «килимок». Така робота може мотивувати дітей до

подальшого виконання практичної роботи з використанням тканини та ниток (бісероплетіння, вишивання, ткання).

Таким чином, впровадження елементів українських народних традицій на уроках технологій сприяє розвитку творчих здібностей учнів, вихованню патріотичних почуттів, формуванню національної свідомості, любові до рідної землі, українського народу, його мови, фольклору; підтриманню кращих рис української нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барбіна Є. Професійна майстерність учителя в історії педагогічної думки // Рідна школа. 1998. № 2. С. 71-74.
2. Глінка В., Довгопола Н. Розвиток творчої особистості молодшого школяра на уроках з дизайну і технологій // Теорія і методика навчання: проблеми і пошуки: зб. наукових праць. 2018. Вип.15. С. 4-9.
3. Данько Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів // Початкова школа. 2013. № 4. С. 1-2.
4. Момот Л.Л., Шелестова Л.В. До проблеми формування творчих здібностей у процесі навчання // Педагогіка і психологія. 1997. №2. С. 53-59.
5. Паламарчук В. Педагогічні інновації: міфи та реалії // Директор школи, ліцею, гімназії. 2002. №3. С. 36-41.
6. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін: навч.-метод. пос. / І. Бех, та ін. Київ : Педагогічна думка, 2011. 240 с.

Марія ВУЙЧИК,

здобувачка 4 курсу спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**

кандидат філологічних наук доцент, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ІНТЕГРАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ЛІТЕРАТУРНИМ ЧИТАННЯМ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Наша наука не стоїть на місці. З кожним часом, все змінюється, з'являються інноваційні технології. Сьогодні в педагогічній лексикології широко поширюється поняття інтеграції. Сучасні учні, частково відрізняються, від учнів минулих років, їх не так вже й легко здивувати й зацікавити, адже це діти цифрового покоління. Тому перед педагогом стоїть основне завдання, так піднести навчальну інформацію, щоб зацікавити учня.

Найефективніший спосіб організації чіткого і компактного викладу матеріалу, це проведення інтегрованого уроку.

Ідеї інтеграції змісту та форм навчання не є новими в освіті. Інтегроване навчання набуло широкого застосування в Америці з 30-х років ХХ ст. Учені та вчителі об'єднали зусилля для створення міжпредметних проєктів, які були засновані на суб'єктивному досвіді учнів та спрямовані на встановлення зв'язків між знаннями та їхнім практичним застосуванням. Серед західних учених проблемою інтеграції навчальних предметів та міжпредметних зв'язків займалися С. Ковалик, С. Матісон, Р. Тайлор, М. Фрімен та ін.

Інтеграція є комплексним явищем, різні аспекти якого вивчаються українськими науковцями. Інтеграції змісту освіти присвячено дослідження В. Андрущенка, В. Безрукової, С. Гончаренка, Л. Дольнікової, І. Зязюна, М. Іванчук, О. Мариновської та ін.

Дидактичні аспекти інтеграції досліджують у своїх працях К. Гуз (розробка інтегрованих курсів), Ю. Мальований (методологічні засади проблеми інтеграції), В. Моргун (визначення сутності процесів інтеграції та диференціації), Р. Собко (інтегроване навчання з використанням комп'ютерної техніки в професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи).

Найбільш комплексно до визначення поняття «інтеграція», підійшла М. Прокоф'єва. Вона стверджує, що інтеграція – процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між елементами за достатніх підстав, у результаті такої взаємодії формується зінтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів.

Мета статті: схарактеризувати особливості використання інтеграції літературного читання на уроках англійської мови.

Інтеграція предметів у сучасній початковій школі – один із напрямів активних пошуків нових педагогічних рішень, що сприяють поліпшенню якості навчання, розвитку творчого потенціалу педагогічних колективів і окремих учителів з метою більш ефективного впливу на учнів. «Іноземна мова» залишається окремим навчальним предметом, однак інтеграція іноземної мови з іншими навчальними предметами має головну перевагу - вивчення іноземної мови відбувається не ізольовано, а як реальний засіб повсякденного спілкування. Слід також наголосити, що іноземна мова є універсальним навчальним предметом, об'єднання якого з іншими предметами дозволяє вирішувати проблеми не лише в межах однієї дисципліни, а й цілого циклу.

Беручи до уваги вказаний принцип, а також те, що читання та говоріння виступають взаємозалежними компонентами мовленнєвої практики, в школах широко почали застосовувати інтеграцію між літературним читанням та англійською мовою. У початковій школі питання відбору навчальних матеріалів має свої особливості. Крім того, відбір творів у початковій школі передбачає врахування таких психологічних особливостей дітей цього віку, як от: допитливість, інтерес до світу свого іншомовного ровесника, комунікабельність, багата уява, сугестивність, тяжіння до всього казкового, незвичайного. Так, навчальні матеріали мають містити казкові сюжети, елементи вигаданості, ігрові моменти, розвивати особистість дитини. Для того, щоб задовольнити ці вимоги, на уроці пропонується використовувати англійськомовні казкові твори.

Також, під час інтеграції цих 2 предметів, застосування може бути таке:

1. З літературного читання ми можемо дітям прочитати біографію, для прикладу Т. Г. Шевченка.

2. Потім, щоб вони цю саму ж інформацію прослухали на англійській.

3. Через деякий час, на закінченні певної теми, дітям можна запропонувати написати твір з англійської на тему «My favorite writer», де діти б змогли застосовувати свої знання, які здобули на літературному читанні.

Доцільно також використовувати такий спосіб, під час вивчення віршів, адже є безліч віршів, які є як українською так і англійською мовами. Прочитавши його англійською, діти розвинуть не тільки своє мовлення, а й пам'ять, увагу та уяви. Можливо якісь слова з вірша, їм були не знайомі, але після його вивчення, вони краще запам'ятають те чи інше слово.

Отже, інтеграція літературного читання з англійською мовою, є дієвим засобом вивчення іншомовної лексики, систематичне використання якого робить урок цікавим, неординарним та веселим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Зміст інтегрованого навчання читання та говоріння англійською мовою учнів 4 класу. URL:

<https://studfile.net/preview/9162482/page:67/> (дата звернення 25.03)

2.Методичні рекомендації «інтеграція на уроках англійської мови» URL:

<https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-integraciya-na-urokah-angliysko-movi-212730.html> (дата звернення 21.02)

Марина ГАВРИЛЯК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

СУЧАСНІ ІНТЕРАКТИВНІ НАВЧАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Інтерактивне навчання як специфічну освітню технологію в загальному дидактичному аспекті ґрунтовно дослідили О. Пометун і Л. Пироженко. Окремі дослідники розглядають можливості інтерактивного навчання для розвитку здібностей та особистісних якостей тих, хто навчається, їхніх пізнавальних інтересів (С. Бізяєва, О. Сорочинська, А. Алімпієва, Н. Бондаренко), комунікативної компетентності та спілкування (М. Винокурова, Л. Гейхман, І. Сімаєва), творчих здібностей (Р. Рафікова), англійської лексичної компетентності (Ю. Семенчук).

Значну роль у розробленні питань організації й проведення інтерактивного навчання в початкових класах відіграють праці таких знаних дидактів, як О. Савченко, П. Кирилов, Н. Коломієць, О. Комар, Г. Кривчикова, Н. Павленко, А. Рижков, Н. Шолохова, О. Шувалова та ін.

Водночас деякі аспекти використання інтерактивних технологій навчання в початкових класах потребують подальших досліджень. Це стосується психологічних передумов використання інтерактивних технологій навчання в процесі вивчення української мови молодшими школярами, умов вибору та функціонування інтерактивних технологій навчання, організації процесу навчання української мови з їх використанням. Значний навчальний потенціал і недостатнє вивчення вказаних аспектів використання інтерактивних технологій навчання в процесі вивчення української мови учнями молодшого шкільного віку, відсутність цілісної концепції формування комунікативної компетентності на уроках української мови в початкових класах із використанням новітніх технологій навчання.

Мета статті – проаналізувати інтерактивні технології навчання в методичному аспекті в контексті засад Нової української школи (НУШ), змодельовати й дослідити організацію спілкування українською мовою молодших школярів за допомогою інтерактивних вправ і завдань, експериментально перевірити запропоновану методику.

Інтерактивні технології дають змогу учням аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння матеріалу; формувати навички формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити,

аргументувати й дискутувати; збагачувати власний соціальний досвід шляхом включення у різні життєві ситуації; прагнути діалогу; розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Розвиток інтересів кожного школяра – це кращий, найбільш ефективний метод роботи освітньої системи. Одна з таких цілей полягає у створенні комфортних умов навчання, таких, за яких учень відчуває успішність, інтелектуальну спроможність, що робить продуктивним власне процес навчання [1, с. 98].

Інтерактивна діяльність на уроках української мови припускає організацію і розвиток діалогового спілкування, яке веде до взаєморозуміння, взаємодії, сумісного вирішення загальних, але значимих для кожного учасника завдань. Для цього на уроках організуються індивідуальна, парна й групова робота, застосовуються рольові ігри, використовуються творчі роботи.

Перевагою інтерактивного навчання у процесі вивчення української мови є те, що воно є способом реалізації комунікативного підходу, сприяє активному включенню в роботу, створенню невимушеної атмосфери спілкування, встановленню міжособистісних стосунків, якісному опануванню лексичним та граматичним матеріалом завдяки можливості застосування отриманих знань на практиці через дію.

Зауважимо, що ці риси інтерактивного навчання відповідають дитиноцентризму як одного із визначальних положень НУШ [3, с. 18]. Крім цього, збігається із загальними засадами педагогіки партнерства. Зокрема, повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [3, с. 16].

У дидактиці існують різні класифікації інтерактивних технологій. У шкільній практиці учителі найчастіше використовують класифікацію О. Пометун. Науковець виокремлює чотири групи технологій інтерактивного навчання залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності:

- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань [5, с. 27].

Розглянемо сучасні інтерактивні навчальні технології у тих моделях, які доцільно застосовувати під час викладання української мови та читання.

Інтерактивні технології кооперативного навчання: *робота в парах; ротаційні (змінювані) трійки; два – чотири – всі разом; робота в малих групах; карусель; акваріум; діалог; синтез думок; коло ідей.*

Така форма роботи дає змогу швидко виконати будь-яку вправу, яка за інших умов вимагає великої затрати часу, сприяє активному, ґрунтовному аналізу та обговоренню нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та засвоєння.

Технології колективно-групового навчання: *мікрофон; незакінчені речення; ажурна пилка; мозковий штурм; навчаючи–вчуся; дерево рішень.*

Окреслені технології дають змогу працювати разом усім учням класу для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу та змогу вільно висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.

Технології ситуативного моделювання: *Симуляції або імітаційні ігри; спрощене судове слухання; громадське слухання; розігрування ситуацій за ролями.*

Такі технології дають змогу учням обирати власну роль у грі, висуваючи припущення про ймовірний розвиток подій, створювати проблемну ситуацію, шукати шляхи її розв'язання, беручи на себе відповідальність за обране рішення. Дуже важливим є обговорення результатів діяльності учнів.

Технології опрацювання дискусійних питань: *метод ПРЕС; займи позицію; дебати.*

Названі технології є важливим засобом пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання; значною мірою сприяють розвитку критичного мислення, дають змогу визначити власну позицію, формувати навички відстоювати свою думку, поглиблювати знання з обговорюваної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващук О. В. Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі учнів 5–7 класів // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. Рівне, 2003. Вип. 25. С. 98–103.

2. Гапонова С. В. Сучасні методи викладання іноземних мов за рубежом // Іноземні мови. 1998. №1. С. 24–31.

3. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>.

4. Освітні технології : навч.-метод. посібник / О. М. Пехота та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.

5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник / за ред. О. І. Пометун. Київ : А.С.К., 2005. 192 с.

Максим ГАЙСЮК,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Олеся МАРТИНА,**
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ДІАЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Згідно положень концепції Нової української школи, одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти є формування комунікативної компетентності особистості. У новому Державному стандарті мета початкової освіти визначається як «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості й допитливості» [3].

У початковій школі учні опановують першу сходинку уміння вчитися – співпрацю з дорослими й однокласниками. Означений характер діяльності забезпечує формування в учнів тих умінь, які визначені новим Державним стандартом початкової освіти як наскрізних: «уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [2, с. 5].

Стан досліджуваної проблеми представлений доробком таких науковців як В. Бадер, Ф. Бацевич, Л. Варзацька, М. Вашуленко та ін. Плідно працюють у вирішенні цієї проблеми такі відомі науковці, як А. Каніщенко, О. Мельничайко, Л. Наконечна, Е. Палихата, К. Пономарьова, Н. Ростікус, Н. Сірпнчук та ін. [4, с. 5].

Діалогічне мовлення, як і будь-який інший вид мовленнєвої діяльності, є мотивованим. Проте, в умовах навчальної діяльності мотив може виникнути не завжди. Тому для організації діалогового мовлення молодших школярів важливо створити такі ситуації, які спонукали б їх до діалогу. Особливого значення у цьому процесі набуває організація і відбір навчального матеріалу, використання прийомів проблемного навчання, творчих завдань, вправ, дидактичних ігор тощо.

Уміння вести діалог, підтримувати його – одне із найважливіших комунікативних умінь школяра, адже діалогічне спілкування учнів у процесі вирішення навчальних завдань, виконання вправ «оживляє пізнавальний

процес, активізує розумові процеси, формує мислячу особистість, скорочує кількість помилок у письмовому мовленні школярів» [1, с. 17].

Участь у діалозі потребує складних умінь: слухати й правильно розуміти думку свого співрозмовника; формулювати у відповідь власне судження, висловлювати його правильно й доступно засобами мови; підтримувати певний емоційний фон; стежити за правильністю мовленнєвої форми. Надзвичайно важливим є й такий чинник, як взаєморозуміння, без якого побудувати діалог буде складно [5, с. 15]. Взаєморозуміння в процесі спілкування засновано на єдності позначення предметів і явищ тим, хто говорить і тим, хто слухає.

Отже, діалогічний ланцюжок реплік, який вибудовується у відповідності до законів логіки, граматичних норм і умов спілкування (доречність, зрозумілість, доступність для сприйняття комунікантів) має певні орієнтири, відповідні параметри яких повинні бути враховані в процесі формування діалогових умінь. Наприклад, під час навчання молодших школярів, потрібно формувати в них уміння ставити запитання та давати на них розгорнуту відповідь, послідовно обумовлюючи своє ставлення до висловлення. Крім того, велику увагу слід приділяти вербальним і невербальним засобам побудови діалогу, вихованню мовленнєвого етикету як вагової частини культури діалогу.

У діалогічній формі мовлення найбільш яскраво виражена її комунікаційна функція, тому необхідно також звертати увагу на комунікативні особливості діалогу та у зв'язку з цим осмислити відмінності діалогових реплік-висловлювань, усіх елементів, сукупність яких складає повну й закінчену інформацію в діалозі. Відповідно, потрібно знати принцип як сприйняття мовлення тим хто слухає, так і формування відповіді комуніканта [2, с. 15].

Мовленнєва діяльність молодших школярів на уроках української мови аналізується не як довільне явище, а спрямовується вчителем на досягнення конкретної мети, яка, власне, й визначає вибір дії, спосіб урахування умов, у яких відбуваються ці дії.

Однією із проблем організації процесу діалогічного мовлення молодших школярів є низький рівень умінь слухати й чути один одного. Вважається, що уміння слухати й розуміти іншого само по собі розвивається з віком й приходить разом із життєвим досвідом. Тим часом, сприйняття інформації на слух є одним із основних способів навчання в сучасному дидактичному процесі, де частенько, учитель перевіряє розуміння почутого учнями тільки риторичним запитанням:

«Зрозуміли?», на яке з більшою чи меншою мірою впевненості школярі відповідають ствердно [5, с. 25].

Діалогічне мовлення відрізняється лаконічністю та простотою конструкцій. Конкретні умови реальної дійсності, у яких відбувається розмова, безпосереднє спілкування із співрозмовником дозволяє комунікантам розуміти один одного, не вдаючись до розгорнутих висловлювань. звідси для діалогу є характерними неповні речення, однозначні відповіді, короткі запитання. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів потрібно будувати з урахуванням його особливостей, тобто навчати будувати діалог так, як він звучить у живому спілкуванні.

Важливу роль у досягненні цілей діалогічного спілкування відіграють інтонаційні уміння комунікантів, оскільки інтонація є звуковим засобом мовлення, за допомогою якого співрозмовники членують мовленнєвий потік на висловлювання, протиставляють їх за ціллю, передають емоції.

Отже, для систематизації роботи з розвитку діалогічного мовлення молодших школярів потрібно застосовувати методично правильно підібраний комплекс вправ, поєднання традиційних та інноваційних форм організації навчання, неперервність, послідовність та усвідомленість процесу навчання на ґрунті партнерської взаємодії учителя та учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варварук М.М. Лінгводидактичні засади формування діалогічної компетентності учнів початкової школи // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 3. С. 37-41.
2. Вашуленко М.С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладах загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. Посібник. Київ : видавничий дім «Освіта». 2019. 192 с.
3. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP180087.html.
4. Дзямулич Н.К. Комунікативно-ситуативні вправи в системі розвитку діалогічного мовлення молодших школярів // Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології. 2019. Вип. 8(2). С. 124-133.
5. Карпюк І. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів засобами діалогічного мовлення // Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету. 2020. № 45. С.159-161.

Тетяна ГАЛОВСЬКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Олена АЛКСІЙЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

МЕТОДИ ПРИЛУЧЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

Внаслідок політичних змін в Україні змінюються економічні, соціальні відносини, культурне життя суспільства, функціонування режиму роботи освітніх установ, засобів масової інформації. Останніми роками зріс інтерес педагогічної громадськості до проблеми духовно-морального виховання підростаючого покоління, оскільки відбувається тісна взаємодія світського та релігійного виховання.

Дослідження І. Беха, В. Дряпіки, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Рудницької свідчать про те, що саме в школі має бути зосереджене не лише інтелектуальне, а й громадянське, духовне та культурне життя школяра. Вітчизняні та зарубіжні психологи (В. Зінченко, О. Киричук, В. Моляко, Р. Мей, А. Мілтс, А. Маслоу, К. Роджерс та інші) розглядають різні аспекти духовного становлення особистості в процесі її розвитку.

Залучення до духовних цінностей сучасних школярів відбувається завдяки урокам мистецтва у закладах загальної середньої освіти, оскільки саме мистецтво здатне найповніше впливати на внутрішній духовний світ молодшого школяра. У зв'язку з модернізацією системи освіти, виникла необхідність оновлення змісту навчання мистецтва, що призвело до включення до шкільних програм творів не лише класичної, а й духовної музики різних епох та жанрів. Це пояснюється тим, що музичне мистецтво є не тільки носієм загальнолюдських та мистецьких цінностей, а й мовою духовного спілкування, яку слід опанувати кожному учневі.

Відтак, можна виділити такі компоненти духовної культури молодших школярів: *мотиваційно-ціннісний, поведінковий, музично-пізнавальний та музично-творчий.*

Процес виховання молодших школярів відбувається як під впливом навколишнього світу, так і від творчої атмосфери, створюваної учителем під час уроків мистецтва, а також від використовуваного ним методичного інструментарію.

У процесі прилучення молодших школярів до духовних цінностей на уроках мистецтва варто застосовувати наступні методи: *метод емоційної*

драматургії; метод роздумів про музику; метод створення мистецького контексту; спосіб створення композицій; метод морального пізнання музики тощо.

У ракурсі дослідження вирішення даної проблематики у закладах загальної середньої освіти можна застосовувати ряд педагогічних технологій, зокрема: технологія модульного навчання, здоров'язберігаючі, технології мультимедіа, інтегровані технології, проектні технології тощо. Наприклад, на уроках мистецтва можуть бути реалізовані проекти: «Музика. Духовність. Вічність», «Духовні скарбниці рідного міста».

Здоров'язберігаючі технології повинні забезпечити розвиток природних здібностей дитини: її розуму, моральних та естетичних почуттів, потреби в діяльності, оволодінні початковим досвідом спілкування з людьми, природою, мистецтвом; зберігати та зміцнювати здоров'я школяра.

Мультимедійні технології використовуються як супровід уроку з дітьми молодшого шкільного віку. Головна функція мультимедійного освітнього середовища – взаємодія суб'єктів із зовнішнім світом через відкриті системи (мережі, ІКТ, мультимедійні освітні ресурси). Виховання в учнів цілісної картини світу неможливе без інтеграції як провідної ідеї у реалізації змісту освіти.

Інтегровані технології – це театралізована форма роботи, побудована на принципі режисури уроку та розвиваючих методик. Дана технологія є системою творчих ігор, спрямованих на розвиток психомоторних та естетичних здібностей дітей. Театральна гра для дитини – це спосіб існування, спосіб пізнання та освоєння навколишнього світу.

Отже, духовна культура молодшого школяра – це процес сприяння духовно-моральному становленню особистості учнів початкової школи та формуванню у них наступних якостей: моральної свідомості, моральних відносин і поведінки, моральної діяльності моральних почуттів; морального образу (терпіння, милосердя, співчуття тощо); моральної позиції (здатність до розрізнення добра і зла, готовність до подолання життєвих випробувань); музичної вихованості (емоційно-естетичного відгуку на високохудожні твори класичної та духовної музики).

Музичне мистецтво (класична та духовна музика) має значний духовно-моральний потенціал, оскільки несе в собі загальнолюдські, моральні цінності, засновані на прагненні добра, патріотизму, гордості за свою країну тощо.

Дана проблема потребує подальшого дослідження у ракурсі розкриття її педагогічних можливостей, пов'язаних з інноваційними технологіями в освітньому процесі, розширенням програмного матеріалу як для уроків мистецтва, так і позакласних занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боришевський М. Й. Ціннісні орієнтації в особистісному становленні сучасної молоді // Проблеми загальної та педагогічної психології: [Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України] / За ред. С. Д. Максименка. Київ: 2003. Т. V. Ч.5.
2. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості. Київ : Центр навч. л-ри, 2005. 196 с.
3. Ороновська Л.Д. Залучення учнів початкових класів до духовних цінностей науках музики : Методичні рекомендації. Тернопіль : ТНПУ, 2003. 48 с.

Олеся ГЕРАСИМЧУК,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – Ольга КОВАЛЬЧУК,

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ У ФОРМУВАННІ ДОСВІДУ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В умовах необхідності підвищення ролі батьків у вихованні молодших школярів, впровадження позитивного досвіду у галузі сімейного виховання, недостатньої організації спільної діяльності батьків і дітей, а також їх співробітництва з школами питання просвіти батьків дітей молодшого шкільного віку стають особливо актуальними. Зокрема, Закон України «Про освіту», Концепція Нової української школи, Державний стандарт початкової освіти відзначають організацію родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного всеобучу батьків, як один із пріоритетних напрямів діяльності освітніх закладів.

Упродовж останнього десятиліття проблема педагогічної просвіти батьків активно досліджувалась вченими України. Зокрема, за такими напрямками як: педагогічна культура як синтез життєвого досвіду й індивідуальних характерологічних рис із визнанням соціального статусу особистості (Т. Іванова, М. Стельмахович); структурні й функціональні зв'язки педагогічної культури батьків (Т. Алексеєнко, Л. Горбатенкова); чинники формування педагогічної культури батьків та зумовленість рівня її досконалості соціокультурними чинниками об'єктивної та суб'єктивної спрямованості (І. Гребенніков, Д. Луцик).

Необхідність проведення роботи з просвіти батьків базується на тому, що, по-перше, батькам потрібна підтримка; по-друге, дитина має право на те, щоб мати педагогічно освічених батьків; по-третє, суспільство прагне захистити себе від соціальних проблем, які виникають внаслідок поганого виховання дітей.

Педагогічна просвіта батьків – важливий етап в роботі з батьками, так як сім'я значною мірою визначає успішність виховання, в тому числі й гуманістичного. Педагогічна просвіта батьків – це складова частина загальної культури людини, в якій знаходить відображення накопичений людством досвід гуманістичного виховання дітей у сім'ї. Позитивно впливаючи на весь лад сімейного життя, педагогічна просвіта батьків є основою власне педагогічної діяльності батька і матері, допомагає їм уникнути традиційних помилок у сімейному вихованні і знаходити правильні рішення в життєвих ситуаціях, пов'язаних з вихованням дітей [4].

Педагогічну просвіту можна розглядати на різних рівнях: соціально-педагогічному та науково-педагогічному. З соціально-педагогічної точки зору, педагогічна просвіта виступає як засіб педагогізації навколишнього середовища. Вчителі, батьки, педагогічні спільноти є носіями і творцями педагогічної культури в цьому розумінні. Науково-педагогічний рівень дозволяє розглянути педагогічну просвіту як частину загальнолюдської культури, складовими якої є гуманістичні цінності, що включає педагогічні теорії, мислення, свідомість, культурні зразки практичної діяльності.

Таким чином, педагогічна просвіта, виступає як частина загальнолюдської культури, в якій з найбільшою повнотою закарбувалися духовні цінності освіти і виховання, гуманістичні цінності, а також способи творчої діяльності, необхідні для успішної соціалізації особистості.

Незаперечним є той факт, що освіта батьків відбувається впродовж усього життя людини. Будучи процесом складним і тривалим, вона має кілька складових:

- латентну, приховану – коли дитина вбирає ті відносини, прийоми, способи, якими її виховують, а потім, стаючи дорослою, людина відтворює ті самі способи і прийоми, які закарбувалися в її пам'яті;
- традиційну, прийнятну в даній культурі, тобто пов'язану з передачею знань, необхідних для життєзабезпечення дитини, здійснюється, як правило, прямими традиційними способами;
- ситуативну, пов'язану з передачею батькам необхідних знань, що здійснюється часто за допомогою порад і консультацій, в тому числі зі знайомими, рідними, лікарями, вихователями, психологами та педагогами;

- рефлексивну, яка забезпечує аналіз багатовимірних процесів життєвої реальності, наслідків вжитих батьками дій, і в якій дитина розглядається як самостійний суб'єкт відносин [1].

Варто зауважити, що успішне вирішення задач педагогічної просвіти можливе за умови об'єднання зусиль школи та сім'ї. Взаємодія родини й класного керівника буде ефективною тоді, коли педагог дозволить батькам виявити ініціативу й підтримає їхні пропозиції.

Доцільно організована взаємодія педагога і батьків щодо формування моральної поведінки має здійснюватися поетапно і має своїм завданням формування активної педагогічної позиції батьків. Правильно організована робота має навчальний характер. Педагог повинен спиратися на позитивний досвід сімейного виховання, поширюючи його, використовуючи у виховному процесі для посилення позитивних тенденцій і нівелювання негативних. Першою і вирішальною умовою позитивного напрямку взаємодії є відносини між батьками і вчителями, що базуються на довірі. Контакт повинен будуватися таким чином, щоб у батьків виник інтерес до процесу виховання, потреба домогтися успіху, впевненість у своїх силах.

Друге, і не менш важливе завдання, – озброєння сім'ї педагогічними знаннями й уміннями, їх засвоєння безпосередньо в теоретичній і практичній діяльності. Наслідком такої організації педагогічної взаємодії стане активна участь батьків у вихованні не тільки своєї дитини, але й групи загалом. Педагоги і батьки як партнери повинні доповнювати один одного. Відносини партнерства припускають рівність сторін, взаємну доброзичливість і повагу [3].

Педагогічна просвіта батьків щодо формування моральної поведінки молодших школярів виконує такі завдання:

- формування установок і уявлень про моральні цінності;
- доведення важливості моральних цінностей в сучасному житті;
- формування стійкої потреби в застосуванні та використанні набутих моральних знань з метою ефективної соціалізації підростаючого покоління та з метою власного розвитку.

Таким чином, можна стверджувати, що питання педагогічної просвіти батьків сьогодні набуває особливої значущості. Вона відображається в Державних програмах, які стосуються розвитку інституту сім'ї і виховання в ній дітей. Сьогодні розробляються і реалізуються спеціальні програми педагогічної просвіти батьків, програми підвищення готовності до виховання дітей, значно розширилися й урізноманітнилися форми роботи з батьками на базі досягнень сучасної вітчизняної і зарубіжної психолого-педагогічної науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басюк Н. Орієнтири вчителя у моральному вихованні молодших школярів // Рідна школа. 2007. № 3. С. 21-22.
2. Додукіна О. Виховання молодших школярів у сучасній українській сім'ї // Початкова школа. 2007. № 6. С. 6-12.
3. Етнопсихічні орієнтири сімейного виховання : навч-метод. посібник / Ред. Л. Є. Орбан. Івано-Франківськ, 1996. 96 с.
4. Трубавіна І. М. Зміст та форми просвітницької роботи з батьками. Київ : УДЦССМ, 2000. 86 с.

Світлана ГЕРАСИМЧУК,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Олена АЛКСІЙЧУК,**

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬО- ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

Інтеграція України в міжнародному освітньому просторі сприятиме успішному протіканню комунікативного процесу його учасниками. Для цього необхідно бути здатним адаптуватись до постійно змінюваних умов, вміти орієнтуватись у ситуації що склалась, використовувати внутрішні ресурси, вступати комунікативну взаємодію, володіти сформованою комунікативною компетентністю.

Пріоритетним напрямом компетентнісного підходу є формування комунікативної компетенції. В сучасних умовах соціально-культурного перетворення та входження України до європейського освітнього простору, постає проблема пошуку необхідних нових підходів до освітньо-виховного процесу закладів загальної середньої освіти. Молодший шкільний вік є сензитивним періодом для формування багатьох рис особистості, зокрема і для становлення комунікативної компетенції учнів початкової школи. Упровадження даної компетенції до освітнього процесу сучасних закладів загальної середньої освіти є необхідним для комплексного та різнобічного розвитку дитини

молодшого шкільного віку, формування у школярів здібностей та можливостей, завдяки яким діти могли б самостійного розв'язувати різні життєві проблеми; здатні до співпереживання; готові до вільного гуманістично орієнтованого вибору, і самостійної, компетентної дії у економічному, політичному, професійному і культурному житті [2].

Впровадження в освітній процес початкової школи художньо-педагогічних інноваційних технологій сприяє реалізації низки завдань важливих для розвитку комунікативної компетентності молодших школярів:

- забезпечення цілісності та комунікативної взаємодії різних спільнот: «діти – дорослі», «дитина – дорослий», «діти – однолітки й малюки», «дитина – дитина»;

- розвиток форм (ситуативно-ділових, емоційно-особистісних, позаситуативних) і засобів (невербальних, мовленнєвих) спілкування молодших школярів;

- вміння диференціювати емоції (морально-естетичні, інтелектуальні);

- формування інтелекту і дослідницької діяльності, способів пізнання навколишнього світу;

- формування творчого ставлення до організації різних видів діяльності й спілкування;

- розвитку комунікативно-мовленнєві здібності [1].

Розв'язання окреслених завдань можливе за реалізації умов застосування художньо-педагогічних інноваційних технологій, зокрема:

4. Забезпечення повноцінного, ретельно продуманого *методичного супроводу* розвитку комунікативної компетенції молодших школярів засобами художньо-педагогічних інноваційних технологій.

5. Організація відповідного *предметно-розвивального середовища*, яке б сприяло активізації комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку.

6. Залучення молодших школярів до *активної комунікативної діяльності* з однокласниками та педагогами.

Сучасні заклади загальної середньої освіти створюють оптимальні умови взаємодії учнів між собою та педагогів, які сприятимуть розвитку комунікативної компетенції молодших школярів, а саме: створення дружнього, середовища й творчої атмосфери щирих і довірливих стосунків між учасниками комунікації; виховання культури спілкування; підтримка готовності учнів у прагненні звернутися по допомогу до дорослих та друзів; регулярне впровадження ігрових форм спілкування, в

яких молодші школярі набувають елементарних соціально-комунікативних умінь.

Організація оптимальної комунікативної діяльності у початковій школі передбачає добре продуману педагогами відповідну діяльність з учнями, яка вимагає планування освітнього процесу, відповідно до виховних цілей та завдань. Варто здійснити попереднє прогнозування процесу спілкування з учнями, що дасть можливість конкретизації спілкування і відповідної корекції методичної системи педагогічної взаємодії. Завдяки цьому процесу реалізується трансформація поставлених педагогічних завдань у сферу комунікативних.

Наприклад, для розвитку комунікативної компетенції дітей молодшого шкільного віку можна використовувати низку художньо-педагогічних інноваційних технологій, які скеровані на формування здатності до встановлення доброзичливих контактів зі співрозмовником; невербального спілкування; закріплення комунікативних умінь тощо.

Відтак, розвиток комунікативної компетенції дітей молодшого шкільного відбувається у складній взаємодії наступних чинників:

- суспільно-педагогічної спрямованості спілкування учасників у групі;
- рівня сформованості соціально-комунікативних навичок учнів;
- міжособистісних стосунків у групі;
- рівня загального розвитку та становлення особистості молодшого школяра.

Розширення сфери педагогічного впливу на учнів початкової школи залежить від врахування значущості кожного із визначених педагогічних умов та факторів, а також їх реалізації у процесі виховання, що в свою чергу сприяє забезпеченню створення передумов для оптимізації процесу розвитку комунікативної компетенції молодших школярів засобами художньо-педагогічних інноваційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : Навчальний посібник. Київ : Академія, 2006. 256 с.
2. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці // Шлях освіти. 2004. № 3. С. 22 – 24.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / [Бібік Н.М., ВащенкоЛ.С., Локшина О.І. та ін.] ; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

Мирослава ГЕШКО,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Ольга КОВАЛЬЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ЗМІСТ ДЕФІНІЦІЇ «ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ»

У Концепції Нової української школи одним зі стратегічних завдань є створення умов для формування творчої особистості громадянина, реалізації та самореалізації його природних здібностей і можливостей в освітньому процесі, які визначені на перехідний період від директивної до особистісно зорієнтованої моделі навчання і виховання. Це націлює на пошук нових шляхів і засобів, що забезпечуватимуть розвиток творчого потенціалу особистості, внутрішніх можливостей учнів, їхніх потреб, інтересів.

Проблема творчості досліджувалася та досліджується з позицій різних наук і наукових напрямів. Так, у словнику творчість розглядається як «діяльність, яка породжує щось якісно нове, якого раніше не існувало» [1, с. 392]. Такий підхід є загальним для розуміння творчості у філософському аспекті. Проте, як зазначає В. Чорноус, оскільки творчість детермінована потребами суспільства, саме останні визначають ті завдання, над вирішенням яких працюють винахідники, вчені, письменники, художники, митці, педагоги тощо.

Узагальнюючи різні підходи до розуміння творчості, можна розглядати творчість на рівні трьох складових: особистісної, процесуальної та результативної. В особистісному контексті творчість розглядається як властивість індивіда, процес реалізації його творчих сил, спосіб його самоствердження, при якому здійснюється самоспоглядання, самореалізація та саморозвиток. Творчість – це вища форма активної самостійної діяльності людини. Вона охоплює спостережливість, запам'ятовування істотного, вольову напругу, глибоку увагу, емоційний підйом, натхнення. Значне місце в творчому процесі займає креативна діяльність як співвідношення пізнавальних та емоційно-вольових психічних процесів особистості. З процесуальної точки зору, творчість інтерпретується як процес діяльності, коли її критерієм виступає суб'єктивна новизна, а не суспільна значущість і абсолютна новизна. З суб'єктивної точки зору, творчість визначається внутрішніми процесами, навіть якщо її кінцевий продукт не має необхідної соціальної цінності і новизни. Результативна складова творчості – це діяльність, що породжує щось якісно нове і таке, що відрізняється

неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Це об'єктивна сторона творчості, яка визначається її кінцевим продуктом – науковим відкриттям, новизною наукового дослідження, винаходом, раціоналізацією, створенням художнього твору та ін.

Результатом творчої (навчальної) діяльності є розвиток творчих здібностей школярів. Історично склалося так, що питання творчих здібностей належали лише до науки, літератури та мистецтва. В певний момент це вплинуло на поєднання практичної діяльності людини з розумовою працею. Фактично два компоненти єдиного цілого було відірвано одне від одного [3].

Поняття «творчі здібності» є похідним від більш ширшого поняття – «здібності». У філософському трактуванні здібності – це індивідуальні особливості особистості, які є суб'єктивними умовами успішного перебігу певного виду діяльності. Їх не можна зводити лише до наявних у людини знань, умінь і навичок. Здібності виявляються передусім у швидкості, глибині, міцності оволодіння способами і прийомами певної діяльності, є внутрішніми психологічними регуляторами, які зумовлюють можливість їх надбання [5].

У педагогічному трактуванні здібності розглядаються як «стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності» [2]. Отже, здібності – це індивідуальні психічні властивості людини, що безпосередньо впливають на ефективність діяльності, але не є її результативною складовою. Здібності як каталізатори, «... відповідають за успішне виконання певних видів діяльності; особливості, які не можна звести до наявних знань, умінь і навичок, але за їхньою допомогою можна пояснити легкість і швидкість оволодіння знаннями і навичками» [5].

Предметом нашого дослідження є спеціальні творчі здібності учнів початкової школи в процесі навчання грамоти. Л. Шпачук виділяє два рівні здібностей:

- 1) репродуктивний, який забезпечує високі вміння засвоювання знань;
- 2) творчий, який забезпечує створення нового, оригінального.

Здібності, котрі підлягають розвитку і від яких залежить готовність особистості до творчої діяльності, С. Маслова називає творчими [3].

Аналіз наукових праць (Н. Будій, М. Холодна, Н. Хрящева, М. Шуть) показує, що творчі здібності – синтез властивостей і особливостей особистості, які характеризують рівень їх відповідності вимогам певного виду творчої діяльності і зумовлюють рівень їх результативності. А. Сильверсан та Н. Аболіна розглядають творчі здібності як складне психологічне утворення, що поєднує у собі багатовимірну і багаторівневу

структуру різних властивостей особистості: мотивації, самооцінки і рівня домагань, культурно-морального розвитку, толерантності та ін.

Творчі здібності – це якості й властивості особистості, які виявляються у синтезі мотиваційної, інтелектуальної, організаційної та комунікативної сторін творчої діяльності, від яких залежить можливість та рівень її успіху. Творчі здібності поділяють на такі групи: розумові здібності; здібності, пов'язані з темпераментом (емоційність); здібності, пов'язані з мотивацією (інтереси і нахили).

П. Торранс до параметрів творчості відносить: швидкість думки (кількість ідей, що виникають за одиницю часу); оригінальність думки (здатність продукувати ідеї, відмінні від загальноприйнятих); гнучкість думки (здатність переключатися з однієї проблеми на іншу); допитливість (чутливість до проблем навколишнього світу); здатність до розробки гіпотез (логічна незалежність реакцій від стимулу). Дж. Гілфорд виділяє шість змістових параметрів творчих здібностей, зокрема здатність до виявлення і постановки проблем, генерування, продукування ідей, нестандартна відповідь на подразники, удосконалення шляхом додавання деталей, вирішення проблем, їх аналіз та синтез [5].

В. Дружинін поділяє загальні розумові здібності на пізнавальні й творчі. Загальні здібності науковець, у свою чергу, поділяє на інтелект (здатність вирішувати), навчання (здатність здобувати знання) і креативність (в інших концепціях має інше визначення) – загальна творча здатність (перетворення знань).

На основі зробленого аналізу ми виділили найбільш суттєві ознаки творчих здібностей: ініціативність, самостійність, здібність до подолання інерції мислення, почуття нового і прагнення його пізнати, цілеспрямованість, широта асоціацій, спостережливість, розвиток пам'яті, творче мислення, внутрішня мотивація до творчої діяльності, нетрадиційний особистий світогляд, багата фантазія та інтуїція. На основі аналізу дослідження проблеми творчих здібностей можемо констатувати, що, по-перше, творчі здібності є сукупністю властивостей і особистісних якостей особистості; по-друге, такі здібності відзначаються відповідністю до вимог певного виду діяльності, що зумовлюють їхню результативність; по-третє, для розвитку творчих здібностей особистість повинна мати внутрішню мотивацію; по-четверте, інтелект виступає своєрідною базою, що визначає прояв і розвиток творчих здібностей. Подальший їх розвиток не корелює прямо з розвитком інтелекту, а характеризується зростаючим впливом соціальних факторів, активністю самого індивіда.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 376 с.
2. Никитина Л. В. Розвиток творчих здібностей учнів // Початкова школа. 2010. № 9. С. 29-33.
3. Паламарчук В., Рудаківська С. Від творчої особистості до нових технологій навчання // Рідна школа. 2008. №2. С. 52-62.
4. Телянчук В. П. Інноваційні технології в початковій школі. Харків : Основа, 2008. 233 с.
5. Чорноус В. Творчі здібності особистості: визначення, сутність, структура // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 5 (Ч. 1). С. 82-87.

Тетяна ГОЛОВКО,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Олеся МАРТИНА,**

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ГРАМАТИЧНА ПРАВИЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На сучасному етапі розвитку освіти початкова школа змінилася на нову структуру та зміст. Підвищилися вимоги до якості початкової освіти, створені сприятливі умови для посилення практичної спрямованості навчання, творчого розвитку дитини. У навчальному процесі особлива роль відводиться українській мові, зважаючи на її значення для засвоєння знань з інших предметів, формування і розвитку багатой духовної особистості.

Свого часу відомий учений і патріот своєї держави Іван Огієнко вважав, що тільки рідна мова є для людини найвищою цінністю, оскільки приносить найбільше й найглибше особисте щастя, водночас вона є і найвищою державною цінністю, оскільки формує найсильніші патріотичні характери. Відстоюючи єдність і соборність української нації та держави, вчений наголошує на мовних цінностях народу: «Без добре виробленої рідної мови немає всенародної свідомості, без такої свідомості немає нації, а без свідомості нації – немає державності як найвищої громадянської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку й виявлення» [1, с. 12].

Нові тенденції в шкільному курсі вивчення мови посилюють

практичний бік процесу вивчення рідної мови, підпорядковуючи мовну теоретичну роботу інтересам мовного розвитку учнів. З урахуванням цього, мета шкільного мовного курсу вивчається як «забезпечення в учнів відповідної мовної здібності, що одна із найважливіших умов їхньої успішної соціалізації» [2, с. 18].

Усе більше вчених схилиються до теорії, згідно з якою знання мови є основою вдосконалення мовлення учнів. У працях багатьох учених (В. Бадер, О. Біляєв, Т. Донченко, В. Мельничайко, М. Пентилюк, М. Стельмахович, О. Хорошковська, С. Чавдаров та ін.) утверджувався граматичний підхід до вивчення мови. Основним засобом розвитку мовлення методисти вважають вивчення граматики, а важливою умовою повноцінного мовленнєвого розвитку дитини є поточний і якісний склад української мови.

Кінцевою метою навчання рідної мови є правильний словниковий запас, який виявляє граматичну точність як ознаку високої культури мовлення і вимагає вміння правильно вживати слова, літературні форми та значення. А це залежить від місця роботи, спрямованості аудиторії та стосунків учасників. У процесі навчання комунікативних умінь учнів важливу роль відіграє вміння працювати зі словами, що належать до певної лексико-граматичної структури, засноване на функціональній інтеграції лексики та комунікативної діяльності.

Як відомо, «знання з граматики збагачують мовлення в морфологічному й синтаксичному аспектах, і особливо велике значення вони мають для упорядкування мовлення, усунення мовленнєвих недоліків, які порушують граматичні норми літературної мови» [3, с. 31]. На думку психологів, дидактів і методистів, вміння формуються на основі знань, а особливо комунікативні та мовленнєві вміння вимагають відповідних знань теорії мови. Водночас аналіз шкільної програми, навчально-методичної літератури для 1-4 класів, недоліки існуючої практики, запевняють, що методика ознайомлення учнів початкової школи з граматичним матеріалом як вагомим засобом удосконалення їх комунікативних та мовленнєвих навичок недостатньо розвинена.

Згідно теорії про механізми мовлення, для оволодіння вміннями використовувати виучувані засоби мови у висловлюваннях необхідний розвиток випереджаючого синтезу в межах речення й тексту. Це одна з найважливіших умов, що забезпечують ефективність формування граматичних умінь. Спираючись на ці положення, Л. Варзацька стверджує, що навіть багатий запас слів і граматичних моделей не формує у дитини механізм добору необхідних мовних засобів з огляду на обставини й завдання спілкування. Вона переконливо доводить, що без постійної уваги до розвитку оперативної пам'яті за умов, коли лексико-граматичні засоби засвоюються поза мовленнєвою ситуацією, здобуті мовні знання не стають для школяра

активним фондом, не можуть бути використані з метою спілкування; під час висловлення думки відомі слова, конструкції не активізуються, не спливають у пам'яті учнів [4, с. 6-7].

Система формування граматично правильних речень дуже складна. Кожен компонент дитячої граматики (морфологія, структура слова, синтаксис) поступово вибудовується в кожній унікальній дитині. Так, саме в дошкільному віці діти починають опановувати розстановку слоззмін (відміни, дієвідміни), а в молодшому шкільному віці – спосіб творення слів.

Грамматична правильність, критичне ставлення до мовленнєвих дій і оволодіння правилами словотвору починають формуватися з семи років. Під граматичною правильністю мовлення дитини ми розуміємо, що дитина фактично об'єднала граматичну будову мови в чітку єдину систему лінгвістики (морфологія, будова слова, синтаксис) і її функціональні правила.

Враховуючи недостатній розвиток абстрактного мислення молодших школярів, сутність граматичних категорій та форм, їхні функції в промові доцільно розкривати на спеціально підібраних навчальних матеріалах, де вони часто несуть основне смислове навантаження. Тому на сучасному етапі пояснення мовного матеріалу для розкриття молодшими школярами функцій мовних одиниць і граматичних категорій одне з головних місць посідають мовознавчі казки, які сприймаються молодшими школярами, як належне, та мають великий потенціал для освіти, а також мотивація до вивчення граматики української мови.

Таким чином, вивчення граматичного матеріалу є доцільним і необхідним, оскільки забезпечує практичну спрямованість навчання граматики, свідоме оволодіння мовою як засобом спілкування. Розкриття функціональної ролі частин мови створюють умови для усвідомленого використання учнями мовних одиниць, граматичних категорій та форм з огляду на комунікативну ситуацію, що є важливим для формування граматичної правильності мовлення і мовленнєвого розвитку молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер В.І. Взаємозв'язок розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів. Автореф. дис. д-ра пед. наук. Київ, 2004. 36 с.

2. Березовська Л. І. Розвиток творчого мовленнєвого самовираження старших дошкільників в ігрових казкових ситуаціях. Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. Одеса, 2004. 21 с.

3. Богуш А.М. Методика навчання української мови в дошкільних закладах : Навч. посібник. Київ : Вища школа, 1993. 327 с.

4. Варзацька Л.О. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення в перших класах загальноосвітніх шкіл : [методичний посібник] Київ : Юніверс, 2000. 144 с.

Людмила ГОНЧАР,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Олена ДУТКО,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Феномен *національно-культурної ідентичності* посідає особливе місце в суспільному житті, в системі людських відносин. Крім того, він постає не просто як «абстрактний ідеал», а як універсальна загальнолюдська цінність, від реалізації якої значною мірою залежить як подальший розвиток особистості, так і розвиток держави в цілому [7].

Для нашого дослідження важливим стало розуміння філософів і релігієзнавців ідентичності як особистісного новоутворення. Так виділяють п'ять етапів розвитку ідентичності особистості. Слід зазначити, що кожен рівень вкладає в себе попередній і додає свої новоутворення. 1) «усвідомлення» себе, формування феномену «Я», пошук відповіді на питання «Що Я є таке?» 2) співбуття: усвідомлення, що ти не один, є й інші, вони можуть тобі допомагати 3) співмислення: розуміння, що інші відрізняються від тебе, у них можуть бути цінності, культура 4) співчуття: розуміння, що інші, відрізняючись від тебе, можуть бути твоїми союзниками, виховання поваги до них 5) співробітництво: поведінка що базується на засадах діалогу, дружби, співпраці [6].

Ідентичність трактується як повага і визнання рівності, відмова від домінування та насильства, визнання різноманіття людської культури, норм, вірувань і відмова від зведення цієї різноманітності до єднання або до переваги якоїсь однієї точки зору. Така інтерпретація поняття передбачає визнання прав іншої людини, сприйняття її як рівної, як такої, що претендує на розуміння і співчуття, готовність прийняти представників інших народів і культур такими, якими вони є, і взаємодія з ними на основі згоди і поваги. Автор розглядає толерантність як почуття терпимості і шанобливого ставлення до культури і думок інших людей, які не збігаються з власними [5]. Разом з тим ми усвідомлюємо, що ідентичність передбачає вільне вираження думок і реальну поведінку в практичному житті представником іншої культури за умови одночасного доброзичливого ставлення до культури, поведінки і думок інших людей.

Сучасний етап розвитку України характеризуються загостренням компліментарності, тобто особливого почуття підсвідомої взаємної симпатії членів етнічної спільноти, яка є своєрідним критерієм поділу на «своїх» і «чужих». Більшість людей схвалюють або засуджують чужі культурні цінності, використовуючи як стандарт власні. Цей тип ціннісного судження називають етноцентризмом, який психологи визначають як схильність розглядати явища та факти культури іншого народу крізь призму культурних традицій та цінностей власного народу. Психологічна основа явища етноцентризму полягає в особливостях механізму світосприйняття, на який справляє певний вплив своєрідне «блукання» між «Я» та «Ми» ідентифікаціями, тобто особистий досвід та колективне буття індивіда. На думку дослідниці більш правомірним є питання не про те, як подолати етноцентризм, а про те, як зробити його наслідки менш руйнівними для міжкультурної взаємодії. Для цього є два шляхи: пошук загальнолюдських цінностей і стандартів, які могли б стати відправною точкою у міжетнічному спілкуванні; цілеспрямоване і послідовне формування у кожної особистості толерантності, терпимості до несхожого [2]

Пропонуючи характеристику методологічних орієнтирів до розгляду проблеми ідентичності називають такі основні підходи: аксіологічний, ідеально-типологічний, конфліктологічний, онтолого-історичний та екзистенційно-гуманістичний та вітакультурний метапідхід. Аксіологічний (від грецького «ахіа» – цінність) визначає терпимість як цінність «у собі». Ідеально-типологічний інтерпретує толерантність як моральний ідеал для суспільного устрою. Конфліктологічний відображає боротьбу між групами, культурами і взагалі між будь-якими переконаннями. Онтолого-історичний розглядає толерантність як спосіб співіснування груп людей у процесі історичного розвитку людства. Гносеологічний обґрунтовує недосконалість власних знань і можливість пізнання істини та іншого знання. Ксенологічний базується на утвердженні різного ставлення до іншого як чужого. Соціокультурний трактує толерантність як намір загальнолюдських потреб та інтересів і постає як форма будь-якої ефективної соціальної взаємодії. Екзистенційно-гуманістичний розглядає толерантність як спосіб буття у контексті виконання особою своєї людської місії Відтак культурна парадигма інтегрує здобутки інших відомих парадигм [4].

Ідентичність як якість особистості, яка протиставляється стереотипності та авторитаризму, вважається необхідною для успішної адаптації до нових несподіваних умов. У зв'язку з цим виділяються два аспекти толерантності: зовнішня толерантність (до інших) – переконання, що вони можуть мати свою позицію, здатність бачити речі з інших (різних) точок зору, з урахуванням різних чинників; внутрішня толерантність (до

невизначеності) – здатність до ухвалення рішень і роздуму над проблемою, навіть, якщо невідомі всі факти і можливі наслідки.

Проблема формування національно-культурної ідентичності у молодших школярів – одна із фундаментальних проблем етики, філософії, педагогіки та психології. Завданнями морального виховання завжди були виховання доброти, чуйності, готовності допомогти будь-якій людині у біді, здатність співчувати.

Формування національної свідомості школяра є однією з основних проблем морального виховання. Відбувається значною мірою в процесі етичної освіти і призначено озброїти знанням моральних норм і правил культурної поведінки. Ефективним є таке виховання, що не лише формує в учнів моральні якості, а й закладає розуміння їхньої важливості в житті людей, необхідності систематичного дотримання моральних норм та правил.

Формування у дітей національних мотивів, їх реалізація в поведінці є визначними у період становлення особистості, тому що соціальні наслідки вчинку у дитини ще складно передбачити, враховувати їх у своїй поведінці. Вже в початкових класах важливо так будувати навчально-виховний процес, щоб діти, систематично отримуючи моральні знання та уявлення, опинялись також у життєвих ситуаціях, що сприяють емоційному переживанню отриманих знань, а отже – їх усвідомленню і закріпленню. Ці проблеми надавали великого значення багатьом педагогів-практиків у їхній навчально-виховній діяльності, а також вчених-науковців, що досліджували означену проблему протягом років. До числа останніх, зокрема, належать Л. Шульга, Є. Родчанін, Н. Бородіна, Т. Дем'янюк, С. Карпенчук, О. Сідлецька, О. Мильников, Д. Белей, П. Щербань, А. Мовчун та ін.

Діти молодшого шкільного віку не завжди спроможні усвідомити важливість і необхідність дотримання визнаних у суспільстві норм та правил поведінки. зважаючи на це, у вихованні школярів переважає привчання над переконанням. Майстерність і мистецтво національного виховання особистості полягають у тому, щоб моральні цінності розкривалися перед юними серцями в яскравих образах, які захоплюють і хвилюють душу, пробуджували прагнення до ідеалу.

Виховання дітей молодшого шкільного віку В. Сухомлинський називав «школою сердечності». Він ради в дорослим навчати дітей добра, любові, милосердя. Для цього потрібно, щоб діти бачили гуманістичний зміст вчинків і поведінки тих, хто їх оточує. Дитина не повинна вирости байдужою, нечулою, вона має зростати у постійному піклуванні про навколишній світ рослин, тварин, людей, доглядати і допомагати їм [1, с. 39].

В.О. Сухомлинський вважав, що необхідно не просто створювати систему національних цінностей, а й активно утверджувати її своїми діями,

протистояти злу, прагнути вдосконалювати суспільні відносини. Названі Сухомлинським норми моральності – важливе «джерело почуття громадянського обов'язку», «почуття вдячності людям».

Початкова школа покликана сформувати й розвинути у молодших школярів такі національні ціннісні орієнтири, як: духовні цінності; естетичні почуття; родинні цінності; виховання почуттів; гуманістичні почуття; співчуття до ближнього; любов до батьків; бережливе ставлення до довкілля, природи; виховання в дитини щастя від улюбленої праці; формування культури почуттів у дітей; бажання робити добро.

Зміст виховання дітей та учнівської молоді в Україні розкривається в сучасній Державній цільовій соціальній програмі національно-патріотичного виховання на період до 2025 року [3]. У Програмі визначена науково обґрунтована система загальнокультурних і громадянських цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, які характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, праці, природи, мистецтва, самої себе. Проаналізуємо її.

Виконання пріоритетних завдань, визначених цією Програмою, здійснюється шляхом формування української громадянської ідентичності:

- підвищення ролі української мови як національної цінності;
- проведення інформаційно-просвітницької роботи з метою донесення до населення України, закордонних українців змісту (суті) українських суспільно-державних (національних) цінностей;
- подолання постколоніальних та посттоталітарних деструктивних наслідків у свідомості населення України;
- популяризації та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України;
- сприяння утвердженню сімейних цінностей та активного залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання;
- подолання мовно-культурної меншовартості українців;
- сприяння формуванню антикорупційної, політичної, правової, моральної та етичної форми суспільної свідомості;
- запобігання проявам ксенофобії, українофобії, расової та етнічної нетерпимості в засобах масової інформації, інтернет-ресурсах, творах культури і мистецтва;
- запобігання та профілактика негативних проявів поведінки, злочинності, наркоманії, алкоголізму серед дітей та молоді шляхом залучення дітей і молоді до участі в заходах і проектах з національно-патріотичного виховання;
- забезпечення проведення заходів національно-патріотичного спрямування, в тому числі приурочених до державних свят;

– залучення учасників та ветеранів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил до сфери національно-патріотичного виховання;

– залучення населення тимчасово окупованої Російською Федерацією території України, а також внутрішньо переміщених осіб до участі в заходах і проєктах з національно-патріотичного виховання [3].

Важливим орієнтиром для характеристики національних цінностей сучасного українського виховання є абсолютні, вічні цінності; основні національні цінності; цінності сімейного життя; цінності особистого життя.

Більш детально структуру ціннісних орієнтацій розглянула О. Петінова. Вона виокремила такі її компоненти: когнітивний, емоційний, діяльнісний та оцінний, які в діалектичному взаємозв'язку зумовлюють характер активності індивіда й суспільства [8].

Аналіз наукової літератури дав змогу визначити, що поняття «ціннісні орієнтації» охоплює такі компоненти:

1. Когнітивний – загальні інтелектуальні здібності, вербальна креативність, здатність до рефлексії, прагнення до пізнання та само розвитку.

2. Емоційно-оцінний – ставлення до себе, інших людей, розвиненість оціночного ставлення до явищ, вміння аналізувати й оцінювати їх, здатність до емоційно-образної інтерпретації явищ, постановки і прийняття творчих завдань, захопленість діяльністю.

3. Операційно-діяльнісний – уміння диференціювати цінності, готовність діяти відповідно до інтеріоризованих цінностей, відповідальність, ціле-спрямованість дій з оволодіння структурними складовими діяльності.

На нашу думку, саме для педагога національно-ціннісні орієнтації – важливий компонент структури особистості, що повинен бути стратегічною метою його діяльності вчителя. Дітям початкової ланки освіти ще важко розрізняти особливості вчинків інших, тому вчителі повинні постійно спрямовувати їхню увагу на усвідомлення позитивного і негативного. Найбільше впливає на них все те, що пов'язане з життям таких хлопчиків і дівчаток, як вони самі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вертеш-Гапак О. Е. Використання педагогічних праць В.О. Сухомлинського у процесі формування в учнів культури почуттів // Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю. Розмірковуємо про художньо-емоційний світ дитинства. Тези XI Міжнародних і XXVIII Всеукраїнських педагогічних читань. Ужгород : РІК-У, ЗППО, 2021. С. 37-40.

2. Жиденко Д. П., Куліш О. В. Психологічні особливості студентів українських і зарубіжних навчальних закладів [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.21.html>

3. Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року [Електронний ресурс]. URL:

https://rada.info/upload/users_files/22039066/1927f2a533023bb55256a69066ec98.pdf.

4. Лендел М. І., Щербан Т. Д. Деякі аспекти вивчення проблеми толерантності, етнічної толерантності у психології // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2013. Вип. 21. С. 331.

5. 18 Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога : посібник. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.

6. Технології соціально-педагогічної діяльності : навчальний посібник для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» / За заг. ред. Н.В. Заверико. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2013. 281 с.

7. Титар О. В. Українські національні і культурні ідентичності в глобалізованому світі (на прикладі культури Слобожанщини) : монографія ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 346 с.

8. Удич О. Ціннісні орієнтації: багатогранність наукових трактувань // Рідна школа. 2014. № 11. С. 26-31.

Вікторія ГОНЧАРУК,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Олена АЛІКСІЙЧУК,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва*

МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У період сьогодення в Україні відбувається активне впровадження проєктних технологій. Проєкт – це особливий вид інтелектуальної діяльності, характерними рисами якої є самостійний пошук необхідної інформації, її творче перетворення в матеріалізований продукт [1].

Значущість проєктної технології полягає у тому, що вона орієнтує учнів на створення певного матеріального або інтелектуального продукту, а не просто на процес опанування певної теми. На шляху до мети школярі мають актуалізувати вивчені та здобути нові необхідні знання, співпрацювати з педагогом та з однокласниками, виконувати індивідуально чи в групах пізнавальну, дослідницьку, конструкторську та іншу роботу.

Метод проєктів – це педагогічна технологія, орієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування і отримання нових. Активне залучення школяра до створення тих чи інших проєктів дає йому можливість освоювати нові способи людської діяльності в соціокультурному середовищі [2].

Сучасне суспільство ставить перед педагогами завдання підготувати учнів, які здатні швидко адаптуватися у різних життєвих ситуаціях, самостійно набувати необхідні знання, критично мислити; вміти опрацьовувати інформацію; бути здатним до саморозвитку. Щоб здійснити ці завдання, сучасна освіта повинна працювати на випередження, тобто бути спрямованою на майбутнє, на розвиток ключових, предметних та міжпредметних компетентностей.

Психолого-педагогічні особливості та навчальні можливості методу проєктів, а також підвищений інтерес учнів до його застосування зумовлюють необхідність інтегрувати проєктні технології у навчальний процес у закладах загальної середньої освіти, поєднуючи його з іншими методами навчання.

Метод проєктів виник ще на початку ХХ століття в США. Його розробку здійснювали Дж. Дьюї, В. Кілпатрик, Д. Снезден, А. Папандреу, В. Монда, Д. Каттерік, а згодом процес та організаційно-методичні особливості впровадження у освітній процес досліджували вітчизняні педагоги О. Пехота, Т. Кручиніна, А. Касперський, К. Баханов та інші.

Аналіз методу проєктів як системи навчально-виховної роботи дає змогу стверджувати, що даний метод відіграє значну роль у розв'язанні проблеми оновлення освітньо-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти. Проєктне навчання створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію до навчання, сприяє розвитку їх інтересів та інтелектуальних здібностей [3]. В основі методу проєктів лежить креативність, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі й самостійно конструювати свої знання.

Проєктна діяльність на уроках мистецьких дисциплін дозволяє учням зрозуміти зміст предмета, розкрити теоретичні і практичні проблеми курсу. Школярі беруть участь у різних видах діяльності: ігровій, навчально-пізнавальній, ціннісно-орієнтаційній, предметно-перетворювальній, трудовій, соціально-комунікативній. У проєктній роботі увага учнів акцентується на розвитку творчого і критичного мислення, вміння працювати з інформаційними джерелами, різними видами проєктної документації; на формуванні в учнів навичок проєктної діяльності, вмінні здійснювати аналіз та оцінку виконаної роботи, свідомо обирати ті чи інші технічні засоби; вмінні проводити аналіз і оцінку проведеної діяльності.

Інтегрований зміст та використання системи проєктів дає змогу включити дітей у освітньо-творчий процес «від ідеї до реалізації», що сприяє більш повному опануванню учнями художньо-естетичної картини світу. На основі методу проєктів поєднуються пізнавальна і перетворювальна діяльність учнів, підвищується рівень засвоєння знань. Логіка побудови проєктів ґрунтується на включенні учнів у всі етапи пошукової діяльності, що створює можливості для інтелектуального розвитку особистості та формуванні цілісної творчої індивідуальності.

Цікавою формою використання методу проєктів під час вивчення мистецьких дисциплін є використання міжпредметних зв'язків, обумовлених характером і змістом проєкту. Наприклад, тему «Графіка. Книжкова та газетножурнальна графіка. Комп'ютерна графіка» можна поєднати з проведенням інтегрованих уроків (образотворче мистецтво та інформатика, художня культура, технології та українська мова), а також – з написанням інтегрованих науково-дослідницьких проєктів.

Технологія виконання проєктів передбачає ряд послідовних операцій: вибір проєкту, аналіз матеріалів, опрацювання, реалізація, фіксація результатів. Учні не тільки використовують свої знання та життєвий досвід, а й навчаюся чітко і правильно висловлювати свої думки, вибирати і опрацьовувати потрібний для виконання проєкту матеріал.

У процесі викладання художньо-естетичних дисциплін також можуть використовуватися практично-орієнтовані проєкти. Це проєкти, в яких результат діяльності учасників вже чітко визначено з самого початку. Вони орієнтовані на соціальні інтереси учасників (наприклад, розробка проєкту декорування та оформлення класних кімнат та приміщень школи, втілення в життя проєкту ландшафтного дизайну території школи тощо). Даний вид проєкту потребує складної, чіткої, продуманої та творчої діяльності учасників з визначенням функцій для кожного з них. Особливо важливими є якісна координація роботи у вигляді поетапних обговорень та презентація одержаних результатів і можливих засобів впровадження їх у практику [4].

Також заслуговує на увагу використання інформаційних проєктів у різних класах в процесі вивчення мистецьких дисциплін. Вони передбачають: збір інформації про той чи інший об'єкт, явище; ознайомлення учасників проєкту з цією інформацією; аналіз та узагальнення тощо. Такі проєкти потребують добре продуманої структури та можливості систематичної корекції під час роботи над ним.

Структуру інформаційного проєкту можна подати у такому вигляді:

- мета проєкту, його актуальність;
- методи отримання інформації (літературні джерела, засоби масової інформації, бази даних, бесіди, інтерв'ю, анкетування тощо) та обробки інформації (її аналіз, узагальнення, зіставлення з відомими фактами,

аргументовані висновки);

- результат (реферат, доповідь, повідомлення на уроці тощо);
- презентація (у вигляді публікації, мульти-медіа презентації, науково-дослідної роботи).

Інформаційні проекти можуть бути органічною частиною дослідницьких проектів, їх модулем. При виборі тематики проекту варто користуватися такими підходами: брати до уваги пропозиції учнів щодо тематики проектів за певним розділом, враховувати їх інтереси і здібності.

Отже, проектні технології мають такі переваги як: активізація творчої та пізнавальної діяльності, інтерес до предмету, вміння працювати в групі, закріплення засвоєних знань, дисциплінованість та реалізація міжпредметних зв'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ліговицький А.О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем. Київ : Техніка. 1997. 210 с.

2. Морзе Н.В. Intel®Навчання для майбутнього. Київ : Видавництво «Нова-прінт», 2005. 416 с.

3. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів : теорія і методика. Київ : Партнер, 1997. 193с.

4. Романовська М. Б. Метод проектів у навчальному процесі (методичний посібник). Харків : Веста: Ранок, 2007. 160 с.

Єлизавета ГРИЗАК,

здобувачка 4 курсу спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

На сучасному етапі розвитку суспільства необхідно звернути особливу увагу на процес навчання і виховання учнів ПТНЗ, як майбутніх працівників, здатних до самоосвіти, саморозвитку, які вміють використовувати набуті знання та уміння реалізовувати творчі проекти з розвиненим рівнем критичного мислення, з активним громадянським статусом у суспільстві. Тому сьогодні педагогічні технології підпорядковані вирішенню цієї стратегії розвитку освіти.

Важливо усвідомлювати, що підвищення якості навчання, виховання та розвитку учнів можливе за умови систематичного, послідовного вдосконалення уроку як основної форми освітнього процесу.

Особистісно зорієнтована методика як одна з провідних педагогічних технологій визначає учня як головного діяча всього навчального процесу, суб'єктивний досвід якого спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти.

Особистісно зорієнтована педагогіка має вітчизняну історію. Стрижнем виховного процесу С. Русова вважала індивідуальність дитини: «Особистість є основним чинником, який створює суспільний прогрес, який знаходить шлях до розвитку нових форм життя» [2, с. 73]. Педагогічна діяльність В. Сухомлинського пройнята ідеєю виховання особистості. Особистісний і людський підхід з точки зору Ш. Амонашвілі полягає в тому, щоб «...щоб дитина усвідомлювала (педагогічну) освітню і соціальну роль як вільно обрану, приймала її на основі бажання» [4, с. 175]. Він сформулював принцип особистісно-гуманного підходу в педагогіці, який полягає в тому, що шляхом послідовної реалізації з урахуванням психологічних особливостей учнів можна гуманізувати обставини і реалізуватися кожна як особистість.

Проблема вивчення особистості глибоко обговорювалася в працях І. Якиманська, С. Максименко, О. Грищенко, С. Векслера, В. Купцова, І. Беха, М. Беруловий та ін. Реалізація державних освітніх стандартів у ПТНЗ потребує творчого пошуку, пов'язаного з подальшим розвитком педагогічної науки. У цьому контексті актуальним стає завдання зменшити ступінь її описовості, з'ясувати лише емпіричні особливості існуючої освітньої системи, створити нові проекти, виявити внутрішні зв'язки, які існують між освітою та відповідним характером освітньої системи. розумовий розвиток учня. підключення.

Перш за все, йдеться про набуття учнями системи особистісних і розумових навичок і якостей, які б дозволили їм успішно вирішувати складні проблеми свого життя.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування педагогічних умов реалізації особистісно зорієнтованого підходу в процесі вивчення спеціальностей професійного навчання.

Для досягнення мети були визначені такі завдання: а) виявити особливості особистісно зорієнтованого навчання; в) запровадити педагогічні умови для реалізації особистісно-орієнтованої освіти під час вивчення спецпрофільів; г) реалізувати особистісно-орієнтований підхід у забезпеченні професійно значущої внутрішньої мотивації до навчання за фахом; д) урізноманітнити форми навчальної діяльності; е) створити ситуацію успіху.

Основним принципом розвитку людино зорієнтованої системи освіти є визнання індивідуальності учня, створення необхідних і достатніх умов для його розвитку.

Індивідуальність ми вважаємо неповторною унікальністю кожної

людини, яка протягом свого життя здійснює свою життєдіяльність як суб'єкт розвитку. Ця своєрідність визначається сукупністю особливостей і особливостей психіки, яка формується під впливом різноманітних факторів, що забезпечують анатомо-фізіологічну, психічну організацію будь-якої людини.

Розроблено методикау реалізації моделі організації особистісно зорієнтованого навчання в процесі вивчення спеціалізацій, яка відображає логічну послідовність основних елементів з використанням суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем і студентом. Розроблена модель допускає два види реалізації кадрово-орієнтованого навчання: теоретичне та організаційно-технологічне.

Теоретична підготовка з організації людино зорієнтованого навчання відображає дидактичну мету – образ (модель) діяльності вчителя та особистості учня в умовах людино зорієнтованого навчання. Організаційно-технологічна підготовка відображає вплив на науково-педагогічну діяльність учителя сукупності педагогічних умов, які забезпечують процес реалізації особистісно-орієнтованого навчання та навчально-пізнавальної діяльності учнів: її зміст, форми, методи, організаційні та технологічні механізми реалізації, формування вмінь. Відповідно до кожного типу організації особистісно орієнтованого навчання визначено очікувані результати, розроблено критерії ефективності та обґрунтовано методи діагностики.

Продемонстровано ефективність реалізації педагогічних умов реалізації людино зорієнтованого навчання під час вивчення спецпрофільів, а саме: створення людино зорієнтованого середовища; забезпечення професійної внутрішньої мотивації до навчання за спеціалізаціями; урізноманітнення навчальних форм занять; створення ситуацій успіху; врахування індивідуальних особливостей вихованця.

Створення особистісно зорієнтованого освітнього середовища в процесі навчання спеціальних галузей включає: орієнтацію методів, засобів, прийомів і форм організації освітнього процесу на особистість студента з урахуванням його пізнавальних можливостей, ціннісних орієнтацій, особистого досвіду; формування суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі навчання. Сформоване в дослідницькому процесі особистісно орієнтоване освітнє середовище відповідає таким вимогам: забезпечує умови для самопізнання, визначення мотивів навчання, розвитку мислення.

Важливою педагогічною умовою реалізації особистісно зорієнтованого підходу є забезпечення професійно значущої внутрішньої мотивації до вивчення спеціальних галузей. Термін мотивація включає всі види стимулів до діяльності. Основними мотиваційними факторами є: усвідомлення важливості дисципліни для професійної підготовки; інтерес до певної дисципліни; якість навчання; зв'язок між труднощами в справлянні з

дисципліною та особистими здібностями; стосунки з учителем. Вони забезпечуються шляхом вивчення особливостей кожного учня: рівня відповідних знань, ступеня прояву здібностей, потенційних можливостей, приналежності до певної типологічної групи тощо. Виділяють чотири типи мотивації: перший тип – підтримуюча (це є основою активної позиції учня щодо свого майбутнього). Учні (12,5%) із таким типом мотивації беруть активну участь у навчальному процесі, вивчають не лише навчальний матеріал за підручником, а й цікавляться поточною ситуацією в суспільстві. Другий тип мотивації має меншу самоузгодженість своїх компонентів. У студентів цього типу (34,6%) інтерес до професії пов'язаний із найзагальнішою характеристикою професії і має лише практичний характер: отримання конкретної спеціалізації. Третій тип мотивації характеризується невідповідністю інтересу до професії мотивам суспільного обов'язку (43,7%). Для них характерне поверхневе, пасивне сприйняття суспільних вимог, прагнення мобілізувати особисті зусилля з суспільно корисною метою в рамках обраної професії. Четвертий тип мотивації є найменш ефективним, оскільки студенти (9,2%), які його мають, при виборі виду майбутньої діяльності дотримуються порад товаришів.

Іншою педагогічною умовою є урізноманітнення форм навчання, найефективнішими з яких є: особистісно-орієнтовані теоретичні та практичні заняття; самостійна наукова робота студентів: підготовка доповідей, рефератів, творчих проєктів. У пошуковому процесі використовуються різні види особистісно-орієнтованих занять. Окремі форми опрацювання матеріалу (доповіді, творчі завдання, реферати, проєкти, реферати, курсові та дипломні роботи тощо) та окремі завдання спрямовані на формування та розвиток самоорганізації студентів завдяки особистісно орієнтованим методикам навчання.

З педагогічної точки зору ситуація успіху — це цілеспрямоване організоване поєднання умов, які дають змогу досягти значних результатів у діяльності особистості та колективу загалом.

З метою врахування індивідуальних особливостей учнів здійснено індивідуалізацію та диференціацію процесу навчання, визначено оцінювання навчальних досягнень учнів, реалізовано суб'єкт-суб'єктні взаємозв'язки на рівні вчитель – учень.

Особистісно зорієнтований освітній процес будується у формі співпраці вчителя та учнів. Учитель створює відповідне професійно орієнтоване навчальне середовище, яке буде ефективним за умови:

- у кожному учневі вчитель побачить неповторну індивідуальність;
- учитель спиратиметься на емоційну сферу учня, розвиватиме його гуманістичні почуття;
- вчитель вводить учнів у різноманітні педагогічні ситуації особистого

вибору, емпатії, гарантованого успіху, випереджаючої впевненості, творчості тощо;

- учитель активно реалізовуватиме особистісно зорієнтоване спілкування, засноване на підтвердженні людської гідності, підтриманні прагнення учнів долучитися до світу людської культури тощо;

- учитель забезпечить рефлексію учнів, тобто учень повинен навчитися розуміти власні бажання, передбачати наслідки своїх вчинків і вчинків, погоджувати цілі власної діяльності та поведінки із засобами їх досягнення.

Саме такий підхід спонукає студентів до створення засад предметно-професійної компетентності, що в цілому сприяє підвищенню конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.

2. Бочелюк В.Й. Психологічна готовність вчителя до особистісно-орієнтованого навчання Київ, 1998. 273 с.

3. Єрмакова І.Г. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник. Київ : Богдана, 2003. 520 с.

4. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.

Анастасія ГРИНЮК,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Олеся МАРТІНА,**

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Визначальною рисою всіх програмних документів нашої держави в галузі освіти є орієнтація школи на особистість учня. У «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті» наголошується на створенні умов для розвитку, самоствердження й самореалізації особистості, для формування покоління, здатного навчатися протягом життя. Особливе значення в реалізації поставлених завдань відводиться шкільним предметам гуманітарного циклу, зокрема «Літературному читанню», головна мета якого полягає у розширенні меж літературної освіти, залученні школярів до вершин

досягнутих світовою культурою, вихованні читача, здатного до сприйняття літературного твору як мистецького явища та усвідомлення його художньої своєрідності [2, с. 13].

Багатоаспектність і складність проблеми розвитку образного мовлення зумовили її розгляд з різних позицій: збагачення словникового запасу учнів на різних етапах мовленнєвого розвитку (Н. Гавриш, Н. Голуб, Л. Кулибчук, Т. Коршун, В. Тихоша та ін.); функціонування текстів художнього стилю (Л. Варзацька, О. Караман, Л. Мацько, В. Мельничайко, В. Науменко та ін.); розробка мовного компонента загальноосвітньої підготовки учнів (О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Грушко, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Хорошковська, В. Шелест та ін.); комунікативний аспект вивчення мови (А. Богущ, Л. Варзацька, Г. Дідук, В. Капінос, С. Караман, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, М. Пентилюк, К. Пономарьова, М. Стельмахович та ін.) [4, с. 23].

Виокремлення літературного розвитку школярів як однієї з вагомих теоретичних проблем сучасної методичної науки пов'язане з особливим значенням літератури для духовного розвитку особистості, її самоствердження та самореалізації. Читаючи художній твір, дитина має справу з по-особливому організованим текстом, художнім мовленням, образним змалюванням картин життя, авторською точкою зору – з особливою естетичною формою пізнання світу. Для його сприйняття необхідні спеціальні читацькі уміння, літературні здібності [1, с. 9]. Вони визначають зміст літературного розвитку, тобто формування мовного чуття, чуття до звукової краси мови, відчуття образності художнього мовлення, емоційне реагування на поетичне слово, вміння мислити словесно-художніми образами, співпереживати, проявляти креативність.

Перш ніж планувати урок, вчитель повинен проаналізувати, що являє собою новий твір як текст, який є його навчальний, розвивальний і виховний потенціал. Звідси очевидно, що універсальної структури уроку, яка була б придатною для вивчення творів навіть одного жанру, не може бути. Кожного разу вчитель повинен продумувати таку структуру, яка відповідатиме меті уроку, його місцю в системі уроків відповідного розділу чи теми, враховуватиме змістові та художні особливості конкретного твору, а головне – передбачатиме активність і співпрацю дітей [3, с. 19]. Отже, планування сучасного уроку сконцентроване на прогнозуванні навчальної взаємодії вчителя й учнів в організації читацької діяльності.

У молодшому шкільному віці дитина живе почуттями і з їх допомогою сприймає, відкриває і розуміє навколишній світ. Через мистецтво слова учні пізнають, осмислюють і узагальнюють красу навколишньої дійсності.

Значення художньої літератури для засвоєння дітьми словника в єдності з граматичною будовою мови важко переоцінити. Художнє слово є засобом спілкування та взаєморозуміння, охоплюючи своєю увагою найширше коло слухачів, читачів. Сила і значення художнього слова для учня, для його розвитку і виховання, для формування його мови і мислення полягає в можливості дитини через художню літературу спілкуватися з письменниками-сучасниками і класиками, через народну творчість з багатомільйонним автором народом, сприймати і розуміти їх ідеї та почуття, лад думок і мову [4, с. 20]. Дитина ідентифікує себе з героєм або ознакою (ім'я, деталь зовнішності, вік, емоційний стан). Вона вірить у реальність вимислу і переносить описане в життя, а себе в сюжет тексту, вигадує власні деталі та епізоди, намагається практично впливати на художній твір.

Ефективне набуття образномовленнєвих умінь молодших школярів відбувається успішно шляхом виконання таких вправ: спостереження за виражальними можливостями слова, речення, інтонації у поєднанні з колективним добором влучних мовних засобів, словесним малюванням; на доповнення, поширення, зіставлення, редагування, відновлення, переказ тексту; побудова казок, розповідей, описів, міркувань за робочими матеріалами; власні творчі висловлювання.

На нашу думку, в молодших школярів потрібно формувати вміння розпізнавати образні вислови в художніх текстах; з'ясовувати і пояснювати значення образного вислову; доцільно вживати образний вислів у власних висловлюваннях. Ми вважаємо, що цілеспрямоване і систематичне введення виразників образності (художніх слів) на уроках літературного читання дасть позитивний результат у формуванні культури мовлення молодших школярів.

Завданням вчителя є урізноманітнення уроків читання, структур їх побудови й методики організації навчальної взаємодії, що зумовлено широким діапазоном цілей цього навчального предмета, необхідністю врахування вимог навчальних досягнень з кожної змістової лінії, особливостей конкретного тексту в поєднанні з рівнем готовності дітей, їх пізнавальних потреб, інтересу до читання.

Отже, формування образного мовлення молодших школярів визначається цілою низкою умов: тренуванням мовленнєвих навичок, спрямованістю на розуміння виразних можливостей мови, накопиченням досвіду використання мовних засобів, розвитком когнітивних аспектів семантики мовних одиниць. Значне місце в засвоєнні мовних знань, умінь та навичок належить художньому слову, здатному виражати почуття, викликати уявлення і бути дієвим чинником розвитку активного мовлення молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каптур Г.А. Лінгвістичний аналіз художнього тексту як засіб розвитку образного мовлення майбутніх учителів початкових класів // Науковий вісник СНУ ім. Лесі Українки. 2014. С. 25-29.
2. Науменко В. Художній твір як мистецтво слова // Учитель початкової школи. 2014. №4. С. 8-12.
3. Плис О. В. Формування образного мислення у молодших школярів // Початкове навчання та виховання. 2014. № 31-32. С. 2-8.
4. Мартиненко В.О. Оновлення змісту літературного читання у контексті компетентнісного підходу // Початкова школа. 2012. № 10. С. 20-25.

Людмила ГРУШЕЦЬКА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта

Науковий керівник – **Наталія Каньоса,**

кандидат психологічних наук, доцент

доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Дошкільний вік сприяє формуванню самооцінки дитини і є важливою передумовою її адекватності. Аналіз та узагальнення підходів та концепцій вивчення проблеми самооцінки у дітей дошкільного віку показує, що самооцінка - явище самосвідомості, її найважливіша складова. Самооцінка – це оцінка власної самості, її вмінь, особливостей, місця серед інших людей та їхнього ставлення до неї. Самооцінка – результат інтегрованої роботи у сфері самосвідомості та ставлення до себе в контексті емоційної цінності. Це особливе формування самосвідомості є важливим механізмом саморегуляції поведінки та діяльності та одночасно виникає в процесі діяльності дитини та спілкування з іншими людьми. Дітям старшого дошкільного віку властивий ряд симптоматичних комплексів, пов'язаних з віковим та психічним характером і потребують індивідуального підходу та взаємодії суб'єкта та об'єкта з найближчим соціальним мікросередовищем. У старшому дошкільному віці потреба дорослого оцінювати дитину велика, але самооцінка дитини починає спиратися на результати та висновки, які дитина отримує в індивідуальному досвіді.

Життя дошкільника відбувається в різних видах діяльності, які постійно взаємодіють (ігри, мистецтво, пізнавальна, мистецька, мовленнєва,

комунікаційна, навчальна, виховна, домашні завдання, робота тощо).

У дитячій психології роль різних видів діяльностей у розвитку дитини досліджували такі науковці, як Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожец, О. Леонт'єв та ін. Усі стверджують, що перехід від одного періоду розвитку до іншого передбачає перехід від однієї провідної діяльності до іншої. Кожному віку відповідає певний тип провідної діяльності. Деякі види діяльності є провідними на певному ступені розвитку дитини, відіграють важливу роль для неї, інші – менш значимі. Ось чому кожен ступінь розвитку характеризується певним ставленням дитини до дійсності, що є провідним на цьому етапі і визначається типом діяльності. Провідною діяльністю ми називаємо таку діяльність, упродовж якої відбуваються найважливіші зміни у психіці дитини і розвиваються психічні процеси, які готують перехід дитини до нового, вищого ступеня її розвитку.

У дошкільному віці гра стає провідним видом діяльності не тому, що займає найбільше часу, а тому, що викликає якісні зміни в психіці дитини; Ігровий контент стає все більш розумним, відповідно до вищого рівня психічного розвитку дітей віком 5-6 років. Наприклад, вони вже краще усвідомлюють та реконструюють суспільні події, а етичні принципи, що регулюють стосунки між людьми, вигадують все нові і нові фантастичні історії.

Діяльність у грі є складним предметом наукових досліджень, але історія її науково-педагогічних пояснень є відносно новою: систематичні дослідження в галузі педагогіки гри почалися в перші десятиліття 20 століття. Оскільки діяльність гри пов'язана з багатьма пекучими науковими проблемами, її вивчали психологи, соціологи та культурологи.

З. Фройд трактує гру як природний лікувальний засіб. Він підкреслив, що, граючи в гру різні почуття, дитина засвоює їх, вчиться керувати ними, враховує їх прояви в інших людей тощо [3].

Описана інтерпретація характеру і моделей гри визначала подальші дослідження. Науковці Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонт'єв, О. Запорожец, С. Рубінштейн констатували, що дитячі ігри – це соціальне явище, яке спонтанно, але природно постало як відображення праці та суспільної діяльності дорослих під час історичного розвитку людства. Гра - життєздатна форма участі дитини в громадському житті, засіб активного пізнання реальності та стосунків з дорослими; ігри завжди реальні та соціальні, характеризують сферу міжособистісних відносин.

С. Русова тлумачить гру як засіб соціального розвитку тому, що в іграх, як вона пише, «зростає товариство, виховується громадська дисципліна», дитина вчиться стримано поводитися, дотримуватися правил колективу, визнавати права однолітків [15].

Завдяки цій грі діти можуть глибше пізнати світ, здобути необхідні знання, вміння та навички, необхідні для того, щоб старший дошкільник мав змогу успішно виконувати соціальні та професійні функції в майбутньому. В. Сухомлинський із цього приводу писав: «У грі перед дітьми розкривається світ... Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ» [17].

Сьогодні питання ігрової діяльності дошкільників активно опрацьовують педагоги А. Богуш, Т. Пантюк, Т. Поніманська та ін.

Так, Т. Поніманська вважає, що експертів цікавить не стільки феномен гри, скільки природа, структура та динаміка відносин, які її створюють. На думку дослідника, ця сфера близька до сучасних концепцій дошкільної освіти, згідно з якими діяльність дітей в іграх є джерелом повноцінного розвитку особистості [14, с. 308].

Дослідник вважає, що, формуючи досвід дошкільника, найкращі результати можна досягти, граючи з ним. Досвід, який дитина отримує в грі, поступово застосовується в інших життєвих формах. Кожна гра виконує важливі навчальні та комунікативні функції, формує типову соціальну поведінку та цінності дитини. Саме в грі останній вчиться вести себе відповідно до ситуації в грі, завдяки якій гра стає своєрідною школою соціальних відносин, в якій старший дошкільник моделює способи спілкування, які він спостерігає навколо себе. Показуючи певні реальні події в грі, дитина стає їхнім безпосереднім учасником, пізнає світ, активно діє, чесно сприймаючи все, що пов'язано з грою [4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виявити такі основні функції гри: а) соціокультурна (ефективний засіб соціалізації, засвоєння цінностей даного середовища); б) комунікативна (дає можливість моделювати реальні ситуації та вибрати найбільш оптимальні шляхи вирішення існуючих проблем: індивідуальні, групові, колегіальні); в) самореалізація (означає досягнення особистого успіху, перемоги в умовах змагання, що створює радісні ситуації самовираження, самореалізації); г) діагностична (дитина може засвідчити свою здатність до спілкування); д) коригуюча (передбачає корекцію фактичної діяльності шляхом «відтворення» умовних ситуацій); е) забавна (сприяє урізноманітненню навчально-виховного процесу, викликає позитивні емоції у дітей, створює доброзичливу атмосферу для спілкування з іншими дітьми та вихователем) [2, с. 122–137].

Сучасні українські науковці (Л. Артемова, Г. Григоренко та ін.) вивчають формування стосунків під час гри.

Завдяки освіті та вихованню, розвитку, взаємодії та синтезу різних форм спілкування ця "синтетична" форма діяльності постає як гра [1]. Дії в

грі передбачають пошук предметів-замінників та символічне відображення дій предметів, що передають характер взаємовідносин між людьми, форми та види їх спілкування. Активність, як ніхто інший, максимально сприяє формуванню дитячого колективу, розвитку в ньому позитивних відносин, формуванню основи соціальної орієнтації особистості як домінування колективістських проявів у поведінці людини в дошкільному віці.

З того моменту, як дитина потрапляє до групи однолітків, його індивідуальний розвиток вже не можна розглядати та вивчати поза межами стосунків з однолітками. Принаймні група ЗДО не тільки його можна вважати колективом, але він пропонує великий потенціал для розвитку дітей на основі наявних у них принципів та кодексів поведінки. Це сприяє постійному складу групи протягом декількох років, підтримці педагогічних вимог, що керують та координують стосунки, щоденній організації спілкування та спільній діяльності дошкільнят (зазвичай грають).

На основі досвіду спілкування з однолітками формуються риси характеру зростаючої особистості, насамперед ті, що визначають її ставлення до людей. Вважається, що між старшими дітьми існують досить складні стосунки. Задовго до встановлення належних ділових контактів як частини спільної діяльності по догляду, між дітьми створюються особисті стосунки, засновані на почутті співчуття (антипатії) і визначають формування дитячого колективу, відносини всередині нього, розвиток позитивних рис у його членів, що впливають на атмосферу психіки в групі ЗДО та настроїв вихованців.

Особисті стосунки суттєво впливають на розвиток характеру старшого дошкільника. Завдяки правильному педагогічному консультуванню ці стосунки, організовуючи спільне життя та діяльність дітей у дошкільному закладі, стають важливим способом об'єднання колективу та підтримки взаємодопомоги між його членами. Міжособистісні стосунки людини найефективніше проявляються в асоціаціях малих дітей, які багато в чому засновані на взаємній симпатії та емоційній прихильності.

Під час навчання у ЗДО старші дошкільники повинні обмінюватися думками та враженнями, узгоджувати свої наміри та бажання, обговорювати відомі їм факти та інколи сперечатися. Спілкування дітей відіграє важливу роль у взаємній передачі знань в іграх. Тут старші дошкільнята розповідають про різні теми, пов'язані з життям та діяльністю людей, природними явищами та доквіллям. Граючи та розмовляючи між собою, діти отримують багато інформації про життя, роботу, побут тощо неофіційним способом [12, с. 6].

Одностатеві контакти домінують у спілкуванні старших дошкільнят з однолітками. Діти зазвичай грають невеликими групами від двох до п'яти осіб. Іноді ці ігрові клітини стають стійкими за складом. Так з'являються перші друзі – ті, з якими дитина має взаєморозуміння та співчуття. Поступово

старші дошкільнята стають все більш досконалыми у стосунках та спілкуванні, віддаючи перевагу регулярним партнерам по грі.

Активність у грі має великий вплив на соціальний розвиток старшого дошкільника. Відокремившись від догляду за дорослими, він вступає в більш активні стосунки зі своїми однолітками, реалізовані насамперед у грі, в якій вам доведеться дотримуватися певних правил і виконувати конкретні дії. В ігрових ситуаціях основні проблеми життя дитини виражаються і вирішуються: чим грати, ким займатися, кого вести. В результаті відносини, що виникають під час гри, можна розділити на певні емоційні почуття (лайки та неприязні, дружні стосунки). Ця ігрова функція просуває тип схвалення дитини в її майбутніх соціальних ролях [16].

Сюжетно-рольова гра якісно впливає на самооцінку дошкільника, оскільки для неї характерний зростаючий інтерес дитини до встановлення стосунків з однолітками; вміння реалізувати ігровий план дій, спрямовуючи його на інших дітей; активізація мовлення, яку грає дитина [11].

Рольова дошкільна гра стала предметом багатьох досліджень вчених. Так, Д. Ельконін уважав, що дитина немов би живе у «двох вимірах, у двох сферах життя» [13]. Це, по-перше, світ матеріальних речей, реальні предмети, що оточують тварину всюди – матеріальний і матеріальний план людини; по-друге, більш складна система полягає в тому, щоб дитина підтримувала стосунки між людьми, з якими кожна людина неминуче займається різними видами діяльності – сферою «дорослого життя».

Дитині важко засвоїти систему стосунків у дорослому світі. Як зазначає Л. Виготський, у малюків виникає серйозна суперечність між бажанням «включитись у дорослу життєву ситуацію» і неможливістю його реалізації, спричиненою відсутністю відповідного життєвого досвіду, знань, умінь і навичок [5, с. 62 – 63].

Упродовж занять у дитини виникає «суперечність між потребою в бурхливій опрідметненій діяльності, з одного боку, і наявними у неї засобами та вміннями для її реалізації – з іншого. Дитина хоче сама керувати автомобілем, гребти на човні, але не може зробити цього ... тому що не володіє цими предметами і не може опанувати потрібними операціями для реалізації такої діяльності. Цю суперечність дитина може подолати тільки в одному-єдиному виді діяльності, а саме в ігровій, тобто у грі.

Дослідниця С. Ладивір, характеризуючи сюжетно-рольову гру дошкільнята підкреслюють здатність створювати розповіді для індивідуальної гри на основі наявного досвіду; вміння брати на себе роль і розвивати сюжет спільної гри, змінювати положення ролі, адекватне ролям партнерів; вміння створювати в грі ситуацію для реалізації свого проекту, використовуючи іграшки, замінники, уявні предмети [12, с. 6].

Сюжетно-рольові ігри сприяють утворенню товариських зв'язків між вихованцями ЗДО та дають їм змогу перевірити себе в різних комунікативних ситуаціях. Цілком логічно і суттєво, що структура спеціальної організації повинна діяти на взаємодії дитини з різними комунікаційними субдоменами, що дає йому найбільше задоволення від формування з несвідомих тенденцій поведінкової та поведінкової нормальності. Символічна «гра» в невідомі або травматичні ситуації допомагає малюкові потрібно викликати реальні життєві конфлікти. Завдяки веселій інтерпретації старшого дошкільника, почніть усвідомлювати дії, реакції, що викликали поганий настрій, а також неконструктивну поведінку. Стихійний характер гри сприяє максимальній виразності дошкільника, створюючи його емоційну зв'язок, а також саморегуляцію. На думку О. Кононко, ігровий спосіб впливу дає вихователю змогу коригувати взаємини дітей у групі з метою формування в них колективних, гуманістичних, соціально прийнятних взаємин [11, с. 117 – 118].

Упродовж сюжетно-рольових ігор відбувається регуляція невідповідних станів та емоційних реакцій дітей, розвиток соціального сприйняття, поглиблення самосвідомості. Заохочуючи дошкільнят грати сцени, що моделюють їхні проблеми, опікун допомагає дітям грати з драматичними подіями в їхньому житті, правильно розуміти конфлікти, розкривати мотиви та цілеспрямованість власної поведінки та діяльності партнерів у грі. Основна мета рольової гри – розвивати навички старшого дошкільника прищеплювати йому вміння приймати правильні рішення.

Такі ігри виражають особливості, навички та перспективи дитини.

У дошкільному віці діти потребують все більшої взаємодії з однолітками. Спілкування – важлива умова психічного розвитку старшого дошкільника. Це безпосередньо впливає на всі основні види подальшої діяльності: освіта, робота, соціальна спрямованість. Щоб старший дошкільник краще адаптувався до життя в соціальній сфері, вмів реалізовувати себе, підтримувати соціальні контакти та знаходити спільну мову з кожною людиною, необхідно розвивати навички спілкування за допомогою спеціальної освіти.

Тому можна зробити висновок, що під час спільних ігор дошкільник разом із однолітками та дорослими набуває значного досвіду рольової гри, розробляє реальну модель соціальних відносин, яка забезпечує дитині належну самооцінку.

Це означає, що дитина вчиться взаємодіяти з іншими учасниками гри (при обміні ролями) у веселій, невимушеній атмосфері, шукає рішення (де взяти необхідну тему), просить дорослих про допомогу (дізнається якусь інформацію), дізнається про нові явища, події, змагання тощо.

Використання ігор у ранньому дитинстві дає найкращі можливості для розвитку адекватної самооцінки дитини. Саме під час гри дитина здобуває важливий особистий досвід, самооцінка дитини починає робити результати та висновки, які дитина отримує в індивідуальному досвіді.

Зовнішні умови самооцінки старших дошкільнят – це оцінки значних дорослих – батьків старших дошкільників та педагогів закладів дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти : теорія і практика. Навчальний посібник / Під заг. ред. С.О. Нікітчиної. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 368 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Використання методик ігрової терапії при роботі з дітьми. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/348/10.pdf>.
4. Душина В. А. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку у просторі дитячої субкультури [Електронний ресурс]. Харків, 2012. 69 с. URL: <http://lib.znaimo.com.ua/docs/166/index-49114.html?page=4.11>.
5. Караваєва Т. А. Взаємозв'язок ігрової, мовленнєвої діяльності та спілкування на етапі дошкільного дитинства. URL : https://dnz.ucoz.net/blog/karavaeva_t_a_vzaemozv_jazok_igrovoji_movlennevoji_dijalnosti_ta_spilkuvannja_na_etapi_doshkilnogo_ditinstva/2014-02-03-7.
11. Колесіна Т. Є. Особливості виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці ; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 1997. 172 с.
12. Ладивір С. Не готові знання, а вміння їх здобувати. Від розвитку – до саморозвитку // Дошкільне виховання. 2007. № 8. С. 3–6.
13. Ляховець О. О., Сипченко В. І. Ігрова діяльність як засіб формування соціально-комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». Випуск No 15.2018. С. 77-84.
14. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів]. Київ : «Академ-видав», 2006. 456 с.
15. Русова С. Дошкільне виховання // Вибрані педагогічні твори : Київ : Освіта, 1996. С. 34–185.
16. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В., Лисянська Т. М., Зелінська Т. М., Співак Н. В., Зубалій Н. П., Артемчук О. Г., Зінченко Л. М.. Загальна психологія : Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Либідь, 2005. 463 с.
17. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5-ти т.. Т. 3. Київ : Рад. школа, 1977. 670 с.

Людмила ГУЛЕВИЧ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Олена АЛКСІЙЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

ТВОРЧА СПАДЩИНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Реалії сьогодення українського суспільства потребують радикальних соціальних та політичних перетворень, які стосуються сфери національного відродження та виховання патріотично-свідомого громадянина.

У Національній доктрині розвитку освіти вказується, що «Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури» [2].

Теорія та практика національно-патріотичного виховання базується на працях видатних педагогів та науковців: І. Беха, С. Гончаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших. Вони вказували на скарбницю традиційної народної культури як потужний чинник національно-патріотичного виховання. У ракурсі даної проблематики варто виділити постать видатного представника національної культури нашої держави Тараса Григоровича Шевченка, творчий доробок якого базується на фольклорній основі. Його творчість є важливим засобом національно-патріотичного виховання підрастаючого покоління, гордості за свій народ, любові до рідної землі, славного історико-героїчного минулого українського народу тощо. Варто наголосити, що творчість Тараса Шевченка є особливо цінною та актуальною у період воєнного стану в Україні, коли у державному вимірі активізуються пошуки напрямків ідеологічної основи виховання патріота-українця [3].

Оскільки Т. Шевченко був поетом, художником, письменником, тематичні лінії його творів інтегрують у різних видах мистецтва ідеї патріотичного виховання і народної освіти. Вивчення творчої спадщини Тараса Григоровича розкриває глибинний сенс та морально-естетичний

потенціал народної мудрості, національної ідеї, світоглядних орієнтирів та інших компонентів національно-патріотичного виховання.

Через художні образи Т. Шевченка передає глибини духовної величі українського народу, його непохитність, думки про долю України та її майбутнє. Твори Тараса Шевченка є важливим джерелом не тільки національно-патріотичного виховання, а й засобом формування етнохудожньої культури учнів початкової школи на уроках мистецтва. Художні образи, які віддзеркалюють народне життя, втілені у творах живопису, історичних поемах, віршах, драмах, ілюстраціях, офортах, можна успішно використовувати на уроках мистецтва у початковій школі.

На уроках мистецтва вивчаються поезії Т. Шевченка, покладені на музику, у пісенних образах втілюються настрої та думки народу, глибока духовність. Видатні вітчизняні композитори звертаючись до творчої спадщини Т. Шевченка, охопили майже всі музичні жанри: пісні, романси, хори, твори великої форми, інструментальні п'єси, симфонічні поеми, опери, монументальні кантати, балети, ораторії, музику до кінофільмів та драматичних вистав тощо.

М. Лисенко першим втілює поезії Т. Шевченка у музичному мистецтві. Зокрема, хори: «Встає хмара з-за лиману» (уривок з поеми Т. Шевченка «Тарасова ніч»), «Сон», («Прощай, світе»), «Широкая, високая».

Ранні поезії Т. Шевченка, пронизані ліричністю мелодики, здатні емоційно впливати на формування естетичної культури та національної свідомості підростаючого покоління: «Сонце заходить» музика В. Іконника, «NN», «Зоре моя вечірняя», у обробці для народного хору В. Байкіна.

Образи Шевченкових творів знайшли втілення також у великих музичних формах: кантата-симфонія кантата-поема «Хустина», «Ой чого ти почорніло», «У неділю не гуляла», «На ріках круг Вавилона» («Гімн чернечий») та «У перетику ходила» Л. Ревуцького.

Хори а саррелла, створені Б. Лятошинським на слова Т. Шевченка визнані перлинами української хорової класики. Зокрема: «Із-за гаю сонце сходить», «Тече вода в синє море», «Над Дніпровою сагою», «За байраком байрак». Заслуговує на увагу музична шевченкіана А. Штогаренка: лірична поема для струнного оркестру «Пам'яті Кобзаря» – («Душа поета»), «Навгороді коло броду», «Ой одна я, одна».

У ракурсі вивчення даного питання, варто зауважити, що значним потенціалом національно-патріотичного виховання та естетичного розвитку особистості підростаючого покоління є регіональна шевченкіана. Наприклад, композитори-аматорами: В. Байкін, М. Вовк, Б. Камінський, В. Третьяков, С. Хаврусь та інші, керують відомими музичними колективами, та створюють музичні полотна на тексти Т. Шевченка.

Отже, долучення учнів початкової школи до творчої шевченкіани сприяє формуванню естетичних уявлень, вихованню національно-патріотичної свідомості учнів початкової школи. Творчість великого Кобзаря і по сьогоднішній день є потужним орієнтиром для підростаючого покоління у досягненні духовних горизонтів українського народу, збереженні національної культури, формуванні національного світогляду та національної свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кожолянко Гергій Тарас Шевченко – етнолог. URL: http://www.chas.cv.ua/10_04/shev.html.
- a.ii. Національна доктрина розвитку освіти. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
- a.iii. Шабліовський Є. Естетика художнього слова: Поетичний світ Тараса Шевченка. Київ : Мистецтво, 1976. 190 с.

Вероніка ГУСАР,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО БАТЬКІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

У сучасному суспільстві відбуваються різні соціально-культурні процеси, що активно впливають на стиль людських взаємин, створюють нові моделі міжособистісної взаємодії, проникають навіть у сферу стосунків дітей молодшого шкільного віку та дорослих (батьків, учителів та інших близьких дорослих). Тому сім'я потребує педагогічного супроводу з боку закладів загальної середньої освіти.

Проблема формування шанобливого ставлення до батьків є загальнолюдською проблемою, досить складним, суперечливим та вагомим питанням, що впродовж багатьох століть привертало увагу вчених різних епох та розглядалося у філософському, психологічному, педагогічному аспектах.

Сучасні вчені (Кононенко П., Король О., Лисенко Н., Павлюк С., Присяжна Т., Скульський Р., Стельмахович М., Чабайовська М. та інші) у

своїх наукових працях звертають увагу на формування ціннісного ставлення до батьків засобами народної педагогіки в урочний та позаурочний час.

П. Кононенко та Т. Присяжна у курсі за вибором з українознавства для цього виділили окремий тематичний блок «Моя родина, мій рід», що розширює уявлення учнів про власне соціоприродне довкілля; знайомить із родиною як певним осередком життя, культури, виховання, людського спілкування; ширше розглядає родинні обов'язки кожного члена сім'ї та його роль у житті власної родини й суспільства загалом; акцентує увагу на оздоровчому й сакральному змісті української оселі, національних стравах та здоровому способі життя, необхідності дотримання ладу в родині. Особливу увагу варто звернено на розгляд певних традиційних обрядів у родині (народини, хрещення, пострижини, «садження на коня», вирядження «до науки», вшанування пращурів роду, весілля, поховання, свята трудового й календарно-обрядового циклів українців тощо). Матеріал курсу сприяє усвідомленню учнями взаємозв'язку всіх поколінь українців через збереження родинних традицій, мови, культури, сімейних реліквій. Теми цього блоку викладаються з опорою на приклади з життя родин класного колективу, відомих українських родин (програма 4 кл.), на літературні твори української художньої словесності [2].

Шанобливого ставлення дітей до батьків вимагають традиційні норми християнської моралі. Згідно Святого Писання і Святого Передання, діти мають свої обов'язки перед батьками. У п'ятій заповіді йдеться: «Шануй отця свого і матір твою і благо тобі буде, і багатолітнім будеш на землі» [1]. Отже, любов і шанування, повага до батьків – головні чесноти хорошої дитини.

Традиційно діти зверталися до батьків на «Ви», вживаючи так звану «множинну гідність». До того ж «Ви» діти казали не тільки рідним батькам, хрещеним, діду/бабі, дядькові/тітці, а подекуди й старшим братам та сестрам. «Ти» було неприпустимим і виражало б неповагу.

За виховною традицією українського народу, діти мають слухатися батьків, виконувати їхню волю., Діти мають бути добрими, благопристойними, працьовитими, старанними, поводитися добре і розсудливо з почуття любові та для шанування до батьків. Уникати у власній поведінці свар, бійок, лінощів, дурних звичок і вчинків. А причиною такої доброї поведінки є любов і повага до батьків і прагнення їх втішити, не засмучувати, не хвилювати. Коли батьки стають старими і немічними, діти мають взяти на себе турботу про них. Лише зла і жорстока людина не відчуває поклику свого серця допомагати батькам у старості. Ця норма ставлення дітей до батьків існувала у народному вихованні ще до прийняття християнства.

Стародавню народну традицію у вихованні дітей у пошані і любові до батьків, у виконанні свого святого обов'язку в утриманні батьків у старості можна відслідкувати, аналізуючи фольклорні твори: казки, прислів'я тощо.

Так, наприклад, у народному прислів'ї сказано: «якщо хто отця з-за столу виганяє, того його діти з хати виженуть». За народною українською традицією, діти мають слухатися батька, мають виконувати його накази, мають шанувати його усе життя. У багатьох казках дітям на прикладі сюжету доводиться, що той син у житті виграє, хто шанує і слухає батька, хто виконує його накази навіть і тоді, коли батько не може вже це проконтролювати (або помер, або слабкий та старий). Саме такий смисл, наприклад, закладений у сюжетах казок «Золотий птах», «Названий батько», «Невдячні сини», «Син отця у ковди пускає», «Про Іванка-дурника» та ін. Так, наприклад, про те, що синам треба батькові довіряти та до нього прислухатись, є казка «Про Іванка-дурника». Той син, найменший, що заповіт батьків виконав – одержав винагороду (і коня, і царівну, і половину царства; Іванко і царівна одружилися та й жили мирно та тихо довго-довго). Отже, дітям показано, як треба до батька дослухатися.

Казка «Син отця у ковди пускає» розповідає про те, як підмовила дружина свого чоловіка, щоб той батька до себе забрав, а вони його хату в оренду здавали, а городом користувалися. Так син і зробив, але не довго невістка змогла витерпіти старого чоловіка, і все його проганяла і проганяла, аж поки син не купив тому коня і візочок і випровадив геть. І тоді сказав старий батько: «Я, сину, виджу, що ти малим коло мене міг бути, а я коло тебе старим не можу. Я іду!». Отже, син покався і завернув батька: «Няню, обертайтеся назад! Доти, поки я живу, ти зо мною, а я з тобою живемо й сидимо». У казці «Невдячні сини» розповідається про невдячність, байдужість до батьків, черствість та жадібність дітей, що є найстрашнішим для батьків. Казка спрямована на те, щоб навчити дітей, як треба ставитись до батьків, як можна синам робити щодо батька, а як не можна.

У народних прислів'ях також виказується традиційне ставлення до Матері як до найголовнішої людини у житті дитини. Наприклад: «Батьків багато, а мати – одна», «Мать праведна – ограда каменна», «Нема миліше рідної неньки», «У кого є матка, у того голова гладка», «При сонці тепло, а при матері добро», «Немає такого дружка, як рідна матушка», «Птиця радіє весні, а немовля матері», «Мати – у день денна моя заступниця, у ночі – моя богомолиця», «Молитва матері зі дна моря дістає» [3].

Забути про матір – тяжкий гріх. Згадаємо оповідання Михайла Коцюбинського «Маленький грішник». У творі йдеться про хлопчика, що загрався з друзями і забув про свою хвору матір. Почуття провини і гріха, душевні страждання, сирітство – ось кара, яку отримує дитина, маленький

грішник, що позабув про матір. За народним прислів'ям, найбільша ганьба тому, хто матір забуває: «А хто матір забуває, того Бог карає» [3].

Отже, прислів'я, приказки, казки, легенди, пісні є традиційним засобом народної педагогіки, за допомогою якого передавалися дітям одвічні норми ставлення до старших, до батьків, до стареньких і немічних. Коли діти й дорослі дотримувалися цих норм у житті, то набували людських чеснот. Вивчення й аналіз народного фольклору в урочний та позаурочний час є ефективним засобом формування в молодших школярів шанобливого ставлення до батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біблія / пер. Р. Турконяка. ВБФ : «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2016. 1064 с.
2. Кононенко П.П., Присяжна Т.М. Українознавство. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи. Київ : Українське агентство інформації та друку «РАДА», 2008. 48 с.
3. Народ скаже, як зав'яже. Українські народні прислів'я і приказки. Тернопіль : Підручники й посібники, 2008. 224 с.

Олександра ДАНЧУК,

здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО ЦИКЛУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ КАМ'ЯНЕЦЬ- ПОДІЛЬСЬКОГО ЛІЦЕЮ №9 ІМ. А. М. ТРОЯНА

Покращення якості освітнього процесу шляхом застосування новітніх методик та технологій навчання, модернізація уже відомих педагогічній науці методів навчання є актуальною проблемою сучасної початкової школи. Це, зокрема, стосується першої ланки освіти Кам'янець-Подільського ліцею ім. А.М. Трояна.

Згідно з В. Волошиною, саме від динаміки пізнавальної діяльності здобувачів освіти залежить рівень їх продуктивності на уроках [2]. Також вважається, що успішність учнів залежить від таких факторів, як ставлення школярів до процесу учіння, вікових та індивідуальних особливостей розумового розвитку, самооцінки, підібраних методів навчання та способів

організації діяльності здобувачів освіти на уроці [11]. Саме тому так важливо підходити творчо до організації навчальної діяльності у початковій школі.

Як зазначала О. Бернат, навчальною діяльністю називають ту діяльність людини, яка спрямована на засвоєння певних знань, умінь та навичок і співвідноситься як з пізнавальними функціями, так і з емоціями, волею, потребами та мотивами [6]. Але, перш за все, навчальна діяльність залежить від мотивації, що зумовлюється підходами до організації освітнього процесу та підкріплюється оцінкою вчителя [9].

Навчальну діяльність слід розглядати як систему навчальних завдань, які здобувачі освіти повинні виконати для того, щоб розвивати свої навички предметної, контрольної, допоміжної тощо навчальної роботи [11]. Це вдається досягти за допомогою впроваджуваних у освітній процес технологій та методів навчання.

Нам вдалося простежити під час проходження навчальної педагогічної практики у 3-4 класах, що найбільш поширеними у практиці вчителів початкових класів ліцею № 9 є використання таких технологій і методик навчання, як методика І. Федоренка і В. Зайцева (формування швидкого читання молодших школярів), технологія С. Лисенкової випереджувального навчання. Також не менш активно впроваджуються методи критичного мислення за НУШ та деякі інтерактивні технології навчання.

Основною метою методики формування швидкого читання молодших школярів за І. Федоренком і В. Зайцевим є збільшення швидкості читання та сприймання учнями тексту, розвиток чіткої вимови звуків за рахунок роботи з артикуляційним апаратом молодших школярів під час написання спеціальних зорових і слухових диктантів [5]. Технологія І. Федоренка передбачає використання карток з реченнями, які відрізняються між собою одним знаком. Ці речення під час написання такого диктанту демонструються учням протягом 5-7 секунд, а потім мають бути записані у зошит [7]. За технологією В. Зайцева учителі розвивають навички читання молодших школярів за допомогою 52 картонок – спеціальних кубиків, які поділяються на групи за кольором, об'ємом, звучанням наповнювача, вібрацією та поєднанням ознак [12].

Технологія С. Лисенкової – випереджувального навчання – цікава тим, що передбачає засвоєння знань у такі три етапи: перший – введення нового матеріалу в невеликому обсязі, другий – уточнення отриманих знань, їх узагальнення та застосування, і третій – розвиток навчальних дій та швидкісних розумових прийомів учнів у практичній діяльності. Її ще можна назвати технологією «коментованого управління» через те, що здобувачі освіти під час засвоєння нових знань «тягнуться» один за одним, учні з достатнім та високим рівнями знань пояснюють матеріал школярам із середнім рівнем. Відзначається також технологія С. Лисенкової активним

використанням опорних схем, карток, зведених висновків та таблиць [1]. За нашими спостереженнями, такий метод засвоєння знань доцільно використовувати, якщо учні мають глибокі опорні знання, готові до співпраці як між собою, так і з учителем, і мають високий пізнавальний інтерес до навчальної діяльності.

У ліцеї №9 ім. А. Трояна також мають місце інтерактивні технології навчання (ІТН), найбільш поширеними серед яких є прийоми «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Велике коло», також можуть використовуватися прийоми «Карусель», «Акваріум», «Робота у експертній групі» тощо. ІТН дозволяють виразити учням творчий потенціал, об'єднатися, навчитися бути толерантними, ввічливими, чесними тощо [4]. Окреслені ІТН найбільш доцільно використовували у досліджуваному освітньому закладі на етапі актуалізації опорних знань здобувачів освіти на уроці, у ході обговорення теми уроку, на етапах рефлексії, підсумків уроку, під час виконання завдань творчого характеру.

У 3-4 класах ліцею №9 імені А. Трояна використовують, окрім вищенаведених, також методи критичного мислення за Новою українською школою. Найбільш поширеними серед них є кейс-технологія, технологія «перевернутого навчання», технологія Башно, квести тощо. Методи критичного мислення сприяють створенню додаткової мотивації до навчання, налагодженню співпраці між учителем та учням, стимулюють школярів до самовдосконалення [3].

Отже, застосування сучасних технологій і методів у освітньому процесі є важливим кроком у формуванні соціально активної та креативної молоді з високою моральною культурою та якісними практичними навичками. Як нам вдалося переконатися, у ліцеї №9 імені А.М. Трояна застосовують методики відповідно до викликів і потреб сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Браславська О. В., Герасименко О. В. Випереджувальне навчання – необхідна умова для формування предметних географічних компетентностей учнів // Науковий вісник Херсонського державного університету серія: географічні науки. Вип. 9. Київ : Гельветика, 2018. С. 259-265.

2. Волошина В. В. Психологічні детермінанти навчальної успішності молодших школярів : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 1999. 165 с.

3. Поліщук О.А. Технології розвитку критичного мислення учнів початкових класів // Нова українська школа в умовах викликів сучасності : зб. тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 квітня 2019 року. Маріуполь : МДУ, 2019. С.111-113.

4. Руденко Н. М. Інтерактивне навчання на уроках математики в початковій школі // Початкова школа. 2015. №12. С.45-48.

5. Яковлева І. В. Формування у молодших школярів навичок швидкочитання як засобу усвідомленого сприйняття художнього твору : метод. посіб. для вчителів початкових класів. Білгород-Дністровський, 2015. 82 с.

6. Бернат О. С. Особливості регуляції навчальної діяльності студентів з середнім рівнем успішності. URL: <https://oai.org.ua/index.php/record/view/373172>

7. Зорові диктанти Федоренка І. Т. URL: <https://www.slideshare.net/bilole1/ss-55852635> (дата звернення: 25.03.2023).

8. Інтерактивне навчання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інтерактивне_навчання(дата звернення: 27.03.2023).

9. Лапінська І. А., Лапінський В. В. Мотивація навчальної діяльності та можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальних закладах інтенсивної педагогічної корекції. URL: <https://fi.npu.edu.ua/zbirnyk-kosn/zbirnyk-5/i-a-lapinska-v-v-lapinskyi-motyvatyia-navchalnoi-diiialnosti-ta-mozhlyvosti-vykorystannia-informatsiino-komunikatsiinykh-tekhnologii-u-navchalnykh-zakladakh-intensyvnoi-pedahohichnoi-korektsii>

10. Психологічні фактори успішності учня. URL: <https://studfile.net/preview/5185816/page:8/> (дата звернення: 28.03.2023).

11. Технологія раннього навчання читанню М. Зайцева. URL: http://lab-do.luguniv.edu.ua/04_tehnologyi/07_technology_Zaycev/index.htm (дата звернення: 30.03.2023).

Іоанна ДМИТРАЩУК,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Наталія ГУДИМА,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

РАНКОВА ЗУСТРІЧ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає вдосконалення освітньої системи України. Важливе місце у цьому реформуванні займає початкова освіти, де закладають основи загальноосвітньої підготовки. У загальних положеннях Концепції Нової української школи [5] та Державного стандарту початкової освіти [2] значну увагу приділяють формуванню соціальних навичок учнів початкових класів.

Формування соціальної компетентності у молодших школярів є одним із найбільш актуальних завдань сучасної початкової ланки освіти, оскільки ця компетентність визначає успішність у їхньому повсякденному житті, стимулюватиме їх інтеграційні процеси, дозволяючи не тільки адаптуватися, але й активно впливати на життєві події, засвоювати певні соціальні позиції, змінювати навколишню дійсність і самого себе.

Останнім часом у педагогічній науці помітно активізувався інтерес до проблем формування та розвитку особистості, її виховання та соціальної адаптації. Окреслими присвячені праці В. Ащепкова, С. Беличової, В. Бочарової, Б. Вульфова, В. Гурова, Т. Гуциної, І. Кона та ін. Загальні питання соціальної педагогіки розглядають О.Безпальком, Н. Бекетовою, Б. Бітінасом, М. Гур'яною, В. Загвязинським, І. Зверєвою, Т. Яриною та ін.

Соціалізація – це «процес послідовного входження індивіда в соціальне середовище, що супроводжується засвоєнням та відтворенням культури суспільства, внаслідок взаємодії людини із стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх її вікових етапах» [1, с. 23].

Сформована соціальна компетентність молодших школярів характеризує дитину як відкритую до суспільства особистість, що володіє навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажанням пізнати оточуючий світ. Стратегії соціальної поведінки, засвоєні в молодшому шкільному віці, можуть стати фундаментом розвитку повноцінної особистості. Тому необхідною умовою є цілеспрямована допомога у побудові ефективних поведінкових стратегій, а розвиток соціальної компетентності молодших школярів повинен стати одним із найважливіших напрямів роботи в початковій школі. Напружена ситуація в сучасному українському суспільстві загострює проблему формування соціальної компетентності кожного громадянина і особливо в цьому напрямі важливо здійснювати кроки починаючи з молодшого шкільного віку [7].

Уміння розмовляти і слухати – найважливіші якості, необхідні для демократичної культури.

Чи можна вчитися спілкуватися, використовуючи для цього тільки свій реальний досвід? Так, і зробити це можна за допомогою ранкової зустрічі в початковій школі.

Ранкова зустріч – це зустріч на початку дня учнів класу з педагогом. Це запланована, структурована зустріч, яка займає важливе місце в повсякденному розкладі діяльності класу, де панує атмосфера піклування та відповідальності. Педагоги визнають особливу роль ранкової зустрічі в житті дітей і присвячують 15–25 хвилин на початку дня, аби створити позитивну атмосферу в учнівському колективі на весь навчальний день у школі [6].

Окрім сприяння розвитку навичок спілкування, практика ранкових зустрічей також допомагає вдосконалювати соціальні навички, а саме: емпатію, толерантне ставлення один до одного, розуміння позиції інших дітей тощо. Результати численних досліджень свідчать: діти з класів, де використовувалася практика ранкових зустрічей, демонстрували вищий рівень відчуття спільноти і ширший діапазон позитивних проявів таких якостей: краще ставлення до закладів освіти й навчання; більша довіра та повага до вчителя; вищий рівень мотивації до навчання; глибше відчуття власної гідності; вироблені соціальні навички та поведінка; збільшення турботи про інших; повніше розуміння демократичних цінностей; ширша практика розв'язання конфліктів.

Повсякденні справи, які практикують під час проведення ранкової зустрічі, допомагають учням зблизитися зі своїми однолітками, навчитися співпрацювати, утримуватися від критики інших, поважати інших як особистостей. Позитивний настрій у класі створюють за рахунок низки чинників, зокрема атмосфери довіри, відчуття приналежності до спільноти, участі у прийнятті рішень, доброти та заохочення з боку однолітків, вільного від критики ставлення вчителя, очікування конкретних результатів, справедливості та неупередженості.

Змоделюємо ранкову зустріч у 1 класі «Хто такі друзі?»

Мета: створити у класі дружнє середовище – простір, де цінують дружбу і друзів; допомогти дітям з'ясувати критерії справжньої дружби, виокремити щирі стосунки; сприяти формуванню доброзичливого й толерантного ставлення до людей; сприяти усвідомленню в дітей цінності дружніх стосунків та їх важливості в житті; формувати відповідальне ставлення до тварин.

Обладнання: музика, квіточка добра.

Хід ранкової зустрічі

Запрошення на ранкову зустріч [9].

Грає музична мелодія, яка повідомляє дітям, що вже час збиратися у коло. Діти і вчитель встають у коло.

Ігровий тренінг «Я обираю настрої ...»

- А тепер я пропоную прислухатись до власних почуттів і обрати той малюнок, який відповідає вашому настрою і який ви хотіли б зберегти на цілий день (*чіпляють прищепки до смайликів*).

- Із хорошим настроєм ми розпочнемо нашу зустріч. І нехай девізом сьогоднішнього дня стануть слова: *Клас у мене дружний є. Він мене не підведе.*

1. Вітання

- Любі діти! Я пропоную стати всім в коло і взяти один одного за руки.
Хай це коло стане «колом добрих друзів».

(діти разом промовляють вірш - вітання, виконують відповідні рухи)

Привітаймо Сонечко! Здрастуй дороже!

Привітаймо Квіточку! Хай вона росте!

Привітаймо Дощик! Лийся мов з відра!

Привітаймо друзів всіх! Зичимо добра!

(привітання один з одним)

- А друзі, зустрічаючи один одного, з радістю вітаються і називають ім'я тих, до кого вони звертаються. Давайте і ми почнемо цей день із такого привітання *(діти по колу передають квіточку добра та вітаються. Всі звертаються один до одного на ім'я, що допомагає створити атмосферу дружби та причетності. Учитель звертає увагу, щоб діти вчилися дивитися один одному у вічі)*

- *Доброго ранку, Марійко. Мені дуже приємно тебе бачити.*

- *Доброго ранку, Миколко. Я рада, що ти з нами...*

- *Я також рада бачити всіх вас та бажаю всім гарного настрою, цікавих занять і справ на сьогоднішній день.*

2. Обмін інформацією.

- Сьогодні ми поговоримо з вами про дружбу та справжніх друзів.

- Розкажіть з ким ви дружите? З ким із друзів ви любите гратися на подвір'ї? Чому? Що ви можете сказати про свого друга? Який він? Що означає дружити? До вашої уваги віршик.

«Що це значить — не дружити»

Що це значить — не дружити,

Жити так — одинаком?

Не дружити — це ходити

Не дверима, а вікном.

Це без друга, без подружки

На перерві у кутку

Розправляться самотужки

З апельсином нашвидку.

Це дивитись, наче в книжку,

Набик з видом кам'яним,

А насправді тишком-нишком

Роздавати штурхани.

В школі вчитись й не дружити —

Це, повірте, все одно,

Що, заплющившись, сидіти

І дивитися кіно.

(Оксана Сенатович)

Вправа «Мікрофон»

-Діти, а серед нас є такі «одинаки»? Чи добре бути одинаком? Щоб ви порадили герою цього віршика?

-Пропонуємо подивитися мультик «Рюкзачок». Можливо, в його поведінці хтось впізнає і себе? (перегляд мультфільму) [4].

- Яким треба бути, щоб мати багато друзів?

- Що означає бути добрим, щедрим та ввічливим?

3. Групове заняття. Вправа « Сіамські близнюки»

На столах лежать: газета, згорнута в кілька разів пакетом; пляшка з кришкою, що загвинчується, яка лежить окремо; коробка, поруч із якою знаходяться різні дрібні предмети.

Діти об'єднуються в пари. Пара «близнюків» обіймає одне одного міцно за талію так, щоб у кожного була вільною лише одна рука: в одного – ліва, у другого – права. Пари підходять до столу з предметами й за командою вчителя своїми вільними руками виконують команди: розгорнути газету повністю; щільно закрутити кришку на пляшці; скласти предмети до коробки; усі предмети покласти на газету, акуратно її згорнути подарунковим пакетом.

Обмін інформацією.

- Чи легко було виконувати вправу? Що вам допомогло?

- Як ви розумієте вислів «друзі – нерозливовода»? На наступну ранкову зустріч намалюйте ,будь ласка, портрет свого друга.

4. Щоденні новини.

Розучування пісеньки «Дружать діти на Землі».

- На цьому тижні ми з вами вивчимо пісеньку про друзів. Подаруйте її своїм рідним [3].

Вправа «Мережа вражень»

Для вправи потрібен клубок з нитками. Клубок передається від одного учасника до іншого, розмотуючи нитку. Діти діляться своїми враженнями від зустрічі.

- Малята! Нехай такими теплими і дружелюбними будуть ваші стосунки! Дякую за зустріч! [8].

Отже, сформована соціальна компетентність молодших школярів має на меті відкрити до суспільства особистість, пізнавати оточуючий світ, готувати до сприймання соціальної інформації, володіння навичками соціальної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.

2. Державний стандарт початкової освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
3. Дружать діти всіх країв URL: <https://www.youtube.com/watch?v=R7oq6K-em9o>.
4. Казка про дружбу Рюкзачок URL: <https://www.youtube.com/watch?v=T2vYUWfrQu0>.
5. Нова українська школа URL: <https://nus.org.ua/>.
6. Ранкова зустріч: що це і навіщо URL: <https://nus.org.ua/articles/rankova-zustrich-shho-tse-i-navishho/>.
7. Розвиток соціальної компетентності молодших школярів на уроках в сучасній школі URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-socialno-kompetentnosti-molodshih-shkolyariv-na-urokakh-v-suchasniy-shkoli-163609.html>
8. Розробки ранкових зустрічей для 1 класу: "У колі вірних друзів" URL: <https://naurok.com.ua/rankovi-zustrichi-400.html>
9. Посміхайтесь музика О. Осадчого, слова А. Дмитрука URL: <https://www.youtube.com/watch?v=isID9MN9zmk>

Ольга ДУХНІЦЬКА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Наталія ТРЕТЯК,**

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Проблема формування риторичних умінь школярів є актуальною і своєчасною. Актуальність її зумовлена потребою у формуванні творчої, гармонійної особистості, яка може ефективно володіти думкою, переконуючим словом, етичним риторичним вчинком в ім'я істини, добра, краси. По-друге, культура спілкування як важливий складник загальної культури людини в усі часи високо цінувалася в суспільстві і вважалася показником інтелігентності й освіченості.

Актуальність проблеми формування риторичних умінь учнів початкової школи полягає у тому, що молодший шкільний вік – це період, коли завдяки українській мові відбувається становлення, розвиток і закріплення особистісних якостей дитини, формується бачення

навколишнього світу, культури мовлення і спілкування, розвиваються організаторські здібності, самостійна діяльність дитини, образне та творче мислення.

Необхідно навчити дітей грамотно висловлюватися, дотримуючись норм української літературної мови. Щоб розвинути та вдосконалити мовленнєво-риторичні вміння молодших школярів, потрібна щоденна систематична робота над оволодінням основними мовними нормами.

Особливо важливим завданням учителя є збагачення словникового запасу учнів початкової школи. Засвоюючи нові слова, учні вчать правильно їх вимовляти, наголошувати, пояснювати значення. Удосконалюючи звуковимову, яка є складовою частиною мовленнєвого розвитку, мовної культури, працюючи над удосконаленням граматичного ладу мовлення молодших школярів, треба навчати їх правильно будувати словосполучення, які, як відомо, служать будівельним матеріалом для речень. [1, с. 240].

З першого уроку української мови, а також на інших уроках, вчителів потрібно постійно контролювати правильність і чіткість вимовляння учнями звуків, слів, фраз, а згодом – речень і текстів. Особлива увага на уроках має звертатися і на правильну українську літературну вимову звуків (орфоепію) та правильне наголошення слів учнями.

Таким чином, можемо зробити висновок, що у формуванні риторичних умінь учнів початкової школи важливо звертати увагу на розвиток умінь грамотно писати відповідно до законів риторики. Саме за таких умов мету першого етапу формування риторичних умінь буде досягнуто, а саме: на кінець навчання у початковій школі в учнів будуть сформовані вміння: уважно писати і розуміти текст (навчальний, художній, публіцистичний), осмислюючи кожне слово, кожне поняття; працювати з лексикографічними джерелами; визначати основний смисл твору (тексту), виступу, задум автора; уважно слухати промовця, ставити коректні запитання в етичній формі; виразно читати текст, уміло передаючи смислові й емоційні відтінки відповідно до задуму автора; дотримуватись орфоепічних норм української мови, уникаючи негативної інтерференції близькоспоріднених мов; складати план переказу тексту, використовувати його під час виступу разом із додатковим ілюстративним матеріалом.

Навчальним планом для ЗЗСО України не передбачені окремі уроки з риторики в початкових класах. Але введення елементів риторики в тканину уроку з української мови як супровідного матеріалу, сприятиме:

а) розвитку влучного, логічного, психічно багатого та образно-піднесеного мовлення учнів різних класів;

б) формуванню культури спілкувальної поведінки щодо звукової сторони мовлення і його змістової сторони; в) вихованню художньо-вербальної творчості.

Особливу увагу на уроках української мови у початкових класах учитель повинен звертати на техніку мовлення, логіку написання та емоційно-образну виразність як важливі ознаки риторичної культури особистості. [2, с. 232].

В основі розвитку техніки мовлення молодших школярів повинні лежати вправи з розвитку і контролю граматики. Вправи варто проводити на кожному уроці української мови: на початку уроку або під час фізпаузи, виділяючи на них 3-5 хвилин.

Вже на перших уроках української мови вчитель повинен постійно контролювати правильність і чіткість вимовляння учнями звуків, слів, фраз – тобто поліпшувати дикцію молодших школярів.

А. Капська рекомендує вчителю виготовити таблицю з правилами обов'язкового виділення деяких слів чи словосполучень. Така таблиця знаходиться протягом усіх років навчання в початковій школі і поступово доповнюється, з класу в клас, новими правилами. Як тільки в учнів при читанні тексту виникають труднощі з пошуком логічного центру (цінних слів), вони мають можливість звернутися до такої таблиці:

У реченні виділяють такі слова:

1. Слова, що когось або щось уперше називають: Напр.: Дід і баба назвали його Телесиком.

2. Слова, що передають зіставлення чи протиставлення: Напр.: Люся чистить каструлю, а Нюра мие.

3. Слова, що означають перелік когось чи чогось:

Напр.: Зацвіли усі діброви,

І долини, і луки,

І річки синіють знову... (М. Стельмах)

4. Слова, що стоять наприкінці речення:

Напр.: Сперечався з сонцем сніг,

Вкривши в полі сто доріг.

5. Слова при порівнянні (цей пункт можна дописати у 3 класі).

Напр.: А Снігуронька з себе – мов сніжинка біла... [3, с. 27-28].

Логічний наголос позначається прямою лінією під словом (_____).

Учні початкових класів мають оволодіти і паузами. У практиці вчителів початкових класів повинні використовуватися граматична (синтаксична) і ритмічна (віршована) паузи. Крім цих пауз учням 4 класу вже необхідно вчитися відрізняти логічну і логіко-граматичну паузи. З точки зору

риторики, паузи допомагають учням ліквідувати в їхньому мовленні поспішність, уривчастість, сприяють формуванню свідомого написання.

Так, знайомлячись із граматичною паузою (графічне позначення – /), школярі з'ясовують, що розділові знаки «читаються»:

1) крапка вказує на завершеність думки, вимагає зниження голосу і тривалої паузи;

2) кома свідчить про незавершеність думки, яка розгортається, фіксує коротку паузу і часто вимагає підвищення голосу;

3) крапка з комою вимагає неповного, порівняно з крапкою, зниження голосу і паузи меншої;

4) дві крапки вказують на продовження, голос знижується менше, ніж на крапці, і пауза менша; спосіб читання пояснювальний;

5) три крапки відбивають на письмі незавершеність, уривання розповіді і вимагають відчутної (тривалої) паузи;

6) тире означає пропуск у словесному відтворенні думки, а тому вимагає такої голосової фігури, яка немов заповнювала б пропущене; перед тире голос досить круто піднімається, а після нього різко падає; пауза середня.

Знайомлячись з логічною паузою (графічне позначення /), учні усвідомлюють, що ігнорування або неправильне її використання призводить до змін у змісті тексту або спотворення змісту фрази. Нехай учні порівнюють такі речення і побачать, до чого призводить зміна місця логічної паузи:

Сестра / моя вчителька й Сестра моя / вчителька.

Щодо ритмічної паузи (V), то вона служить для збереження ритму поетичних творів. Учні мають пам'ятати правило: в кінці кожного віршованого рядка, незалежно від того, наявний там розділовий знак чи ні, має бути ритмічна пауза.

У 4 класі діти починають користуватися логіко-граматичною паузою, що з'являється як результат збігу логічної і граматичної пауз. Найчастіше збіг відбувається в кінці речення. При цьому варто учням пояснити, що логіко-граматична пауза триваліша від логічної і граматичної і позначається двома вертикальними лініями (//). Розставляючи у тексті логічні наголоси і паузи, учні вчать складати партитуру тексту (програму дій виконавця будь-якого тексту).

Але, крім осмислення логіки тексту, молодших школярів слід учити проникати в думки, настрої, переживання, якими насичено художній твір. Мова йде про розвиток творчого бачення різних варіантів і відтінків одного і того ж тексту; творчої позиції (ставлення учня до когось чи чогось); творчої пози (перевтілення творчою уявою в героя твору); відчуття музичності поетичної мови та мовних звуків і вміння відтворити їх музичність; відчуття

установки поета на звук чи окремі звуки, відчуття краси художнього засобу; творчий намір учня (які почуття хочу викликати у слухачів).

Отже, формуючи основи риторичної культури молодшого школяра засобами техніки мовлення та логіко-емоційної виразності, учнів мають навчити: а) дотримуватися правопису написання речень; б) вимовляти слова чітко, виразно; в) правильно виконувати „голосом” розділові знаки; г) виділяти найважливіші за змістом слова посиленням голосу (логічним наголосом); ґ) творчо відтворювати запропоновані обставини, образи, явища, події і підпорядковувати їх заданій умові; д) сприймати настрої запропонованих обставин; переключатися з одного емоційного стану в інший; виражати власне ставлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Риторика. Львів : Світ, 2001. 240 с.
2. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 232с.
3. Капська А.Й. Як навчити учнів виразно читати. Київ : Рад. шк., 1978. 108 с.
4. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика : Навч. посібник. Київ : Вища шк., 2003. 311с.
5. Науменко В., Захарійчук М. Формування в дітей уміння говорити говорити майстерно // Початкова школа. 2002. №10. С. 13-16.
6. Олійник Г.А. Виразне читання : Основи теорії. Київ : Вища шк., 1995. 207 с.

Юлія ЗАВАЛЕЦЬКА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Наталія ГУДИМА,

кандидат філологічних наук доцент, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНИХ ПОМИЛОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У наукових працях учених, вчителів розв’язано чимало актуальних для методики навчання синтаксису проблем, накреслено шляхи підвищення стилістичної грамотності школярів. Досліджено й описано правописні труднощі під час вивчення частин мови, зацентровано увагу на впливі діалектного оточення в процесі навчання мови. Висвітлено технологію

роботи над синтаксично-стилістичними помилками, засоби попередження їх у писемних висловлюваннях школярів.

Однак недослідженим залишається питання особистісно зорієнтованого підходу у роботі над синтаксично-стилістичними помилками молодших школярів.

Стилістичні помилки, які трапляються в класних та домашніх творах, переказах молодших школярів, – свідчення недостатньої мовної культури.

Серед синтаксично-стилістичних помилок найпоширеніші ті, що стосуються:

1. Порушення керування, частіше прийменникового: *Діти поклали у годівничку крихти від хліба* (треба: крихти хліба). *Миколка старший брата* (треба: старший за брата). *Добро перемагає над злом; сміялися з нього* (під впливом діалекту); *всі раділи красою природи* (треба: раділи (чому?) красі). Дієслівне керування діти засвоюють за зразком, у живому мовленні, під час читання текстів. Запобігти цим помилкам можна на основі аналізу текстів і складання словосполучень певних типів (система вправ з найбільш „небезпечними” дієсловами).

2. Порушення узгодження (присудка з підметом, означення з означуваним словом): *Я з мамою ходили на екскурсію. Біля школи зібралися багато учнів. Моя бабуся дуже досвідчена лікар. Саші дуже сподобалося ялинка*. Причини помилок полягають у самому механізмі складання речення (і його записі); почавши речення, учень ще не обдумав, як його закінчити. Уважне перечитування тексту, зокрема вголос, допомагає усунути помилки подібного типу.

3. Неправильне вживання займенників: а) порушення смислового та граматичного зв'язку між займенниками й тими словами, на які вони вказують, що, крім стилістичної невправності, може вносити незрозумілість у речення, призводити до двозначності думки: *Коли Заєць побачив Вовка, він злякався і втік*; б) займенникове подвоєння підмета (дублювання): *Сашко – він найсмівливіший з хлопчиків нашого класу. Пташка корисна тим, що вона „лікує” дерева. Коли Коля прощався з батьком, він (батько чи Коля?) не плакав*. Учневі речення цілком зрозумілі. Поглянути ж на текст очима читача він поки не вміє, цьому треба вчити: потрібна практика самоперевірки або взаємоперевірки. Звикнувши замислюватися над роллю займенника, школярі в подібних випадках самостійно виправляють, перебудовують текст.

4. Змішування різних видових та часових форм дієслів: *Катя збирає кульбаби, а потім плела вінок. Наша кішка ловила мишей, руйнує гнізда пташок. Незнайомець входить в хатину і поздоровкався*. У першому випадку зміщений вид, у другому – зміщені вид і час. Помилки свідчать про низький мовний розвиток учнів. Усуваються вони на основі смислового і мовного аналізу тексту.

5. Порушення звичайного порядку слів, що іноді призводить до перекручування змісту висловлювання: *Прийшла осінь, обсіпала, ніби все золотом* (треба: *Прийшла осінь, обсіпала все ніби золотом*). *Вулиця веде до річки, на якій ростуть берізки* (треба: *Вулиця, на якій ростуть берізки, веде до річки*). *Вузька смужка тільки з берегом зв'язує острів* (треба: *Тільки вузька смужка зв'язує острів з берегом*). Причина помилки в тому, що учень не промовив речення (вголос або про себе), перш ніж записати його. Робота над правильним порядком слів починається ще в 1 класі: діти самі, перечитуючи текст, можуть покращити порядок слів у реченнях. Дуже корисні для попередження подібних помилок вправи з деформованим текстом.

6. Невміння знаходити межі речень (невиправданий поділ складного речення на прості, невідповідний поділ складного речення на прості):

а) невідповідне ділення складного речення на прості. *Якщо б не було дятла. Дерева були знищені жуками.*

б) невідповідне ділення складного речення на прості. *Мисливець одного разу йшов лісом, з гущавини вийшла ведмедиця з ведмежатами, мисливець, сховався на дереві, ведмедиця стала занурювати ведмежати у воду.* В усному варіанті подібні речення інтонаційно не розділяються. Помилку цього типу можна виправити за допомогою різних вправ, зокрема розділення тексту, надрукованого без крапок, на окремі речення [2, с. 40–42].

Окрім названих помилок, у мовленні учнів трапляються композиційні, логічні помилки.

Типова композиційна помилка – невідповідність твору, розповіді, викладу заздалегідь складеному плану, тобто невідповідне порушення послідовності у викладі подій, фактів, спостережень.

Окрім вищенаведених помилок, часто трапляються й помилки логічного характеру. До них належать такі:

1. Пропуск необхідних слів, а іноді й істотних епізодів, фактів, ознак описуваного предмета.

2. Порушення логічної послідовності й обґрунтованості.

3. Безглузді, парадоксальні думки (*Ранок хилився до вечора*).

Від логічних помилок слід відрізняти спотворення фактичного матеріалу (*Прийшов зимовий місяць листопад* (потрібно: *осінній*)).

Зауважимо, що в методиці стилістичні помилки пояснюють трьома основними причинами. Найважливішою з них вважають закостенілість мовної системи – її можливостей, а мовна норма – конкретно-історична реалізація системи. Оскільки відмінність сім системою і нормою існує об'єктивно і факт їх нерівномірного засвоєння при оволодінні мовою не підлягає сумніву, системні помилки неминучі і є ознакою мовлення конкретного учні, навіть такого, у якого розвинене мовне чуття.

Друга причина помилок – складність механізму становлення мовлення. Перед тим, хто говорить (пише), стоїть завдання втілити смисл у текст (усний чи письмовий). У свідомості творця мовлення відбувається декілька складних процесів: відбір синтаксичної моделі з-поміж збережених у довготривалій пам'яті, добір лексики для заповнення синтаксичної моделі, добір необхідних форм слів, розташування їх у певному порядку. Усі ці процеси відбуваються одночасно і взаємно координуються.

Третя причина – це недостатньо високий рівень загальномовленнєвої культури дорослих людей: батьків, родичів тощо. Усі недоречності та помилки, що трапляються в мовлення дорослої людини, як у дзеркалі, відображаються у мовленні дитини.

Система роботи щодо попередження вищеназваних помилок складається із таких елементів: а) виправлення мовних помилок у зошитах учнів; б) класна робота над загальними, типовими помилками під час уроків, аналізу перевірених творів; в) індивідуальна й групова позаурочна робота над окремими (індивідуальними) помилками, їхнього виявлення, з'ясування й виправлення; г) система стилістичних й інших мовних вправ, в яких беруться до уваги можливі мовні помилки, мовний аналіз текстів під час уроків; г) мовні вправи перед кожною розповіддю, твором із метою підготовки школярів до використання лексики майбутнього тексту, його фразеології, деяких синтаксичних конструкцій; д) навчання школярів самоперевірці й самостійному вдосконаленню (редагуванню) творів. Усі ці напрями роботи доступні учням початкових класів (особливо 3 й 4).

Отже, всі мовні помилки повинні бути виправлені як в усному, так й в писемному мовленні учня. Школяр, який допустив помилку, повинен засвоїти правильний варіант, а якщо можливо, то й усвідомити причину помилки. Помилки виправляє чи сам учень – це найкращий спосіб, чи вчитель, якщо учень сам виправити помилку не може. Виправлення помилки полягає в перебудові речення чи словосполучення, в заміні слів, в додаванні необхідного, в закресленні зайвого (залежно від типу помилки). Перевіряючи твір, вчитель виправляє ті помилки, котрі діти самі виправити не зможуть, й готує учнів до виправлення решти помилок в колективній чи індивідуальній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головка Л. Формуємо навички грамотного письма : використання опорних таблиць в умовах технології особистісно зорієнтованого навчання // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2011. № 10. С. 45–52.
2. Рубан Л. Урок української мови в системі особистісно зорієнтованого навчання // Школа. 2011. № 6. С. 39–43.

Антоніна ЗАВОРОТНЮК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Науковий керівник – **Ірина РУДЗЕВИЧ,**
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

ІНКЛЮЗИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Процес розвитку доступної освіти в Україні для кожного члена товариства в закладах освіти, формування процесів навчання з урахуванням освітніх потреб кожної дитини, у тому числі й особливих дітей, процес ліквідації різних бар'єрів для найбільшої підтримки кожного учня та максимального розкриття його потенціалу сприяв впровадженню в систему утворення ідеї інклюзії. Інклюзивна, або що включає, освіта передбачає процес навчання дітей з особливими потребами в установах загальної середньої освіти, де забезпечується індивідуальний підхід та задоволення потреб кожної дитини (а не тільки дитини з особливостями розвитку), надання максимальних можливостей для її розвитку.

Наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців розкривають загальнотеоретичні та організаційно-педагогічні аспекти проблеми інклюзивної освіти (Н. Артюшенко, В. Бондар, Л. Будяк, І. Дмитрієва, А. Колупаєва, Т. Сак, В. Синьов, М. Семаго, А. Шевцов та ін); питання психологічної готовності дітей з психофізичними порушеннями та їх здорових однолітків до спільного навчання (Н. Білопільська, І. Дмитрієва, Н. Супрун, та ін); особливості психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзії (С. Миронова); формування професійної готовності педагогів до інклюзивної освіти (Т. Зубарева, С. Миронова, М. Шеремет та ін).

Інклюзивна компетентність учителів загальної середньої освіти належить до рівня спеціальних професійних компетентностей. Інклюзивна компетентність – це інтегративне особистісне утворення, що зумовлює здатність здійснювати професійні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи різні освітні потреби учнів і забезпечуючи включення дитини з ООП в середовище ЗЗСО та створення умов для її розвитку та саморозвитку; інтегроване особистісне утворення на засадах інклюзивних знань, а також спеціальних інклюзивних умінь і навичок, професійних і особистісно значущих якостей, оволодіння корекційно-розвивальними технологіями, що

зумовлюють готовність вчителя до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання [2, с. 30]; здатність педагога виконувати професійні функції в процесі інклюзивної освіти, ураховуючи різні освітні потреби учнів і забезпечуючи залучення дитини з обмеженими можливостями здоров'я до середовища освітньої організації й створення умов для її розвитку й саморозвитку [3, с. 142].

Ідея інклюзивної освіти висуває особливі вимоги до професійної та особистісної підготовки вчителів, які мають базову корекційну освіту, та педагогів з базовим рівнем знань та спеціальним компонентом професійної кваліфікації.

У процесі такої підготовки у вчителів відбуваються зміни як на особистісному, так і особистісно-діяльнісному рівнях. Так, на особистісному рівні формуються індивідуально-особистісні та морально-психологічні якості, які згодом визначають ставлення до професійної діяльності. На особистісно-діяльнісному рівні у педагогів, що навчаються, крім накопичення знань формується система мотивів, відносин, установок, які забезпечують можливість ефективно виконувати трудові функції.

Зарубіжний дослідник J. Corbett пропонує чотири складові інклюзивної культури, які необхідно формувати у вчителя ЗЗСО:

- шанобливе ставлення вчителів до поглядів, які відсутні у їхньому особистому життєвому досвіді;
- усвідомлення педагогами того, що інтелектуально розвинені люди зустрічаються не лише серед тих, хто наділений високим соціальним і академічним статусом;
- визнання рівних можливостей усіх, хто навчається мають право на освіту та соціальний розвиток і задоволення цих прав з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини;
- усвідомлене дотримання істинно педагогічним пріоритетам і цінностям [4].

Опираючись на дослідження науковців у галузі підготовки фахівців з інклюзивної освіти [1], вибудовано структуру інклюзивної компетентності вчителів ЗЗСО: ключові змістовні (мотиваційна, когнітивна, рефлексивна) та ключові операційні компетентності, як компоненти інклюзивної компетентності.

1. Мотиваційний компонент інклюзивної компетентності вчителя ЗЗСО включає мотиваційну компетентність, що характеризується глибокою особистісною зацікавленістю, позитивною спрямованістю на здійснення педагогічної діяльності в умовах включення дітей з ООП у середовище ЗЗСО, сукупність мотивів (соціальних, пізнавальних, професійних, особистісного

розвитку та самоствердження, власного благополуччя тощо). Це здатність на основі сукупності цінностей, потреб, мотивів, адекватних цілям та завданням інклюзивного навчання, мотивувати себе на виконання певних трудових дій.

2. Когнітивний компонент інклюзивної компетентності вчителя ЗЗСО включає когнітивну компетентність, яка визначається як здатність педагогічно мислити на основі системи знань та досвіду пізнавальної діяльності, необхідних для здійснення інклюзивної освіти, здатність сприймати, переробляти у свідомості, зберігати в пам'яті та відтворення. виводити у потрібний момент інформацію, важливу для вирішення теоретичних і практичних завдань інклюзивної освіти.

В основі цієї ключової компетентності знаходяться наукові професійно-педагогічні знання: основ інноваційних інтеграційних процесів у сфері діяльності спеціальної освіти; основ розвитку особистості; педагогічних і психологічних засад навчання та виховання; анатоμο-фізіологічних, вікових, психологічних та індивідуальних особливостей учнів; основ педагогічного управління процесом саморозвитку вихованців; основних закономірностей взаємодії суспільства та людини з ООП.

3. Рефлексивний компонент інклюзивної компетентності вчителя ЗЗСО включає рефлексивну компетентність, що виявляється у здатності до рефлексії діяльності в умовах підготовки та здійснення інклюзивної освіти.

4. Операційний компонент інклюзивної компетентності вчителя ЗЗСО включає операційні компетентності, які визначаються як здатність виконання конкретних професійних завдань у педагогічному процесі та є освоєними способами та досвідом педагогічної діяльності, що необхідні для успішного здійснення інклюзивної освіти, вирішення педагогічних ситуацій, прийомів самостійного та мобільного вирішення педагогічних завдань, здійснення пошуково-дослідницької діяльності.

Функціональна сфера інклюзивної компетентності представлена системою операційних ключових компетентностей, причому кожна з них містить у своєму складі повний цикл ключових змістових компетентностей:

– діагностична – здатність постановки правильного діагнозу рівня розвитку учнівського колективу, розвитку особистості, навченості та вихованості окремих учнів, стану педагогічного процесу загалом та на окремих його етапах в умовах інклюзивної освіти;

– прогностична – здатність передбачати результати тих чи інших педагогічних дій в умовах інклюзивної освіти;

– конструктивна – здатність конструювання педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти та грамотного планування своєї педагогічної

діяльності, з урахуванням різних освітніх потреб учнів, варіювання формами, методами та засобами навчання;

– організаційна – здатність організації педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти, творче застосування у професійній діяльності індивідуального підходу (наприклад, навчання за індивідуальною освітньою траєкторією);

– комунікативна – здатність встановлювати конструктивні відносини із суб'єктами педагогічного процесу, що сприяють ефективному здійсненню інклюзивної освіти;

– технологічна – здатність реалізовувати методики та технології інклюзивної освіти для дітей з ООП

– корекційна – здатність коригувати перебіг педагогічного процесу на будь-якому його етапі, враховуючи результати проміжної та підсумкової діагностики;

– дослідницька – здатність вивчати, аналізувати педагогічні явища; проводити дослідно-експериментальну роботу.

Виходячи з того, що інклюзивна освіта закріплена законодавчо, а практикуючі вчителі ЗЗСО сьогодні не мають високого рівня сформованості інклюзивної компетентності, вважаємо за потрібне постійне підвищення кваліфікації педагогами для відпрацювання компетентностей в умовах реалізації інклюзивної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бельке І., Вдовенко І. Формування інклюзивної компетентності вчителя. Матеріали конференції «Психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти». URL: <http://dpsz2018.blogspot.com/2018/11/blog-post25.htm>.

2. Василюк А. Про інклюзивну компетентність вчителя // Збірник матеріалів за результатами I Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції «Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат» (20.10.2022 р.). URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27125/1/Vasul.pdf>.

3. Демченко І. І., Рокосовик Н. В., Сулим В. Т. Психолого-педагогічна діагностика інклюзивної компетентності майбутніх фахівців педагогічного профілю. // Наука і освіта. 2017. №8. С. 141-149.

4. Corbet, J. Inclusive education and school culture // International Journal of Inclusive Education. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/136031199285183>.

Мар'яна ЗВАДА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Леся ГАЛАМАНЖУК**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик дошкільної освіти

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Завдання поліпшення та підтримання на високому рівні здоров'я сьогодні є визначальним у суспільному замовленні до системи освіти в Україні, про що свідчить комплекс документальних джерел. Саме тому особливо важливим стає практичний аспект зазначеного, а одне з визначальних місць у ньому посідає розроблення педагогічних технологій, спрямованих на вирішення завдань оздоровчого змісту.

Проведеним аналізом наявних джерел інформації вивчили питання про сутність термінопоняття «здоров'язбережувальна технологія». З'ясували, що у найбільш загальному вигляді педагогічну технологію розглядають як застосування технічних методів навчання для досягнення ефекту в навчанні й вихованні. Водночас, педагогічна технологія передбачає системний аналіз, відбір, конструювання і контроль усіх компонентів педагогічного процесу для досягнення кінцевого результату [3; 5].

Що стосується термінопоняття «здоров'язбереження», то за результатом аналізу спеціальної літератури встановили таке: його почали використовувати наприкінці минулого століття для відображення специфіки ставлення дітей до збереження здоров'я та особливості організації навчально-виховного процесу, реалізованого за принципами досягнення оздоровчого ефекту. Водночас, на думку деяких дослідників [2; 6] здоров'язбережувальну технологію необхідно розглядати як сукупність наукових знань, засобів, методів і прийомів, що дозволяють оцінити функціональні та психофізіологічні параметри здоров'я особистості, на основі оцінки параметрів здоров'я підібрати адекватне тренувальне навантаження, яке, у свою чергу, підвищить рівень працездатності і соціальної активності організму, вирішить завдання спортивної підготовленості.

За іншою інформацією здоров'язбережувальна технологія у закладі дошкільної освіти відзначається сприятливими умовами для розвитку

дитини (відсутність стресових ситуацій, адекватні вимоги, дієві методики розвитку, навчання, виховання), оптимальною організацією процесу (з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей і гігієнічних норм), повноцінним й раціонально складеним загальним режимом дня, а також руховим [1; 2].

Водночас доцільно враховувати, що здоров'язберезувальні освітні технології повинні забезпечувати умови для фізичного, психічного, соціального, духовного комфорту, адже так забезпечується дієвість навчально-пізнавальної й практичної діяльності дітей, що заснована на науковій організації праці дошкільних педагогів та культури здорового способу життя дітей [4; 7].

Реалізація здоров'язберезувальної технології повинна відбуватися з використанням положень інших технологій, зокрема спрямованих на вирішення лікувально-оздоровчих, соціально-адаптованих, екологічних завдань та забезпечення безпеки життєдіяльності [6; 7].

На підставі проведеного аналізу наявної інформації відзначили, що зазначені технології повинні реалізовуватися на основі особистісно орієнтовного підходу, враховуючи такі напрями: управлінський (створення умов для зміцнення здоров'я дітей та їхнього гармонійного розвитку), змістовий (врахування психологічного і фізіологічного впливу засобів, методів на організм), проєктувальний (створення програм із виховання культури здоров'я, профілактики шкідливих звичок), діагностико-коригувальний (визначення відхилень та усунення порушень соматичного здоров'я, фізичного і психічного розвитку дитини, контроль дотримання санітарно-гігієнічних норм у закладі дошкільної освіти), супровідний (функціонування служби психологічної допомоги вихователям і дітям у подоланні стресів, тривожності, організація збалансованого харчування).

Що стосується класифікації здоров'язберезувальних технологій, як важливої і необхідної умови кращого розуміння вихователями, інструкторами з фізичної культури їхньої сутності та особливостей. Це необхідно, передусім для правильного використання наявних технологій у випадку виникнення певної проблеми здоров'язберезувального змісту. Деякі з них такі, що: створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці у закладі дошкільної освіти та такі, які вирішують завдання раціональної організації процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини; спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я

дітей, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія; навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму [2].

Отже, наявні у джерелах інформації дані про стан сформованості у дошкільній педагогіці здоров'язберезувальних технологій свідчать про незавершеність розв'язання цієї наукової проблеми. Передусім це стосується пропозицій щодо дієвих алгоритмів реалізації наявних технологій, що згідно технологічного підходу є одним із найбільш важливих положень. Відсутність такого алгоритму унеможливує досягнення визначеного кінцевого результату, тобто досягнення високого позитивного ефекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бар-Ор О., Роуланд Т. Здоров'я дітей та рухова активність: від фізіологічних основ до практичного застосування. Київ : Олімп. л-ра, 2009. 528 с.

2. Василенко О. М. Здоров'язберезувальні технології у виховному процесі дошкільного навчального закладу. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2014. Вип. XXXVII. С. 87-95.

3. Галаманжук Л. Л. Теоретико-методичні засади превентивного розвитку рухової активності дітей дошкільного віку у процесі занять фізичною культурою : дис... д-ра пед. наук : 13.00.02 Волинський на. Ун-тет імені Лесі Українки. Чернігів, 2016. 602 с.

4. Галаманжук Л. Л., Балацька Л. В., Єдинак Г. А. Організація і методика фізичної активності дітей дошкільного віку з формування рухового потенціалу : навч. посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2014. 160 с.

5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.

6. Кошель А. П. Здоров'язберезувальні технології в закладах дошкільної освіти : навч.-метод. посібник. Чернігів : ФОП Баликіна В., 2017. 88 с.

7. Пангелова Н. Є. Теоретико-методичні засади формування гармонійно розвиненої особистості дитини дошкільного віку в процесі фізичного виховання : автореф. дис... д-ра наук з фіз. виховання та спорту. 24.00.02 НУФВіСУ. Київ, 2014. 39 с.

Анастасія ІЛЬКОВИЧ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Олена ДУТКО,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

СТРУКТУРА ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ В УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Інтерес до проблеми виховання ціннісного ставлення до людини в учнів початкової школи посилюється на тлі демократичних перетворень в Україні, зорієнтованості на гуманістичні цінності і гуманістичну мораль, згідно з якими людина визнається найвищою цінністю, котра має право на реалізацію своїх сутнісних сил. Таке розуміння людини як мети, а не як засобу є підґрунтям ціннісного ставлення до неї. Особливо таке виховання актуальне у початковій ланці школи, коли на основі засвоєних гуманістичних цінностей формується ставлення дитини до себе та до інших людей.

Осмислення І. Бехом поняття «ціннісне ставлення до людини» лежить у площині сучасних викликів у педагогіці. Учений високо оцінює роль учителя у вихованні ціннісного ставлення до людини, визнає її самотність у школярів. Адже дитина ставиться до одних людей позитивно, до других – нейтрально, до третіх – негативно, пояснюючи своє небажання контактувати з іншими людьми як «негідними уваги», «небезпечними», «неприйнятливими». Науковець вважає, що «розвинене ставлення до іншої людини як цінності означає, по-перше, прагнення і здатність індивіда співпереживати її радощі і горе, по-друге – бажання її зрозуміти, по-третє – всіляке сприяння досягненню нею морально значущих цілей у повсякденній діяльності» [2, с. 17]. На переконання І. Беґа, виховання ціннісного ставлення до людини має реалізовуватись через попередження зневажливого ставлення до людини, прояви поваги її людської гідності, неприйнятність образ, глузувань, формування культури спілкування, вдячної пам'яті, блокування его-потягів, що вимагає тривалих комплексних виховних зусиль з боку суб'єктів виховного процесу.

Отже, ціннісне ставлення до людини в учнів початкової школи – уявлення, усвідомлення та визнання людини найвищою цінністю, що спонукає дітей молодшого шкільного віку до відповідних моральних вчинків та проявляється у повазі людської гідності, справедливості, толерантності, відповідальності. Відтак, вихованість ціннісного ставлення до людини в учнів початкової школи є результатом цілісного виховного впливу, спрямованого

на збагачення кола етичних знань, уявлень, переконань, які через моральні переживання і гуманістичні мотиви реалізуються у відповідних вчинках.

В основу виховання ціннісного ставлення до людини в учнів початкової школи у освітньому процесі покладено особистісно орієнтований та суб'єкт-суб'єктний науковий підходи. Ці підходи забезпечують: створення емоційно сприятливої атмосфери; моральний розвиток учнів початкової школи у сім'ї і школі через залучення їх до відповідної практичної діяльності; активізацію почуття поваги людської гідності, справедливості, толерантності, відповідальності; самореалізацію сутнісних сил молодших школярів.

Визначення методичних засад дослідження дозволило окреслити структуру ціннісного ставлення до людини, що знайшло своє відображення у рис. 1.

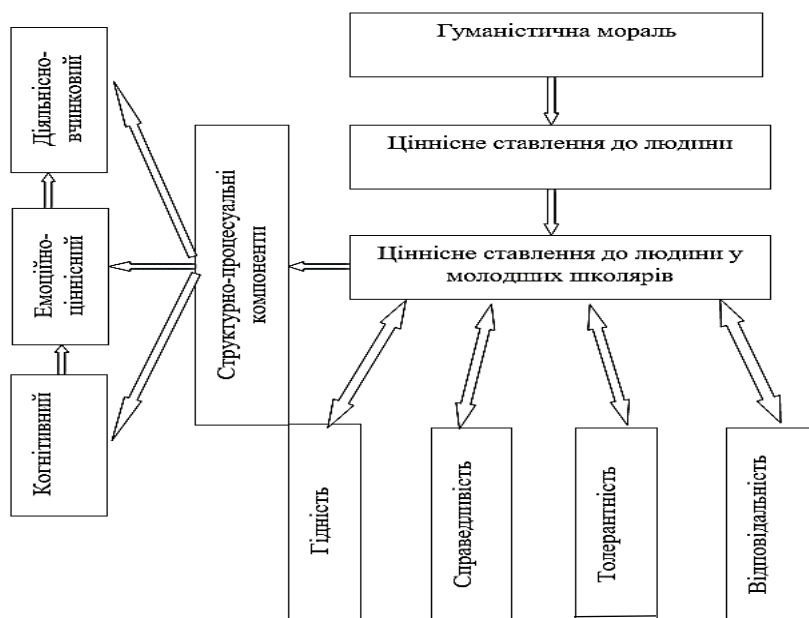

Рис. 1. Структура ціннісного ставлення до людини

Що стосується запропонованої нами структури ціннісного ставлення до людини, то у ній відображені найважливіші компоненти, які характеризують особливості і механізм виховання дітей у молодшому шкільному віці. Таким чином, компонентами нашої структури є:

- *когнітивний компонент*, що охоплює морально-етичні знання, уявлення та судження учнів початкової школи про людську гідність, справедливість, відповідальність, толерантність, котрі визначають ціннісне ставлення до людини, усвідомлення їх ролі у житті кожної людини та необхідності послуговуватися ними у власному житті;

- *емоційно-ціннісний компонент* виявляє інтерес та потребв учнів початкової школи в іншій людині, її позитивне сприйняття та самосприйняття, розвиток емоційно-психологічних характеристик, які пов'язані з формуванням відповідних моральних емоцій, переживань, почуттів та мотиваційної сфери. Молодші школярі у процесі взаємодії з

іншими людьми (дорослими і однолітками) через рефлексію і саморефлексію набувають морального досвіду ціннісного ставлення до себе та іншої людини;

- *діяльно-вчинковий компонент* включає навички міжособистісної комунікації та вміння об'єктивно оцінювати як власні дії і вчинки, так і інших людей, здатність до вчинку-чуйності, вчинку-розради, вміння об'єктивно відстоювати гідність іншої людини та власну гідність, дотримуватись слова, тобто діяти морально по відношенню до себе та до інших у різних життєвих ситуаціях.

Структура ціннісного ставлення до людини є цілісною і динамічною системою, в якій компоненти, перебуваючи у міцному взаємозв'язку, увесь час зазнають змін, що пояснюється розвитком самої особистості молодшого школяра, а також наявністю різноманітних чинників, які впливають на його свідомість і самосвідомість, життя тощо. Водночас виділення структурних компонентів досліджуваного явища дозволяє визначити основні напрямки виховання ціннісного ставлення до людини у дітей у освітньому процесі початкової школи.

Молодший шкільний вік є сенситивним у вихованні у дітей ціннісного ставлення до іншої людини, що передбачає можливість вибору діяльності та способів організації свого життя в педагогічно доцільних межах (зовнішня сторона) і відчуття своєї цінності, значущості, людської гідності, інтерес до людей та життя, почуття зростаючих можливостей (внутрішня сторона).

Тому, виховуючи у дитини ціннісне ставлення до людини, потребу турбуватися про оточуючих, інтерес до неповторної індивідуальності кожного, терпимість та інші якості, ми формуємо не лише ставлення її до інших людей чи до себе, а й закладаємо в структуру її особистості домінанту, яка найістотніше впливатиме на ставлення також до інших сторін навколишнього світу [1, с. 10].

На наше переконання, у вихованні дітей молодшого шкільного віку слід враховувати їхній незначний соціальний та моральний досвід, підвищену емоційність, вразливість, імпульсивність та безпосередність поведінки дитини, бажання постійно розширювати коло спілкування, пластичність моральної поведінки, схильність до виховних впливів. Тому узгодження поведінки та усвідомлення моральних явищ життя характеризуються емоційними узагальненнями, аналізом ситуацій та вчинків, які відповідають загальнолюдським етичним цінностям. Розрив між моральними знаннями і моральним ставленням, поведінкою стосовно інших – найхарактерніша властивість дитини цього віку. Істотне значення для подальшого розвитку набуватимуть моральні почуття провини, сорому, обов'язку, відповідальності, справедливості, власної гідності, сумління.

Успіх процесу виховання ціннісного ставлення до людини в учнів початкової школи обумовлений, з одного боку, психологічною здатністю самих молодших школярів, а з іншого – створеними педагогічними умовами навчання і виховання. Умови шкільного життя, різноманітність людських взаємостосунків і видів діяльності є сприятливим ґрунтом для виховання ціннісного ставлення до людини.

Суттєвий вплив навчальної діяльності на самооцінку, саморегуляцію поведінки дітей свідчить про важливість розвитку мислення, свідомості дитини. Чим вищий рівень сформованості мислення, уміння встановлювати взаємозв'язки між предметами і явищами, тим успішніше формуються навички керувати собою, своїми діями. У процесі навчальної діяльності, розвитку мислення вагома роль відводиться використанню моральних ситуацій у вихованні ціннісного ставлення до людей.

Переконання, перш за все, формуються під час етичних роздумів, аналізу причинно-наслідкових взаємозв'язків поведінки людей. Спосіб реалізації навчальної діяльності визначає формування особистості дитини, її моральне обличчя у ході навчання з однолітками, з учителем. При авторитарному стилі спілкуванні «учитель – учень» у дітей відсутня можливість проявити власне «Я», вільно висловити свої думки, своє бажання. Таким чином, у відповідь на вимоги учителя ціннісне ставлення до інших людей виявлятиметься у чемності. Такі показники ні в якому випадку не свідчать про внутрішні почуття, думки дітей. Адже, при послабленні уваги, відсутності педагогічного контролю, діти можуть демонструвати неповагу, грубість, байдужість.

Таким чином, молодший шкільний вік є сенситивним періодом для виховання ціннісного ставлення до людини, а визначені нами структурні компоненти у освітньому процесі початкової ланки освіти виявляються у динамічному взаємозв'язку, що зумовлює характер і сутність виховання ціннісного ставлення до людини в учнів початкової школи і потребує проведення відповідного констатувального дослідження, а також розробки сучасних виховних методик, які б забезпечували ефективність виховного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Спілкування як загальна психологічна основа виховання особистості. Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах : Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : у 2 кн. : зб. наук. пр. / Інститут проблем виховання АПН України. Київ : Пед. думка, 2020. Кн. 1. С. 10–17.

2. Бех І. Д. Формування у дитини почуття цінності іншої людини // Педагогіка толерантності. 2011. № 2 (16). С. 16 –23.

Крістіна КАСАПЧУК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

ПІДВИЩЕННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Робота з фразеологізмами як засіб формування культури спілкування молодших школярів не може обмежуватися тільки принагідними бесідами на окремих уроках. Щоб виробити в учнів внутрішню потребу в дотриманні правил спілкування, мовленнєвого етикету, необхідно працювати систематично, раціонально використовуючи можливості міжпредметних зв'язків, спираючись на програму з культури спілкування, упорядкування якої необхідне для ефективності цієї роботи і якої на сучасному етапі початкова школа не має.

Серед сторін спілкування, які викликають особливу зацікавленість, учені виокремлюють невербальну комунікацію (Н. Бугай, О. Кубрак, С. Львова, А. Паламар та ін.). Робота з фразеологізмами, що репрезентують невербальні засоби спілкування, сприяє усвідомленню учнями того, що невербальне несе не менш правдиву інформацію, ніж вербальні засоби. Це сприяє підвищенню рівня культури спілкування молодших школярів, їхньому самопізнанню, розумінню інших .

На нашу думку, школа потребує фразеологічного словника для початкових класів, який би передбачав: ступінь володіння молодшими школярами фразеологічним багатством мови; доступність фразеологічних одиниць для засвоєння їх школярами; наявність фразеологічних одиниць у текстах вправ у підручниках з української мови, у шкільній програмі з читання; цінність фразеологічних одиниць з погляду освітньо-виховних завдань школи; можливість використання у між предметних зв'язках [2].

Проблема культури спілкування як важливого компонента розвитку і виховання особистості молодшого школяра не може бути вирішена без постійної уваги до фразеологічної роботи з огляду на ту важливу роль, яку відіграють стійкі сполучення слів у мовленнєвому етикеті спілкування, в оцінці ситуацій невербальної комунікації [1]. Окреслимо вправи і завдання:

1. Вправи на знаходження фразеологізмів у тексті та розрізнення фразеологічних словосполучень та вільних

1. Прочитай вірш. Знайди у ньому фразеологізм і поясни його значення.

*В цирку був я з дідусем – Ми там бачили усе:
І жонглера, і ведмедя На швидкім велосипеді.
Я крутивсь, дідусь спитав: - Ти прийшов ловити гав?
Аж піднявся я із лави: - Та які ж у цирку гави?!*

2. Випишіть словосполучення у дві колонки: у першу – фразеологізми, а у другу – вільні словосполучення.

Зелений гай, зелена вулиця, нагріти руки, піймати облизня, бити чолом, бити на сполох, гріти воду, бити молотом, взяти за горло, взяти за руку, піймати злочинця, заварити кашу, заварити чай, скакати в гречку, сіяти гречку.

3. Визначте з – поміж даних словосполучень фразеологізм:

а) наживати п'ятами; б) розбити вазу; в) пекти картоплю.

2. Вправи на підбір синонімів та антонімів до поданих фразеологізмів.

1. Замініть вислів одним словом.

Зарубати на носі, дати драла, рукою подати, розбити глека, місця собі не знаходити, мотати на вус.

2. Подумай і скажи, про яку людину так говорять у народі?

Ні за холодну воду не візьметься. Палець об палець не вдарить.

3. Що об'єднує прислів'я кожної групи? Добери узагальнене слово до кожної з груп.

1. Праця годує, а лень марнує. Хто не робить, той не їсть. Така робота ні в тин, ні в ворота. Що посієш, те й пожнеш. Маленька праця краща за велике безділля. Дружно працювати – втоми не знати.

2. Дерево сильне корінням, а людина знаннями. Знання людині як крила пташині. Хто багато читає, той багато знає. Людина без знань як риба без води. Великі знання починаються з малої книжки. Вік живи, вік учись.

3. Вправи на підбір синонімів та антонімів до поданих фразеологізмів.

1. До поданих висловів доберіть синонімічні, скориставшись довідкою.

Довідка:

Золоті руки лікоть в лікоть; заплющувати очі майстер на всі руки; плечем до плеча дивитись крізь пальці; одним словом кіт наплакав; один на один сам на сам; крапля в морі ганяти вітер вулицями; бити байдики коротше кажучи.

2. Замініть у поданих висловах прикметники антонімами. Як ви розумієте їх зміст?

Низька (висока) оцінка, вузьке (широке) коло, легка (важка) задача, добра (погана) новина, холодна (тепла) зустріч, з важким (легким) серцем, міцне (слабке) здоров'я.

3. Замініть вислови близькими за змістом дієсловами.

Брати за душу (хвилювати), тримати у голові (пам'ятати), бити тривогу (турбуватися), тремтіти як осиковий лист (лякатися), покласти голову (загинути), продавати зуби (сміятися), продавати душу (зраджувати), накивати п'ятами (втікати), ревіти білугою (плакати), ні живий ні мертвий (перелякатися), ламати голову (обдумувати), зуб на зуб не попадає (змерзнути), мов у воду впасти (зникнути), вкладати всю душу (старатися), крутити носом (вередувати).

4. Вправи на використання тлумачних і фразеологічних словників.

1. З'ясувати значення виразів, скориставшись фразеологічним словником.

Кинути на поталу, берегти як зіницю ока, сім п'ятниць на тиждень, на швидку руку, крутитися дзитою, взяти ноги на плечі, в дальньому коліні, яблуку ніде впасти, піти в широкий світ.

2. Знайти і виписати із словника словосполучення зі значенням нічого не робити.

3. Пояснити за допомогою словника фразеологізми і замінити їх одним словом.

Робити з мухи слона, зарубати на носі, тримати язик за зубами.

4. Виписати із словника значення словосполучень: стрімголов, повісити носа, податися світ за очі, поміняти шило на мило, гострий на язик.

5. Ігри

1. „Згрупуй фразеологізми–синоніми”.

Брати близько до серця; птах високого польоту; дати жару; жити розкошуючи; порожня голова; важливий птах; давати по шапці; дурнів не сіють, не орють, а вони самі родяться; узяти за душу; жити, лихо покотивши; без сьомої клепки в голові; завдати бані; жити не по кишені; давати прикурити; набитий дурень; всипати гарячих; полатати боки.

2. Гра „Будь уважним і кмітливим”.

На картках записано початок фразеологізмів, і учням потрібно дописати їх, а також розподілити за тематичними групами, користуючись довідкою.

1. Не терши, не м'явши, не... 2. Без труда... 3. Гора з горою не сходиться, а... 4. Працювати не розгинаючи... 5. Грошей мало – не біда, як... 6. Щоб рибу їсти, треба... 7. Не краса красить, а... 8. Близько лікоть, та... 9. Діло майстра... 10. Не май сто кіп у полі, май... 11. Наука в ліс не веде, а з... 12. Печені голуби не... 13. Хто знання має, той і... 14. Без роботи день... 15. Над друга старого нема...

Довідка: нема плода, є друзів череда, спину, лісу виводить, в світі нікого, в воду лізти, людина з людиною зійдеться, мур ламає, роком стає, летять до губи, друзів доволі, не вкусиш, величає, розум, їсти калача.

6. Вправи у формі тестових завдань

1. Визначте, яке слово потрібно поставити замість крапок у словосполученні тримати камінь за ...:

а) спиною; б) пазухою; в) душею.

2. Яке з – поміж запропонованих словосполучень не є фразеологізмом?

а) гнути спину; б) як сніг на голову; в) піймати злочинця.

3. Встановіть, у якому варіанті правильно подано значення фразеологізму брати на кпини.

а) критично висловлюватися; б) насміхатися; в) примушувати щось виконувати.

7. Вправи на вживання фразеологічних одиниць у мовленні

1. Прочитайте речення. Доповніть його записаним на дошці словосполученням.

1. Ми з товаришами дуже любимо слухати діда Григорія. Він так цікаво розповідає! А ми слухаємо і .... (на вус мотаємо).

2. Щодня виходжу за село і люблюся золотими ланами пшениці - ... їм нема. (ні кінця ні краю).

2. Доповніть речення одним із висловів.

1. Вже пізно, ходімо додому, бо там мама ....

2. Ми так боялися покинутого будинку на нашій вулиці, що обходили його ....

3. Поки хлопці вирішували, хто дрова рубатиме, Іванка як ....

4. Я дуже хочу, щоб батьки купили мені велосипед, як у сусідки Олі, Але він нам ....

5. Я цілий день нічого не роблю, а так ....

Довідка: десятою дорогою, вітром здуло, не по кишені, місця собі не знаходить, переливати з пустого в порожнє.

Отже, використовуючи пропоновані вправи, вчителіві необхідно продумати, у якому класі і який поданий тип вправ можна використати, яку кількість фразеологізмів на уроці слід розглянути, як співвіднести фразеологічний матеріал із темою, що вивчається, як забезпечити закріплення фразеологізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряк П.А. Робота над фразеологізмами // Початкова школа. 2000. № 4. С. 11–14.

2. Романова Р.О. Роль фразеологізмів у збагаченні лексичного запасу школярів // Початкова школа. 1999. № 11. С.9–12.

Яна КИТАЙГОРОДСЬКА,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Людмила МОСКОВЧУК,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Наразі із проведенням реформ середньої освіти в Україні постає необхідність у використанні різноманітних новітніх методів навчання, які дадуть змогу освітньому процесу відповідати вимогам часу. Постала необхідність розвивати в учнів здатність мислити нестандартно, критично, висловлювати власну думку та критичне ставлення і до навчання, і до ситуацій реального життя. Одним із видів навчання, яке сприятиме розвитку критичного мислення учнів, є інтерактивне навчання, зокрема, інтерактивні методи навчання.

Особливістю інтерактивного навчання є те, що під час освітнього процесу підвищується увага до особистості учня як до активного учасника учбової діяльності. Має місце постійна активна взаємодія усіх учнів. Учителю та учні стають рівноправними та рівнозначними суб'єктами навчання. При інтерактивному навчанні з'являється можливість моделювання різних життєвих ситуацій, використовують різноманітні рольові ігри, вирішують проблеми, аналізуючи при цьому обставини та відповідну ситуацію. Таке навчання значним чином покращує процес набуття та формування особливих навичок та вмінь, вироблення цінностей, а також сприяє створенню атмосфери співробітництва та взаємодії. Жоден учасник та жодна думка не можуть домінувати над іншими, має стимулюватись повага та взаємодопомога. При інтерактивному навчанні учні стають більш демократичними, отримують навички спілкування з іншими людьми, критичного мислення та прийняття продуманих рішень [1].

У наукових джерелах критичне мислення трактується як розумний, рефлексивний тип мислення, яке фокусується на вирішенні питання у що слід вірити, а також що саме слід робити; є підконтрольним та цілеспрямованим, використовується лише у тих випадках, коли існує потреба у вирішуванні завдань, формулюванні висновків, оцінювання та прийняття рішень [2, с. 54].

Таким чином, згідно з визначеннями можна зрозуміти, що основна сфера застосування критичного мислення – нестандартні навчальні ситуації,

які передбачають детальне опрацювання навчального матеріалу, визначення його глибинного змісту, аналіз, узагальнення, формулювання висновків, а також вирішення певних навчальних проблем. Критичне мислення допомагає учням мислити більш розкуто, приймати нестандартні рішення, узагальнювати та аналізувати попередньо вивчену інформацію.

Мислити критично означає висловлювати власне ставлення по відношенню до певної інформації, до певних процесів та явищ, а також аналіз та узагальнення отриманої раніше інформації. Саме на це і має бути направлена технологія формування критичного мислення молодших школярів.

У педагогічній літературі згадується низка методів, які використовуються у процесі формування критичного мислення. Насамперед звертається увага на формування критичного мислення за допомогою інтерактивних методів навчання.

Інтерактивні методи навчання визначають як спосіб активної взаємодії усіх учасників навчально-виховного процесу, під час якого слухачі (учні) перестають грати пасивну ролі і активно залучаються до роботи [3].

Також під інтерактивними методами навчання розуміють впорядкований спосіб активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що виникає між усіма учасниками навчально-виховного процесу [4].

Які інтерактивні методи навчання згадуються у контексті формування критичного мислення учнів початкових класів? Насамперед, це метод «мозкового штурму», «мікрофон», «незакінчене речення», сенкан, асоціативний куц або асоціативна квітка. Також використовуються методи дискусії та групової і колективної роботи. Із використанням інтерактивних методів з'являється можливість пов'язати навчання із життям, впровадити проблемні завдання, ігрові форми, а також різноманітні методи, які загалом покращують процес навчання та роблять його більш якісним. Усе це є корисним і для формування критичного мислення учнів.

Метод мозкового штурму передбачає висловлення вчителем проблемного питання або проблемної ситуації, вирішення якої необхідно знайти. Тож учні мають оперативно вирішити дану ситуацію, проявивши свою творчість та активність. Саме так кожен зможе висловити власну думку та власну ідею. Окрім цього, даний метод сприяє веденню дискусії, оскільки учні висловлюють власну думку з приводу певного навчального питання або проблеми, і їхні думки можуть істотним чином відрізнитись [5].

У процесі виконання завдань, що передбачені даним методом «асоціативний куц» (гронування) учні мають можливість пов'язати попередньо вивчений матеріал з новою темою, встановити причинно-

наслідкові зв'язки, актуалізувати попередньо отримані знання та, зокрема, і проаналізувати матеріал, вивчений на уроці. У центрі «куща» вчитель задає певне слово, до якого учні мають підібрати асоціації, які пов'язані із даним словом. Необхідно підібрати максимальну кількість асоціацій, які викликає дане слово. Даний метод сприятиме активізації пізнавальних та аналітичних процесів: учні вчаться встановлювати зв'язки між поняттями різних тем, а також причинно-наслідкові зв'язки між різними категоріями [6].

Отже, інтерактивні методи навчання є ефективними засобами у процесі формування критичного мислення учнів та мають становити основу технології формування даного типу мислення. Інтерактивні методи навчання активізують учнів, сприяють висловлюванню їхніх думок, спонукають до участі в дискусії, до вирішення проблемних ситуацій, а також допомагають учням аналізувати та узагальнювати вивчений матеріал, спираючись на вже існуючі знання. Інтерактивні методи у контексті розвитку критичного мислення молодших школярів дають змогу систематизувати вивчений матеріал, а також вчать учнів мислити нестандартно, завдяки чому й існує можливість розвивати критичне мислення, що є дуже важливим у процесі реформування сучасної початкової освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / О. Пометун, Л. Пироженко ; за ред. О. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с. URL: https://www.studmed.ru/pometun-o-pirozhenko-lv-suchasniy-urok-nteraktivn-tehnologyi-navchannya_aa56c3aeec3.html (дата звернення: 18.03.2023).
2. Браус Дж., Вуд Д. Інвайронментальна освіта в школах : пер. з англ. NAAEE, 1994.
3. Інтерактивні методи навчання. URL: <https://sites.google.com/site/nmcmuk/naukova-dialnist/interaktivni-metodi-navcanna>
4. Інтерактивні методи навчання. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2316-interaktyvni-metody> (дата звернення: 20.03.2023).
5. Кочерга Є. В. Мозковий штурм як ефективний метод навчання // Вісник Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту. 2017. №27. С. 35-38.
6. Галушкіна В. О. Розвиток навичок критичного мислення молодших школярів засобами інтерактивних технологій на уроках в початковій школі. URL: <https://liko-school.kiev.ua/images/professional-achievements/robotaGalushkina.pdf> (дата звернення: 18.03.2023).

Наталія КІТАЄВИЧ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Ольга КОВАЛЬЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ МЕТОДУ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ

Одне з найважливіших завдань початкової школи – формування в дітей навички читання, що є фундаментом наступної освіти. До першого класу приходять діти з різними рівнем підготовленості. Одні знають букви, інші – читають по складах або вже вміють читати цілими словами. Але є й такі, які не відвідували дитячий садок, а батьки не готували їх до школи. Здебільшого через деякий час і ці малюки наздоганяють своїх товаришів у навчанні.

Сформована навичка читання включає як мінімум два основних компоненти: а) техніку читання (правильне і швидке сприйняття і озвучування слів, засноване на зв'язку між їх зоровими образами, з одного боку, і акустичними з іншого), б) розуміння тексту (змісту). Відомо, що ці компоненти тісно взаємопов'язані і опираються один на одного: так, удосконалення техніки читання полегшує розуміння прочитаного, а легке розуміння тексту краще і точніше сприймається. На перших етапах формування навички читання більшого значення надається її техніці, наступних – розумінню тексту [18, с. 44].

Як зазначають дослідники з проблеми дитячого читання, упродовж останніх десяти років суттєво знизився статус читання і його престиж. Читання як улюблене заняття називають маже 30% учнів 1-2 класів і 22% – 3-4 класів. Водночас спостерігається від'ємна динаміка від 1 до 4 класів. На думку вчених, зниження інтересу до читання серед школярів значною мірою пов'язане зі збільшенням обсягів інформації, зміною ритму життя, структурою і способами проведення вільного часу: телебачення, комп'ютерні ігри, активне користування мережею Інтернет тощо. Читання втрачає свою цінність і внаслідок того, що читати перестають і дорослі. Сьогодні, як ніколи, дуже гостро стоїть проблема повернення дитячої книжки в активне культурне поле дитини.

Науковці Т. Галактіонова, Н. Кутейнікова, Н. Логвіненко, В. Науменко, Л. Овдійчук, Р. Перцовська, О. Савченко, Г. Ткачук, Б. Шалагінов засвідчують, що активне і раннє прилучення дітей до візуальної масової культури, віртуального простору, комп'ютерних ігор зумовили становлення нового типу читача, для якого притаманні переважно прагматичне ставлення

до читача («знайти», «здобути інформацію»), слабо виражена читацька мотивація, відчутні тенденції до фрагментарного, поверхневого сприймання змісту текстів різних видів, невміння багатьох учнів повноцінно працювати з традиційними друкованими виданнями; втрата справжнього читацького інтересу, такого потягу до читання, яке викликає співчуття, співпереживання, робить процес читання творчим.

Читання – особливий вид письмової мовленнєвої діяльності, що дозволяє людині опанувати всім багатством знань у світі. Читання відіграє величезну роль в освіті, вихованні та розвитку людини. «Читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе», – писав В. Сухомлинський [1].

Читання, з одного боку, унікальний інструмент залучення учнів до художньої та науково-пізнавальної літератури, з іншого – універсальний спосіб розвитку їх пізнавальних і мовних здібностей, могутній засіб особистісного розвитку дитини (естетичного, морального, патріотичного). «Уміння читати – це універсальна, життєво необхідна якість особистості, яку в початкових класах можна сформувати на найвищому рівні, так як в початковій ланці системи освіти створені для цього спеціальні педагогічні умови» [3].

Незважаючи на суперечки про способи навчання читання, визначено обов'язковий елемент: засвоєння відповідностей між літерами і звуками. Цей крок – перший, але не останній на шляху до глибокого та повного оволодіння мовою.

Існують два основні, протилежні у своїй основі, методи навчання читання. Один називається методом цілих слів, інший – фонологічним.

Фонетичний підхід ґрунтується на алфавітному принципі. В основі – навчання вимови літер і звуків (фонетики), а коли дитина накопичує достатні знання, вона переходить до складів, а потім – і до цілих слів. У фонетичному підході є два напрями:

– Метод систематичної фонетики. Перед тим, як читати цілі слова, дітей послідовно навчають звуків, відповідних букв, тренують з'єднання цих звуків. Іноді програма включає і фонетичний аналіз - вміння маніпулювати фонемами.

– Метод внутрішньої фонетики приділяє основну увагу візуальному та смислово читанню. Тобто дітей вчать ідентифікувати слова не за допомогою літер, а за допомогою малюнка чи контексту. І вже потім, аналізуючи знайомі слова, вивчаються звуки, що позначаються літерами. Загалом ефективність цього методу нижча, ніж методу систематичної фонетики. Це пов'язано з деякими особливостями нашого мислення. Вчені з'ясували, що здібності до читання безпосередньо пов'язані зі знанням букв і

звуків, здатністю виділяти фонему в мовленні. Ці навички на початковому етапі навчання читання виявляються навіть важливішими, ніж загальний рівень інтелекту [2].

Лінгвістичний метод. Лінгвістика – це наука про природу та будову мови. Частина її використовується під час навчання читання. Діти приходять до школи з великим запасом слів, і цей метод пропонує починати навчання з тих слів, які часто використовуються, а також із тих, що читаються так, як пишуться. Саме на прикладі останніх дитина засвоює відповідності між літерами та звуками.

Метод цілих слів. Тут дітей навчають розпізнавати слова як цілі одиниці, не розбиваючи складові. У цьому методі не вчать ні назв літер, ні звуків. Дитині показують слово та вимовляють його. Після того, як вивчено 50-100 слів, їй дають текст, в якому ці слова часто зустрічаються. Цей метод відомий як метод Глена Домана. Прихильники раннього розвитку захоплювалися ним у 90-х роках.

Спосіб цілого тексту. У чомусь схожий на метод цілих слів, але більше апелює до мовного досвіду дитини. Наприклад, дається книга із захоплюючим сюжетом. Дитина читає, зустрічає незнайомі слова, про сенс яких їй потрібно здогадатися за допомогою контексту чи ілюстрацій. Під час цього процесу заохочується не лише читання, а й написання власних оповідань. Мета цього підходу – зробити процес читання приємним. Одна з особливостей – фонетичні правила взагалі не пояснюються. Зв'язок між літерами та звуками встановлюється у процесі читання, неявним шляхом. Якщо дитина читає слово неправильно, її не виправляють. Головний аргумент: читання, як і засвоєння розмовної мови, – природний процес, і діти здатні засвоїти всі тонкощі цього процесу самостійно.

Метод Зайцева. Микола Зайцев визначив склад як одиницю будови мови. Склад – це пара із приголосного та голосного звуків, або із приголосного та знака м'якшення, або одна буква, які написані на гранях кубиків. Кубики зроблені різними кольорами, різного розміру та звуку. Це допомагає дітям відчути різницю між голосними та приголосними, дзвінкими та м'якими. Користуючись цими складами, дитина складає слова. Методика належить до фонетичних методів, адже склад – це або склад, або фонема. Таким чином, дитина вчиться читати відразу за фонемами, але ще при цьому ненав'язливо отримує поняття про буквено-звукові відповідності, оскільки на гранях кубиків вона зустрічає не лише склади, але й літери «поодиноці» [9].

Отже, існує кілька підходів щодо вибору методів навчання читання. У сучасній педагогічній та новаторській практиці можна зустріти приклади кожного з них. Проте найпоширенішим є фонетичний підхід, коли дитина спочатку вивчає вимову букв, потім переходить до складів та до слів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2-4 класи // Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2013. С. 71-97.
2. Мартиненко В. О. Оновлення змісту літературного читання у контексті компетентнісного підходу // Початкова школа. 2012. № 10. С. 20-25.
3. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах: посіб. для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 334 с.

Марія КОВАЛЬ,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – **Олеся МАРТІНА,**

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У МОВЛЕННЄВО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У Державному стандарті початкової освіти зазначено: «Мета і завдання навчального предмета «Українська мова» в початковій школі полягає не лише в опануванні грамоти (початкових умінь читати і писати), а й у мовленнєвому розвитку молодших школярів – умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. Розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу навчання рідної мови в загальноосвітній школі, зокрема в її початковій ланці» [1]. Формування умінь і навичок зв'язного мовлення – одна з основних проблем сучасної методики навчання мови.

Розвиток мови молодшого школяра як один з показників загального розвитку його особистості поряд з моральним, духовним, інтелектуальним розвитком – це спосіб введення учня в культуру, умова його саморозвитку, його здатності спілкуватися, пізнавати нове, вбирати цінності культури. Крім того, мовна здатність є першоосновою будь-якої діяльності людини. Розвивати мову - означає систематично працювати над її змістом, послідовно навчати дітей побудови пропозицій, вдумливому вибору влучного слова та його форми, постійно працювати над грамотним оформленням думок. Робота з розвитку мовлення активно повинна вестися ще в дошкільному віці. У початкових класах вона набуває розгорнутого і об'ємного характеру. Адже в молодшому шкільному віці провідною діяльністю дитини стає навчальна

діяльність. Відомо багато методів і прийомів з розвитку мовлення молодших школярів. Адже навчити дитину ясно і граматично правильно говорити, висловлювати власні думки і виражати емоції, розвивати вміння спілкуватися – складна і кропітка справа, що вимагає від учителя напруженої праці [3, с. 22].

Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення дитини посідає гра. Її вплив на виховний процес дітей було розкрито в роботах педагогів-класиків (А. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), психологів (Ю. Аркін, М. Басов, Л. Виготський, Н. Виноградов, Д. Ельконін, та ін.), сучасних педагогів (Л. Артемова, А. Бондаренко, Г. Григоренко, Р. Жуковська) [4, с. 19]. Заняття-ігри різних типів (індивідуальні, індивідуально-групові та групові) є провідною формою навчання учнів рідної мови та розвитку мовлення. Дітям подобаються ті види навчальної діяльності, які дають їм матеріал для роздумів, можливість виявляти ініціативу і самостійність, потребують інтелектуального напруження, винахідливості та творчості. «Гра є найсприятливішою атмосферою для спілкування, тому заняття з розвитку мовлення слід проводити цікаво, в захоплюючій та ігровій формі на добре знаному матеріалі. Дитина починає гратися в ранньому віці, коли ще не може виконувати найпростішого трудового процесу. Гра для неї – супутник життя оскільки дитина, граючись, живе і, живучи, грається. У процесі ігрової діяльності в дітей розвивається самостійність у мисленні, такі життєво необхідні якості, як кмітливості і винахідливості» [3, с. 18]. У процесі різнопланового спілкування в ігровій діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності і різноманітності; формує і розкриває свій власний внутрішній світ, засвоює і створює культурні цінності, виступаючи при цьому активним суб'єктом взаємодії [4, с. 19].

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт з довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини [3, с. 10]. Поряд з використанням на уроках української мови відомих методів і прийомів, потрібно широко використовувати в навчальній діяльності ігрові прийоми та ігри. Використовуючи в навчальній роботі елементи гри, вчитель має змогу зробити серйозну розумову працю дітей захоплюючою і тим самим полегшити її. Добираючи ту чи іншу дидактичну гру, вчитель має пам'ятати, що процес створення гри містить низку завдань: вибір теми гри; визначення мети й завдань гри; підготовка і проведення гри (повідомлення учням теми гри, підготовка наочності, проведення гри, підбиття підсумків) [2, с. 18]. Успіх проведення гри залежить від дотримання вимог: ігри мають відповідати навчальній програмі; ігрові

завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними; відповідність гри віковим особливостям учнів; різноманітність ігор; залучення до ігор учнів усього класу.

Під час проведення дидактичних ігор в учителів виникає безліч проблем: за яким принципом добирати навчальний матеріал для створення ігор, яке місце дидактичних ігор у системі інших форм і методів навчання, як одному вчителю вправитися з класом учнів під час гри? У навчальних іграх немає тих, хто програв або виграв, тут виграють усі. Їх можна проводити на будь-якому етапі уроку. Це дасть змогу виявити знання учня і вміння користуватися ними [2, с. 26]

Ігри на уроках мови, підпорядковані загальному навчальному завданню, допомагають розрядити обстановку на уроці, стимулюючи розумову активність учнів. У процесі організації цього виду діяльності максимально використовуються ігрові методи і прийоми навчання: дидактичні і народні ігри, ігрові мовленнєві ситуації, ігрові діалоги тощо [3, с. 16].

Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є сформовані уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами, засвоєні мовленнєві вміння і навички. Як форма навчання дітей, мовленнєво-ігрова діяльність виконує пізнавальну і розважальну функції. Педагог одночасно виступає і вчителем, і учасником гри. Він учить і грає, а дитина, граючись, навчається. Як самостійний вид діяльності, мовленнєво-ігрова діяльність – це процес, що ґрунтується на інтересі дитини до гри, її правил і дій [4, с. 11]

Отже, як і всі інші види ігор, дидактичні ігри стимулюють загальний особистісний розвиток школярів. Поєднання в них готового навчального змісту з ігровим задумом і діями вимагає від вчителя майстерного педагогічного керівництва. У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні. Застосування на уроці ігор та ігрових моментів робить його легшим, цікавішим, створює у дітей бадьорий робочий настрій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018. № 87.**

2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: [навчальний посібник]. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

3. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: Монографія. Київ : КМПУ, 2003. 272 с.

4. Приставська А. Ігрові технології навчання // Англійська мова та література. 2011. № 11. С. 5 – 97.

Аліна КОЗАК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Олеся МАРТІНА,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

КОМУНІКАТИВНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Нові тенденції шкільної мовної освіти передбачають посилення практичної спрямованості процесу опанування рідної мови, підпорядкування роботи над мовною теорією інтересам мовленнєвого розвитку учнів. З огляду на це в сучасній лінгводидактиці визначений пріоритетним і перспективним комунікативний підхід, за якого розвиток комунікативного мовлення набуває статусу провідного принципу навчання рідної мови, а мета шкільного мовного курсу вбачається в тому, щоб навчити учнів вільно користуватися українською мовою як засобом спілкування, духовного збагачення та формування інтелектуальної культури, у забезпеченні належного рівня мовленнєвої компетенції учнів, що є однією з найважливіших умов їхньої успішної соціалізації [1, с. 18].

Проблемам формування мовної особистості учня, розвитку мовлення в школі, добору системи комунікативних вправ і завдань у різний час присвятили свої праці О. Біляєв, О. Горошкіна, С. Караман, А. Нікітіна, М. Пентилюк, П. Білоусенко, І. Вихованець, С. Єрмоленко, Т. Напольнова, К. Плиско, В. Сухомлинський та інші вчені. Однак шляхи активізації процесу розвитку мовної особистості учнів початкових класів потребують поглибленого вивчення.

Мовною особистістю є такий комунікант, носій мови, який володіє мовною, мовленнєвою, прагматичною компетенціями, реалізує їх у процесі спілкування. Формування мовної особистості, як зазначає М. Пентилюк, – складний і багатогранний процес. Він передбачає участь людини у спілкуванні – каналі й зв'язку з іншими людьми. Основний спосіб задоволення особистих потреб у спілкуванні – мовлення. Саме тому його називають мовленнєвим спілкуванням [3, с. 81]. Учень, як мовна особистість, повинен оволодіти мовленнєвим спілкуванням, тобто комунікативною діяльністю, оскільки це мотивований живий процес взаємодії між співрозмовниками, спрямований на реалізацію конкретної комунікативної цільової настанови, проходить на основі зворотного зв'язку в конкретних видах мовленнєвої діяльності.

На формування й розвиток мовної особистості учня впливає багато

чинників, зокрема спілкування в процесі навчання в школі, загальний інтелектуальний розвиток, зміст і характер навчальних дисциплін, мовленнєве середовище тощо. Про рівень сформованості мовної особистості свідчить багато чинників, зокрема наявність і якість сформованості комунікативних умінь і навичок учня, досконале володіння всіма чотирма видами мовленнєвої діяльності, здатність будувати тексти різних типів, стилів і жанрів мовлення з урахуванням усіх компонентів ситуації спілкування – адресата, адресанта мовлення, мети й теми, комунікативного задуму тощо.

Сучасні тенденції в оновленні курсу української мови націлюють на посилення практичного, комунікативного спрямування занять з рідної мови. Це, у свою чергу, має забезпечити формування мовної особистості – людини, яка вільно і легко висловлюється з будь-яких питань, виявляючи високий рівень мовної культури. Плекання мовної особистості, яка утверджуватиме статус української мови як державної і рідної, є одним з пріоритетних завдань, які поставлені перед вищою школою сучасним суспільством [4, с. 38].

Метою навчання української мови є формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє відповідними вміннями й навичками, вільно користується засобами рідної мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо).

Мовленнєвий розвиток дитини є досить широким поняттям, яке охоплює рівень сформованості звуковимови, його відповідності загальноприйнятим орфоепічним нормам української мови, обсяг словникового запасу і граматичну організацію мовлення. Мовлення учнів розвивається, якщо вони набувають здатності розуміти лексичне і граматичне значення слова, словосполучення, речення, тобто якщо запам'ятовується матеріальна оболонка відповідного мовного знака і правильно співвідноситься з явищем позамовної реальності [2, с. 10]. За умови правильних методичних підходів, належної організації і навчально-методичного процесу навчання рідної мови в початкових класах в учнів успішно формуються вміння слухати і розуміти почуте, висловлюватися, вступати в діалог і полілог [1, с. 12].

У формуванні мовної особистості учня, розвитку її духовних і моральних якостей ключову роль відіграє рідна мова. Особливої значущості набуває своєчасно організована робота щодо формування комунікативних умінь, яка є міцним підґрунтям для подальшого успішного навчання читання і письма дітей у школі. Виходячи з того, що мовлення – це діяльність, яка передбачає використання мови з метою спілкування, пізнання, впливу на інших людей, основна увага повинна приділятися мовленнєвій діяльності як в усній, так і в писемній формі; цілеспрямовано вдосконалювати граматику мовлення учнів, учити їх сприймати й розуміти чуже мовлення, а також будувати

висловлювання (тексти) у відповідності з нормами мови [2, с. 62].

Одними із ключових компетентностей особистості є мовна, мовленнєва, мовленнєвознавча, соціокультурна тощо. Сформована, високорозвинена мовна особистість учня, носія цих компетентностей, – це запорука його подальшого успішного фахового навчання або професійної діяльності. Тому в процесі формування мовної особистості молодших школярів необхідно брати до уваги такі чинники, як застосування текстоцентричного, компетентнісного та комунікативно-діяльнісного підходів, українознавче спрямування шкільної мовної освіти, рівень сформованості комунікативності вчителя початкових класів тощо. Мовленнєва підготовка учнів визначає успішність їх у різних сферах діяльності, що знову ж підтверджує важливість роботи над формуванням комунікативних якостей кожного школяра та вимагає посиленої уваги до шкільної україномовної освіти.

Допомогти учням розкрити себе, відкрити світ і знайти своє місце в ньому – одне із завдань учителів початкових класів. Реалізація його значною мірою залежить від його володіння словом – від розвитку мовної та мовленнєвої компетенцій, вміння організувати професійно-педагогічну комунікацію як систему безпосередніх або опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою самообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин [1, с. 8].

Отже, важливим чинником формування мовної особистості учня є розвиток у нього комунікативності, одним із ключових аспектів якої є здатність адекватно відображати особистісні якості як власні, так і інших людей. Формування мовної особистості – це постійна робота, спрямована на вдосконалення свого мовлення, розвиток інтелекту та виховання і вдосконалення кращих людських чеснот, створення свого фахового образу, досягнення соціального престижу. Мета шкільного мовного курсу вбачається в забезпеченні належного рівня мовленнєвої компетенції учнів початкових класів, що є однією з найважливіших умов їхньої успішної соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бородіна, Н. Формування мовної особистості учнів як провідне завдання мовної освіти // *Studia Methodologica*. 2015. Issue 41. С. 79–84.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. 344 с.
3. Пентилюк М. І. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування // *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей*. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К., 2010. 844 с.

Борис КОЗАК

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – Оксана ГОРБАТЮК

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Новітнє суспільство висуває нові вимоги до освіти, однією із яких є підготовка людей, спроможних приймати критичні рішення, знаходити спосіб спілкування в новому оточенні, які достатньо ефективно встановлюють нові стосунки у швидко змінюваній реальності. Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін – ці риси особистості стають найважливішими на сучасному етапі історичного розвитку, а їх формування потребує реалізації нових підходів до процесу навчання. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема використання інноваційних, нестандартних, а також таких, що розвивають критичне мислення методів навчання. Так, у Концепції Нової української школи визначено важливість використання методів навчання: «У процесі навчання будуть використовуватися методи, які вчать робити самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня» [3].

Інтерактивні методи в початковій школі розглядаються як такий спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, що забезпечує засвоєння ними змісту навчання й досягнення цілей навчання при розв'язанні певних завдань.

Проблема застосування інтерактиву в навчальному процесі була в центрі уваги таких дослідників, як О. Єльникова, Г. Коберник, О. Коберник, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайня, Г. Кривчикова, Л. Пироженко, О. Пометун. Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, визначенням найбільш поширених і придатних їх видів для розв'язання навчальних завдань набули висвітлення в працях вчених (О. Коротаєва, А. Мартинець, Г. Мітіна, Л. Пироженко, О. Пометун, Г. Самохіна, М. Скрипник, С. Стилій, Г. Шевченко та ін.), які інтерактивність у навчанні пояснюють як здатність до взаємодії, перебування в режимі бесіди, діалогу, дії. А також їхні дослідження доводять, що

інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити відсоток засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття.

Мета статті: обґрунтувати особливості використання інтерактивних методів навчання на уроках у НУШ.

Інтерактивність (або відкритість до спілкування) набирає в наші дні особливого значення. Інтерактивними сьогодні називають спеціальні засоби, що забезпечують безперервну діалогову взаємодію комп'ютера з користувачем. При збереженні кінцевої мети і основного змісту навчальної діяльності інтерактивне навчання міняє звичні форми на діалогові, що базуються на взаємопорозумінні та взаємодії. На інтерактивних уроках розвиток комунікативних умінь і навичок учнів здійснюється як в спілкуванні мікрогрупи, так і в діалозі між групами. Ефективність роботи кожної групи залежить від того, наскільки вдасться реалізувати дві основні функції навчання в діалоговому режимі: вирішення навчальних завдань і вияв підтримки членів групи в ході спільної роботи

Одна з концептуальних засад творення Нової української школи – перехід від «наповнення» дитини знаннями до компетентісної освіти. Реалізацію цього завдання значною мірою пов'язана із застосуванням таких методів, які спонукають порівнювати, класифікувати, аналізувати, узагальнювати результат своєї діяльності тощо. Саме такими методами є інтерактивні методи навчання молодших школярів.

Інтерактивні методи – способи навчання, у процесі яких учні і вчитель перебувають у режимі бесіди, діалогу між собою. Це співпраця, взаємонавчання: вчитель – учень, учень – учень. При цьому вчитель і учень – рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання. Інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою. Під час такого спілкування учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, ухвалювати обґрунтовані рішення [2].

При організації інтерактивної, творчої діяльності точне відтворення навчальних процедур не завжди можливе, тому технологічний підхід стає нежорстким. Яскравими прикладами гнучких використання методів є методи змістового узагальнення (Д. Ельконін, В. Давидов), поетапного формування розумових дій (П. Гальперін), методика використання опорних схем (В. Шаталов), методика випереджувального навчання (С. Лисенкова), методика диференційованого навчання (С. Логачевська).

Метою інтерактивної взаємодії є: 1. Створення умов для залучення всіх учасників до процесу пізнання. 2. Надання можливості кожному слухачеві розуміти і рефлексувати з приводу того, що він знає і думає. 3. Створення

атмосфери співпраці, взаємодії, кооперації. 4. Забезпечення комфортних умов навчання, які б викликали у кожного слухача відчуття успішності, інтелектуальної спроможності, захищеності, значущості. 5. Продуктивне навчання, постійний взаємозв'язок з життям, предметом діяльності здобувачів освіти, застосуванням отриманих знань у практичній діяльності та повсякденні. Учень і вчитель, перебуваючи у інтерактивній взаємодії є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчально-виховного процесу. Вони спільно визначають мету діяльності, об'єкт, суб'єкт, засоби діяльності, результати навчання. Під час такого спільного пошуку здійснюється обмін думками, знаннями, способами діяльності, внаслідок чого відбувається рефлексія, оцінювання здобутих результатів. Учні усвідомлюють, чого вони досягли на певній сходинці пізнання, що вони знають, уміють, як виражають своє емоційне ставлення до об'єкта навчання, як володіють оцінними судженнями, як збагатився їхній особистісний досвід творчої діяльності [1].

О. Пометун та Л. Пироженко інтерактивні методи розподіляють на чотири групи залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів: 1) технології кооперативного навчання; 2) технології колективно-групового навчання; 3) технології ситуативного моделювання; 4) технології опрацювання дискусійних питань. Як зазначають дослідники, суть інтерактивних методів полягає у тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії усіх тих, хто навчається. Це співнавчання (колективне, кооперативне, навчання у співпраці), в якому вчитель та учні є суб'єктами навчальної діяльності. Вчитель виступає лише в ролі організатора процесу навчання, лідера групи учнів. При застосуванні інтерактивних методів, як правило, моделюються реальні життєві ситуації для спільного вирішення, пропонуються проблеми, застосовуються ділові та рольові ігри, які сприяють формуванню в учнів умінь і навичок, виробленню їх власних цінностей, створюють атмосферу співробітництва, творчої взаємодії в навчанні [4].

Організація навчання у НУШ з використанням інтерактивних методів передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації тощо. Інтерактивні методи навчання зазвичай поділяють на дві групи: групові та фронтальні методи. Ці методи застосовуються на різних уроках, етапах того чи іншого уроку, з різною метою та є найбільш уживаними сьогодні. До групових методів відносять: «Робота в парах», «Робота в трійках», «Змінювані трійки», «Карусель», «Робота в малих групах», «Акваріум» та ін.

Нагромаджений уже сьогодні в Україні та закордоном досвід переконливо свідчить, що інтерактивні методи сприяють інтенсифікації й оптимізації навчального процесу. Вони дають змогу учням: полегшити

процес засвоєння знань; аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу; навчитись формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити свою точку зору, аргументувати й дискутувати; моделювати різні соціальні ситуації і збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації; слухати іншу людину, поважати альтернативну думку, прагнути до діалогу; вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати, шукати компроміси; знаходити спільне розв'язання проблем, розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Отже, інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Особлива цінність інтерактивних методів навчання полягає в тому, що учні навчаються ефективній роботі в колективі, оптимізації навчального процесу. З іншого боку, інтерактивні методи навчання є частиною особистісно-зорієнтованого навчання, оскільки сприяють соціалізації особистості, усвідомлення себе як частини колективу, своєї ролі і потенціалу. Основну діяльність учні виконують самостійно, спираючись на власний досвід взаємодії у групах, а також на свої вміння висловлювати власну думку, аналізувати думки своїх однокласників.

Окрім того, використання інтерактивних технологій – дає можливість досягти такої атмосфери в класі, яка найкраще сприяє співробітництву, порозумінню й доброзичливості, а також реалізувати особистісно-зорієнтоване навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбатюк О. Інтерактивні форми і методи формування професійної культури майбутнього вчителя // Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М]. Вип.22 91-2017). Ч.1. Кам'янець-Подільський, 2017. С.53-57.

2. Використання інтерактивних методів навчання / О.М. Ковальова, Н.А. Сафаргаліна-Корнілова, Н.М. Герасимчук, О.А. Кочубей. 2016. URL: <http://www.refs.in.ua/m-kochubej-o-a-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya.html>.

3. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] / Л. Гриневич. 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>

4. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід. Київ, 2011. 135 с.

Тетяна КОНОВАЛЮК,
добувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ТРЕТЯК,**
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Відродження та розвиток суспільства України значною мірою залежить від творчості, активності та ініціативи його членів. Соціальна практика вимагає все більшої кількості людей, які творчо мислять, здатні створювати матеріальну й духовну культуру, пропонувати нові ідеї, винаходи, технології. Тому серед усіх психолого–педагогічних проблем найактуальнішою є організація процесу розвитку здібностей особистості. Виховання обдарованих дітей є одним із найактуальніших завдань сучасності.

На думку багатьох вчених, в молодшому шкільному віці закладається творчий «фундамент» майбутньої особистості, виникають креативні якості, які в майбутньому визначатимуть «обличчя» людини, формуються навички творчої діяльності та креативне ставлення світу й самого себе. Вступаючи в життя, оволодіваючи різними видами творчої діяльності, дитина набуває творчо-креативних умінь, а також розвиває творчі якості особистості.

У контексті наукового вивчення, аналіз науково-психологічних теорій творчої діяльності вітчизняних (В. Андреев, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Роменець) і зарубіжних вчених (Ф. Беррон, Дж. Брунер, Дж. Гілфорд, П. Торренс) дав змогу трактувати цю категорію як процес формування особистості, спрямований на збагачення образно–асоціативного мислення, уяви, фантазії, емоційності, пізнання, практично–дієвого фонду та креативності, яка є особистісним утворенням, що є базою для творчості і творчої діяльності і творчої діяльності в її процесуальному та результативному аспектах. На цій підставі сформульовано тлумачення категорію «творчий розвиток» – це динамічний процес формування особистості, спрямований на розширення спектру здібностей та особистісних якостей, які проявляються у практиці різних видів конструктивної діяльності, результати її характеризуються новизною та оригінальністю [4, с. 9].

Сучасний стан наукового вивчення творчих здібностей особистості дитини молодшого шкільного віку охарактеризовано як процес зближення підходів: процесуального (наукового вивчення фаз, станів, стадій та результатів перетворення предмета творчості і творчої діяльності) та особистісного (наукового вивчення суб'єкта творчої діяльності – його потреб, мотивів, знань, умінь, навичок, властивостей, самосвідомості, емоцій, почуттів) [1, с. 20].

Найбільш ефективним є системний, інтегративний особистісний підхід, який висвітлюється у наукових працях з проблеми творчості і творчої діяльності в системі навчально–виховного процесу в школі. Сучасний стан вивчення проблеми розвитку творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку вказує на необхідність синтезу поглядів на детермінацію творчості і творчої діяльності не тільки теоретичними, а й емпіричними методами.

Слід розрізняти обдарованість і прискорення темпів розвитку дитини молодшого шкільного віку, яке може виявитися тимчасовим. Така «талановитість» швидко згасає, оскільки відсутній прояв творчого компонента. Іноді дитина молодшого шкільного віку є носієм «прихованої обдарованості» (відсутність яскравих ознак талановитості), що може бути спричинене негативним ставленням дорослих до успіхів дитини молодшого шкільного віку або її побоюванням бути неправильно зрозумілою. Тому в дитинстві складно спрогнозувати талановитість, оскільки ознаки обдарованості можуть насправді бути ознаками швидкого темпу розвитку дитини.

Обдарованість дитини молодшого шкільного віку може розвиватися за сприятливих умов (турбота батьків, спеціальні програми і засоби навчання, гуманне ставлення до дитини молодшого шкільного віку). Розвитку творчості дитини молодшого шкільного віку сприяє допомога дорослих, багате культурне середовище, послідовна і цілеспрямована індивідуальна програма [1, с. 10].

У вихованні обдарованих дітей молодшого шкільного віку важлива роль належить батькам і педагогам, які повинні створити умови для їх гармонійного розвитку: атмосферу любові, довіри, уваги до потреб та інтересів. За словами американського психолога Н. Роджерс, «творчість дитини – молодшого школяра стимулюють психологічна безпека, безоцінне прийняття особистості, атмосфера відкритості, надання їй права на свободу і самостійність» [3, с. 11].

Категорія «творчий розвиток» є підґрунтям для генерування ідеї щодо виключної ролі навчання у творчому розвитку особистості молодшого

школяра. На цій основі в учнів молодшого шкільного віку формується емоційність: відчуття форми, прекрасного, гармонії, естетичні почуття насолоди, задоволення, радощі та творчої діяльності; пізнання: розуміння і знання явищ та процесів природи, дійсності і праці, активізація логічного, абстрактного, художнього мислення, збагачення уяви, фантазії, підсилення інтуїції; мотивація: збудження інтересу до знань і набуття навичок творчої діяльності, активізація конструктивної діяльності, результати якої мають характеристики новизни й оригінальності [2, с. 26].

Для дитини молодшого шкільного віку характерні чотири основні види діяльності: навчання, спілкування, гра і праця, які виконують специфічні функції в його розвитку. Головний напрям стимулювання розвитку творчих здібностей особистості дітей молодшого шкільного віку в грі – вироблення установки на пошук не одного, а декількох способів ігрової дії (операцій), формування досвіду зміни наочних умов, якими визначається ігрова ситуація. Знання педагогом ефективних технологій створення і проведення дидактичних ігор – одна з умов його успіху в організації творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку [5, с. 126].

Отже, творчі здібності є складним синтетичним поняттям. Рівень їхнього розвитку необхідно визначати загальними критеріями спрямованості на творчість, почуттям новизни, критичності й гнучкості мислення, здатністю перетворювати структуру об'єкта, здатністю фантазувати, генерувати ідеї, аналізувати, порівнювати. Рівень творчої особистості молодшого школяра характеризується: самостійністю, гнучкістю, винахідливістю, глибиною думки, дотепністю, кмітливостю. Головною ознакою творчої особистості вважаються індивідуально-психологічні особливості, які відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко О. Розвиток творчої особистості дитини // Початкова школа. 2010. № 8. С. 7–12.
2. Воронова Е. Обдарованість : діагностика та система роботи зі здібними дітьми // Психолог. 2006. №25–28. С. 5–37.
3. Доротюк В.І. Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини // Обдарована дитина. 2015. №5 С. 10–11.
4. Пожар В. Сучасні концепції творчості і обдарованості // Обдарована дитина. 2008. №3. С. 6–12.
5. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр, 1997. 256 с.

Наталія КРИВА

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – **Наталія БАХМАТ**,

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ

Одним із головних завдань, яке постало перед сучасним учителем, є формування в учнів ключових компетентностей, провідною серед яких є громадянська. Її суть чітко окреслена у Державному стандарті початкової освіти і формулюється так: «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя» [3, с. 2].

Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, втілюючи ідеї Державного стандарту початкової освіти та Концепції НУШ, базується на необхідності створення сприятливих умов для формування та розвитку громадянських компетентностей людини у всіх сферах та на всіх рівнях освіти. Це дозволить громадянам краще розуміти свою роль в умовах демократії, відповідально ставитися до свої прав та обов'язків, покращити свою здатність брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено діяти на захист та утвердження демократії [4].

«Проблеми важливості формування ціннісних орієнтацій особистості як основи її громадянської компетентності, розкриті в дослідженнях І. Бега, Н. Бібік, О. Вишневського, О. Савченко, Г. Сороки та ін. Висвітлення актуальних проблем громадянського виховання молоді у різні періоди становлення України як незалежної держави, формування у неї національної самосвідомості, обґрунтування філософських, психолого-педагогічних та народознавчих основ її розвитку, знаходимо у працях Р. Арцишевського, І. Зязюна, В. Кременя, О. Сухомлинської та інших

учених» [5].

Значну роль у процесі формування основ громадянської компетентності відіграють способи побудови партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу, розкриті у дослідженнях О. Матвієнко, Т. Коваль, О. Заворотнюк та інших учених. Цінними для нас є дослідження, пов'язані з сутністю, структурою і методикою формування громадянської компетентності учнів (В. Доміна, І. Ковальчук, Т. Ремех, Т. Сімеонова, Н. Степанова, Л. Пономаренко та ін.) та методичною підготовкою до цієї діяльності майбутніх учителів початкової школи (О. Біда, В. Коваль, А. Крамаренко, О. Лінник, Г. Черненко, І. Щербак, С. Якименко та ін.).

Для реалізації мети дослідження вважаємо за потрібне проаналізувати нормативні документи та фахові джерела з досліджуваної проблеми.

у Концепції розвитку громадянської освіти в Україні зазначено, «Нормативно-правові основи громадянської освіти в Україні закладені у Конституції України, Законі України «Про освіту», напрями громадянської освіти – у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки та Національній стратегії у сфері прав людини. З прийняттям нового Закону України «Про освіту» поняття громадянської освіти отримало нормативне визначення, а відтак необхідними є подальші кроки з її впровадження» [7].

У Концепції «Нова українська школа» ключове поняття дослідження визначається як: «Громадянські та соціальні компетентності включають володіння культурою демократії, правову компетентність, усвідомлення рівних прав і можливостей, толерантність, здатність до соціальної комунікації, здорового способу життя» [6, с. 4].

«Громадянські компетентності базуються на перелічених вище ціннісних орієнтирах, принципах верховенства права, і демократії, і надають можливість кожному брати активну участь у житті суспільства, ефективно діяти та відчувати власну приналежність до громади/суспільства/країни/спільноти» [7].

У Концепції розвитку громадянської освіти в Україні передбачено «формування у громадян таких основних громадянських компетентностей:

1) розуміння власної громадянської ідентичності, державної приналежності, національної, етнічної та культурної ідентичностей, повага до інших культур та етносів;

2) здатність плекати українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, поділяти європейські

цінності, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства;

3) розуміння значення національної пам'яті, особливості її розвитку, впливу на суспільно-політичні процеси;

4) знання принципів демократії та здатність застосовувати їх у повсякденному житті; розуміння та сприйняття цінності прав та свобод людини, вміння відстоювати свої права та права інших;

5) розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та вирішувати конфлікти;

6) знання та розуміння державного устрою, принципів і шляхів формування державної політики у всіх сферах суспільного життя на національному, регіональному та місцевому рівнях;

7) знання механізмів участі у суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом з прийняттям рішень на місцевому, регіональному і національному рівнях; відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті;

8) здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;

9) здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;

10) здатність до соціальної комунікації, солідарних дій та вміння співпрацювати, формувати групи задля вирішення проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської діяльності» [7, с.4-5].

Громадянські компетентності є інструментом для розширення можливостей розвитку особистості в суспільстві, стимулювання її мотивації, автономії та відповідальності» [11].

«Найбільш цікавою для нас є структура громадянської компетентності, представлена колективом науковців швейцарсько-українського проекту DOCCU (керівник в Україні Н. Протасова), які займаються впровадженням освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини.

Структура громадянської компетентності представлена чотирма складовими, які мають своє змістове наповнення: знання та їх критичне розуміння, навички та вміння, цінності, ставлення (рис.1).

Рис. 1. Основи громадянської та соціальної компетентностей учня [12; 13]

«Громадянська компетентність» у фаховій літературі тлумачиться як інструмент для розширення можливостей розвитку особистості в суспільстві, стимулювання її мотивації, автономії та відповідальності. Це – особистісне інтегроване утворення, яке має свою структуру: знання та їх критичне розуміння, навички та вміння, цінності, ставлення.

Складова громадянської компетентності *знання та їх критичне розуміння* базується на необхідності усвідомленні та оцінюванні значень у контексті демократичних процесів та міжкультурного діалогу, щоб стимулювати роздуми та критичне оцінювання того, що було зрозумілим і розтлумаченим» [12; 13].

«До складової *цінності* входять загальні переконання людей про цілі, яких потрібно досягти в житті. Вони мотивують і слугують засадничими принципами під час прийняття рішень про те, як діяти. Вони виходять за межі конкретних дій і контекстів, мають усталені, нормативні, якісні характеристики, що визначають кінцеве рішення про те, як потрібно чинити в кожній конкретній ситуації. Вони зумовлюють стандарти та критерії для оцінювання власних дій, так і дій інших людей; обґрунтування думок, ставлення та поведінки; вибір між альтернативами; бажання впливати на інших.

Складова громадянської компетентності *ставлення* – це така ментальна налаштованість, якої людина набуває щодо іншого (наприклад: людини, групи, події, питання тощо). Ставлення зазвичай має чотири компоненти: переконання або думки про об'єкт ставлення, емоції або почуття до об'єкта, оцінювання (позитивне або негативне) об'єкта та схильність поводитися в особливий спосіб щодо об'єкта спілкування.

Основою складової *навички та вміння* є здатність дотримуватися комплексних, добре організованих зразків мислення та поводитися в адаптивній манері для того, щоб досягти кінцевої мети» [5; 12; 13].

Українськими вченими О. Пометун та І. Тараненко проаналізовано концепції і тенденції громадянського виховання. Ними схвалено загальноєвропейське бачення громадянськості та виділено шляхи її формування. Педагогічні основи громадянського виховання розроблені в дослідженнях І. Бега, Н. Бібік, М. Боришевського, В.Бурау, В. Кременя, І. Щербатюка, С. Якименко та ін.

Проблему формування громадянської компетентності школярів розкрито у методичному посібнику В. Доміної «Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання», де представлено теоретичні засади формування громадянської компетентності та запропоновано розробки уроків і позакласних заходів. Ще одна наукова праця «Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів», укладачем якої є Н. Степанова, присвячена формуванню громадянської компетентності учнів засобами різних предметів, позакласної та позаурочної роботи з громадянського виховання [9].

Цікавим для нашого дослідження є науковий доробок Щербака І., який займався вивченням проблем підготовки майбутнього вчителя до громадянського виховання молодших школярів. Автор здійснив глибокий теоретичний аналіз розвитку даного питання у фахових джерелах [10, с. 98].

Автор вважав, що «мета громадянського виховання полягає у формуванні свідомого громадянина, спосіб мислення, вчинки й поведінка якого спрямовані на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Зміст виховання в сучасному суспільстві становить система загальнокультурних і національних цінностей, які відображають ставлення особистості до суспільства й держави, культури, природи, себе. Ціннісне ставлення особистості до суспільства й держави передбачає розвиток патріотизму, національної самосвідомості, правосвідомості, політичної культури та культури міжетнічних відносин» [11, с. 8-9].

Ми підтримуємо думку автора, що «результатом громадянського виховання є формування громадянської компетентності як готовності та здатності особистості активно, відповідально й ефективно реалізовувати весь комплекс громадянських прав і обов'язків у демократичному суспільстві, застосовувати свої знання на практиці. Саме тому найважливіша вимога до створення виховного простору – залучення особистості до розв'язання суспільно значущих і особистісних життєвих проблем, надання можливості набуття досвіду громадянської поведінки. Становлення громадянської компетентності особистості пов'язане з формуванням базових цінностей української та світової культури, які визначають її громадянську самосвідомість. Формування громадянських ціннісних орієнтирів ґрунтується на соціокультурних досягненнях багатонаціонального народу,

народів інших країн, культурних та історичних традиціях рідного краю» [11, с. 8-9].

Одним із засобів, який давно довів свою ефективність у навчанні здобувачів освіти загалом і при формуванні ключових компетентностей зокрема, є інтерактивні технології. Їх суті, характеристики, класифікації приділено багато уваги на теренах сучасного вітчизняного та зарубіжного досвіду (О. Єльнікова, О. Комар, О. Пироженко, Т. Сердюк та ін.). Близьким нам є визначення М. Кадемія, який вважає інтерактивним таке навчання, яке здійснюється «на основі здійснення прямого та зворотного зв'язку між студентами та викладачами; забезпечення технологічного доступу до навчальної інформації з використанням гіпертекстової технології; адаптації системи навчання до індивідуальних особливостей студентів; реалізації спілкування; можливості керування навчальною діяльністю студентів [8, с. 19-20].

Таким чином, питанню формування громадянської компетентності учнів через здійснення відповідного напряму виховання, приділялась чимала увага у різний період становлення України як незалежної держави. Громадянська компетентність у фахових джерелах тлумачиться як особистісне утворення і представлене як «готовність та здатність особистості активно, відповідально й ефективно реалізовувати весь комплекс громадянських прав і обов'язків у демократичному суспільстві, застосовувати свої знання на практиці» [13]. Водночас, проблема підготовки майбутніх учителів до здійснення цієї діяльності у педагогічному досвіді представлена без урахування сучасних тенденцій в освіті, широкого запровадження нових технологій навчання та виховання здобувачів освіти. Одним із засобів, який допоможе у розв'язанні даної проблеми, є наскрізне використання інтерактивних вправ на змісті сучасного і зарубіжного досвіду розвитку демократії в державі у освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васютіна Т.М. Підготовка студентів спеціальності «Початкова освіта» до формування в учнів громадянської та соціальної компетентностей в контексті ідей І. Зязюна // Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності та майбутнього : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 квітня 2019 року м. Чернігів). Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2019. С. 45 – 51

2. Головня Н. М. Рівні і критерії готовності майбутнього педагога до професійної мобільності // Педагогіка вищої та середньої школи. 2014. Вип. 41. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/PVSSh_2014_41_8.pdf

3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novuj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>.

4. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів: Методичний посібник для вчителів початкової школи / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко, О.А. Біда та ін. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 304 с.

5. Компетентності для культури демократії / Укладач О. Овчарук. Київ: Європейський центр імені Вергеланда, 2018. 35 с.

6. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://nus.org.ua/>

7. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/.../2018/.../1-kontsepsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-1701201>.

8. Стеблюк С. В., Староста В. І. Інтерактивне навчання у процесі підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей: навчальний посібник/ Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. 156 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23208/1/2017_Steblyuk%20S_%20Starosta%20V_%20156%20s..pdf/

9. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / Укладач Н.М. Степанова. Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. 44 с.

10. Щербак І.В. Підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання молодших школярів: сучасні підходи до проблеми. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/14_6.pdf/

11. Щербак І.В. Підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи. Автореф. дис.... к.п.н. Черкаси. 2010. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2010/10civups.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1

12. Юрченко О.Ю. Суть поняття «громадянська компетентність» у фахових джерелах // Збірник статей У Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (20-21 жовтня 2018р). Івано-Франківськ, 2018. С. 213-215.

13. Юрченко О.Ю. Суть і структура громадянської компетентності учня нової української школи // Освіта і наука – 2020. Зб. наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. С. 493.

Ірина КРУШЕНІВСЬКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Мар'яна ГОРДІЙЧУК**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНОЇ ВИРАЗНОСТІ В МАЛЮНКАХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасне суспільство відчуває потребу в креативних особистостях, які нестандартно мислять, виявляють творчу ініціативу, чутливі до проблем, знаходять оригінальні способи їх вирішення. Вони володіють більш високим рівнем адаптації й соціалізації та відповідають вимогам сучасного світу, що постійно змінюється й оновлюється. Талант і творча обдарованість стають запорукою економічного процвітання й засобом національного престижу.

Виховання творчої особистості починається з дошкільного віку. У змісті цієї проблеми повинно бути покладено диференційований, тобто особистісно-орієнтований підхід до кожної дитини, що забезпечує високий рівень розвитку її творчого потенціалу. Адже кожна дитина індивідуальна. В кожній дитині є свої певні нахили, здібності, інтереси. І підхід до кожної дитини повинен бути різний [3, с.45].

Великий потенціал для творчого розвитку дітей надають заняття з малювання. Творча форма активності, пов'язана із прагненням до креативної діяльності, прояву фантазії, вигадки та уяви. Саме наочний і конкретний процес самостійного створення впливає на психіку і розум дитини, її інтелект і відчуття.

Особистісно-орієнтована модель освіти спрямовує будь-яку діяльність на комплексний розвиток дитини. Оскільки образотворча діяльність має неоціненне значення для різнобічного розвитку особистості дитини, ми вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на характеристиці змістової лінії «Художньо-естетичний розвиток» і проаналізувати, як програма розкриває вікові можливості дитини в образотворчій діяльності [1, с.38].

Особистісно-діяльнісний, ціннісний підхід у технології образотворчої діяльності дітей дошкільного віку виражається через тезу: «Образотворчість як специфічний вид діяльності має допомогти дитині увійти в соціум та бути успішною в ньому». Він ґрунтується на таких провідних положеннях:

– діяльність організується як поліхудожня на основі взаємодії та синтезу мистецтва для забезпечення ціннісного світосприйняття і самовираження;

- діяльність є засобом розвитку всіх сфер особистості дитини;
- діяльність розглядається в сукупності всіх її структурних компонентів: мотиваційних, операційних, творчих і контрольних-оцінювальних;
- дитина є суб'єктом діяльності, автором і власником її продукту;
- розвиток образотворчої діяльності зумовлений ознайомленням дітей із кращими зразками національного і світового образотворчого мистецтва, творчістю митців;
- педагог є організатором і супроводжувачем діяльності дитини в ній, виступає як співучасник творчого процесу, надихає дітей на творчість, створює проблемно-пошукові ситуації вибору, навчає дітей робити свій вибір та відповідати за нього;
- індивідуальний підхід в образотворчості полягає у визнанні за дитиною права на вибір способу пізнання світу, зображення його таким, який вона його бачить і відчуває, у врахуванні індивідуальних особливостей характеру, темпераменту, психічних процесів, здібностей [4].

Таким чином, поліфункціональність образотворчої діяльності відкриває можливості для комплексного розвитку особистості дитини, оскільки актуалізує усі її сфери й інтелектуальну, емоційно-чутливу, мотиваційну, соціально-комунікативну, поведінкову, діяльну та інші [1, с. 91].

За одиницю структурування матеріалів Програми взято вік як інтегровану характеристику специфічних для кожного етапу стосунків дитини з дорослими, ієрархії видів діяльності, новоутворень свідомості та особистості. На думку провідних фахівців, паспортний вік не є надійним критерієм визначення реального рівня, якого досягла в своєму розвитку дитина: діти однієї й тієї самої вікової категорії можуть істотно різнитися в цьому між собою. Вік орієнтує педагогів не стільки на хронологічні рубежі, скільки на перехід дошкільника від зовнішньої регуляції його поведінки дорослим до самореалізації, тому в Програмі найбільшими блоками є вікові етапи розвитку – раннє та дошкільне дитинство. У середині кожного виділено періоди: в ранньому віці – стадію немовля (від народження до одного року) та стадію раннього віку (від року до трьох). У дошкільному віці – стадію молодшого (3-5 років) та старшого дошкільного віку (5-6/7 років) [3, с.106].

Залучення дітей до діяльності з образотворчого мистецтва починається з раннього дитинства і продовжується в молодшому і старшому дошкільному віці. Для образотворчої діяльності така періодизація є обґрунтованою, тому що до 5 років дитину цікавить власне процес діяльності, а з п'яти років у дитини змінюється ставлення до цієї діяльності – її починає цікавити завдання з образотворчої діяльності для молодшого дошкільного віку

передбачають навчальні завдання з декоративного, предметного, сюжетного малювання, аплікації, ліплення, конструювання. Відзначаючи необхідністю розвитку практичної умілості, вправності дошкільняти в образотворчій діяльності, автори надають великого значення організації пошукової діяльності дитини під час сприймання запропонованого дорослим матеріалу, самостійності у застосуванні набутих умінь у власній діяльності дитини. Четвертий і п'ятий рік життя – це період ознайомлення дошкільників технічними вміннями і навичками в різних видах образотворчої діяльності. В малюванні – засвоєння правил малювання олівцем і пензлем, техніки малювання фарбами і кольоровими олівцями, основних прийомів зображення предметів, елементарних прийомів композиції. В ліпленні – у засвоєнні основних прийомів і конструктивного способу ліплення. В аплікації – засвоєння прийомів викладання, намазування і наклеювання готових, вирізаних форм, основним прийомів обривання і вирізування, складання предметних, сюжетних і декоративних композицій з паперу [2].

У той же час в змісті програми з образотворчої діяльності молодшого дошкільного віку зустрічаються деякі положення, з якими ми не можемо погодитися. Це зокрема: «У процесі роботи з пластичним матеріалом дитина охоче оволодіває різними способами ліплення.» Крім конструктивного способу ліплення молодші дошкільники більше ніяким способом ліплення оволодіти не можуть. Пластичний і комбінований способи ліплення доступні лише старшим дошкільникам. І тут же: «Дитина виконує різноманітні композиції (фризові, лінійні, центральні) з розміщенням об'єктів у перспективі, використовуючи яскраві емоційні характеристики кольору». Перспективне розміщення об'єктів в малюнку ніяк не може бути засвоєне молодшими дошкільниками. Ми вважаємо не коректним сформульоване завдання для молодшого дошкільного віку: «Формувати стійкіший інтерес до малювання, витинання, конструювання, ліплення, аплікації, моделювання». Молодших дошкільників можна зацікавлювати процесом малювання, ліплення, але формувати відносно стійкий інтерес до образотворчої діяльності можна лише в старшому дошкільному віці. У розділі «Організація життєдіяльності» є така фраза: «Сюжетне малювання допомагає дитині навчитися малювати з натури, за уявою, з пам'яті ...» Такий вид малювання, як малювання з натури може бути доступним лише старшим дошкільникам, а то й, як експериментально доказано, дітям 7-го року життя. Є неточності в програмі з декоративного малювання щодо черговості форм, на яких складаються візерунки [3, с.43].

Процес навчання має давати можливість для пошуків і відкриттів. Тому заклад дошкільної освіти має створити належні умови для

повноцінного й своєчасного розвитку ініціативної творчої особистості. Це вимагає від педагогів нових підходів щодо організації освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. 2-ге вид., випр. Київ: Світич, 2008. 430 с.
2. Про впровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»: (наказ МОН України від 29.01.2009 р. №41) // Дошкільне виховання. 2009. №2. С. 6.
3. Веселка здоров'я. Книга для читання дітям дошкільного віку. Хрестоматія / Уклад. Л.В. Лохвицька, Т.К. Андрющенко. Черкаси : Відлуння-плюс, 2005. 300 с.
4. Лохвицька Л.В., Андрющенко Т.К. Про здоров'я треба знати, про здоров'я треба дбати // Дошкільне виховання. 2003. № 2. С. 24–27.

Наталія КУЛЬЧИЦЬКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія БАХМАТ,**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Екологічне виховання можна визначити як процес і результат цілеспрямованого впливу на розвиток особистості (її якостей, відносин, поглядів, переконань, способів поведінки) з метою здійснення її раціональної взаємодії з навколишнім середовищем. Екологічне виховання як складова частина морального виховання переслідує одну з важливих цілей – виховання в учнів морального ставлення до природи, потреби зберігати і примножувати природні багатства.

Початкова школа – важливий етап у формуванні науково-пізнавальних, емоційно-моральних, практично-діяльнісних відносин дитини до навколишнього середовища і свого здоров'я на основі єдності емоційного і осмисленого пізнання природного і соціального оточення людини. Тому початковий етап шкільного навчання – це дуже важливий період для екологічного виховання дітей. У цей час стихійні знання про культуру

взаємин людини з природою і коригуються, і поглиблюються, і систематизуються, і узагальнюються [7, с. 66].

Молодший шкільний вік – це найбільш сприятливий період не тільки для емоційного впливу дитини з природою, а й для формування елементарної екологічної культури.

Молодший шкільний вік – період розвитку дитини, який відповідає етапу навчання в початковій школі. Межі віку цього періоду відрізняються в різних країнах і в різних історичних обставин. Вони можуть бути умовно визначені в проміжку від 6-7 до 10-11 років, їх уточнення залежить від офіційно прийнятих термінів початкового навчання [4, с. 74].

Молодший шкільний вік – особливий етап розвитку дитини. Розвиток психічних функцій і особистості в цілому відбувається в рамках провідної на даному етапі діяльності (навчальної – згідно періодизації Д. Ельконіна), що змінює в цій якості ігрову діяльність, яка виступала як ведуча в дошкільному віці. Залучення дитини до навчальної діяльності означає початок змін всіх психічних процесів і функцій [10, с. 48].

Чутливість і емоційність дітей молодшого шкільного віку створюють умови для виникнення інтересу до самого себе, до людей, до свого здоров'я, до стану соціального і природного середовища, що є обов'язковою умовою екологічного виховання на цьому віковому етапі.

У дітей молодшого шкільного віку ставлення до природи перш за все виражається в пізнавальній сфері. Цьому сприяють два моменти. По-перше, значимість в їхньому житті навчальної діяльності: велика частина учнів перших, та й других класів ще захоплені самим процесом пізнання, що задає певний спосіб поведінки – їм цікаво дізнатися взагалі щось нове. По-друге, отримане вміння читати: у молодших школярів з'являється можливість самостійно отримувати відповіді на свої «чому» [8, с. 56].

У період молодшого шкільного віку йде подальше фізичний і психофізіологічний розвиток дитини, що надає можливість систематичного навчання в школі. В першу чергу, поліпшується робота головного мозку і нервової системи.

Фізіологи стверджують, що до 7 років коравеликих півкуль є вже в значній мірі зрілою. Тим не менш недосконалість регулюючої функції кори проявляється в характерних для дітей цього віку особливості поведінки, організації діяльності та емоційної сфери: діти молодшого шкільного віку легко відволікаються, не можуть довго зосереджуватися на одному, збудливі, емоційні.

У цьому віці відзначається нерівномірність психофізіологічного розвитку у різних дітей. Залишаються і відмінності в темпах розвитку хлопчиків і дівчаток: дівчатка, як і раніше випереджають хлопчиків.

Перший рік навчання в початковій школі – особливо важливий і важкий період в житті дитини. Вступ дитини в школу призводить до емоційно-стресових ситуацій: змінюється звичайний стереотип поведінки, збільшується психоемоційне навантаження.

З перших днів школа ставить перед дитиною ряд завдань, не пов'язаних з його попереднім досвідом, але вимагають граничного залучення розумових і фізичних сил. На дитину впливає поєднання нових обставин: класний колектив, особистість педагога, новий режим, незвично тривалий обмеження активності рухів і, звичайно, поява нових, не завжди приємних обов'язків.

Головною в молодшому шкільному віці стає навчальна діяльність. Вона встановлює важливі зміни, що протікають у розвитку психіки дітей в даному віковому періоді. В межах навчальної діяльності відбуваються психологічні новоутворення, що визначають найбільш важливі досягнення в розвитку молодших школярів і є основою, забезпечує розвиток на наступному віковому етапі.

А. Виготський відзначає інтенсивний розвиток інтелекту в молодшому шкільному віці. Розвиток мислення також призводить до якісного перетворення сприйняття і пам'яті, перетворенню їх в регульовані, довільні процеси [1].

Діти 7-8 років зазвичай мислять певними категоріями. Після переходять до етапу формальних дій, який пов'язаний з певним рівнем розвитку, вмінню до узагальнювати і абстрагуватися. Якщо Учні 1 – 2 виділяють в першу чергу зовнішні ознаки, що визначають дію об'єкта (що він робить) або його призначення (для чого він), то до 3-4 класу діти вже починають ґрунтуватися на знання, уявлення, що склалися в процесі навчання.

Молодший школяр у своєму розвитку йде від аналізу окремого предмета, явища до аналізу зв'язків і відносин між предметами і явищами.

Особливостями молодшого шкільного віку є: підпорядкування авторитету, підвищена сприйнятливність, вразливість, наївно-ігрове ставлення до багато чого з того, з чим вони стикаються. У молодших школярів кожна з позначених особливостей виступає, ключовим чином, своєю позитивною стороною, і це характерне своєрідність даного віку.

Зазвичай, діти молодшого шкільного віку виконують те що вимагає учитель беззастережно, не вступають з ним в дискусії, що, наприклад, властиво для підлітків. Вони довірливо приймають оцінки і настанови педагога, копіюють його в манері міркувати, інтонаціях. Якщо на уроці дано завдання, то діти копітко виконують його, не замислюючись над призначенням своєї роботи. Подібні психологічні риси, як довірливність, старанність, є передумовою для успішного навчання і виховання.

Притому абсолютне підпорядкування авторитету вчителя, бездумне виконання його вказівок мають всі шанси в майбутньому негативно відбитися на процесі навчання і виховання.

Дуже сильна спрямованість дитини молодшого шкільного віку на зовнішній світ. Факти, події, деталі, виробляють на нього велике враження. При найменшій можливості діти підходять ближче до того, що їх зацікавило, намагаються взяти незнайомий предмет в руки, концентрують увагу на деталях [9, с. 226].

У дітей молодшого шкільного віку сильна потреба в русі. Вони не можуть довго сидіти на уроці нерухомо. Найбільш яскраво така рухливість виражається на перервах. Саме тому необхідно давати дітям можливість більше рухатися. Згодом у дітей виникає і потреба в самооцінці: вони починають керуватися в своїй поведінці не тільки оцінкою дорослих, але і власної.

Певний рівень розвитку самосвідомості в дошкільному віці – одна з ознак того, що дитина готова до навчання в школі. Дитина цього віку усвідомлює себе не ізольованим, а знаходяться в системі людських взаємин, тобто у нього виникає переживання себе як істоти соціальної. Даний етап формування самосвідомості безпосередньо пов'язаний з появою особливого особистісного новоутворення – внутрішньої позиції школяра.

Прагнення до позиції школяра характеризує особистість дитини в цілому, встановлюючи його поведінку, діяльність і систему відносин до дійсності і до самого себе.

Формування екологічної свідомості, яке визначає ставлення особистості до навколишнього середовища, необхідно розглядати як складний комплексний процес, що залежить від низки чинників. Зокрема, від свідомого сприйняття навколишнього середовища, усвідомлення необхідності дбайливого ставлення до природи, збалансованого використання її багатств. Становлення у учнів початкових класів екологічної свідомості визначається змістом і характером (ступенем складності) знань про природу. Це повинні бути знання екологічного змісту, що відображають основні взаємозв'язки природних явищ [11, с. 197].

Молодший шкільний вік – самоцінний етап у розвитку екологічної культури особистості. У цей період відбувається якісний стрибок, в значній мірі визначає процес розвитку екологічної культури особистості в подальшому, що виражається у формуванні у дитини усвідомленого ставлення до навколишнього світу.

Він починає виділяти себе з навколишнього середовища, долає в своєму світовідчутті відстань від «Я – природа» до «Я і природа», у нього розвивається емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу.

Інтенсивність накопичення особистого досвіду по взаємодії з навколишнім світом призводить до формування у дитини міцної наочної картини навколишнього світу, що визначає процес розвитку екологічної культури особистості в подальшому.

Завершується процес формування основ морально-екологічної позиції особистості до характерних проявів її у взаємодії дитини з навколишнім світом (природного і соціального середовища, людьми, самим з собою). В процесі екологічного виховання молодшого школяра можна умовно виділити етапи, що збігаються з переходом дитини з класу в клас.

В якості основних критеріїв зростання слід, на наш погляд, назвати набутий дитиною досвід взаємодії з навколишнім світом (забезпечує необхідну базу в розвитку екологічної культури особистості) і наступні прояви морально-екологічної позиції особистості:

- засвоєння норм і правил екологічно обґрунтованого взаємодії з навколишнім світом, трансформація значної їх частини в звички дитини;

- наявність потреби в придбанні екологічних знань, орієнтація на практичне застосування їх; потреба в спілкуванні з представниками тваринного і рослинного світу, співпереживання їм, прояв доброти, чуйності, милосердя до людей, природи;

- дбайливе ставлення до всього навколишнього;

- прояв естетичних почуттів, вміння і потреби бачити і розуміти прекрасне, потреби самовираження у творчій діяльності;

- прояв ініціативи у вирішенні екологічних проблем найближчого оточення [6, с. 195].

М. Данилов стверджує, що «... вікові особливості пам'яті в молодшому шкільному віці розвиваються під впливом навчання. Збільшується роль і значення словесно-логічного, смислового запам'ятовування і розвивається можливість свідомо управляти своєю пам'яттю і регулювати її прояви. У зв'язку з віковим відносним перевагою діяльності першої сигнальної системи у молодших школярів найбільш розвинена наочно-образна пам'ять, ніж словесна. Діти краще, швидше запам'ятовують і краще зберігають в пам'яті конкретні відомості, події, особи, предмети, факти, ніж визначення, описи, пояснення. Молодші школярі схильні до механічного запам'ятовування без усвідомлення смислових зв'язків всередині запам'ятовується матеріалу» [5, с. 118].

«... Основна спрямованість розвитку уяви в молодшому шкільному віці – це вдосконалення відтвореної уяви. Воно пов'язане з поданням раніше сприйнятого або створенням образів відповідно до даного опису, схемою, малюнком і т. д. Відтворювана уява вдосконалюється за рахунок все більш правильного і повного відображення дійсності. Творча уява як створення

нових образів, пов'язане зі зміною, переробкою вражень минулого досвіду, з'єднанням їх в нові поєднання, комбінації, також розвивається» [4, с. 82].

У процесі навчання відбувається поступовий перехід від пізнання зовнішньої сторони явищ до пізнання їх сутності. Мислення починає відображати важливі якості і ознаки предметів і явищ, що дає ймовірність робити перші Узагальнення, перші висновки, проводити перші аналогії, будувати елементарні умовиводи. На цій основі у дітей поступово починають формуватися прості наукові поняття.

«... Діяльність смислового аналізу початку молодшого шкільного віку ще дуже елементарна, знаходиться по здебільшого на стадії наочно-дієвого аналізу, що ґрунтується на безпосередньому сприйнятті предметів» [2, с. 56].

Молодший шкільний вік – вік цілком відчутного формування особистості. Для цього віку властиві нові взаємини здоровими і однолітками, залучення в цілу систему колективів, включення в новий для нього вид діяльності-вчення, яке пред'являє ряд серйозних вимог до учня. Все це визначальним чином відбивається на формуванні та закріпленні нової системи відносин до людей, колективу, до навчання і пов'язаних з ними обов'язків, формує характер, волю, розширює коло інтересів, розвиває можливості.

«... У молодшому шкільному віці формується основа моральної поведінки, відбувається оволодіння моральними нормами і правилами поведінки, починає формуватися громадська спрямованість особистості. Характер молодших школярів відрізняється деякими особливостями. В першу чергу, вони імпульсивні – схильні негайно діяти під впливом безпосередніх імпульсів, спонукань, необдумано і не зваживши всіх обставин, по випадкових приводів. Причина – потреба в активній зовнішній розрядці при вікової слабкості вольового коригування поведінки [3, с. 168].

Особливістю даного віку також вважається і загальна недостатність волі: молодший школяр ще не має великий досвід наполегливої боротьби за поставлену мету, подолання проблем і перешкод. Він може втратити бажання діяти при невдачі, втратити віру в свої сили і можливості. Найчастіше можна спостерігати примхливість, впертість. Звичайний причина їх – упущення в сімейному вихованні. Дитина звикла до того, що всі його бажання і запити виконувалися, він ні в чому не бачив відмови.

Примхливість і впертість-особлива форма заперечення дитини проти тих строгих вимог, що пред'являються школою, проти необхідності жертвувати тим, що хочеться, в ім'я того, що треба.

Задлятого щоб сформувати екологічне знання та екологічну вихованість у молодших школярів, необхідно займатися екологічним

виховання. Воно дозволить дитині виробити екологічно правильну поведінку.

Чутливість і емоційність дітей молодшого шкільного віку створюють умови для виникнення інтересу до самого себе, до людей, до свого здоров'я, до стану соціального та природного середовища, що є обов'язковою умовою екологічного виховання на цьому віковому етапі.

Діти молодшого шкільного віку висловлюють великий пізнавальний інтерес до світу природи, і він може послужити початком в екологічному вихованні на уроках навколишнього світу.

У дітей молодшого шкільного віку ставлення до природи перш всього виражається в пізнавальній сфері. Цьому сприяють два моменти. По-перше, значимість в їхньому житті навчальної діяльності: велика частина учнів перших, та й других класів ще захоплені самим процесом пізнання, що задає певний спосіб поведінки – їм цікаво дізнатися взагалі щось нове. По-друге, отримане вміння читати: у молодших школярів з'являється можливість самостійно отримувати відповіді на свої «чому».

Таким чином, молодший шкільний вік – це період життя дитини від 7 до 11 років, він є найбільш відповідальним етапом шкільного дитинства. У молодшому шкільному віці відбуваються основні психологічні новоутворення, які свідчать про перехід дитини до наступного вікового періоду, що завершує дитинство – це невимушеність і розуміння всіх психічних процесів, їх інтелектуалізація і внутрішнє опосередкування, яке відбувається завдяки оволодінню системою наукових понять, а також розуміння своїх особистих змін в результаті розвитку навчальної діяльності. Саме в цьому віці формуються інтерес до природи, дбайливе ставлення до всього живого, почуття відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Ю. В. Психологія розвитку : навч. Посібник. Харків : ФОП Панов А. М., 2015. 336 с.

2. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

3. Костильов Ф. В. Вчити по-новому. Чи потрібні оцінки -бали. Книга для вчителя. Київ, 2005. 104 с.

4. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2017. 128 с.

5. Кузнецов М.А., Заїка Є.В., Ходикіна Ю.Ю. Психологія моторної пам'яті: прикладні аспекти. Монографія. Харків : Діса Плюс, 2019. 446 с.

6. Марчій-Дмитраш Т. М. Шляхи реалізації принципу наступності в екологічному вихованні дітей в сучасних закладах дошкільної освіти і початкових школах // Освітній простір України. 2018. №12, С. 191-197.

7. Москаленко В.В. Соціалізація особистості: монографія. Київ : Фенікс, 2013. 540 с.

8. Падалка Р. Г. Психологічні особливості розвитку екологічної свідомості молодшого школяра : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 234 с.

9. 39 Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

10. Токарева Н.М., Шамне А. В. Основи вікової психології : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 283 с.

11. Хилько М. І. Екологічна безпека України : Навчальний посібник Київ, 2017. 267 с.

Мирослава КУЦА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**

кандидат філологічних наук доцент, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ДИДАКТИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Формування комунікативно-мовленнєвих умінь – одна з основних проблем сучасної методики навчання мови, оскільки відсутність належної кореляції між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями позначається на кількісних і якісних характеристиках мовлення, породжує різного типу мовленнєві помилки й недоліки. З метою запобігання їм, окрім опанування теорії мови, школярів необхідно вчити орієнтуватися в конкретній мовленнєвій ситуації, відповідно до цього добирати зміст та мовні засоби для вираження думки, володіти правилами мовленнєвої поведінки в різних умовах спілкування.

Питанням розвитку мовлення школярів приділило уваги багато мовознавців, психологів і методистів (О. Леонтьєв, В. Мухіна, Г. Ушакова, В. Бадер, Л. Варзацька, М. Львов і ін.). Науковці розглядають розвиток мовлення з педагогічної точки зору, їх цікавлять труднощі, що виникають під час оволодіння мовленням учнями, педагогічні умови і засоби впливу на

процес формування педагогічних навичок школярів. Спираючись на відомості методичної науки, а також психолінгвістики, методисти розробляють питання про те, чому і як треба вчити дітей, щоб вони могли повноцінно спілкуватися.

Проблема розвитку мовлення молодших школярів, формування й удосконалення комунікативно-мовленневих умінь – одне з основних завдань учителя початкових класів.

Комунікативна компетентність школярів молодшого шкільного віку – це інтегральна якість особистості, що передбачає єдність набуття досвіду через здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, оволодіння певними знаннями, уміннями й навичками, формування мотиваційно-ціннісної основи спілкування. Відповідно до різних підходів до визначення структури цієї компетентності було виділено три її компоненти: мотиваційний, когнітивний та діяльнісний, що тісно взаємопов'язані та визначають рівень сформованості комунікативної компетентності.

Комунікативна компетентність формується засобами змісту освіти, рівень сформованості комунікативних умінь та навичок учнів безпосередньо пов'язаний зі здатністю молодших школярів використовувати набуті знання, що зумовлює особливо важливу роль дидактичних засобів.

Засоби навчання – це різноманітні матеріали і знаряддя навчального процесу, завдяки яким більш успішно і за короткий час досягається визначена ціль навчання.

З. Харківський та Р. Чуракова поділяють засоби навчання:

- на матеріальні (підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали, різноманітні засоби візуальної і звукової наочності та ін.);
- на інтелектуальні (засоби мови, що оформлюються у внутрішньому мовленні людини, наукові поняття, засоби пізнання, методи і прийоми навчання тощо).

Обґрунтовуючи свій вибір, учені акцентують увагу на тому, що в процесі передання інформації вчитель використовує мову. Усі свої дії вони здійснюють інтелектуальними засобами за допомогою матеріальних, які і відіграють велику роль у забезпеченні ефективності навчального процесу [1, с. 23–24].

Деякі науковці зробили спробу класифікувати різновиди наочності як один із основних складових засобів навчання початкової ланки освіти. Так, О. Савченко згрупувала наочність відповідно до функцій:

- 1) на предмети та явища навколишньої дійсності;
- 2) на дії вчителя та учнів, що демонструються;
- 3) зображення реальних предметів (предметні малюнки, картини, образні моделі з паперу, картону);
- 4) на символічні зображення (карти, таблиці, схеми);

5) сприйняття інформації учнями (аудіовізуальні).

Відповідно до ознак засоби унаочнення поділені автором на природні, малюнкові, об'ємні, звукові та символічно-графічні [2].

У науково-педагогічній літературі немає єдиного тлумачення поняття дидактичного засобу. Так, І. Подласий дає таке визначення: „Дидактичні засоби навчання – це матеріальний або ідеальний об'єкт, який „вміщений” між учителем та учнем і використаний для засвоєння досвіду пізнавальної та практичної діяльності” [3]. Розкриваючи зміст матеріальних об'єктів, автор зазначає, що до них належить також середовище навчання (приміщення, меблі, режим харчування і подібне). Ідеальні засоби навчання трактують як „раніш засвоєні знання та вміння, які використовують учителі та учні для засвоєння нових знань”. І. Харламов визначає поняття дидактичних засобів через їх роль у навчальному процесі – як об'єкти, що „можуть замінити або збагачувати певні види діяльності вчителів та учнів, інтенсифікуючи таким чином вплив процесу навчання на індивідуальність останніх” [4].

У педагогічній літературі є низка різноманітних класифікацій дидактичних засобів. Найчастіше використовують таку класифікацію:

– візуальні (зорові), до яких належать природні предмети, машини, пристрої, препарати, моделі рухомі і нерухомі, кольорові і чорно-білі, схеми, символи (слова, літери і цифри);

– аудіальні (слухові), до них належать магнітофонні стрічки разом з пристроями, радіоапаратура, музичні інструменти тощо;

– аудіовізуальні (зорово-слухові) – телевізійні апарати, кінопроектори;

– ті, які частково автоматизують процес навчання – програмовані підручники, дидактичні машини, лабораторії для вивчення мови, так звані автоматизовані класи тощо.

Зокрема, в сучасній школі широко використовуються такі засоби навчання:

1. Об'єкти навколишнього середовища взяті в натуральному вигляді або препаровані для навчальних завдань (живі і засушені рослини, тварини і їх опудала, зразки гірських порід, фунту, мінералів, машини і їх частини, археологічні знахідки тощо).

2. Діючі моделі (машин, механізмів, апаратів, споруд та ін.).

3. Макети і муляжі (рослин і їх плодів, технічних установок і споруд, організмів і окремих органів та ін.).

4. Прилади і засоби для демонстраційних експериментів.

5. Графічні засоби (картини, малюнки, географічні карти, схеми).

6. Технічні засоби навчання (діапозитиви, діафільми, навчальні кінофільми, радіо- і телепередачі, звуко- і відеозаписи та ін.).

7. Підручники і навчальні посібники.

8. Прилади для контролю знань і умінь учнів.

9. Комп'ютери [2].

Дидактичні засоби, як і методи, організаційні форми, є частиною педагогічної системи. Вони виконують такі основні функції: інформаційну, засвоєння нового матеріалу, контрольну. Вибір засобів навчання залежить від дидактичної концепції, мети, змісту, методів, форм і умов навчального процесу.

У педагогіці немає загальноприйнятої класифікації дидактичних засобів. Ми послуговуємося класифікацією польського дидакта В. Оконя, у якій засоби навчання розташовані відповідно до наростання можливості замінювати дії учителя й автоматизувати дії учня.

Прості засоби.

1. Словесні: підручники, навчальні посібники і под.
2. Візуальні засоби: реальні предмети, моделі, картини і под.

Складні засоби.

1. Механічні візуальні пристрої: діаскоп, мікроскоп, кодоскоп та інші.
2. Аудіальні засоби: програвач, магнітофон, радіо.
3. Аудіовізуальні: звуковий фільм, телебачення, відео.
4. Засоби, які автоматизують процес навчання: лінгвістичні кабінети, комп'ютери, інформаційні системи, телекомунікаційні мережі [1].

До дидактичних засобів навчання української мови в початковій школі належать слово вчителя, навчально-методичний комплекс та різноманітні технічні засоби.

Як зазначено у Державному стандарті початкової освіти, „мета і завдання цього навчального предмета (української мови) у початковій школі полягає не лише в опануванні грамоти (початкових умінь читати і писати), а й у мовленнєвому розвитку молодших школярів – умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. Розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу навчання рідної мови в загальноосвітній школі, зокрема в її початковій ланці” [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваль В. Комунікативна компетенція як одне з ключових понять лінгводидактики // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 5.
2. Коберник Г. Інтерактивні технології навчання – ефективний засіб формування основ життєвої компетентності молодшого школяра на уроці // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2008. № 24. С. 48–55.
3. Мартіна О. В. Граматична правильність як основа формування мовної особистості молодших школярів // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія : Філологічна. 2016. Вип. 13. С. 308–313.
4. Мартіна О. В. Формування культури мовлення молодших школярів на уроках рідної мови // Збірник наукових праць. 2011. № 7. С. 161–166.

Ліна КУЧИНСЬКА,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Оволодіння орфографією – важливий елемент загальноосвітньої підготовки учнів. Підвищення рівня їхнього мовленнєвого розвитку повинно супроводжуватися удосконаленням орфографічної грамотності. Сформованість в учнів орфографічних навичок має позитивний вплив на їхній загальний мовленнєвий розвиток [1, с. 74].

Навчання орфографії завжди було в центрі уваги педагогів, методистів і психологів. У їхніх працях простежуємо два напрями: граматичний (Ф. Буслаєв, К. Ушинський, Д. Богоявленський, О. Гвоздєв, Г. Приступа, М. Разумовська та ін.) і антиграматичний (П. Афанасьєв, В. Флеров, В. Шереметєвський та ін.), представники яких по-різному розглядали механізми формування орфографічної грамотності. Перші вважали, що становлення грамотного письма відбувається завдяки мисленню, отже, методика повинна будуватися на вивченні й усвідомленні граматичних правил і способів виконання дій із ними. На думку інших, психологічними механізмами грамотності є різні аналізатори, робота яких забезпечує запис і збереження в пам'яті орфографічно правильного образу слова [1, с. 75].

Орфографічна грамотність – складник загальної мовної культури, який формують унаслідок вивчення теорії, свідомого засвоєння правописних правил і виконання системи тренувальних вправ, що забезпечують вироблення необхідних умінь і навичок [1, с. 85].

Основою орфографічної грамотності є вміння співвідносити фонетичний і графічний образи слова, позначати звуки, слова відповідними буквами без їх пропусків, замінь, вставлянь і переставлянь. Учні початкових класів мають оволодіти цими вміннями і безпомилково писати слова за фонетичним принципом [1, с. 85].

Важливою частиною роботи з орфографії в початкових класах є засвоєння списку слів, вимову і написання яких школярі мають запам'ятати. Робота над правописом охоплює також засвоєння правил використання зазначених у програмах пунктуаційних знаків [1, с. 86].

Як відзначають лінгводидакти (Л. Виготський, Л. Божович), для формування в учнів свідомої орфографічної грамотності необхідно

розв'язати низку завдань: забезпечити засвоєння молодшими школярами основних орфографічних понять і правил; розвинути в учнів орфографічну пильність (здатність розпізнавати орфограми як у написаних, так і у сприйнятих на слух словах); на основі теоретичних знань виробити практичні правописні вміння й навички; домогтися запам'ятовування написання слів з орфограмами, які не перевіряються (словникові слова); виховати в учнів потребу звертатися за потреби до орфографічного словника, озброїти їх вміннями користуватися словником; виробити навички роботи з довідковою мовознавчою літературою; сформувати в школярів навички самоконтролю й виправлення допущених під час письма орфографічних помилок [4, с. 64].

Важливе значення у формуванні орфографічних умінь мають практичні вправи. Мета етапу вправ – застосування одержаних знань у практичній діяльності, кінцевий результат – формування орфографічної навички.

У методиці навчання орфографії виділяють такі види вправ: 1) списування; 2) диктант; 3) переказ [4, с. 65].

Списування – це один із найпоширеніших видів орфографічних вправ. Вправи на списування застосовують ще у букварний період. Метою списування є: збагачення активного словника учнів; вироблення уміння використовувати свідомо засвоєну лексику у зв'язному усному та писемному мовленні, а також удосконалення в школярів орфографічних навичок. Основними вимогами, які ставляться до списування, є грамотність, каліграфічна правильність і швидкість.

Учнів варто привчати списувати за такою методикою:

1. Прочитай уважно матеріал, який потрібно списати.
2. Чи всі слова зрозумілі? Якщо ні – спитай у вчителя (батьків).
3. Промов кожне слово, а потім продиктуй його сам собі по складах.
4. Виконай необхідне завдання, списавши речення (слова, текст).

У практиці навчання розрізняють такі види списування, як списування з підкресленням букв, написання яких пояснюється вивченими правилами правопису; вибіркоче списування; списування зі зміною форм слова; списування з фонетико- чи граматико-орфографічними завданнями; списування з дописуванням пропущених букв; списування з різного роду логічними завданнями [4, с. 66].

Наприклад, списування зі зміною форм слова, що використовують у 4 класі під час вивчення теми «Відмінювання прикметників» (за підручником М. Захарійчук «Українська мова та читання») [7, с. 76].

Завдання: спиши, постав словосполучення, що в дужках у потрібній формі.

Барвінковий цвіт квітне (яскравий радість). Над (рідний край) лине пісня. (Рання роса) вмиваються квіти. За (березовий гай) в'ється маленька

річечка. Під (осінній вітер) плаче бузина.

Окреслені види списування є досить ефективними формами роботи, оскільки в них беруть участь майже всі аналізатори: мовно-рухові (кінестетичні), зорові, руко-рухові. При цьому відповідно до поставлених завдань здійснюються різного роду розумові операції: аналізу і синтезу, порівняння, відбору, класифікації [4, с. 69].

Диктант – активна форма тренувальних вправ, яка вимагає уваги, зосередженості, активної розумової діяльності; сприяє виробленню міцних орфографічних навичок [4, с. 70].

У методиці й практиці навчання є різні диктантів, кількість яких поступово збільшується. Так, В. Горбачук класифікує диктанти, враховуючи такі три критерії: мета проведення, характер запису диктованого тексту, час пояснення правопису орфограм у тексті, тому автор визначає 4 аспекти класифікації, які можна взяти за основу під час роботи: 1) за призначенням: навчальні диктанти, навчально-перевірні, перевірні (контрольні); 2) за часом запобігання помилок і закріплення граматичного та правописного матеріалу: попереджувальні, пояснювальні; 3) за характером відтворення на письмі: без зміни тексту (диктанти-завдання, диктанти-переклади), зі зміною тексту (вибіркові, словникові, творчі, вільні); 4) за сприйманням тексту: зорово-слухові, слухово-зорові, слухові, зорові (диктант з пам'яті) [4, с. 70].

Наприклад, творчий диктант. Матеріалами для цього виду роботи є слова з орфограмами, малюнками, словосполученнями, а також реченнями, які є опорними. Саме творчі диктанти дають змогу поєднати вивчення правопису з розвитком усного і писемного мовлення.

Завдання: закінчи речення потрібними за змістом словами. Підкресли слова з апострофом. Поясни вживання апострофу.

В'яз дерево – а в'юн - ... . В'язь риба – а м'ята - ... . Солов'ї щебечуть, а горобці - ... . Пір'їна легка, а камінь ... [6, с. 35]

Ще одним видом орфографічних вправ, що широко використовують, є перекази. Переказ – це вид роботи з розвитку зв'язного мовлення, який передбачає передачу в усній чи письмовій формі прочитаного або прослуханого тексту, виробляє навички самостійного викладу думок в усній і письмовій формі. У процесі проведення переказів актуалізують і збагачують лексику учнів, розвивають уміння правильно вживати слова, а також користуватися засобами виразності мови. Праця над переказами допомагає свідомо зміцнювати орфографічні й пунктуаційні навички, молодших школярів [5, с. 54].

Окрім традиційних методів, у практиці використовують і нестандартні форми та методи роботи. Цікавими й ефективними видами роботи є: орфографічне лото (учень витягує картку зі словом на певне правило, має

назвати правило, навести приклади (не менше 5), назвати винятки з правила); гра «Знайди зайве» (учні знаходять правило відповідну мотивацію вибору зайвого слова). Ефективними і цікавими для учнів на уроках є вправи з ключем, розгадування кросвордів, які готує як сам учитель, так і учні [3, с. 100].

Успішне оволодіння орфографією передбачає чітко організовану роботу над помилками, до якої слід старанно готуватися. Підготовку розпочинають з ретельної перевірки письмових робіт, обліку й класифікації помилок.

Отже, формування орфографічних умінь і навичок у молодших школярів на уроках української мови необхідно розглядати як цілісний, безперервний процес; процес розвитку орфографічних умінь у молодших школярів буде ефективним, якщо вивчення орфографічного матеріалу носитиме свідомий характер і спиратиметься на простіші навички і вміння; підвищенню ефективності формування у молодших школярів орфографічних умінь сприяє системний характер різноманітних тренувальних вправ: аналітичних, конструктивних і творчих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М.С. Орфоепія і орфографія в 1-3класах. Київ : Рад.школа, 1982. 104 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. 2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
3. Інноваційні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі: навч. посіб. / М-во освіти і науки України, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка; за заг. ред. Н. В. Гудими. Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2018. 166 с.
4. Методика навчання української мови в початковій школі. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/3252.pdf> (дата звернення 28.12.2022).
5. Нова українська школа: український правопис у системі формування орфографічної компетентності в учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. / Н.О. Воскресенська, М.В. Коновалова, І.М. Літвінова, О.О. Якименко. Харків : Вид-ва «Ранок», 2021. 160 с.
6. Українська мова : посібник – практикум : 4 кл. / Н.Б. Шост. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2021. 64 с.
7. Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х частинах) : Частина 1 : Українська мова / Мар'яна Захарійчук. Київ : Грамота, 2021. 160 с.

Ліна КУЧИНСЬКА,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Тетяна ОЛИНЕЦЬ,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасний етап розвитку освіти в Україні потребує все більше нових методів навчання саме для його ж ефективності. Серед інших актуальним є метод проєктів. Він формує в учнів комунікативні навички, культуру спілкування, уміння коротко і доступно формулювати думки, терпимо ставитись до думки партнерів по спілкуванню, розвивати уміння здобувати інформацію з різних джерел, обробляти її за допомогою сучасних комп'ютерних технологій, створює мовне середовище, яке сприяє виникненню природної потреби в спілкуванні іноземною мовою [3, с. 29].

Метод проєктів виник у 20-ті роки минулого століття в США. У своїй педагогічній діяльності та експериментальній діяльності Джон Дью називав вищезазначений метод «методом проблем» і розвивав його у межах гуманістичного напрямку у філософії та освіті. На сучасному етапі розвитку освіти проєктна методика детально досліджується як закордонними (Т. Гатчінсон, М. Нолл, Л. Фрайд-Бус), так і вітчизняними авторами (І. Бім, Н. Коряковцева, О. Моїсеєва, Е. Полат, І. Чечель) [2, с. 2].

Метою статті є з'ясувати сутність понять «проєкт» та «проєктна технологія», визначити типи проєктів, представити зразок завдання проєкту в початковій школі на уроках іноземної мови.

Метод проєктів – це педагогічна технологія, яка містить сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю. Це спільна, навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність учнів, яка має мету, узгоджені методи, засоби діяльності, спрямована на досягнення результату з розв'язання певної проблеми [3, с. 30].

При організації занять з англійської мови в початковій школі вчителі застосовують такі типи проєктів:

1. Інформаційні – спрямовані на навчання цілеспрямованого збирання інформації, її аналізу та використання.
2. Дослідницькі – вимагають чіткого визначення загальної проблеми дослідження, його головної мети, конкретних задач та методів їх розв'язання.
3. Ігрові – передбачають виконання ігрових ролей у моделях / ситуаціях, що об'єднуються загальною ідеєю.
4. Творчі – діяльність учасників спрямована на те, щоб створити

оригінальне есе або вірш, придумати казку або оповідання, малюнок, колаж тощо.

5. Практичні (практично-орієнтовані) – кінцевим продуктом таких проєктів може бути газета, Web-сторінка, оформлений стенд, суспільна акція тощо [4, с. 21-23].

На заняттях з англійської мови метод проєктів може використовуватись у рамках програмного матеріалу практично з будь-якої теми, оскільки підбір тематики проводиться з урахуванням практичної значущості для учнів початкових класів на уроках англійської мови. Практична робота над проєктом починається на стадії «Закріплення матеріалу», «Повторення» і стає гармонійною частиною єдиного процесу навчання [4, с. 24].

Робота над проєктом на уроках англійської мови в початковій школі може включати такі етапи:

1. Визначення теми проєкту. Учитель може запропонувати тему, яку необхідно вивчити, або ж учні можуть вибрати тему самостійно.

2. Планування проєкту. Учні разом з учителем розробляють план проєкту, в якому вказують мету проєкту, завдання, які необхідно виконати, терміни виконання та інші деталі.

3. Збір інформації. Учні збирають інформацію про тему проєкту, використовуючи різноманітні джерела, такі як книги, Інтернет, журнали та ін.

4. Аналіз та обробка інформації. Учні аналізують та обробляють інформацію, яку зібрали, відбирають найважливішу та використовують її для розробки проєкту.

5. Розробка презентації проєкту. Учні розробляють презентацію проєкту, яка може включати в себе візуальні матеріали, такі як ілюстрації, фотографії, відео та інші.

6. Підготовка до презентації. Учні готуються до презентації, вивчаючи матеріал та вдосконалюючи навички публічного виступу.

7. Презентація проєкту. Учні презентують свій проєкт перед класом або іншими учнями, демонструючи свої знання та навички.

8. Оцінювання результатів. Учитель та учні оцінюють результати проєкту та обговорюють можливість поліпшення у майбутньому [1, с. 40].

Кожен етап проєкту вимагає від учнів різних навичок та компетенцій, таких як пошук інформації, аналіз, творчість, співпраця та комунікація. Робота над проєктом може допомогти учням розвивати ці навички та готуватися до майбутніх викликів.

Наведемо зразок завдання проєкту, що поданий у підручнику для 4 класу закладів загальної середньої освіти Герберта Пухти, Гюнтера Гернгросса, Пітера Льюїс-Джонса [5].

Завдання: work in a group. Read the steps below and make your infographic. Present your infographic to the class.

1. Choose a health topic to give tips for.
2. Write your tips. Use short sentences.
3. Find or draw pictures and graphics to use.
4. Plan where to put your tips and pictures.
5. Create your infographic.

Отже, за допомогою методу проєктів молодші школярі можуть розвивати не лише іншомовну лінгвістичну та соціокультурну компетентності, а й мають можливість удосконалювати свої творчі здібності й уміння працювати в групах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бухаркіна М. Теорія та практика навчання англійської мови. Київ, 2009. 57 с.
2. Дубровська Л. О., Дубровський В. Л., Ковнер В. В. Сучасні педагогічні технології: методичні матеріали до семінарських занять для студентів заочної форми навчання. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 79 с.
3. Олійник І. Використання методу проєктів на уроках англійської мови // Профтехосвіта. 2012. №10 (46). С. 29-33.
4. Цимбал О. М., Тягло О. В., Цимбал П. В. Проектна технологія, критичне мислення і громадянська освіта в процесі вивчення англійської мови. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 109 с.
5. Яковлєва Т. В. Використання інноваційних технологій при вивченні англійської мови. URL: <http://osvita.ua> (дата звернення: 14.03.2023).

Мар'яна КУШНІР,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Ольга КОВАЛЬЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ВИХОВАННЯ ПОВАГИ ДО ДЕРЖАВНИХ СИМВОЛІВ УКРАЇНИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Нова українська школа покликана сформувати в здобувачів освіти ключові компетентності, серед яких важливе місце займає громадянська компетентність. А це означає, що громадянин розуміє свою приналежність до української національності, здатний цінувати українські звичаї і традиції, поважає європейські цінності, відповідально ставиться до своїх прав і обов'язків, бере активну участь у суспільно-політичному житті держави.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено

ідею розвитку української державності як чинника розвитку суспільства і нації загалом. Форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології. Національна символіка є яскравим виявом благородного національного духу в кожного народу і в кожену епоху.

Аналіз наукової літератури доводить, що питання національно-патріотичного виховання були предметом наукових досліджень науковців: Г. Ващенко, М. Драгоманова, М. Костомарова, І. Огієнка, О. Потебні, Г. Сковороди, Л. Українки, І. Франка, Т. Шевченка, П. Юркевича та ін.

Сьогодення ставить перед учителями Нової української школи особливо важливе завдання – організувати так освітній процес, у якому б формувалася свідомий громадянин, патріот рідної землі. Це можливо лише за такими формами і методами педагогічної діяльності, які стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення. Тому першочерговою метою національно-патріотичного виховання має бути виховання патріотизму – любові до свого народу, любові до України. Важливим напрямом виховання стає турбота про добробут народу, підтримка становлення та розбудови України як правової, демократичної держави, готової захищати незалежність Батьківщини.

Велике значення має виховна робота з виховання патріотичних почуттів учнів закладу початкової освіти. Це пов'язано насамперед з тим, що сучасне суспільство потребує людини, яка любить і розуміє свою Батьківщину, її неповторність та особливості.

Молодший шкільний вік – це період становлення особистості, яка готова до сприйняття високих моральних почуттів, до формування громадянина-патріота. Це якраз і є пріоритетом Нової української школи.

Дитина, яка прийшла в перший клас, попадає в освітнє розвивальне середовище. Учитель покликаний розвинути набуті в родині, в дитячому садку знання, підвищити інтерес до українського співтовариства, до культури та історії народу, до природи України шляхом активізації художньо-мовленнєвої діяльності під час уроків та в позаурочний час.

У *початковій* школі виховують у маленьких патріотів повагу до української національної символіки. До національних символів належать: герб, державний прапор, державний гімн [1].

Метою використання державних символів в освітньому процесі є активізація формування почуття свідомого громадянина України, здатного захищати її незалежність, готового взяти на себе відповідальність за добробут і безпеку себе самого, своєї родини, народу.

Під час уроків «Я досліджую світ» комплексно подається завдання на ознайомлення зі статусними символами сфер життєдіяльності «природа», «культура», «людина», «Я». Пріоритетною сферою ознайомлення з

символікою країни є сфера життєдіяльності «народу».

Виховання поваги до національних символів України здійснюється за такими напрямками:

1. Методична робота з вчителями. Проводиться у формі різноманітних семінарських занять, ділових ігор, круглих столів із використанням діагностичних анкет, анкет, тестів. Також варто проводити роботу щодо створення відповідної матеріальної бази, а саме: виготовлення різноманітних дидактичних ігор для дітей початкової школи, наприклад: «Використай прапорці», «Написання українського герба», «Пошук країни для прапора», «Кольори прапора», «Мандрівка історією українського герба»; різноманітні цікаві та змістовні ілюстровані довідники з теми; доступ до добре організованої літератури. У кожному класі варто створювати куточки зі статусною символікою, зміст яких відповідає вимогам чинної програми.

2. Планування та проведення роботи під час навчальних занять за темами: «Прапор України», «Державний символ України», «Любись Україну», «Бережи, шануй і пам'ятай національні символи», використання різноманітних тестових завдань, діагностик, анкетувань, дидактичних ігор, екскурсій, бесід [2].

3. Особливу увагу потрібно приділяти партнерству з батьківською громадськістю. «Розвідувальні» вечори та семінари з сім'єю, на які запрошуються батьки для розгадування та розв'язування кросвордів та головоломок з предмету; консультації «Як змусити дітей полюбити свою країну», «Взаємовідносини закладів початкової освіти і сім'ї», «Формування духовних цінностей у дітей початкової школи». Для розширення знань батьків про національну приналежність, національну символіку, історію походження широко використовуються анкети та тести.

Отже, виховання поваги до національних символів набуває особливої актуальності у молодшому шкільному віці, адже саме цей вік є особливим періодом в онтогенезі, у набутті досвіду соціальної поведінки, почуттєвої, морально-етичної та естетичної сфери як основи для подальшого формування високої національної самосвідомості, активної громадянської позиції, готовності до захисту національних інтересів, незалежності й цілісності України, утвердження національного суверенітету держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді // Методист (Шкільний світ). 2014. №11. С. 11-25.
2. Особливості формування громадянина-патріота в Новій українській школі: методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2022. 65 с.
3. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / 3-тє вид., без змін. Київ : Богданова А. М., 2009. 226 с.

Інеса ЛАБА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Наталія ТРЕТЯК,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ДИЗАЙН-ОСВІТИ

В умовах ринкових суспільних відносин усвідомлюється нагальна потреба використання нових форм діяльності, зумовлених тенденціями розвитку полікультурної моделі суспільства, яка характеризується особливою увагою до проблем проектування – соціального моделювання, деконструктивного системного аналізу, неklasичних методів творчості.

Сучасне українське шкільництво покликане допомогти становленню конструктивної особистості, здатної до екологічного природокористування й творення етнічно диференційованого антропоценозу на засадах краси й доцільності.

Проблема формування в учнів конструктивних умінь зумовлена також суспільною орієнтацією на ринкові відносини, зміною освітніх пріоритетів, ідеєю глобалізму і спрямованістю сучасної педагогічної науки на особистісний розвиток учнів.

Зміна соціальних відносин в Україні вимагає створення конкурентно спроможного матеріального середовища. З огляду на це, в процесі оновлення національної системи освіти особливо актуальним стає розвиток творчості підростаючого покоління в проектно-художній діяльності (дизайні). Для цього учням необхідно володіти конструктивними уміньми, педагогічні умови формування яких ще не були предметом наукового дослідження в умовах функціонування школи першого ступеня.

Конструктивна установка особистості на творення етнічно значущих матеріальних цінностей і екологічне природокористування вимагає, перш за все, розробки теоретичних основ формування конструктивних умінь в учнів сучасної загальноосвітньої школи.

Формування конструктивних умінь – це педагогічна проблема, яка є багатоаспектною за способами її розв'язання, багатомірною за проявами, актуальною за часом. Зазначена проблема тривалий проміжок часу залишалася об'єктом психологічних досліджень і до цього часу є актуальною для педагогічних наукових досліджень дидактичного й методичного спрямування.

Але дизайн-освіта означає не освітній процес з окремого навчального предмета, а міждисциплінарну навчальну діяльність. Дизайн вимагає синтезу навчальної інформації та конструктивного її поєднання у творчому процесі. «Дизайн – це комплексна міждисциплінарна проектно-художня діяльність, яка синтезує в собі елементи наукових, технічних і гуманітарних знань, інженерного конструювання і художнього мислення. Центральною проблемою дизайну є створення предметного світу, естетично оцінюваного як співмірного, гармонійного, цілісного» [4]. Із зазначеної сутності поняття «дизайн» видно, що це проектна діяльність, у якій передбачено конструктивне поєднання трьох найосновніших інформаційних потоків: вербального, сенсорного, структурного (речовинного, пов'язаного з архітектонічною творчістю).

Є наукові підстави вважати, що словесна інформація, яка виражає конструктивні задуми, кольорово-графічна інформація, яка виражає емоційно-почуттєві дії, архітектонічна (предметно-пластична) інформація просторових форм, яка виражає вольові дії особистості, є аналогічною. Дослідники з інформатики, дизайну, психології висловлюють аналогічні положення про те, що конструктивні уміння – це спроможність учня оперувати трьома основними інформаційними аналогами: словесним, графічним, архітектонічним (предметно-пластичним) [3]. Сформульована думка про конструктивність інформаційних аналогів вимагає актуалізації перцептивного рівня пізнавальної діяльності молодших школярів, виокремлення в процесі дослідження трьох домінуючих типів сприймання учнів: конкретного, візуального, аудіального.

Окремі дослідники-психологи звертають увагу на те, що в «учнів-діячів» із конкретним типом сприймання домінує архітектонічний (предметно-пластичний) інформаційний аналог будь-якого предмета або явища, в «учнів-глядачів» із візуальним типом сприймання переважає кольорово-графічний, а в «учнів-слухачів» із аудіальним типом сприймання – словесний інформаційні аналоги [2]. Але дослідники не ставили завданням з'ясування результативності формування конструктивних умінь на основі синтетичного сприймання особистісно значущої педагогічної інформації.

Представники педагогічної науки дотримуються думки про те, що з методичної точки зору доцільно поєднувати три основні педагогічні способи впливу на учнів: словесний, ілюстративний, предметно-маніпуляційний [2]. Зазначений синтез забезпечується методом проектів, який сприяє ефективному формуванню конструктивно-художніх і конструктивно-технічних умінь учнів 1-4 класів.

Відсутність чіткої наукової теорії й методики формування конструктивних умінь зумовлює протиріччя між соціальним замовленням на

творчу особистість і реальним рівнем сформованості творчого мислення й конструктивних умінь в учнів 1-4 класів.

У теоретичних дослідженнях відображено психологію формування конструктивних умінь, але переважним чином технічних і стосовно старшокласників в процесі трудової діяльності [4].

Актуальність проблеми формування конструктивних умінь і дій школярів і недостатня її розробка у психолого-педагогічній науці зумовлюють необхідність організації й проведення експериментального дослідження з проблеми теоретичних і методичних основ формування конструктивних умінь в учнів початкових класів.

Концепція формування конструктивних умінь учнів засобами початкової дизайн-освіти розроблена з урахуванням національної доктрини українського шкільництва.

В основу розробки функціональної моделі формування конструктивних умінь учнів засобами початкової дизайн-освіти покладено культурологічний підхід, який передбачає створення цілісного психолого-дидактичного забезпечення навчально-виховного процесу з предметів мистецького і технологічного профілів. Зазначений культурологічний підхід відповідає сучасним соціально-світоглядним виховним й освітнім вимогам та реаліям функціонування педагогічної системи «естетичне довкілля – конструктивна людина – громадянське суспільство» і психологічної системи «думка – почуття – практична дія», а також особливостям сенситивного вікового періоду в розвитку молодших школярів їхній наближеності до художнього типу особистості.

Дизайн-освітою, як проектно-художньою діяльністю продуктивного типу, зумовлюється розуміння сутності конструктивних умінь. Конструктивними вважаються уміння, які характеризуються свідомим виконанням учнями інтегральних дій, спрямованих на створення предметів матеріально-художньої культури мовленнєвотворчими, образотворчими і предметно-перетворювальними засобами у процесі проектно-ігрової діяльності.

Отже, формування конструктивних умінь учнів виглядає ефективнішим на основі культурологічного підходу до навчання і виховання, функціональна модель якого пов'язується з системою інформаційних аналогів, теорією і методикою початкової дизайн-освіти. При цьому оволодіння учнями конструктивними уміннями зумовлюється цілісним психолого-дидактичним і мотиваційно-процесуальним забезпеченням, а саме: взаємодоповнюваністю технічного мислення й образної уяви в процесі ігрового проектування, організацією активних та інтерактивних способів взаємодії учителя й учнів у процесі початкової дизайн-освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : Підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Абрис, 1997. 416 с.
2. Інтелектуальна власність: Словник-довідник / За ред. О.Д. Святоцького. Київ : Видавничий дім, 2000. Т. 1. С. 80.
3. Кочерга О.В. Взаємозв'язок мислення, почуттів та уяви у розвитку критичності людини: Автореф. Дис. ... канд. пед. наук Київ : Вид-во КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2003. 16 с.
4. Клименко В.В. Механізми психомоторики людини. Київ : КМПУВ ім. Бориса Грінченка, 1997. 192 с.

Олена ЛАЗОРЕНКО,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – **Наталія БАХМАТ,**

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНОГО ВМІННЯ СПІВПРАЦЮВАТИ В КОМАНДІ

Під час реформування початкової школи особливо актуальною є проблема взаємодії учасників навчально-виховного процесу, що зумовлює потребу у виявленні, науковій розробці та апробації ефективних способів організації взаємодії вчителя і учнів у навчально-виховному процесі.

В умовах введення нових Державних стандартів початкової освіти особливо актуальною є проблема формування загальнонавчальних та предметних компетенцій школярів. Реалізація Національної стратегії освіти в Україні на період до 2021 року передбачає пошуки ефективних шляхів підвищення якості й конкурентоспроможності освіти. Вимоги суспільства і держави – формування й розвитку конкурентоспроможності особистості школяра як суб'єкта навчальної діяльності з високим рівнем розвитку інтелектуального та творчого потенціалу, розвиненою здатністю приймати відповідальні рішення. На практиці це означає, що успішний випускник початкової школи вміє співпрацювати з однолітками та знаходити порозуміння з дорослими, навчений працювати в команді, має розвинені лідерські якості, толерантний і комунікативний.

Проголошений в освітньому просторі України принцип варіативності освіти дає змогу будувати навчальний процес на досконаліших стратегіях і технологіях, із застосуванням яких відбувається саморозвиток особистості, забезпечується успіх діяльності учителя. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації діяльності, яка має на меті створити комфортні умови навчання, за яких кожний учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Інтерактивне навчання – це певний різновид активного, який, проте, має свої закономірності та особливості, навчального процесу. Навчальний процес завдяки вищезгаданій технології відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), коли учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами уроку. Розробку елементів інтерактивного навчання ми можемо знайти у працях В.Сухомлинського, учителів-новаторів 70 – 80-х років (Ш.Амонашвілі, В.Шаталова, С.Льїна, С.Лисенкової та ін.), теорії розвивального навчання. У Західній Європі та США групові форми навчальної діяльності активно розвивалися і удосконалювалися. Наприкінці ХХ ст. інтерактивні технології набули поширення в теорії та практиці американської школи, де їх використовують при викладанні різних предметів від молодшого шкільного віку до старшого. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд) у 1980-х роках, свідчать, що інтерактивне навчання уможливило різке збільшення відсотка засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю, дії і практику [2].

Інтерактивні технології потребують певної зміни у житті всього класу, а також значної кількості часу для підготовки як учнів, так і педагога. Спочатку слід провести з учнями особливе організаційне заняття і розробити разом з ними правила роботи в класі. Налаштувати дітей на сумлінну підготовку до інтерактивних занять. Використовувати спочатку потрібно прості інтерактивні технології: роботу в парах; роботу в малих групах; «мозковий штурм» тощо [4].

В умовах введення нових Державних стандартів початкової освіти особливо актуальною є проблема формування загальнонавчальних та предметних компетентностей школярів. Реалізація Національної стратегії освіти в Україні на період до 2021 року передбачає пошук ефективних шляхів підвищення якості й конкурентоспроможності освіти. Вимоги суспільства і держави – формування й розвиток конкурентоспроможності особистості школяра як суб'єкта навчальної діяльності з високим рівнем розвитку інтелектуального та творчого потенціалу, розвинутою здатністю приймати відповідальні рішення. На практиці це означає, що успішний випускник початкової школи вміє співпрацювати з однолітками та знаходити

порозуміння з дорослими, навчений працювати в команді, має розвинені лідерські якості, толерантний і комунікативний.

Особлива цінність інтерактивного навчання в тому, що учні навчаються ефективній роботі в колективі. З іншого боку, інтерактивні методи навчання є частиною особистісно-зорієнтованого навчання, оскільки сприяють соціалізації особистості, усвідомлення себе як частини колективу, своєї ролі і потенціалу. Розглянута проблема потребує подальших досліджень та розробок, адже ефективність проведеного уроку значною мірою залежить від правильного застосування тієї чи іншої інтерактивної технології вчителем на кожному з етапів. Вчитель у процесі інтерактивного навчання виступає лише як інструктор і оцінювач здобутих учнями результатів. Основну діяльність учні виконують самостійно, спираючись на власний досвід взаємодії у групах, а також на свої вміння висловлювати власну думку, аналізувати думки своїх однокласників.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови активної взаємодії всіх учнів у процесі співнавчання та взаємонавчання, де учні розуміють, що вони роблять і для чого. Основними формами роботи на інтерактивному уроці є групові, у ході яких учні спілкуються. Правила роботи в малих групах передбачають розподіл ролей і чітке виконання обов'язків учасниками, до складу яких входять: головуючий, секретар, доповідач, посередник. Спікер зачитує завдання групі, організовує порядок його виконання, пропонує учасникам висловитися по черзі, заохочує до роботи, підбиває підсумки роботи, за згодою призначає доповідача. Секретар веде записи результатів роботи групи, допомагає доповідачу готувати повідомлення. Посередник стежить за часом, заохочує членів групи до роботи. Доповідач висловлює думку, до якої дійшла група, доповідає про результати роботи.

Щоб учні навчалися працювати в групах, потрібно поетапно до цього рухатися. Ми вважаємо, що першим етапом групової роботи буде парна робота. На початкових етапах навчання учнів у малих групах особливо ефективна технологія роботи в парах. Її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань. За умови парної роботи всі діти в класі отримують можливість говорити, висловлюватись. Робота в парах дає учням можливість подумати, обмінятися ідеями з партнером і потім озвучити це перед класом. Ця форма роботи сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, переконувати, вести діалог, дискусію. Така співпраця не дає можливості ухилитись від виконання завдання. Варто пам'ятати, що такої форми спілкування (які навчальна співпраця) у дитячому досвіді ще не було. Отже, дитячу співпрацю потрібно культивувати зі тією ж ретельністю, що і будь-яку іншу навичку: не ігноруючи «дрібниць», не намагаючись перейти до

складного перш ніж опрацьоване просте. Як сісти за партою, щоб дивитися неї на вчителя (як звичайно), а на товариша; як погоджуватися, а як заперечувати (але які і коли заперечувати неприпустимо); як допомагати, а як просити про допомогу – без опрацювання усіх цих «ритуалів» взаємодії до автоматизму неможливо організувати більш складні – вільні і творчі форми спільної роботи учнів.

Особливості об'єднання учнів у групи, це також має велике значення у співпраці на уроках. Ми пропонуємо деякі з основних форм: по ряду парт у класі; по номеру варіанта (I і II варіант); сусіди по парті; за журналом (навпіл, через одного, парні-непарні і т. д.); за статевою ознакою — хлопчики, дівчатка; за часом року, в якому народилася дитина (зима, весна, літо, осінь); за датою народження (парна, непарна кількість); по першій букві імені або прізвища (голосні – приголосні, дзвінки – глухі і ін. – актуальної для уроків української мови); розрахунок за номерами (перший-другий-третій і т. д.). Розрахунок робиться виходячи з потрібної кількості груп (аі не числа учасників в групах); за лічилкою; за жеребом.

У кошику можуть перебувати: листочки різного кольору – команди червоних, жовтих, синіх; предмети, задалегідь покладені учнями (учні по черзі витягують предмети і об'єднуються у групи потрібного складу, наприклад, один учень, витягуючи чийсь предмет, знаходить собі пару); геометричні фігури – команди квадратів, трикутників, кіл та ін. (актуально для уроків математики); зображення тварин – команди птахів, риб, ссавців абої травоядні, хижаки (для уроків біології і навколишнього світу); зображення рослин – команди дерев і чагарників, хвойних і листяних дерев (для уроків біології і навколишнього світу); назви чи зображення країн, міст, географічних об'єктів – команди європейців, азіатів, африканців або ж команди озер, гір, річок (для уроків географії і навколишнього світу); а також ряд інших термінів і понять для кожного предмета.

Сегментація кола: вчитель постає в центрі класу і подумки з дітьми проводить його діаметр. Таким чином, діти можуть об'єднатись у 2 рівні групи. Можна зробити більшу кількість сегментів для отримання іншої кількості груп. Спосіб можна використовувати на уроках математики.

Зовнішні ознаки дітей: колір одягу, рюкзаків, наявність краваток, шпильок, прикрас та ін. Наприклад, команда тих, у кого щоденник лежить на столі, і тих, у кого не лежить.

Стрільба очима (Розвідники). Учасники встають у коло, опускають очі. По і команді вчителя діти піднімають очі, шукаючи своєї пару. Якщо очі зустрілися, то утворилася пара, вона виходить з кола. Шляхом декількох повторень клас поділяється на пари (повинно бути парне число учнів).

Лідери. Учитель може попросити вставити лідерів груп, так і визначити їх одним із інших способів. Кожен лідер по черзі називає того

учня, якого хоче бачити у своїй команді, потім вибрані учні називають тих, кого хочуть бачити саме вони – і так, поки весь клас не буде об'єднаний у команди.

Мозаїка. Дітям видаються частини тексту або зображення, і вони повинні знайти дітей, у яких є інші частини цього тексту або зображення. Надалі цей текст або зображення можна обіграти (наприклад, цитату на уроці літератури чи історії; зображення – на уроці образотворчого мистецтва або будь-якому іншому).

Ролі, уподобання. Наприклад, учитель заздалегідь пропонує кілька варіантів і кожна дитина вибирає той, який йому ближче (Англія, Франція, Україна, Японія; Схід, Захід, Північ, Південь, банан, груша, яблуко, ківі, Т. Шевченко, Леся Українка тощо).

Звичайно, можна об'єднувати учнів у групи і за бажанням, однак у навчальних цілях краще об'єднувати учнів у різні за складом групи, а з урахуванням кількості учнів у класах, склади завжди можуть бути різними й несподіваними.

Створюючи навчальні групи учнів із певною дидактичною метою, виходимо із законів групового розвитку людей, закономірностей спілкування і взаємовпливу в малих групах, установлених соціальними психологами. Прагнемо, аби малі навчальні групи були діяльними, аби індивідуальні дії кожного учасника інтегрувалися в єдину діяльність групового суб'єкта навчання.

До засобів інтерактивного навчання належать такі:

1. Акваріум. Учасники об'єднуються у групи по 4-6 осіб та ознайомлюються із завданням. Одна з груп займає місце в центрі класу, отримує інструкцію щодо проведення групової дискусії: «Прочитайте завдання вголос, обговоріть його в групі, за 3-5 хвилин дійдіть спільного рішення або підсумуйте дискусію». Після завершення відведеного часу група повертається на місце. Коротке обговорення того, що почули всім класом: чи погоджуєтеся ви з думкою групи? Чи була ця думка достатньо аргументованою? Потім інша група займає місце в центрі кола. Наступна група може обговорювати інше питання або іншу проблему. Рефлексія: для чого ми це робили?

2. Навчаючи – учусь. Прийом, що дозволяє передавати свої знання іншим. Учням роздаються аркуші з конкретною інформацією. Вони повинні ознайомитися з її змістом і передати одному з учнів класу, при цьому отримати також інформацію від іншого учня. Після спілкування учнів у парах представник від кожної групи повідомляє класу те, про що дізналися учні під час спілкування.

3. Ажурна пилка. Прийом, що заохочує до навчання одини одного, дає змогу засвоїти значну кількість інформації за обмежений час. Учні повинні

підготуватися дої роботи в різних групах: домашній, члени якої отримують завдання, вдома добирають інформацію, засвоюють таї обговорюють її у групі; експертній, утвореній уї класі вчителем із учнів – представників із кожноїї домашньоїї групи, що розробляла певну тему. Завданняї полягає в тому, що кожному представнику домашньоїї групи треба повідомити присутнім про свою тему, з членом групи обговорити всі доповіді, узагальнитиї їх і зробити висновок.

4. Сніговаї куля («Два – чотири – вісім»). Використовується, коли необхідно, щоб учасники обговорили якесь питання спершу ві парах, потім у «четвірках», пізніше в групахі по вісім учасників тощо. Важливим для навчанняї є як публічне озвучення, так і вислуховуванняї поглядів, аргументів, характеристики речей, ознайомлення з різнимиї підходами. Переваги методу в тому, що віні навчає вести переговори, робити вибір та досягати консенсусу (згоди). Організація роботи: поставте учням запитанняї для обговорення, дискусії тощо; об'єднайте учнів уї пари і дайте час для обговорення завданняї та ухвалення узгодженого рішення; попередьте, що паріі обов'язково мають досягти згоди (консенсусу) щодо відповідії або рішення; об'єднайте пари в четвірки і обговоріть попередньо узгоджені рішення щодо поставленої проблеми; ухвалення спільного рішення є обов'язковим; об'єднайте четвірки в більші групи і дайте час наї обговорення питання, узгодження позицій і вироблення спільногої рішення.

5. Проєкт. Проєкт – цеї вмотивована (на основі особистого інтересу), цілеспрямована (щодої певної мети чи проблеми), добровільна, активна, творчаї та дослідницька діяльність людини [1] тощо.

Під час організації роботи в групахі важливо не упустити, якою є доля участії кожного в межах групи. Якщо група різнорівнева, то «слабкий» учень може просто відмовчуватись, неї беручи участі в дослідженні чи обговоренні, споживаючи готову інформацію. Це допустимо, якщо група працюєї над новим матеріалом. А коли матеріал добреї відомий, доцільніше створювати однорівневі групи. Тоді середі «слабких» учнів виділиться порівняно «сильніший» [3].

Таким чином, можнаї вважати, що основним із ефективних шляхів формуванняї творчої особистості у школі є використання інтерактивнихі форм і методів, які дають змогу створити умови для тісної міжособистісної взаємодії, атмосфери співпраці. Саме за таких умов можливе виховання особистості, підготовленої до майбутнього, у якому необхідно розв'язувати проблеми та приймати конкретні рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інтерактивні технології. Нові підходи [Електронний ресурс]. URL: <http://rpl.ucoz.com/MethodRobota/Scarb/InteraktyvTehnology.pdf>.

2. Поняття про інтерактивні технології навчання [Електронний ресурс]. URL: <https://lektsii.org/9-51194.html?ysclid=1hbue1igr097489730>.

3. Скоромна М. Організація навчальної діяльності молодшого школяра через інтерактивні методи навчання // Актуальні питання гуманітарних наук : збірник наукових праць молодих вчених. 2020. Вип. 31(4). С. 147-152.

4. алюш Т. М., Вихор С. Т. Використання інтерактивних технологій у діяльності групи продовженого дня // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи. Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 5 квітня, 2019). С. 156-158.

Софія ЛЕСИК

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Тетяна БОРИСОВА**,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

МИСТЕЦТВО ТЕАТРУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У житті кожної особистості надзвичайно важливу роль відіграє культура. Так, від її сформованості залежить успішність людини, її професійна реалізація тощо. Важливою також є культура для суспільства загалом, оскільки саме вона є основою, на якій засновується більшість суспільних процесів, вона характеризує ступінь прогресивного розвитку суспільства, визначає його місце у світовому просторі.

Проблема формування в учнів обізнаності та самовираження у сфері культури завжди цікавила прогресивних мислителів, педагогів і є досить широко висвітленою у науковій літературі. Так, нею займалися відомі вітчизняні та зарубіжні педагоги: М. Грушевський, О. Коберник, С. Розум, А. Хуторський, Т. Кремешна та інші. Водночас, питання використання театру як ефективного засобу формування культурної компетентності молодших школярів досі залишаються актуальними й потребують наукового опрацювання.

Метою нашого наукового дослідження виступає висвітлення можливостей театрального мистецтва як ефективного засобу формування культурної компетентності молодших школярів.

Доцільно зазначити, що загалом поняття «культура» має кілька тлумачень, зокрема трактується у широкому та вузькому значенні.

Так, у широкому сенсі слово «культура» означає сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людиною, що сумісно характеризують загальний рівень суспільного розвитку. В свою чергу, у вузькому значенні слово «культура» вживається як визначення характеристики стану розумового, морального, духовного тощо розвитку певного суб'єкта.

Окремі науковці стверджують, що у вузькому значенні культуру доцільніше позначати терміном «культурність», який є синонімом освіченості, вихованості, розвиненості, цивілізованості тощо [3].

Відповідно, якщо у загальному розумінні культура співвідноситься із з цивілізацією, суспільством чи соціумом, то у вузькому розумінні вона асоційована із вихованістю людини.

У педагогічному контексті традиційно використовується вузьке значення терміну «культура», яке пов'язується із вихованістю особистості, оскільки мова йде про особистісні якості культурної людини.

Вивчення наукових джерел дозволило виявити, що «палітра» культурної людини містить систему цінностей, сукупність значень, сенсів, рівень особистісного розвитку, інтелекту та світогляду, суспільні та міжособистісні відносини, способи спілкування та культуру мови, моральну вихованість, форми організації діяльності, знання, уміння, навички та творчі здібності, що виявляються в різних продуктах творчості, культуру безпеки та поведінки в цілому [3].

Якщо розглядати поняття «культурна людина» стосовно молодших школярів, то можна трактувати його як особистість, яка володіє комплексом базових особистісних якостей, що виявляються через культуру спілкування, культуру діяльності, культуру поведінки. При цьому варто уточнити, що ми виокремлюємо лише базові (основні, стрижневі) особистісні властивості молодшого школяра, які можуть характеризувати його, як культурну людину і які є соціально значущими для суспільства. Зрозуміло, що всі вони охоплюють значно більший, широкий і різноманітний спектр інших позитивних якостей, які свідчать про культурний рівень тієї або іншої особистості.

Як відомо, сучасна початкова школа використовує для формування культурної особистості молодших школярів компетентнісний підхід. Так, згідно із концепцією Нової української школи, молодшим школярам недостатньо давати лише знання та вміння з певних галузей життєдіяльності, науки, мистецтва тощо. Також необхідно й вкрай важливо навчити їх користуватись ними, що забезпечується ключовими компетентностями – «динамічними комбінаціями особистісних якостей, необхідними для особистої реалізації та успіху впродовж життя» [3].

Однією із важливих компетентностей, формування яких передбачено у нормативних документах Нової української школи, є культурна компетентність, найбільш ефективним засобом формування якої у молодших школярів виступає мистецтво й мистецька діяльність [2].

Серед різних видів мистецтва, до яких залучаються учні початкових класів під час освітнього процесу, особливо значним потенціалом щодо формування їх культурної компетентності володіє мистецтво театру.

Успішність оволодіння молодшими школярами культурною компетентністю визначається рівнем їх обізнаності та здатністю до самовираження у сфері культури, що безпосередньо залежить від переконливості, яскравості і життєвої правдивості образів мистецтва, які вони опановують у школі.

Театр завдяки своїй видовій природі володіє цілим комплексом функцій впливу на різні сфери особистості дитини, зокрема здатен позитивно впливати на формування необхідних складових їх культурної компетентності.

Так, театр цілком виправдано вважається однією із найдавніших підвалин культури людства. У тій чи іншій формі він зумів зайняти своє місце у культурній традиції кожного народу світу, незалежно від расової, релігійної, етнічної та іншої приналежності.

Педагогічне значення театру полягає у тому, що він ніколи нічого не повчає прямолінійно, глядач повинен робити свої власні висновки щодо відображених у спектаклі подій, явищ, вчинків героїв, їх поведінки тощо сам, на основі пережитого й осмисленого під час сприйняття театральної вистави або під час своєї творчої роботи над постановкою театральної п'єси. При цьому зберігається акцент на розважальній природу театру, виховна його дія виявляється лише опосередковано [1].

Кожна театральна постановка, до якої залучаються учні початкових класів, повинна розповідати дітям про життя, яким воно є, відображати усі різноманітні й, подекуди, складні ситуації, з якими зустрічається кожна людина на своєму шляху, таким чином спонукаючи дітей надавати свою оцінку різним культурним, життєвим явищам та обставинам, ставити себе на місце героїв п'єси, виправдовуючи або засуджуючи їх вчинки тощо.

Завдяки участі у різного типу театралізаціях у молодших школярів розвивається емоційна чутливість, вміння співпереживати та ставити себе на місце іншої людини, формуються естетичні смаки та ідеали, розвивається вміння викладати та доносити до інших свої думки, а також вміння транслювати іншим свої почуття й діяти без допомоги слів, формується здатність до осмисленого аналізу різноманітних культурних явищ, етичності дій інших людей, вміння надавати оцінку поведінці інших людей, формується вміння правильно діяти у різних життєвих ситуаціях.

Таким чином, участь учнів початкових класів у театральній діяльності, залучення їх до постановки цікавих, інформаційно насичених, відповідних віковій специфіці визначеної вікової категорії театральних постановок здатні забезпечити ефективне формування усіх складових їх культурної компетентності й сприяти їх успішній особистій реалізації у майбутньому дорослому житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

3. Борисова Т. В. Підготовка студентів до естетичного виховання школярів засобами музичного театру : монографія. Кам'янець-Подільський, 2011. 168 с.

4. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.

5. Цина А., Колісник Є. Змістова характеристика формування культурної компетентності школяра у трудовому навчанні засобами театральної педагогіки. URL: pednauki.pnpu.edu.ua/article/view/239273/237717.

Юлія МАЛИШЕВСЬКА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Тетяна ОЛИНЕЦЬ,**

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

ВИКОРИСТАННЯ ТЕМАТИЧНОГО КОНТЕКСТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Зростаюча потреба у спілкуванні та співпраці між різними країнами світу, сучасний розвиток крос-культурної взаємодії вимагає суттєвих змін у підході до вивчення іноземної мови. Пошук оптимального шляху вирішення проблем в галузі іншомовної освіти висуває на перші позиції ідею про доцільність та ефективність використання методів та засобів, які б сприяли зникненню мовного бар'єру та розвитку іншомовної комунікативної компетентності [1].

Використання тематичного матеріалу під час роботи із чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, письмо, читання) не тільки сприяє розвитку асоціативності, запам'ятовування, а й формує яскравий контекст в процесі вивчення іноземних мов.

Вітчизняна та зарубіжна педагогіка і методика володіють значною теоретично-методичною базою дослідження розвитку мовленнєвої компетентності у здобувачів освіти, зокрема англomовної. Сучасні праці вчених присвячені вивченню формування мовленнєвої компетентності у закладах освіти (Д. Бірд, Г. Мешко), сутності мовної комунікації (Ф. Кортеген, О. Яшенкова), методиці навчання іншомовної мовленнєвої діяльності (С. Бурнс, О. Тарнопольський).

Метою статті є представити тематичний матеріал, контекст якого забезпечує його ефективне сприймання та розвиток іншомовної мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти метою іншомовної освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей та задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти.

Отже, компетентісно орієнтоване навчання іноземних мов можна визначити як навчання, спрямоване на комплексне оволодіння учнями ключовими компетентностями, котрі забезпечують їхню підготовку до комунікації з урахуванням різних ситуацій спілкування.

Чинна програма передбачає формування в учнів кожного класу певного рівня комунікативної компетентності, яка включає такі компоненти: мовленнєвий, лінгвістичний (мовний), соціолінгвістичний.

Мовленнєва компетентність передбачає розвиток мовленнєвих умінь у чотирьох видах діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні, письмі. Це володіння способами формування і формулювання думок за допомогою іноземної мови, а також здатність практично використовувати мову в процесі спілкування у визначених мовленнєвих ситуаціях. Метою цієї компетентності є навчити користуватися мовою, а не просто повідомляти знання про неї. При комунікативному навчанні всі вправи мають бути за характером мовленнєвими, тобто вправами у спілкуванні.

Процес навчання є двобічним, він об'єднує діяльність учителя та здобувачів освіти, спрямовану на вивчення мови, і залежить не тільки від принципів, які покладено в основу навчання, методів, які забезпечують ефективність освітнього процесу, а й засобів, які залучаються для організації навчання.

Підручники є основним засобом навчання у шкільній практиці навчання мов. Кожний підручник ґрунтується на засадах певної методичної концепції, а відтак основні її положення мають адекватно відобразитись у змісті діяльності як учителя, так і учнів. Особливістю занять з іноземної мови є їх соціокультурна спрямованість та комбінаторність. У їх змісті

комбінуються різноманітні види навчальної роботи з метою засвоєння мови (фонетики, лексики, граматики) і оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності (аудіюванням, говорінням, читанням, письмом) [2].

Відомо, що підручники з вивчення іноземної мови структуровані за тематичним принципом. Тематичний розділ підручника – це його структурна макрооддиниця, зміст якої зазвичай організовується у межах однієї теми спілкування [3]. Це фактично й створює тематичний контекст для оволодіння навичками аудіювання, говоріння, читання та письма.

Розгляньмо один із розділів підручника «Oxford heroes. Student's book by Oxford University Press» з тематичним контекстом «Places», який орієнтований на розвиток всіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності молодших школярів на засадах наступності навчання:

Unit 8. Places

Reading

Read the dialogues.

1. Sam and Kate are in Megan's cave. (text)
2. They find Megan. (text)
3. They see Imelda in the hologram. (text)
4. Megan gives them a present. (text)
5. They travel through the magic hologram. (text)

1. Are the sentences true or false. Correct the false sentences.

- 1) *Megan has got a magic hologram.*
- 2) *She lives in a volcano.*
- 3) *Imelda wants to destroy Megan.*
- 4) *Megan gives Sam a musical instrument.*
- 5) *Sam and Kate travel to Max's submarine.*

2. Find words in the story to match the pictures.

Grammar

Present Simple and Present Continuous (grammar rules)

3. Choose the correct alternatives.

1. *Sam and Kate talk / are talking to Megan.*
2. *Sam and Kate look / are looking for Emelda now.*
3. *Megan often sees / is seeing the future in her hologram.*
4. *Imelda builds / is building a machine at the moment.*
5. *Sam loves / is loving music.*

4. Complete the text. Use the present simple or the present continuous.

Suzie usually _____ (meet) her friends on Saturdays. They often _____ (go) to the cinema. But today, Suzie _____ (take) photographs in the museum. She _____ (do) a school project about castles. Her brother Dan _____ (help) her because he is good at photography. At the moment Dan _____ (look) out of the window. He is bored because he (not like) museums.

Vocabulary

Places to visit

5. Match the pictures with the words in the box.

museum / castle / park / zoo / cinema / beach

Listening

Listen and identify the places from exercise 5.

1.	a	<i>cinema</i>	b	<i>castle</i>
2.	a	<i>museum</i>	b	<i>park</i>
3.	a	<i>zoo</i>	b	<i>beach</i>
4.	a	<i>castle</i>	b	<i>museum</i>
5.	a	<i>beach</i>	b	<i>park</i>

Speaking

Exercise 7

Ask and answer with a partner.

What do you usually do at the weekend?

What are you doing now?

What clothes do you usually wear at the weekend?

What are you wearing today?

Writing

Write answers to the questions in exercise 7 [4, с. 56-57].

Отже, правильно дібраний тематичний матеріал, чи то безпосередньо вчителем у процесі навчання, чи представлений у підручнику, є потужним контекстом, на основі якого створюється асоціація з тим чи іншим мовним явищем. Ґрунтуючись на засадах взаємопов'язаного навчання, тематичний контекст сприяє розвитку не тільки іншомовної мовленнєвої компетентності, а й лінгвістичної та соціокультурної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бубнів А. Аудіювання як вид іншомовної мовленнєвої діяльності. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18956/1/50_Bubniv.pdf (дата звернення: 14.03.2023).
2. Гришкова Р. О. Сучасний підручник з іноземної мови як засіб міжкультурного спілкування. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2003/28-15-27.pdf> (дата звернення: 14.03.2023).
3. Ключковська І. М. Базові підходи до структурування змісту інтегративного підручника з іноземних мов для студентів інженерних спеціальностей. URL: https://vlp.com.ua/files/09_36.pdf (дата звернення: 14.03.2023).
4. Benne R. R., Quintana J. Oxford heroes. Student's book. Oxford University Press. 2018. 107 p.

Наталія МАЛІНОВСЬКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У 1-2 КЛАСАХ

На сучасному етапі розвитку суспільства спеціалісти різних галузей повинні мати високий рівень математичної компетентності. Крім того, у повсякденній діяльності кожна людина має справу з розрахунками. А це в свою чергу вимагає забезпечення належного рівня шкільної математичної освіти, практичні навички якої уже закладаються в початкових класах. У Державному стандарті початкової освіти одним із головних завдань освітньої програми з математики для 1-4 класів визначено «формування та розвиток усвідомлених і міцних обчислювальних навичок» [4, с. 135].

Фундаментом обчислювальних вмінь та навичок є навички табличного додавання, віднімання, множення та ділення, особливістю яких є те, що учні повинні розуміти їх зміст та засвоїти напам'ять. Табличні випадки арифметичних дій є своєрідною «математичною азбукою», «математичною культурою». Від рівня сформованості цих навичок залежить математична підготовка учнів початкових класів і результативність вивчення математики у наступних класах.

Методикам формування в учнів початкових класів обчислювальних умінь та навичок присвячено дослідження М. Бантової, М. Богдановича, М. Козак, Я. Короля, М. Волчастої, Я. Гаєвець, С. Скворцової, Н. Істоміної, Л. Листопад, Є. Лодатка, Г. Мартинової, М. Моро, А. Пишкала, О. Онопрієнко, А. Пишкала, Р. Романишин та інших.

У працях науковців обґрунтовано, що основу розвитку обчислювальних навичок молодших школярів закладає їхня готовність застосовувати обчислювальні вміння й навички в практичних ситуаціях. Окрім того, наголошено, що під час навчання арифметичного матеріалу важливим є формування в учнів усвідомленого розуміння поняття числа й опанування обчислювальних навичок, а не механічне заучування навчальних відомостей.

Проте, у Звіті Українського центру оцінювання якості освіти за результатами дослідження «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів

загальної освіти» (ЗЗМЯПО), проведеного 2021 року йдеться, що «Із 2018 до 2021 року рівень математичної компетентності випускників початкової школи знизився. Середній результат із математики, отриманий четвертокласниками у 2021 р., на 3,1 бала менший за відповідний показник 2018 року» [2]. Такі результати спонукають до продовження пошуків ефективних шляхів формування математичної компетентності молодшого школяра, зокрема основ його обчислювальної культури.

В Українському педагогічному словнику» феномен культури визначається як «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, що відображують історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності; сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, ЗВО, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства тощо); рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння певною галуззю знань або діяльності» [1, с. 182].

Під обчислювальною культурою учня 1-2 класів ми розуміємо рівень оволодіння обчислювальною компетентністю. Учень володіє обчислювальною компетентністю на високому рівні, коли виконує обчислення в розумовому плані, автоматично; самостійно та безпомилково знаходить результат арифметичної дії над заданими числами; орієнтуючись на істотні ознаки певного випадку обчислення, свідомо обирає прийом обчислення та актуалізує операції, що входять до його складу, встановлює їх порядок, правильно виконує операції, які входять до складу прийому; виконує обчислення у згорнутому виді, але на вимогу вчителя може повернутися до розгорнутого пояснення; застосовує прийом обчислення до великої кількості випадків і здатен переносити прийом у нову ситуацію, змінюючи його відповідно до змінених умов; критично оцінюючи ситуацію, обирає найбільш раціональний прийом для конкретного випадку обчислення, зберігає набуте обчислювальне вміння/навичку тривалий час.

Характерними властивостями обчислювальних умінь та навичок за М. Бантовою, П. Гальперіним, Р. Романишин, С. Скворцовою, О. Онопрієнко є: правильність, усвідомленість, автоматизація, раціональність, узагальненість, міцність [3].

Правильність знаходження результату арифметичної дії ґрунтується на тому, що учень орієнтується на істотні ознаки випадку обчислення й обирає систему операцій – ООД, що пов'язано з розумністю розумових дій.

Разом з тим, правильність і розумність ґрунтуються ще й на тому, що учень, орієнтуючись на істотні ознаки випадку обчислення, на основі

здобутих знань свідомо обирає операції, встановлює порядок їх виконання та обґрунтовує виконувани операції. Таким чином правильність пов'язана з усвідомленістю.

Також обчислювальне вміння/навичка характеризується автоматизацією (коли учень виконує обрані операції досить швидко) та розгорненістю (коли учень завжди може пояснити суть виконуваних операцій).

При виборі прийому обчислення учень оцінює легкість виконання окремих операцій, що складають ООД. Критичність обчислювального вміння/навички пов'язана з розумністю і є підставою для вибору прийому обчислення, який легше і найшвидше призведе до знаходження результату арифметичної дії, є найбільш раціональним для даного випадку – раціональність.

Застосування прийому обчислення до широкого кола випадків обчислення, перенесення прийому обчислення в нову ситуацію характеризують таку властивість обчислювального вміння/навички, як узагальненість.

Тривале зберігання в пам'яті суті прийому обчислення, можливість виконання обчислювальної дії на засаді ООД прийому через довгий час після формування, є характеристикою такої властивості, як міцність. Міцність обчислювального вміння/навички є результатом узагальненості, автоматизації. Таким чином, характерні властивості обчислювальних умінь і навичок є взаємопов'язаними та взаємообумовленими.

Отже, сформувані основи обчислювальної культури здобувачів першого циклу початкової освіти – це означає оволодіти правильними, усвідомленими, автоматизованими, раціональними, узагальненими та міцними вміннями та навичками усного та письмового «+» і «-» в межах 100.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

2. Звіт про результати другого циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти. URL: <https://nus.org.ua/articles/uchni-rochatkovyh-klasiv-staly-girshe-vchytysya-shho-z-tsym-robyty/> (дата звернення: 12.03.2023).

3. Скворцова С.О. Нова українська школа: методика навчання математики у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. URL: https://library.kpnu.edu.ua/ufd/page_lib.php

4. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.

Ореста МАТВІЙЧУК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія БАХМАТ,**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Зміни, які відбуваються у змісті концепції Нової української школи, наголошують про необхідність актуалізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

Навчання – найважливіший і надійний спосіб отримання систематичної освіти. Відображаючи всі істотні властивості педагогічного процесу (двобічність, спрямованість на всебічний розвиток особистості, єдність змістової і процесуальної сторін), навчання в той же час має і специфічні якісні відмінності. Будучи складним і багатогранним, спеціально організованим процесом відображення у свідомості учня реальній дійсності, навчання є не що інше, як специфічний процес пізнання, керований педагогом. Саме направляюча роль вчителя забезпечує повноцінне засвоєння учнями знань, умінь і навичок, розвиток їх розумових сил і творчих здібностей.

Пізнавальна діяльність – це єдність чуттєвого сприйняття, теоретичного мислення і практичної діяльності. Вона здійснюється на кожному життєвому кроці, у всіх видах діяльності і соціальних взаємин учнів (продуктивна і суспільно корисна праця, ціннісно-орієнтаційна та художньо-естетична діяльність, спілкування), а також шляхом виконання різних предметно-практичних дій ві навчальному процесі (експериментування, конструювання, рішення дослідницьких завдань тощо). Але тільки в процесі навчання пізнання набуває чітке оформлення в особливий, властивий тільки людині навчально-пізнавальній діяльності або навчанні.

Поняття «активізація пізнавальної діяльності» – психологічне, оскільки мова йдеться про особливості психологічної діяльності людини, а конкретної – про особливості її пізнавальної діяльності. Дослідженням активізації пізнавальної діяльності учнів в процесі навчання займаються, крім психології, і дидактики, яка розглядає закономірності процесу навчання школяра, і методика української мови, яка вивчає особливості процесу в

школі.

Однимі із найперспективніших шляхів розвитку пізнавальної діяльності учнів на уроках, озброєння їх неодмінними вміннями і навичками є впровадження активних форм і методів навчання.

Навчання дітей молодшого шкільного віку не може здійснюватися без застосування різних видів і форм дитячої гри, розваг, без опори на широке коло емоційної-позитивних вражень учнів під час виконання навчальних завдань. Однак лише та навчально-пізнавальна діяльність, яка є для учня цікавою, привабливою і в той же час насиченою посильними труднощами, а за результатами достатньо успішною, сприяє формуванню в дитини молодшого шкільного віку потреби й мотивів навчання, розвитку розумових і творчих здібностей, вміння докладати вольові зусилля (Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, Н. Зубалій, С. Коробко, О. Проскура, О. Савченко, Н. Скрипченко) [2].

В процесі навчання дітей молодшого шкільного віку доцільним є застосування пізнавальних завдань, під час виконання яких учні зазнають пізнавальні утруднення, а вчитель чітко “дозує” міру труднощів, гнучко керує процесом навчально-пізнавальної діяльності, допомагає досягти успіху.

Аналіз літератури свідчить, що під пізнавальними розуміються такі завдання, які допомагають набути нових знань про об’єкт, спосіб діяльності; до того ж для отримання результату учням необхідно перетворювати наявні дані, виконуючи цілу низку розумових і практичних операцій в певній їх послідовності. Пізнавальне завдання характеризується тим, що воно не дає учневі повний обсяг готової інформації, а стимулює пошуки нових знань, сприяє розвитку його пізнавальних здібностей.

Важливою особливістю пізнавальних завдань є те, що вони одночасно виступають і метою, і стимулом, і ядром пізнавальної діяльності школяра, спрямованої на засвоєння навчальної інформації [3, с. 20].

Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів сприяє усвідомленню потреби вчитися, мотивів навчальної діяльності. Пізнавальна активність стимулюється пізнавальними інтересами, передбачає ініціативність, самостійність учнів у навчанні, мобільність знань, умінь, навичок. У процесі оволодіння знаннями активна особистість виявляє вольові зусилля (енергійність, наполегливість), щоб досягти результату.

Активізації пізнавальної діяльності сприяє розвиток психічних процесів – відчуттів, сприймання, мислення, пам’яті, уваги. Пізнавальні процеси принесуть бажаний результат, якщо навчання викликає позитивні почуття і емоції, якщо дитина відчуватиме успіх після здійснення пошуків і докладених зусиль.

Навчання завжди відбувається у спілкуванні і ґрунтується на

вербально-діяльнісному підході. Слово одночасно є засобом вираження і пізнання суті досліджуваного явища, знаряддям комунікації і організації практичної пізнавальної діяльності учнів.

Навчання, як і всякий інший процес, пов'язане з рухом. Воно, як і цілісний педагогічний процес, має задану структуру, а отже, і рух в процесі навчання йде від рішення одного навчального завдання до іншого, просуваючи учня по дорозі: від незнання до знання, від неповного знання до більш повного і точного. Навчання не зводиться до механічної "передачі" знань, умінь і навиків, оскільки навчання є двостороннім процесом, в якому тісно взаємодіють педагоги та учні: викладання і навчання.

У педагогічній практиці використовуються різні шляхи активізації пізнавальної діяльності, основні серед них – різноманітності форм, методів, засобів навчання, вибір таких їх поєднань, які у виниклих ситуаціях стимулюють активність і самостійність учнів. Найбільший активізуючий ефект на заняттях дають ситуації, в яких учні самі повинні: відстоювати свою думку; брати участь в дискусіях та обговореннях; ставити питання своїм товаришам і викладачам; рецензувати відповіді товаришів; оцінювати відповіді та письмові роботи товаришів; займатися навчанням відстаючих; пояснювати більш слабким учням незрозумілі місця; самостійно вибирати посилене завдання; знаходити декілька варіантів можливого рішення пізнавальної задачі (проблеми); створювати ситуації самоперевірки, аналізу особистих пізнавальних і практичних дій; вирішувати пізнавальні завдання шляхом комплексного застосування відомих їм способів рішення.

Можна стверджувати, що нові технології такого навчання мають на увазі, перш за все підвищення активності учнів: істина здобута шляхом власної напруги зусиль, має величезну пізнавальну цінність. Звідси можна зробити висновок, що успіх навчання в кінцевому підсумку визначається ставленням учнів до навчання, їх прагнення до пізнання, усвідомленим і самостійним придбанням знань, умінь і навичок, їх активністю.

Дослідження останніх років показують, що є різні шляхи оволодіння учнями прийомами пізнавальної діяльності:

1) оволодіння прийомами пізнавальної діяльності в процесі навчання, спрямованого на загальний розвиток особистості учня (змістовний підхід);

2) формування розумових прийомів у процесі спеціально організованої діяльності (операційний підхід).

Для розвитку пізнавальної діяльності у навчанні слід формувати у молодших школярів такі якості: вміння планувати і організувати свою роботу; ініціативність (вміння вносити в роботу елементи власних міркувань); оволодіння правильними прийомами з навчальним матеріалом; бажання і вміння своїми силами подолати труднощі, які виникають у

процесі виконання завдань; навички самоконтролю.

Використовуються такі прийоми управління пізнавальною діяльністю учнів: активізації діяльності учнів на етапі сприйняття і супутні пробудженню інтересу до досліджуваного матеріалу (прийом новизни, прийом семантизації, прийом динамічності, прийом значущості); активізації діяльності учнів на етапі засвоєння матеріалу, що вивчається (евристичний прийом, евристичний прийом, дослідження); активізації пізнавальної діяльності на етапі відтворення отриманих знань.

Головною умовою формування пізнавальної діяльності учнів є розуміння дитиною змісту її значення виучуваного. Для цього вчитель повинен поставити перед собою педагогічно чітку мету: в чому він повинен сьогодні переконати учнів, як розкрити їм значення даного питання в наш часі і в найближчій для дітей перспективі.

Друга важлива умова розвитку діяльності – це наявність нового, як у змісті виучуваного, так і в самому підході до його розгляду. Не можна повторювати відомі істини на одному й тому самому пізнавальному рівні; треба розширювати горизонти пізнання учнів, вчити відшукувати в добре відомому питанні нове, раніше не відоме, але істотне для глибшого розуміння матеріалу.

Третя умова формування пізнавальної діяльності – емоційна привабливість навчання. Треба прагнути, щоб здобути на уроках знання викликали в учнів емоційний відгук, активізували їхні моральні, інтелектуальні та естетичні почуття. Дані спеціальних досліджень показують, що активність учнів формується там, де вчителі не просто подає готові істини, а активізує їхню пізнавальну діяльність, ставить перед потребою знайти відповідь на певне запитання, включає у процесі розумового (а іноді й досвідного) пошуку цієї відповіді, у послідовне розв'язання якогось пізнавального завдання.

Четверта умова розвитку пізнавальної діяльності – це наявність оптимальної системи тренувальних творчих вправ та пізнавальних завдань до відповідної «порції» програмового матеріалу.

Проблема активізації пізнавальної діяльності учнів була, є і буде актуальною завжди. Від її розв'язання залежить ефективність навчальної діяльності, розвиток інтересу до навчання. У педагогічних дослідженнях найчастіше активізацію пізнавальної діяльності розглядають як таку організацію сприйняття навчального матеріалу учнями, при якій засвоєння знань відбувається шляхом розкриття взаємозв'язків між явищами, порівняння нової інформації з відомою, конкретизації, узагальнення, оцінки навчального матеріалу з різних точок зору. Також, відмічається, що активізація – це діяльність, яка спрямована на стимулювання процесу

усвідомлення учнями їхніх загальних інтересів і потреб як єдиної групи, визначення необхідних засобів та активних дій для досягнення усвідомлених цілей.

Активність учнів виражається через запитання, прагнення мислити, пізнавальну самостійність в процесах сприйняття, відтворення, розуміння, творчого застосування. Ознаками сформованості активності особистості виступають: ініціативність, характеристика діяльності, енергійність, інтенсивність, ставлення до діяльності, добросовісність, інтерес, самостійність, усвідомлення дій, воля, наполегливість в досягненні мети та творчість. Тому можна виділити певні рівні активності учня в навчальній діяльності:

1. Низький – вчитель повідомляє знання, ставить запитання, дає відповіді, показує як розв'язується завдання, а учень слухає, записує, пригадує повідомлене.

2. Середній – завдання розв'язуються спільними зусиллями викладача та учнів; учні залучаються у частковий пошук.

3. Високий – самі учні здійснюють активний пошук відповіді, знаходять власні способи розв'язання [3].

Прояв активності в процесі навчання пов'язаний з новими пізнаннями світу. Тому в багатьох педагогічних джерелах відмічається важливість саме пізнавальної активності, яка виникає завдяки продуктивній активності. Отже, пізнавальна активність учнів є показником якості їх навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої до ефективного оволодіння знаннями та способами діяльності. Враховуючи ці ознаки, науковцями виділялись різні рівні пізнавальної активності учнів: репродуктивно-повторювальна активність, пошуково-виконавча активність, творча активність.

Ці рівні не ізолювані один від одного, вони взаємопов'язані, можуть співіснувати та відповідають шкільному віку. У цій системі рівнів пізнавальної активності звертається увага на те, що одним з головних завдань в педагогічній діяльності вчителя є піднесення активності учнів до рівня самостійності.

Самостійність – це здатність особі з власної точки зору підійти до розв'язання складних навчальних питань, вміння виконувати цю роботу без сторонньої допомоги. Вона проявляється в критичній думці, в умінні висловити думки незалежної від чужого погляду.

Активну пізнавальну діяльність учнів у процесі навчання можна забезпечити, створивши відповідні зовнішні і внутрішні умови. До зовнішніх умов належить організація уроку, його зміст, методи роботи вчителя тощо. Створення внутрішніх умов пов'язане, насамперед, з формуванням навчальних мотивів, виробленням і використанням способів

спостереження тощо. Розвиток пізнавальних процесів є необхідним для сприйняття краси і витонченості суджень, чіткого, вичерпного, лаконічного висловлення думок; для формування вміння абстрагувати, зосереджуватися на структурі своєї думки, для розвитку інтуїції.

Для дітей школа є часом зростання, відкриттів, гри, усвідомлення себе, своїх можливостей. Розвиток пізнавальної активності дітей допомагає розширити межі контактування зі світом, стати більш сильними, впевненими, мудрими, здатними до творчого мислення, робити свідомий вибір, знаходити оптимальні шляхи вирішення будь-яких проблем [5].

Отже, активізація навчально-пізнавальної діяльності – процес, спрямований на мобілізацію вчителем (за допомогою спеціальних заходів) інтелектуальних, морально-вольових та фізичних сил учнів, розвиток здібності подолати труднощі, активну самостійну роботу. Крім того, активізацію навчально-пізнавальної діяльності не можна розглядати в сучасних умовах тільки як процес керування активністю учнів. Вона одночасно є процесом і результатом стимулювання активності учнів.

Таким чином, перший і основний параметр показників пізнавальної діяльності, що може виявити вчитель без достатніх зусиль – це пізнавальна активність школяра, у якій, як у фокусі, збираються всі її прояви в пізнавальному інтересі.

Іншим параметром показників, за якими учитель може судити про наявність пізнавального інтересу учнів, є емоційно благополучне тло пізнавальної діяльності учня. Емоційні прояви учнів служать досить ясними показниками для вчителя. Ці прояви часто настільки тонкі й невловимі, що тільки по ним одним скласти враження про рівень розвитку пізнавальної діяльності буває важко. Лише в сукупності з іншими параметрами вони можуть створити повну картину інтересів учнів.

Наступним параметром показників є регулятивні процеси, які у взаємодії з емоційним настроєм, виражені в особливостях протікання пізнавальної діяльності учнів. Насамперед вони проявляються в зосередженості уваги й слабкій відволікаємості [1, с. 14-15].

Досить ясним показником є поведінка учня при утрудненнях. Стійка активність зазвичай сполучена із прагненням перебороти труднощі, спробувати різні шляхи для вирішення складного завдання. У природних умовах навчального процесу учитель виразно бачить ці полярні групи учнів, з яких одна робить безліч спроб, відшукує різні підходи й способи рішення, інша або відсуває від себе зошит і відключається від навчального завдання, або пробує механічно списати завдання в сусіда або з дошки.

Регулятивні механізми пізнавальної діяльності школяра дуже відчутно сповіщають про інтерес до знань і по прагненню до завершеності

навчальних дій. Інтерес завжди пов'язаний з заглибленістю у діяльність, з відходом у діяльність, незважаючи на сторонні подразники. Лише завершивши розпочату роботу, школярі реагують на них. Той же процес діяльності, який не залучає учня, скоріше зв'язаний зі стимулами зовнішнього порядку (не одержати поганої оцінки, не поставити себе в незручне становище переді учителем, перед товаришами). Справді пізнавальний результат його не настільки хвилює, як учня з вираженим інтересом до навчання, з підвищеною активністю. Показові щодо цього реакції учнів на дзвінок зі уроку. Для одного дзвінок є нейтральним подразником, і вони продовжують роботу, намагаючись довести її до кінця, завершити благополучним результатом, інші моментально демобілізуються, перестають слухати, залишають незакінченим розпочате завдання, закривають книги й першими вбігають на перерву. Втім, реакція на дзвінок також чудовий показник цікавого й нецікавого уроку.

Розпізнавання пізнавальної діяльності можливо не тільки в сфері навчання, але й за його межами, тому що школярі керуються пізнавальним інтересом та активністю не тільки на уроках. Навпаки, його вільна діяльність у ще більшій мірі розкриває нам і характер, і глибину, і локалізацію, і усвідомлення пізнавального інтересу. У вільному виборі, віддаючи перевагу певній області знань, діяльності, колу читання, заняттям у часи дозвілля, школяр розкриває й свої інтереси, і свої потенційні можливості, і всі накопичені ним в навчанні й трансформовані в бажаній роботі способи пізнавальної й практичної діяльності [1, с. 15].

Традиційні уроки дають дитині змогу активної діяти всього кілька хвилин упродовж дня, коли, наприклад, вона відповідає біля дошки. Левову частку іншого часу учень, у кращому разі, слухає вчителя, а частіше - просто очікує перерви. Пасивність неминуче призводить до втрати інтересу до предмета і до навчання загалом, енергія знаходить вихід у порушеннях дисципліни [4, с. 55]. Тому для активізації пізнавальної діяльності школярів необхідно впроваджувати в освітній процес нестандартні уроки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заика В. А. Розвиток пізнавального інтересу молодших школярів засобами інтерактивних технологій : дипломна робота [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6539/Zaika%20Vistoria%20Anatoliyvna.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

2. Пилипчук Н. Розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів у педагогіці співробітництва Ш.О. Амонашвілі // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти : зб. наук. праць / за заг. ред. Н.А. Басюк. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 57-59.

3. Якимишина І. П. Використання пізнавальних завдань випереджаючого характеру в процесі навчання першокласників : кваліфікаційна робота [Електронний ресурс]. URL: https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3659/1/educ_2022_217.pdf

4. Психологічний супровід як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів : [методичний посібник] / Д.Г. Кравченко, О.М. Кокур, Н.М. Панасенко [та ін.] за ред. С.Д. Максименка. Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2015. 106 с.

5. Сапунова Л.А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі // Таврійський вісник освіти. 2013. №1 (41). С. 205-210.

Ольга МАТІЯШ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

ТИПОЛОГІЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ ТА ОСНОВНІ СПОСОБИ ЇХ СТВОРЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НУШ

Особливості організації процесу проблемного навчання полягають у тому, що основним елементом першого і другого етапів навчання стає проблемна ситуація – головний засіб активізації розумової діяльності учнів.

Цілеспрямоване використання вчителем проблемних ситуацій, що виникають крім його бажання (об'єктивно), і ситуацій, навмисно їм створюваних, становлять собою систему, уміле застосування якої є основною особливістю проблемного навчання і його відмінністю від традиційного.

Виокремимо найбільш характерні для педагогічної практики типи проблемних ситуацій, загальні для всіх предметів.

За видом інформаційно-пізнавальної суперечності виділяють такі типи проблемних ситуацій: усвідомлення учнями недостатності попередніх знань для пояснення нового факту; зіткнення учнів з необхідністю використання раніше засвоєних знань у нових практичних умовах; уперечність між теоретично-можливим шляхом вирішення завдання та практичною нездійсненністю обраного способу; суперечність між практично

досягнутим результатом виконання навчального завдання і відсутністю в учнів знань для його теоретичного обґрунтування.

Залежно від властивості невідомих, які потрібно розкрити в проблемній ситуації, вони бувають: основними (невідоме є основним відношенням або закономірністю у темі, що вивчається); *допоміжними* (невідоме є вужчим відношенням чи закономірністю).

За способом подачі інформації проблемні ситуації бувають: текстовими (виникають під час осмислення учнями інформації, що міститься у тексті або графічному матеріалі (у схемах, кресленнях); *безтекстовими* (створюються усно, через матеріалізовану ситуаціо-демонстрацію за допомогою пристрою чи природного явища).

За часом вирішення: короточасними (використовують для оперативної активізації діяльності учнів), *тривалими* (розв'язується не на одному занятті, а через два-три).

Створення проблемної ситуації – найвідповідальніший етап у проблемно-розвивальному навчанні.

На основі узагальнення передового педагогічного досвіду можна показати декілька основних способів виникнення проблемних ситуацій. Ці способи вибираються вчителем на основі знань ним умов виникнення різних типів проблемних ситуацій. Формою реалізації того чи іншого способу є такі дидактичні прийоми, як постановка проблемного запитання, завдання, проблемної задачі, показ досвіду [1].

Перший спосіб – залучення учнів до теоретичного пояснення явищ, об'єктів, зовнішньої невідповідності між ними. Це призводить до пошукової діяльності і до активного засвоєння нових знань.

Другий спосіб – використання навчальних і життєвих ситуацій, які виникають у виконанні учнями практичних завдань в школі, вдома чи на підприємстві, в результаті спостережень за природою і т. д. Проблемні ситуації в цьому випадку виникають під час спроби учнів самостійно досягнути поставлених перед ними практичних цілей. Зазвичай, учні в кінці аналізу ситуації самі формулюють проблему.

Третій спосіб – поставлення навчальних проблемних завдань на пояснення явищ чи пошук шляхів їх практичного застосування. Прикладом може служити будь-яка дослідницька робота учнів на навчальній ділянці, лабораторії чи кабінеті, а також на уроці.

Четвертий спосіб – залучення учнів до аналізу фактів і явищ дійсності, що породжують суперечності між життєвими уявленнями і пошуковими поняттями про ці факти.

П'ятий спосіб – висунення припущення (гіпотези), формулювання результатів і їх перевірка.

Шостий спосіб – залучення учнів до порівняння, співставлення і протиставлення фактів, явищ, правил, дій, в результаті яких виникає проблемна ситуація.

Сьомий спосіб – залучення учнів до попереднього узагальнення нових фактів. Учні отримують завдання роздивитися деякі факти, явища, які існують в новому для них матеріалі, порівняти їх з відомими і зробити самостійне узагальнення. В цьому разі, як правило, виникає проблемна ситуація, так як порівняння виявляє особливі якості нових фактів, не пояснювальні їх ознаки.

Восьмий спосіб – учнів знайомлять з фактами, які мають незрозумілий характер і які привели історію науки до поставлення наукової проблеми. Зазвичай, ці факти і явища як би заперечують ті поняття і уявлення, які в учнів склалися, що пояснюються недостатністю їх попередніх знань.

Дев'ятий спосіб – організація міжпредметних зв'язків. Часто матеріал предмета, який вивчається, не забезпечує виникнення проблемної ситуації (під час вироблення навичок чи повторення попереднього матеріалу тощо). В цьому випадку використовують факти і дані наук (навчальних предметів), які мають зв'язок з матеріалом, що вивчається.

Десятий спосіб – варіювання задачі, переформулювання запитання. Переформулювання запитання відрізняється від попереднього. В переформулюванні завжди є інші слова, які пояснюють ті ж поняття. Використання в запитанні (задачі) відомих учневі понять дозволяє аналізувати дані задачі, спираючись і на ці відомі поняття, які не актуалізуються при первинному формулюванні проблеми [2].

До першого класу відносяться такі, в яких матеріал, який треба засвоїти являє мету (предмет дії). В ситуаціях такого виду невідоме буде складати певні закономірності, ті чи інші теоретичні положення. А. Матюшкін характеризує даний клас проблемних ситуацій як теоретичний. Частіше всього ці ситуації використовуються при вивченні гуманітарних предметів [36, с. 37–47].

До другого класу відносяться такі ситуації, в яких невідоме становить собою спосіб дій. Цей тип проблемних ситуацій досліджувався в еспериментальних психологічних дослідженнях. Проблемні ситуації цього роду широко представлені при засвоєнні багатьох предметів, які передбачають формування учнів в деякій мірі складних способів виконання тих чи інших дій. Сюди також відносяться ситуації, які виникають в процесі

навчання загальним і особливим способам розв'язання завдань з різних навчальних предметів.

У третій клас входять такі проблемні ситуації, в яких невідомим являються нові умови дії. Ситуації цього роду частіше всього розглядались під час вивчення формування навичок, тобто на різних етапах вправління. Вони виникають в тих випадках, коли в відомому способі дій ставиться таке завдання, в якому повинні бути знайдені нові умови регуляції дії. Особливо часто ситуація цього роду трапляється під час формування професіональних навичок, коли необхідно передбачити не тільки основні способи виконання професійних дій, але й всі ті умови, в яких доведеться їх виконувати.

Створення проблемних ситуацій в освітньому процесі передбачає досягнення таких цілей: а) привернути увагу учня до питання, задачі, навчального матеріалу, збудити в нього пізнавальний інтерес і інші мотиви діяльності; б) поставити його перед таким посильним пізнавальним утрудненням, подолання якого активізувало б розумову діяльність; в) відкрити перед учнями протиріччя між виниклою в нього пізнавальною потребою і неможливістю її задоволення, за допомогою наявного запасу знань, умінь, навичок; г) допомогти йому визначити в пізнавальній задачі, питанні, завданні основну проблему і намітити план пошуку шляхів виходу з виниклого затруднення; спонукати учня до активної пошукової діяльності; д) допомогти йому актуалізувати раніше засвоєні раніше знання і показати напрям пошуку найбільш раціонального шляху виходу із ситуації утруднення.

Основними етапами пізнавальної діяльності при вирішенні проблемної ситуації є такі: усвідомлення проблеми, її вирішення у ході висунення гіпотез і перевірка рішення.

На першому етапі учні стикаються з проблемою в ході проблемної ситуації. Усвідомлення проблеми залежить від побудови проблемної ситуації, від уміння дітей побачити розрив між відомим і невідомим, виділити протиріччя в інформації.

Другий етап – центральний – включає збір і аналіз даних, висунення на цій основі гіпотез, тобто прогнозованих результатів. Гіпотеза дає змогу зробити уявний перехід від того, що очевидно, до того, що варто знайти.

Третій етап – перевірка рішення. Це завершальний етап у вирішенні проблеми.

Він містить оцінку гіпотези, правильності виконаних дій, представляє апробацію гіпотетичного рішення, аналіз і оцінку вірогідності отриманих результатів, їх адекватність основним теоретичним положенням науки і практики.

Загалом технологія проблемного навчання містить такі дії:

1. Зіткнення з проблемою, створення проблемної ситуації.
2. Збір і аналіз даних. Учні проводять пошук достовірних даних про об'єкти і явища.
3. Висування гіпотез, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.
4. Перевірка припущень.
5. Побудова учнями пояснення. У процесі обговорення клас виробляє пояснення, що відповідають вихідній ситуації.
6. Аналіз процесу дослідження [3].

Отже, запитання стає проблемним тільки за таких умов: воно повинно мати логічний зв'язок як з попередньо засвоєними поняттями, так і з тими, які підлягають засвоєнню в певній проблемній ситуації; містить в собі пізнавальну трудність і видимі кордони відомого і невідомого; викликає відчуття здивування при співставленні з раніше відомим, незадоволення тим запасом знань, умінь і навичок, які є.

Елементи проблемності використовуються в початкових класах, але на жаль, ще недостатньо з тієї причини, що інтенсивна пошукова діяльність не завжди посилює середнім і слабким учням, тобто більшості класу.

Оскільки проблемне навчання передбачає певні зрушення в характері розумової діяльності учнів, то вчитель має дібрати для школярів такі пізнавальні задачі, які формували б у них певні прийоми мислення. Через те успішно організувати проблемно-пошукову діяльність учнів можна за таких умов:

1. Створити проблемну ситуацію, яка викликала б пізнавальний інтерес, активізувала б думку учнів на її розв'язання.
2. Так диференціювати пошукову діяльність школярів, щоб вона скорочувала час пізнавального пошуку, раціоналізувала їхнє мислення.
3. Обговорити розв'язання диференційованих пізнавальних задач.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бівол О. С. Проблемно-пошукові методи навчання на уроках у початкових класах як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів // Таврійський вісник освіти. 2012. № 3 (39). С. 103-107.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : "КІС", 2004. 112 с.
3. Проблемне навчання. URL: <http://bukvar.su/pedagogika/103984-Problemnoe-obuchenie.html>

Катерина МЕЛЬНИК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Ольга КОВАЛЬЧУК,**
кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УЯВЛЕНЬ ПРО ОБ'ЄКТИ ТА ЯВИЩА НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

Процес формування уявлень ми розглядаємо як сукупність цілеспрямованих педагогічних впливів, що зумовлюють якісні зміни серед основних показників сформованості уявлень. Опора на знання психологічних основ і механізмів цього процесу дозволяє здійснити управління формуванням уявлень про оточуючий світ. Теоретичний аналіз психологічної основи уявлень дозволить нам більш точно й прицільно дослідити процес їх формування – не тільки через зміст навчальних уявлень, інтенсифікацію навчальної діяльності, що орієнтує на їх створення, але й через розвиток та удосконалення провідних когнітивних процесів, котрі становлять фізіологічну базу процесу формування уявлень.

Розкриваючи психологічну природу уявлення, необхідно відзначити, що з позицій, розроблених у психології, уявлення (образ об'єкта, явища) становить собою відображення якогось об'єкта, предмета чи події. «Уявлення виникає без безпосереднього впливу на органи чуття і є вторинним образом предмета» [33, с. 14].

Процес формування уявлень ми розглядаємо як сукупність цілеспрямованих педагогічних впливів, що зумовлюють якісні зміни серед основних показників сформованості уявлень. Опора на знання психологічних основ і механізмів цього процесу дозволяє здійснити управління формуванням уявлень про оточуючий світ. Теоретичний аналіз психологічної основи уявлень дозволить нам більш точно й прицільно дослідити процес їх формування – не тільки через зміст навчальних уявлень, інтенсифікацію навчальної діяльності, що орієнтує на їх створення, але й через розвиток та удосконалення провідних когнітивних процесів, котрі становлять фізіологічну базу процесу формування уявлень. Розкриваючи психологічну природу уявлення, необхідно відзначити, що з позицій, розроблених у психології, уявлення (образ об'єкта, явища) становить собою відображення

якогось об'єкта, предмета чи події. «Уявлення виникає без безпосереднього впливу на органи чуття і є вторинним образом предмета» [4].

На думку Т. Байбари, К. Шевчук [1], фізіологічною основою виникнення та зародження уявлень є сенсорно-перцептивне відображення у свідомості людини певного предмету чи явища, що відбувається за допомогою органів чуття. Це відображення виникає під безпосереднім впливом ознак та властивостей об'єкта на органи чуття. Процес відчуттів відбувається за допомогою сприйняття різним органами: зором, слухом, нюхом, дотиком.

Характеризуючи сенсорно-перцептивний рівень відображення, ми вважаємо за необхідне звернутися до характеристики властивостей образів сприйняття, досить детально описаних у роботі Н. Мацько, які загалом прийнятні для опису й інших видів психічних образів:

1. Предметність образу. Психічний образ – не проста сукупність окремих властивостей і ознак, а цілісний, завершений образ предмета, який сприймається.

2. Об'єктивованість образу. У психічному образі відображається об'єкт пізнання, а не процеси, які проходять у нервовій системі людини й призводять до створення цього образу.

3. Суб'єктивність образу. Образ, який створюється в людині, залежить не тільки від характеру й особливостей предмета, який сприймається чи уявляється, але й від особливостей людини, від її переконань і установок, її навченості й здібностей, від її інтересів, життєвого досвіду й знань.

Для того, щоб скласти уявлення про певний об'єкт чи явище, необхідно з'ясувати суттєві риси й властивості об'єкта, а, значить, відобразити його зв'язки з іншими предметами. Так, скласти уявлення про маточку квітки – значить відобразити її форму, будову, наявність у неї сім'язародків, її зв'язок з розмноженням рослини, шляхи її утворення. Як відзначає Л. Веккер, мислення виходить з уявлень, спирається на них і направляється далі в пізнанні навколишньої дійсності. Для пізнання сутності об'єктів та явищ навколишньої дійсності необхідно шляхом узагальнення перейти від пізнання одиничного до пізнання загального [3].

Уявлення і поняття є одиницями вивчення молодшими школярами навколишньої дійсності. Вони займають чільне місце у змісті шкільних навчальних предметів, особливо дисципліни «Я досліджую світ» [2]. Формування уявлень про об'єкти та явища навколишньої дійсності – це процес, що розгортається в часі й проходить низку етапів від первісного конкретного уявлення, яке має тільки модальні характеристики, до узагальненого цілісного уявлення, що відображає сутнісні характеристики

об'єкта чи явища. Відобразити ланцюг формування уявлень можна так: відчуття – образ сприйняття – початкове чи базисне уявлення – узагальнене або інтегруюче уявлення. Наступним етапом у формуванні елементів системи знань є створення понять на основі узагальнених уявлень. Підводячи підсумки характеристики рівнів уявлень, відзначимо, що вторинні образи об'єктів та явищ, які формуються на цьому рівні, виникають без безпосереднього впливу досліджуваного об'єкта на органи чуття. Їх формування відбувається на основі наявного образу сприйняття (діяльність образної пам'яті, уявлення) або ж у результаті діяльності відтворювальної чи творчої уяви. Ці психічні новоутворення відрізняються своєю узагальненістю. Узагальнене уявлення відображає властивості й відношення об'єктів, які залишились у результаті відсівання їх несуттєвих ознак шляхом порівняння, аналізу й синтезу, абстрагування й узагальнення їх характеристик. У результаті всі об'єкти, що мають спільні важливі ознаки, позначаються певним словом, тобто відбувається формування узагальненого уявлення, а в подальшому – поняття. У процесі формування уявлень результати безпосереднього чуттєвого сприйняття навколишньої дійсності чи його наочного зображення піддаються уявному перетворенню під впливом цілей навчальної діяльності, іншими словами, постійно відбувається перехід сприйняття в мислення й навпаки.

Таким чином, сутність процесу формування уявлень полягає в переході зовнішнього (об'єкта) у внутрішнє (уявлення), тобто об'єкт навколишньої дійсності переводиться в галузь знань дитини, щоб знайти своє вираження в різних видах його діяльності. Зміст процесу формування уявлень становить єдність його властивостей і зв'язків з формами психічного відображення інших рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навчальний посібник. Київ : Веселка, 1998. 334 с.
2. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та ін. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу». Київ : Видавництво «Алатон», 2019. 128 с.
3. Ільченко В. Р. Дидактичні засади інтеграції змісту природничонаукової шкільної освіти з погляду продуктивного навчання // Педагогіка і психологія. 2000. №2. С. 5-12.
4. Шевчук К., Дубодєлова С. Роль позаурочної роботи в процесі оволодіння учнями знань про природу // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 465. Педагогіка та психологія. Чернівці : Рута, 2009. С. 90-95.

Марина МИГИРЯН,
здобувачка 4 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Людмила МОСКОВЧУК,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Метою Нової української школи є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Значне місце в реалізації зазначеної мети займає процес формування читацької компетентності. Адже читання є потужним засобом виховного й розвивального впливу на особистість молодшого читача. Воно прилучає дітей до скарбниці духовності й культури, літературних надбань українського народу й народів світу, сприяє моральному, етичному й естетичному розвитку.

Читацька компетентність у системі і початкового навчання і розглядають як сукупність освітніх елементів, яка виявляється у володінні системою літературних знань, умінь і навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань і особистості та здатності їх і використовувати з метою пізнання навколишньої дійсності, задоволення і власних потреб (пізнавальних, естетичних, і самоосвітніх) [2, с. 27].

Читацька компетентність і молодшого школяра, за визначенням М. Вашуленко, – це володіння комплексом і читацьких знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень учнів, які надають можливість і учневі свідомо здійснювати пошук і книг, відбір інформації для вирішення і навчально-пізнавальних завдань її виявляються у процесі і сформованості повноцінної і навички читання, розуміння текстів різних жанрів, обізнаності із колом читання, сформованості особистісних ціннісних суджень і щодо прочитаного [1, с. 41].

Реалізація мети щодо формування читацької компетентності молодших школярів здійснюється за змістовою лінією «Читаємо», яка передбачає формування в учнів і повноцінної навички читання, умінь самостійно і вибирати й опрацьовувати літературні і тексти різних видів, дитячі і книжки, висловлювати своє ставлення і до прочитаного, сприймати художній і текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду, користуватися раціональними і прийомами пошуку потрібної і інформації в

різних джерелах, працювати з інформацією і в різних форматах, застосовувати і її в навчально-пізнавальних, і комунікативних ситуаціях, і практичному досвіді.

Передумовами оволодіння читацькою компетентністю є достатньо сформована навичка читання молодшого школяра, спеціальні здібності та інтерес до читання літературних творів. Формування навички читання відбувається у добуквений період (діти не вивчають букви, а лише здійснюється підготовка до їх вивчення) та букварний, завданням якого є вивчити всі букви, навчити учнів правильно позначати звуки буквами, практично засвоїти правила графіки; навчити плавно (складами) з переходом на цілі слова читати; формувати навичку правильного, свідомого, виразного читання. Лише після засвоєння навички читання відбувається поглиблене формування читацької компетентності.

Сформованість читацької компетентності молодших школярів передбачає формування таких компетентностей як:

- загальнокультурна компетентність – сприймати літературу як невід’ємну частину світової художньої культури, розуміти літературу як мистецтво слова, усвідомлювати особливості розвитку світового літературного процесу та вміти осмислювати художній твір у широкому культурологічному контексті;

- власне читацька компетентність – знати теорію літератури як основу читацької діяльності молодшого школяра, знати основні факти життя і творчості письменників, зміст і проблематику художніх творів, обов’язкових для текстуального вивчення, бути здатним глибоко зрозуміти ідейно-художній зміст творів, висловлювати особистісні враження про прочитане;

- ціннісно-світоглядна компетентність – розуміти та осмислювати моральні цінності і світоглядні категорії, що відображено у літературних творах, вміти визначати й обґрунтовувати своє ставлення до них, дотримуватися гуманістичних моральних позицій;

- комунікативно-мовленнєва компетентність – розуміти специфіку мови художнього твору, володіти основними видами мовленнєвої діяльності;

- інформаційна компетентність – володіти навичками самостійно і продуктивно працювати з різними джерелами інформації (робота з довідково-бібліографічними джерелами, використання ресурсів Інтернет-сайтів тощо) [4, с. 21].

Усі зазначені складові читацької компетентності взаємопов’язані, а результатом їх і взаємодії є сформованість читацької і компетентності молодшого школяра, яка і буде свідчити про: стійкість і інтересу до читання; сформованість у нього знань про літературу як вид мистецтва і літературу як науку; сформованість основних і умінь, необхідних для сприйняття,

розуміння і змісту творів різних жанрів і висловлення обґрунтованої оцінки твору; і здатність застосовувати здобуті знання і вміння у власній літературній діяльності; розвиток творчих, і літературних здібностей; вироблення і системи цінностей і емоційно-ціннісного і ставлення до навколишнього світу.

Ефективними методами, засобами та прийомами формування читацької компетентності молодших школярів є ігри (дидактичні, настільні), сюжетні малюнки із текстом, реченнями чи словами, різний наочний матеріал (кубики, лото, мозаїка, пластмасові букви, вирізані з цупкого паперу тощо).

Сучасними прийомами формування читацької компетентності молодших школярів є інтерактивні вправи із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема вправ та ігор на різних Інтернет-платформах, тренажери для читання, використання мультимедії, використання Lego-технологій, Щоденні 5 та інтерактивні методи навчання тощо.

Основними чинниками, які можуть перешкоджати ефективності формування читацької компетентності є: непродуманість етапів формування читацької компетентності, мало відведеного часу на читання, некомпетентність педагога у використанні сучасних методів навчання, одноманітність застосування методів, засобів та прийомів формування читацької компетентності, різний або швидкий темп роботи на уроці, різний рівень розумового розвитку молодших школярів, відсутність наочності на уроці, низька мотивація дітей до навчання читання.

Звідси можна стверджувати, що ефективність формування читацької компетентності залежить від компетентності педагога у виборі методів та прийомів роботи, використання сучасних підходів до навчання, використання роздаткового матеріалу та наочних засобів, диференційований та індивідуальний підхід до кожного учня, емоційності атмосфери на уроці та сприятливого психологічного клімату, врахування індивідуальних особливостей молодших школярів, використання методів мотивації та заохочення до читання [3, с. 101].

Отже, читацьку компетентність можна визначити як здатність до творчого читання і осмислення літературного твору на особистісному рівні, сформованість власного кола читання у молодшого школяра. У процесі формування читацької компетентності вищезазначені методи і прийоми повинні не протиставлятися, а розглядатися як взаємопов'язані способи навчання, що разом складають систему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М. С. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект // Дайджест. 2017. № 1. С. 41–45.

2. Глазова О. П., Дика Н. М. Формування читацької компетентності учнів: міжнародний методичний досвід // Інноваційна педагогіка. 2019. № 12. С. 27–31.

3. Лавренова М.В., Фенцик О.М. Читацька компетентність здобувачів початкової освіти: сутність поняття // Педагогіка. 2019. № 3. С. 101–104.

4. Піддубний М. А. Формування читацької компетентності школярів // Проблеми і пошуки. 2018. №. С. 21–29.

Анна МОСКАЛЬЧУК,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ІЗ ПОСТАТТЮ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО У ЗЗСО МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Бути патріотом – значить любити життя, уміти прожити його гідно і цікаво, просто йти вперед своєю дорогою. Бути патріотом означає поважати себе, відповідати за свої вчинки, слова, поведінку, бо ти є представником своєї нації, ти – країна! Лише справжні патріоти, об'єднавшись в єдине ціле, підносять культурний та економічний рівень своєї держави, творять нову історію, в якій немає сумних і трагічних дат, а лише чисте і світле майбутнє. Одним з патріотів своєї Батьківщини був гетьман Богдан Хмельницький.

Дослідженням життєдіяльності Богдана Хмельницького займались М. Костомаров, В. Липинський та ін. М. Костомаров написав першу спеціальну монографію про Богдана Хмельницького. В. Липинський віднайшов досі невідомі матеріали в іноземних архівах, на основі яких особливо яскраво висвітлив постать гетьмана. У вчинках Богдана Хмельницького та його планах він уледів не вагання між різними політичними орієнтаціями, а свідоме намагання відновити українську державність в усій її широті.

Богдан Хмельницький – український воєначальник, один із призвідників повстання, що вилилося у протистояння Речі Посполитої та утворенням війська Запорозького, козацької держави. Прославився своїми перемогами у битвах під Жовтими Водами, під Корсунем, під Батогом [4]. Успішний полководець, владний гетьман заслужив прижиттєве визнання. Він був вродженим лідером. Кажуть, що його відрізняли дуже чутливий розум, масивна начитаність і великий багаж знання про світ, «сталева воля» і

аналітичний склад розуму, що дозволяв все прорахувати наперед. Крім цього, він був дуже харизматичний і завжди вмів «завести» натовп. Його мова була багата народними виразами і приказками, і звертаючись до людей, він волав не тільки до їхніх емоцій, а й до власного особистого досвіду [3].

Молодших школярів важливо ознайомити з крилатими висловами Богдана Хмельницького та пояснити їх значення. Наведемо декілька з них: «Що рука людська зробить, те й зруйнувати може» – означає схильність людини до зла; негативні дії, які завдають шкоди роботі інших людей; «Нащо говорити там, де треба діяти» – дії набагато важливіші за слова і приносять набагато більше користі; «Все те, що буде зроблене проти, на твою ж таки голову і впаде» – означає не робити іншим зла; ставитись до людей так, як ти хочеш, щоб люди ставилися до тебе; і добро, і зло повертається. «Бог не зневажить серця упокореного» – якщо людина розуміє та визнає свою недосконалість, не вихваляється, прагне до кращого, то Бог допомагає такій людині [5].

Постать Богдана Хмельницького висвітлювали у своїх працях видатні письменники. У Літописі Григорія Граб'янки йдеться: «Це була людина воістину варта звання гетьмана. Він не боявся біди, у найтяжчому становищі не втрачав голови, не боявся найтяжчої роботи, був міцний духом; з однаковою мужністю зносив мороз і спеку, їв і пив не скільки хотів, а скільки можна було, ні вдень ні вночі не знемагав від безсоння, а коли справи і труд воїна зморювали його, то він спав невеличку крихту часу і спав не на коштовних ліжках, а в постелі, що до лиця воїну. Лягаючи спати, не думав, як би знайти тихий куточок, а вкладався посеред військового гамору; одягався він так, як і всі інші, мав коней та зброю не набагато кращу, ніж в інших. Не раз його бачили, як, укритись військовим плащем, знеможений, він спав посеред сторожі. Він завжди першим кидався в бій і останнім повертався з битви. Маючи ці та до цих подібні достоїнства, зовсім не дивно, що він став переможцем та пострахом для ляхів, а мирянам припав до душі, бо, відійшовши від військових справ та ученій, повністю зайнявся собою. У його воїнства все так було злагоджено, що коли б він не пощадив (про це мовилось уже), то зовсім міг би знищити Польщу» [1].

Сприятимуть вихованню поваги у молодших школярів до постаті гетьмана й ознайомлення з такими біографічними даними: справжнє ім'я Богдана Хмельницького – Зиновій; Хмельницький; по-особливому ставився до освічених людей і всіляко підтримував Київську Академію; гетьман володів бандурою – українським музичним інструментом; добре розбирався в конях та зброї; володів безліччю мов, наприклад, татарською, турецькою, польською, французькою, латинською; як і будь-який слов'янин, він любив влаштовувати застілля, під час яких гості виспівували народні пісні.

На виховних годинах вчителі початкових класів м. Хмельницького розкривають способи вшанування пам'яті Богдана Хмельницького на рівні держави: портрет гетьмана можна побачити на зовнішній стороні п'ятигривневої банкноти; Орден Богдана Хмельницького – призначений для нагородження громадян України за особливі заслуги у захисті державного суверенітету, територіальної цілісності, у зміцненні обороноздатності та безпеки України; 1954 року місто Проскурів перейменували на місто Хмельницький (хоча сам Богдан Хмельницький жодного разу не відвідував місто, яке назване в його честь).

Оскільки у місті Хмельницькому досить велика кількість пам'ятників встановлена Богдану Хмельницькому, то класоводами проводяться до них краєзнавчі екскурсії з навчальною, виховною та розвивальною метою. Зокрема, величний пам'ятник Богдану Хмельницькому в Хмельницькому обласному центрі встановлено на Привокзальній площі біля залізничного вокзалу ще у 50-ті роки. Виконали цей пам'ятник одні з найкращих на той час скульпторів – народні художники України М. Вронський та О. Олійник, архітектор О. Сидоренко. Пам'ятник являє собою повнофігурну залізобетонну скульптуру заввишки 3,5 м. підняту на чотиригранний цегляний постамент заввишки 4 м. Богдан Хмельницький зображений у козацькому гетьманському одязі. У зігнутій до грудей правиці він тримає символ державної влади – булаву. У величній постаті Богдана втілено незламність духу, гідність, велич видатного гетьмана. Елементи одягу створюють враження на мить призупиненого руху, який був характерним для всього життя цього великого українця [2].

Ще один пам'ятник Богдану Хмельницькому встановлено у 1993 році біля обласної філармонії у 500-ту річницю міста Хмельницького. Його авторами є В. Борисенко та архітектор М. Копил. Пам'ятник являє собою кінну бронзову скульптуру: Богдан Хмельницький на баскому коні зображений справжнім державцем. Фігура Богдана у русі, у його правиці високо здійснята булава, лівою він притримує стремена. Встановлено скульптуру на плоскому трапецієподібному постаменті, оббитому плитами. Монумент Богдану Хмельницькому гарно проглядається із вулиці Кам'янецької, є своєрідним символом і прикрасою невеличкої площі перед обласною філармонією [2].

Також погруддя Б. Хмельницькому встановлено на території Національної академії Прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького (автор – архітектор К. Коржев) [2].

У місті Хмельницькому ще є четвертий пам'ятник Б. Хмельницькому, який встановлено у 2007 році біля головного корпусу інституту МАУП. Це

ще одне підтвердження глибокої шани подолян до славного сина України Богдана Хмельницького, ім'я якого носить обласний центр [2].

Отже, Богдан Хмельницький був не тільки хорошим гетьманом, а й дуже різнобічною та цікавою особистістю, з безліччю захоплень. Є прикладом для наслідування і дотепер, його вшановують та пам'ятають не тільки в Україні, а й за її межами. Ознайомлення з його постаттю є важливою частиною виховної роботи з молодшими школярами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабянка Григорій. Літопис. URL: http://litopys.org.ua/old18/old18_37.htm (дата звернення: 15.04.2023).

2. Пам'ятники Богдану Хмельницькому. Хмельницька обласна бібліотека для дітей імені Тараса Шевченка. URL: https://odb.km.ua/?dep=1&dep_up=1004&dep_cur=1006#gsc.tab=0 (дата звернення: 15.04.2023).

2. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. Хроніка життя та діяльності. Київ : Наукова думка, 1994. 174 с.

3. Тис-Крохмалюк Ю. Бої Хмельницького. Львів, 1994. 150 с.

4. Топ 10 цитат великого державника Богдана Хмельницького. URL: <https://ridna.ua/2018/11/top-10-tsytat-velykoho-derzhavnyka-bohdana-hmelnyskoho/> (дата звернення: 15.04.2023).

Юлія МОТОРНА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія БАХМАТ,**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Оскільки метою дослідження є можливість формування креативності та креативних здібностей учнів початкової школи в процесі розв'язування навчальних завдань, у цьому параграфі проаналізуємо особливості навчальної діяльності учнів початкової школи загалом та сутність і функції навчального завдання як головного компонента навчального процесу зокрема.

У контексті досліджених концептуальних підходів до тлумачення понять «креативність» і «креативні здібності» надзвичайно важливим є аналіз сучасних науково-теоретичних засад організації навчального процесу і навчально-пізнавальної діяльності у початковій школі щодо забезпечення умов для розвитку креативних здібностей.

Середовище, у якому креативність могла б розвинутися й актуалізуватися, як зазначено у попередньому підрозділі дослідження, характеризується високим ступенем невизначеності та потенційною багатоваріантністю можливостей. Невизначеність стимулює пошук власних рішень, а не прийняття готових. Таке середовище містить позитивні зразки творчої поведінки та їх результати. Креативне навчання – це навчання, «занурене» у спілкування, діалогове навчання на основі ефективного управління й організації навчального процесу, що є можливим лише за умов чіткої систематизації і структуризації накопиченого педагогічною наукою досвіду на принципово нових засадах.

Реалізація креативної навчальної діяльності беззаперечно потребує радикальних змін у змісті, засобах навчання і навчальних діях як учителя, так і учня. Аналіз педагогічної літератури та офіційних документів із питань освіти дозволяє зробити висновок, що такі зміни у змісті початкової освіти України відбуваються, що, власне, і є відповіддю на світові та національні суспільно-економічні трансформації.

Проте до таких змін готовий далеко не кожен учитель. Але навіть в умовах традиційного навчання, на основі тих навчальних завдань, які передбачені стандартними навчальними програмами та підручниками для початкової школи, існують реальні можливості сформувати та розвинути креативні здібності учнів початкової школи. Саме пошук таких шляхів та педагогічних умов реорганізації навчальної діяльності є ключовим завданням нашого дослідження.

Вважаємо особистісно-діяльнісний, системний (або системно-діяльнісний), холістичний (цілісний), синергетичний та полімодальний підходи найбільш ефективними для формування креативних здібностей учнів початкової школи серед сучасних підходів до організації процесу навчання й тенденцій реорганізації навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи. Наскільки професійно вчитель зможе підійти до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи, врахувавши всі зазначені вище сучасні наукові підходи, настільки ефективно учні зможуть адаптуватися до переважаючого навчального стилю класу і стати успішними. Попри те, що школярі досягають кращих результатів, використовуючи свій переважаючий тип, можна спробувати збільшити гнучкість їх реакції на

інформацію, підбравши відповідні навчальні завдання, скерувавши навчальні дії та скориставшись індивідуальним підходом до способу контролю за їх виконанням. Шлях до цього – це полімодальне навчання.

Аналіз досліджень з проблеми формування та розвитку креативних здібностей дітей дає змогу зробити висновки про те, що більшість із наукових праць присвячені можливостям і шляхам формування та розвитку цих здібностей у процесі вивчення предметів художньо-естетичного циклу, у різних творчих гуртках або ж за допомогою спеціально розроблених технологій розвитку творчих здібностей обдарованих дітей, а забезпечується реалізація такого завдання нестандартними уроками або ж нестандартними завданнями. Деякі вчені пропонують формувати креативні здібності через систему творчих завдань.

Теорію і практику навчальних завдань, види завдань, які використовуються для активізації процесу навчання, засвоєння матеріалу, а також для саморозвитку і самонавчання учня розробляли такі вчені, як Г. Балл, П. Гальперін, В. Глушков, С. Гончаренко, Д. Ельконін, Г. Костюк, І. Лернер, Є. Машбиць, О. Уман, Л. Фрідман та інші; навчальне завдання як дидактичний засіб засвоєння знань – Н. Бібік, М. Вашуленко, В. Давидов, О. Савченко, В. Староста. Підручники для початкової школи нового покоління М. Вашуленка, П. Ердінієва, В. Науменко, О. Савченко містять велику кількість завдань творчого характеру та альтернативні методики побудови навчальних завдань.

А. Павленко, розробляючи теоретичні основи методики навчання учнів розв'язування і складання задач, звертає особливу увагу на те, що «навчально-пізнавальна діяльність учнів із розв'язування завдань має будуватися відповідно до основного закону цілеутворення в онтогенезі. Це означає перехід від розв'язування сформованих «ззовні» завдань (зовнішнє цілеутворення) до самостійного складання завдань учнем (внутрішнє цілеутворення)». Навчально-пізнавальна діяльність із розв'язування та складання завдань відтворює цілісну картину пізнання, увесь її цикл: задачні ситуації (постановка проблеми), складання задачі (формування проблеми, гіпотеза), розв'язок задачі (висновки), перевірка та практичне застосування (розвиток задачі, експеримент, нові факти) [1].

О. Уман, аналізуючи механізм взаємодії вчителя й учня, стверджує, що основною формою втілення змісту освіти є план-сценарій навчального процесу, розроблений учителем. Він складається із системи навчальних завдань. Під навчальним завданням учений розуміє певні дії в заданих умовах з метою оволодіння змістом освіти. Таким чином, навчальне завдання набуває статусу одного з головних елементів навчально-пізнавальної діяльності і

визначає механізм її організації, включаючи і діяльність вчителя, і навчальні дії учня. Механізм взаємодії основних структурних елементів навчального процесу такий: учитель пропонує учневі виконати завдання; учень спрямовує свою діяльність на сприйняття та виконання завдання [5].

Навчальне завдання – з одного боку, вид пізнавальної діяльності учня, а з іншого – об'єкт навчальних дій учня. На основі цього робимо висновок, що навчальне завдання – це модель навчально-пізнавальної ситуації, яка спрямована на засвоєння та застосування змісту освіти [6].

О. Савченко пропонує ефективний спосіб організації співробітництва на уроці – створення ситуації вільного вибору учнями навчального завдання. Мотиваційна цінність такого методу в тому, що дитина сприймає педагогічно необхідне навчальне завдання як самостійно вибране [4].

З урахуванням проведеного аналізу літературних джерел розглядатимемо навчальне завдання як поняття дидактики, яке, за Г. Баллом, є системним утворенням, що об'єднує два компоненти: предмет завдання у початковому стані і модель потрібного стану предмета завдання [8, с. 40].

З позицій особистісно-діяльнісного підходу навчальне завдання розглядається як цілісна система таких дидактичних компонентів: форми представлення змісту, форми навчальної взаємодії вчителя та учнів, умов реалізації навчальної діяльності вчителя й учнів.

Навчальне завдання – складна система інформації про будь-які явища, процеси, об'єкти, у якій чітко представлений певний відсоток відомостей, а решта – це невідоме. Знаходження цього невідомого і, відповідно, відповіді можна здійснити лише на основі встановлення зв'язків між поняттями, пошуку нових знань, доказів, перетворень, узагальнень тощо. У деяких навчальних завданнях зазначені засоби і способи розв'язання закладені у прихованій формі, тому потребують умінь продуктивної уяви, критичного і творчого мислення, а також інформаційних умінь для отримання відповіді.

Важливою особливістю навчального завдання є те, що для досягнення будь-якої мети (наприклад, формування креативних здібностей) потрібне розв'язання не одного, а кількох завдань, системи, у якій рішення кожного окремого завдання робить внесок у досягнення цілей навчання [3].

Оскільки у навчально-пізнавальній діяльності одне і те ж завдання використовується для досягнення кількох цілей (у нашому випадку для розвитку вмінь критичного і творчого мислення, творчої уяви, інформаційної грамотності), а одна й та ж мета потребує вирішення низки навчальних завдань, то їх конструювання повинно відповідати таким вимогам:

1. Конструювати потрібно не окремі завдання, а їх комплекс. Значимість завдання варто визначати відповідно до його функції у системі,

до якої воно належить. Тому одне і те ж завдання може виявитись і корисним, і марним.

2. При конструюванні системи навчальних завдань треба враховувати досягнення не тільки найближчих навчальних цілей, а й віддалених. Реалізація останніх має здійснюватися цілеспрямовано, послідовно, шляхом узагальнення вже засвоєних умінь і засобів системи навчання.

3. Навчальні завдання повинні забезпечити засвоєння системи засобів, необхідних і достатніх для успішності всієї навчальної діяльності.

4. Навчальне завдання повинно конструюватися так, щоб відповідні вміння і засоби діяльності, засвоєння яких передбачається у процесі його розв'язування, виступали як прямий продукт навчання. У більшості навчальних завдань, за оцінкою автора, таким прямим продуктом є виконавча діяльність, а орієнтування та контрольна частини – як побічні [3].

Розв'язування навчальних завдань, спрямованих на усвідомлення учнями власних дій (рефлексію), допомагає школярам узагальнювати свої навчальні дії для подальшого використання у навчально-пізнавальній діяльності. А для цього учням необхідно мати чіткі уявлення про структуру навчального завдання та способи його вирішення. Учитель повинен надати таку інформацію у вигляді чіткої системи орієнтування (схеми, моделі тощо).

Навчальне завдання виконується у конкретній навчальній ситуації. Вона може бути як ситуацією співробітництва, так і конфліктною; а за змістом – нейтральною або проблемною. Вважаємо, що практично всю навчально-пізнавальну діяльність варто представити як систему навчальних завдань, поставлених у відповідних навчальних ситуаціях, які передбачають конкретні навчальні дії.

Отже, формувати креативні здібності необхідно саме у навчально-пізнавальній діяльності засобами навчальних завдань. Не менш важливими елементами є також інтеграція програмного навчального матеріалу із комплексом навчальних завдань креативного спрямування, стимулюючий вплив яких посилюється використанням креативних методів (побудови асоціативних мап, постановки запитань, «Мислення в техніці «печворк», «ВАК», «Видиме мислення») та прийомів (подолання психологічної інерції мислення; активізації сенсорно-перцептивних каналів сприймання; перетворення навчального матеріалу зі зміною формулювання умови завдання, вихід за його межі; поєднання навчального матеріалу з реальним життям тощо). Універсальність цих методів полягає у тому, що вони можуть бути застосовані у процесі розв'язування навчальних завдань із будь-якої дисципліни, а, отже, сформовані за їх допомогою уміння будуть більш стійкими.

У контексті визначення ролі і місця навчального завдання у процесі формування креативних здібностей учнів початкової школи заслуговує на увагу технологія розвивального навчання «Цілеспрямована навчальна діяльність» (ЦНД) Д. Ельконіна – В. Давидова. Згідно з цією теорією навчальна задача – не вправа на використання попередньо засвоєних правил, а проблема, що не вкладається ні в які відомі схеми, проте її вирішення відкриває новий рівень розуміння речей. Постановка навчального завдання побудована на принципі запитань [7]. Починаючи розв'язувати завдання, учні за допомогою питань аналізують його зміст, будують змістову абстракцію, виділяють загальне співвідношення. Потім школярі розкривають зв'язок вихідного співвідношення з його різними проявами. На цьому етапі велику роль відіграє моделювання розв'язання у предметній, графічній чи знаковій формі. Далі, спираючись на модель, учні будують систему завдань. Діяльність школяра передбачає пошук та апробацію способів розв'язування навчального завдання. Як наслідок, судження учня, які вирізняються від загальноприйнятих, розглядаються не як помилка, а як робота думки.

Завдання як носії змісту освіти будуть ефективним засобом реалізації її навчально-пізнавальної функції лише у разі їх системного застосування вчителем. Не випадково нещодавно з'явився новий напрям досліджень – задачний підхід у навчанні, який, на нашу думку, можна розглядати як інноваційний у реформуванні освіти і взяти за основу для реалізації принципів розвитку креативних здібностей учнів початкової школи.

Вплив навчальних завдань на якість знань учнів та формування їхніх креативних здібностей буде позитивним лише, коли вирішення цих завдань носитиме не епізодичний характер, а буде цілеспрямованою системною роботою, органічно пов'язаною з усім процесом навчання. Міжпредметні зв'язки при цьому виступають інструментом інтеграції набутих навичок креативного мислення. Слід відзначити надзвичайну складність педагогічного керування таким процесом розвитку навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи, оскільки це вимагає високої педагогічної майстерності вчителя.

Задачна технологія розвитку креативних здібностей учнів початкової школи засобами різних навчальних предметів робить учіння не передачею знань, а проростанням пізнавальних конструктів у свідомості учня, як стверджує відомий дослідник задачного підходу до процесу навчання [2].

Можна виокремити такі групи завдань за рівнем проблемності, характером навчальної діяльності: репродуктивні (задачі, приклади, запитання репродуктивного рівня, вправи); частково-репродуктивні

(тренувальні вправи, завдання); продуктивні (пошукові задачі); творчі; науково-дослідницькі; проблемні.

Навчальне завдання в системі навчальної діяльності призначено для засвоєння та застосування змісту освіти і є цілісною системою таких дидактичних компонентів: форми представлення змісту, форми дидактичної взаємодії вчителя й учнів, підвищення рівня мотивації навчання, умов здійснення навчальної діяльності вчителя та учнів. Це положення створює наукове підґрунтя для розробки комплексу навчальних завдань, спрямованих на формування креативних здібностей. Кожне з таких завдань, яке пропонується учневі початкової школи, повинне формувати один із компонентів креативних здібностей: креативне (творче та критичне) мислення, продуктивну увагу, інформаційну грамотність.

Формуючи креативні здібності, ми розвиваємо в учнів початкової школи здатність обмірковувати власні дії, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, розглядати альтернативні шляхи вирішення проблем, бути активними учасниками навчального процесу. Ефективність цього процесу можлива лише за умови систематичної роботи вчителя та діяльності учня у процесі виконання навчальних завдань із використанням відповідних методик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павленко А. І. Теоретичні основи методики навчання учнів складанню і розв'язуванню фізичних задач у середній школі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. 1997. 39 с.
2. Павленко А.І. Узагальнена задачна навчальна технологія як важливий засіб розвитку предметної компетентності учнів [Електронний ресурс]. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp8/PavlenkoAI.pdf.
3. Психологія освітнього менеджменту : навч.-метод. посібник / укл. Лариса Мафтин. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. 96 с.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
5. Сілаєва І. Є. Інноваційна модель уроку виробничого навчання : Навчально-методичний посібник. Біла Церква : БІНПО УМО, 2018. 66 с.
6. Староста В. І. Навчальне завдання як поняття дидактики // Науковий вісник УжНУ. Сер. : Педагогіка. Соціальна робота. 2011. № 21. С. 185–189.
7. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач : навч. посіб. / Л. О. Мільто. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 156 с
8. Токарева Н.М. Основи педагогічної психології : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 223 с.

Анна МОХ,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Ольга КОВАЛЬЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Етап модернізації сучасної освіти характеризується пошуком нових шляхів організації освітнього процесу, оскільки соціальний розвиток країни вимагає нових, активних, ініціативних і творчих особистостей. Динамічне сьогодення представляє серйозний виклик, але це також чудова можливість, оскільки діти стикаються з постійною потребою в перепідготовці та навчанні впродовж усього життя. Їм потрібні позитивні враження та здатність долати труднощі, щоб протистояти негативу у своєму житті. Саме STEM дозволяє дітям розвивати практичну сторону індивідуального процесу навчання. Навіть вирішення побутових проблем вимагає від людей застосування знань і навичок з усіх сфер життя. Такий підхід корисний і перспективний не тільки в школі, а й у повсякденному житті. Йдеться не про споживання легкодоступної інформації, а про вміння її використовувати, застосовувати у власній діяльності, у власному житті – це саме та навичка, яку слід розвивати з першого класу. Система освіти STEM функціонально підтримується як метод STEM-підготовка, STEM-навчання, STEM-підхід та STEM-освіта. Якщо взяти за приклад освітню сферу, то педагогічною умовою для впровадження буде практичним STEM-підхід. STEM-навчання дозволяє дітям застосовувати знання з різних галузей: природничих наук, математики, дизайну та гуманітарних наук, використовуючи цифрові пристрої та технології.

Теоретичні засади STEM-освіти викладені в роботах сучасних педагогів та психологів: М. Бойко, Л. Варченко-Троценко, В. Вембер, Н. Морзе (організація STEM-занять в інноваційному класі), Н. Сороко (функції STEM-орієнтованого освітнього середовища), Н. Поліхун, І. Сліпухіна (STEM в умовах формальної й неформальної освіти), І. Василяшко, Н. Гущина, О. Коршунова, О. Патрикеева (професійний розвиток педагога в умовах STEM-освіти), В. Андрієвська, Л. Білоусова, Huỳnh Tân Hoi (STEM-освіта в початковій школі). Дослідники зазначають, що STEM-освіта має практичну спрямованість та є інтегрованим проєктним підходом в педагогіці.

Оскільки напрям STEM-освіти є різноспрямованим, він сприяє інноваційному розвитку природничих і гуманістичних образів STEM, тому його можна ввести в програму англійської мови початкової школи. В результаті учні матимуть більше можливостей для прояву своєї творчості та розвитку цінних навичок у галузях науки, техніки, інженерії, мистецтва та математики, і, набуваючи цих навичок, вони не лише опануватимуть повсякденну англійську мову, а й зможуть використовувати їх пізніше, збагачувати свій словниковий запас вузькоспеціальними термінами, які потрібні в їхньому повсякденному житті. На відміну від стандартного планування та розробки уроків, навчальна програма, орієнтована на STEM, не тільки дозволяє вчителям бути креативними, але й дозволяє учням керувати уроками по-іншому, виконуючи завдання по-своєму, а не слідуючи порадам учителя. Саме в цьому і полягає сильна сторона STEM-освіти – можливість висловити себе та свою думку щодо вирішення завдань, експериментувати, змінювати плани та інструкції вчителя, досліджувати, пояснювати все це англійською не через відхилення від стандарту виконання завдання, а, навпаки, є заохочення і бажання до подальших експериментів. Завдяки комплексному зв'язку STEM-орієнтованого підходу вивчення англійської мови може стимулювати дітей до самостійного дослідження, вдосконалювати свої навички та бачення загальної картини світу, а також сприяти застосуванню отриманих знань у реальному житті.

Одним із найважливіших завдань впровадження принципів STEM у початкову програму англійської мови є підготовка вчителів. Педагоги повинні розуміти та продумувати всю суть STEM-освіти, володіти методикою використання STEM-технологій у процесі початкової освіти, контролювати якість освіти, використовувати інноваційні технології для реалізації міжпредметної інтеграції, використовувати нові форми, засоби, методи та прийоми. Метод викладання матеріалу, який розвиває в учнів новий спосіб мислення та навички для самостійного набуття компетентності. Такі вчителі творчі, ніколи не стоять на місці, постійно вдосконалюються, займаються самоосвітою, вміють організувати навчальний процес, в основі якого лежить партнерство школи, учнів та батьків.

Для запровадження STEM-освіти перевага вчителя початкових класів полягає в тому, що він вже є вчителем-універсалом, який може легко поєднувати шкільні предмети, використовувати дослідницьку та проектну діяльність, навчати творчо, вчити учнів самостійно спостерігати та робити висновки, сформовані у своїй роботі. Впровадження такої моделі освіти зараз актуальне як ніколи, оскільки нові освітні реформи цьому сприяють.

Як бачимо, Нова українська школа також базується на цінностях STEM-освіти, тому сучасній школі потрібен вчитель мобільний і готовий

перереформувати своє мислення на вчителя-новатора, готового відповідально ставитися до своєї роботи [1].

Діяльнісний підхід до навчання іноземної мови має свої особливості та перетинається з поняттям компетентісно-діяльнісного підходу. Вона не тільки дає можливість формувати навички вибору мовних засобів на основі конкретного навчального змісту, а й формує вміння використовувати комунікативні одиниці для побудови логічних рядів у фонологічних вправах. Тому компетентність не може бути відокремлена від конкретних умов, у яких вона реалізується, а може проявлятися лише в тій чи іншій діяльності за умови, що учень у ній зацікавлений. Це тісно пов'язане з одночасною мобілізацією знань, умінь і навичок і тим, як вони використовуються в конкретних ситуаціях. Завдання, що ставляться перед учнем за умов компетентісного та діяльнісного методу, стимулюють його особистісно-інтелектуальну діяльність, спрямовують його навчальну діяльність. Тому необхідно не лише виявляти індивідуально-психологічні особливості учнів, а й далі розвивати їхні пізнавальні здібності та особистісні якості. Можна сказати, що компетентісно-діяльнісний підхід має такі положення: компетентність – це категорія, яка виявляється лише в конкретних видах діяльності; компетентний – це здатний мобілізувати набуті знання, вміння та навички, проте компетенції не обмежуються до знань, умінь і навичок; здібності; природа здібностей така, що вона може проявитися лише за наявності в учня сильного особистого інтересу до певного виду діяльності. За компетентісно-діяльнісним методом навчання іноземної мови центром освітнього процесу вважається учень, а коли його здібності (загальна здатність і предметна здатність) сформовані відповідно до оновленого змісту іншомовної освіти, то учні вважаються центром навчального процесу. Ключовим у процесі оволодіння цим змістом є діяльнісна орієнтація [2]. На думку В. Андрєєва, першочерговим завданням сучасної освіти є навчання, орієнтоване на саморозвиток особистості [3].

Отже, STEM-технологія є засобом оптимізації навчального процесу на уроках англійської мови, формує основу для розвитку технічного мислення, готує учнів до свідомого майбутнього життя, надає можливість демонстрації інновацій у сфері освіти, дає змогу вчителям формувати комплексні здібності та компетентісний потенціал, що є основою особистісно орієнтованого підходу до розвитку здобувачів освіти в умовах Нової української школи. Нині це одна з актуальних проблем сучасної педагогічної науки, вирішення якої веде до розвитку особистості, що є головним завданням української освіти. Підготовка майбутніх винахідників повинна починатися зі створення освітнього середовища, в якому будуть реалізовані основні завдання, заявлені програмою STEAM.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко І. Компетентнісно-діяльнісний підхід до побудови комплексів вправ і завдань у змісті посібника елективного курсу «Завітайте до України». URL: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/126937.pdf> (дата звернення: 01.03.2023).
2. Кириленко С., Кіян О. Проблема підготовки вчителя у системі STEM-освіти: розвиток та формування його професійної компетентності // STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 9-10 листопада 2017 р., м. Київ. Київ : ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2017. 160 с.
3. Концепція «Нова українська школа». Інформаційний збірник МОН України. 2016. URL: <http://mon.gov.ua> (дата звернення: 01.03.2023).

Анна МОХ,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Людмила МОСКОВЧУК,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України та введення воєнного стану в нашій державі внесло корективи в усі сфери життєдіяльності українців. Значних перетворень зазнала сфера освіти, в тому числі початкова. Багато освітніх закладів не працюють. Заклади освіти, які не знаходяться в зоні бойових дій, працюють дистанційно або ж у змішаному режимі. Діти з числа внутрішньо переміщених осіб змушені йти в іншу школу, в новий колектив. За таких умов питання адаптації дітей молодшого шкільного віку до навчання має особливу актуальність.

Проблему навчання дітей в умовах воєнного стану висвітлювали у своїх дослідженнях О. Березко, М. Дем'яненко, Т. Жерьобкіної, О. Карман, І. Когут, Ю. Назаренко, І. Нестайко та ін. Проте потребують додаткового узагальнення питання використання адаптаційних психологічних вправ у навчально-виховній роботі з молодшими школярами.

Під час будь-якого конфлікту найбільше страждає найуразливіша категорія населення – це діти, і вони зазнають значних труднощів соціального

та психоемоційного характеру, пов'язаних зі зміною середовища проживання та звичного кола спілкування, особливо якщо така міграція спричинена війною. Всі учасники освітнього процесу змушені адаптуватися до змін в усіх сферах життя.

Адаптація – це універсальна форма взаємодії людини з оточуючим середовищем, це складне соціально зумовлене явище, яке охоплює три рівні адаптивної поведінки людини: біологічний, психологічний і соціальний з провідною роллю останнього [1].

Адаптація молодших школярів до навчання в умовах воєнного стану в школах має відбуватися з чітким дотриманням педагогічними працівниками вимог офіційних нормативних документів та Санітарного регламенту для ЗЗСО. До того ж педагоги мають надавати не лише якісні освітні послуги, але й організувати ефективну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу, забезпечувати дітям та батькам психологічну підтримку та звести до мінімуму шкідливий вплив соціуму на дитину завдяки створенню безпечного та комфортного освітнього середовища [2].

Особлива увага педагогічних працівників має бути прикутою до учнів молодшого шкільного віку, які мають статус внутрішньо переміщених осіб. Встановлено, що окрім стресу, спричиненого війною, такі діти відчують складнощі у навчанні через виникнення нового соціального становища. Корисними для них будуть сюжетні ігри, що являють собою варіант усвідомлення пережитих емоцій, відображають військові дії, переміщення, перебування в укриттях тощо [3]. Щоб допомогти дитині адаптуватися слід допомогти їй інтегруватися в новий колектив, увести в освітній процес, зменшити рівень стресу, не виділяти з-поміж інших учнів як «жертву», мотивувати вчитися.

Через примусове переселення, складність в адаптації, повітряні тривоги всі учні перебувають в стресовому стані. Тому впровадження психологічних вправ, які допоможуть подолати стрес, в освітній процес початкової школи та ефективна організація освітнього процесу під час війни з дотриманням правил здоров'язбереження та оздоровлення позитивно вплине на психіку учнів.

При проведенні уроків можна використовувати такі технології: малювання, ліплення цікавих дітям героїв; слухання музики, що заспокоює; фотографування позитивних моментів та обмін зі своїми однокласниками; перегляд анімаційних фільмів, кінофільмів та обговорення з однолітками; читання книг; впровадження елементів акторської майстерності та багато іншого. Однією з найдієвіших технік є вправи з арттерапії.

Арттерапія – вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на мистецтві та творчості [4]. Активні методи арттерапії включають ізотерапію,

казкотерапію, піскову терапію, фототерапію тощо. Дієвим методом арттерапії є терапевтична гра. Наведемо актуальні до використання для зниження тривожних стресових станів та відновлювання після травмуючих подій приклади арттерапевтичних вправ «Солодкі спогади», «Подушка безпеки» [5].

Для виконання вправи «Солодкі спогади» визначте проміжок часу і згадайте позитивні моменти, які відбулися в цей період. Записуйте список на аркуші (одним словом, тезою – як завгодно, але щоб ви розуміли, про що йдеться). Записуйте те, що приходить на думку, але воно обов'язково має бути приємним для вас. Візьміть інший аркуш і намалюйте ці спогади у вигляді солодоців. Вони можуть лежати у вазі, на тарілці чи столі або бути «розкиданими» по паперу. Солодоці, які з'являться на вашому малюнку, – це ваші ресурсні фрази. Техніка має довготривалу дію. Картинку можна з часом домальовувати, заповнювати новими чи згаданими спогадами. Якщо проводити цю вправу в групі, можна обговорити малюнки і спогади.

Ще одна вправа «Подушка безпеки» [5]. Візьміть аркуш паперу й намалюйте на ньому ваші «подушки безпеки». Наприклад, у вас є власне помешкання, і це – ваша подушка безпеки. У вас є сім'я, друзі, домашні улюбленці, велосипед, іграшки – малюйте ще подушки. Вони можуть поєднуватися між собою або бути намальованими окремо. Кожна подушка – це те, що вас підтримує. Їх може бути скільки завгодно – стільки, скільки ви зможете згадати. Але намалювати їх потрібно так, щоб на кожній можна було уявити зверху себе. Тож розташуйте аркуш максимально комфортно для вас. Кожну подушку треба підписати (щоб не забути, що малося на увазі), їх можна розмалювати в різні кольори. Малюнок нагадує нам, що, окрім тривожності, у нас є безліч інших моментів, які підтримують нас і дарують позитивні емоції. А за потреби – зможуть допомогти. Під час роботи вчителю потрібно намагатися відстежувати емоції дітей: Чому вони вибрали саме такий колір? Яка кількість подушок? Чому вони розташовані саме так?

Позитивно впливає на особистість, що знаходиться в збудженому, невизначеному, тривожному стані «техніка заземлення». Техніки заземлення – це інструменти, які використовуються для саморегуляції в моменти стресу і тривоги. Вони, як правило, подобаються учням, легкі у виконанні, служать м'яким нагадуванням про те, що потрібно залишатися зосередженим і заякорюють в теперішньому моменті, що допомагає зменшити відчуття тривоги та пригніченості, сприяють швидкому налагодженню функцій саморегуляції [6]. Наведемо короткий опис деяких технік заземлення:

1. «Техніка заземлення 5-4-3-2-1». Використовується під час стресових станів. (Бачу – 5 речей, торкаюсь – 4 речі, чую – 3 речі, нюхаю – 2 речі, смакую – 1 річ).

2. Подумайте про сьогоднішній день. Нагадайте собі, яке сьогодні число, день тижня, місяць, рік, година дня і де ви зараз перебуваєте. Нагадайте собі, що Ви зараз саме в цьому моменті, не в минулому, Ви зараз у безпеці. Відзначте пору року, яка зараз за вікном, подивіться, як виглядає небо. Назвіть адресу, де Ви зараз перебуваєте.

Такі вправи можна виконувати як в класах, так і в форматі дистанційного навчання.

В умовах нерівного доступу до навчання необхідно враховувати психологічний стан дітей, компенсувати освітні втрати максимально лояльними способами. Система освіти має насамперед стати гнучкою, адаптивною та індивідуалізованою.

Отже, найважливіше в освітньому процесі сьогодення – адаптація дітей молодшого шкільного віку до трагічних обставин здобуття освіти. Задля успішної адаптації педагогам слід надавати належні освітні послуги, організовувати ефективну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу та особливу увагу слід звертати на дітей-вимушених переселенців. Ефективним засобом покращення самопочуття, зменшення тривожності та підвищення мотивації до навчання у молодших школярів є використання вчителями арт-терапевтичних вправ та технік заземлення в освітньому процесі початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г. А. Поняття адаптації та його значення для психології особистості // Психологія в раціогуманістичній перспективі. Київ : Основа, 2006.

2. Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу : Лист МОН України №1/3725-22 від 29.03.2022 р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86159/ (дата звернення: 09.03.2023).

3. Нестайко І. Соціальна адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб в результаті війни (польський погляд). Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки : II Міжнародна наукова конференція. 2022. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/37862/2/MCTD_2022_Nestaiko_I-Social_adaptation_and_integration_20-22.pdf (дата звернення: 10.03.2023).

4. Арт-терапія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%82%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 11.03.2023).

5. Вправи з арт-терапії. URL: <https://nus.org.ua/articles/5-vprav-z-artterapiyi-dlya-vidnovlennya-resursu-vchytelya/> (дата звернення: 09.03.2023).

6. Техніка заземлення. URL: <https://cprpp.mkrada.gov.ua/?p=10885> (дата звернення: 11.03.2023).

Валентина МУРАВИНЕЦЬ,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Тетяна ОЛИНЕЦЬ,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ВИКОРИСТАННЯ LEGO-ЦЕГЛИНОК НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ (НУШ)

Взаємодія, співробітництво і взаєморозуміння учня з учителем є найважливішою умовою освітнього процесу. Необхідно знаходити творчий підхід у навчанні. Підготовка сучасного уроку англійської мови у перших класах НУШ вимагає від учителя професіоналізму та креативності. Дуже важливим також є створення позитивної мотивації при вивченні англійської мови. Актуальність використання навчального конструктора LEGO в процесі вивчення іноземної мови полягає в ефективності поєднання творчої діяльності та навчання молодших школярів [1].

Питання щодо впровадження та використання LEGO-технологій на заняттях досліджували Н. Бібік, Ю. Демченко, А. Євсюкова, А. Костецька, Т. Мукай, І. Палазова, Т. Пеккер, О. Петегірич, Т. Форостюк, видання методичних розробок із використання LEGO – О. Рома; вплив LEGO-технологій на розвиток здобувачів освіти досліджували В. Близнюк, О. Борук, Р. Юськевич.

Метою статті є представити навчальний конструктор LEGO як ефективний засіб розвитку іншомовної комунікативної компетентності молодших школярів та запропонувати практичні форми роботи з ним.

Очікуваними результатами при використанні LEGO на заняттях в початковій школі є:

- розвинена дрібна моторика;
- збільшення активного та пасивного словникового запасу;
- правильне та швидке орієнтування в просторі;
- розвинена здатність зосередження;
- оволодіння вмінням мислити;
- вдосконалення навичок спілкування;
- розвиток уяви, фантазії, творчого мислення;
- розвиток зв'язку між рідною та іноземною мовами;
- розвиток математичного, просторового мислення та пам'яті;
- удосконалення кольорового сприйняття;
- формування естетичного смаку [3, с. 6].

Розглянемо практичні форми роботи з LEGO цеглинками на прикладі першого класу за підручником “Quick Minds”.

1. Вивчаємо алфавіт.

Будуємо об'ємні літери алфавіту за схемою.

Не секрет, що першими азами для розвитку навичок читання є вивчення алфавіту. Для того, щоб процес вивчення був цікавим та корисним, пропонуємо учням зібрати літеру з LEGO-цеглинок. Варіанти роботи можуть бути такими:

- спершу пропонуємо роботу в групах, де учитель показує та озвучує дії, а учні складають;

- якщо учні можуть вже скласти літеру самостійно, запропонуйте варіант гри для команд, наприклад, кожна команда збирає літеру певного кольору або збирає літеру на швидкість.

За допомогою таких вправ максимально розвивається візуальна та кінетична пам'ять.

2. Навчаємо читати.

Складаємо слова з цеглинок. Використовуючи маленькі цеглинки, можна весело навчатися читати. Тут також є багато варіантів ігор у групах чи в парах. Наприклад, учням в парах роздаємо картки зі словами, які потрібно прочитати, та цеглинки з відповідними літерами. Завдання учнів – дивлячись на шаблон-картку, скласти з цеглинок слово.

3. Навчаємо рахувати.

За допомогою LEGO-цеглинок можна складати цифри за прикладом складання літер алфавіту, а також можна складати цілі вежі, промовляючи кожен цифру. Складати можна за форматом:

- від 1 до 10 та в зворотному напрямку;
- тільки парні або непарні числа;
- додавати та віднімати.

Варіанти роботи з цеглинками при вивченні цифр є різними.

4. Вивчаємо граматику.

За допомогою цеглинок можна будувати цілі речення, закріплюючи не тільки лексичний, але й граматичний матеріал. Для цього необхідно лише дотримуватися правила – кожен колір відповідає за певну частину речення (частину мови чи граматичну конструкцію). Наприклад, вивчаємо «Частини тіла» та конструкцію “have got / has got”. Використовуємо для цього схему:

- синя цеглинка – займенники (підмет);
- червона цеглинка – дієслово *have got / has got* (присудок);
- зелена цеглина – іменник (додаток – частина тіла).

У такому форматі діти краще орієнтуються та запам'ятовують порядок слів у реченні.

5. Вивчаємо лексику.

За допомогою цеглинок можна вивчати і лексичні одиниці. Вивчення теми «Емоції». На початку уроку учні отримують коло, що символізує

обличчя, де вони з цеглинок можуть викласти емоцію, а потім відповісти на питання:

- *How are you today?*

- *I am fine / happy / sad* [2, с. 25].

Крім того, можна скласти цеглинки та наклеїти на них малюнок. Розрізати його, розібрати цеглинки та роздати командам. Учні складають як пазл. Склавши його, учні мають назвати, яке слово (предмет, явище тощо) вони склали [3, с. 8].

Отож, використання конструктора LEGO на заняттях іноземної мови сприяє підвищенню іншомовної комунікативної компетентності молодшого школяра, формується вміння працювати в парах, в групі, відбувається розвиток творчих здібностей, підвищується мотивація до навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Використання LEGO цеглинок як інструмент вивчення англійської мови в НУШ. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-lego-ceglinok-yak-instrument-vivchennya-angliysko-movi-v-nush-242230.html> (дата звернення 15.03.2023.)
2. Використання конструктора LEGO у роботі з дітьми дошкільного віку: методичний посібник / упорядники Т. М. Богдан, Д. О. Галаган, Д. М. Ярошенко. Чернігів, 2018. 60 с.
3. Шість цеглинок в освітньому просторі школи: методичний посібник / упорядник О. Ю. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 32 с.

Галина ПАЛАЙДА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Олеся МАРТІНА,**
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

За Державним стандартом освіти та програмою для загальноосвітніх закладів 1-4 класів, головною метою навчання української мови є розвиток комунікативної компетентності, яка має забезпечити учням здатність користуватися українською мовою як засобом усного та писемного спілкування, пізнання, сприйняття культурних цінностей [1].

Питанням розвитку мовлення школярів приділило уваги багато мовознавців, психологів і методистів (О. Леонтев, В. Мухіна, Г. Ушакова,

В. Бадер, Л. Варзацька, М. Львов та ін.). Вони розглядають розвиток мовлення з педагогічної точки зору, їх цікавлять труднощі, що виникають під час засвоєння мовлення учнями, педагогічні умови і засоби впливу на процес формування педагогічних навичок школярів. Спираючись на дані методичної науки, а також на дані психолінгвістики, методисти розробляють питання про те, чому і як треба вчити дітей, щоб навчити їх повноцінно спілкуватися.

Як стверджує Л. Калмикова, формування комунікативно-мовленнєвих умінь – одна з основних проблем сучасної методики навчання мови, оскільки «відсутність належної кореляції між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями позначається на кількісних і якісних характеристиках мовлення, породжує різного типу мовленнєві помилки й недоліки» [2, с. 14].

Сучасний період розвитку суспільства в Україні відкриває широкі перспективи для оновлення змісту освіти, що дає змогу виховувати розвинене і духовно багате покоління. Одним із показників духовної культури особистості, її моральності, внутрішньої і зовнішньої краси є мовленнєва культура, комунікативно-мовленнєва компетентність, в якій проявляється інтелект і рівень мислення індивіда, його освіченість і вихованість, культурність і ціннісні орієнтири, краса слова і духу як ознаки духовного багатства та неповторної людської сутності.

До мовної компетентності відносять уміння оперувати засобами мови, дотримуватись норм літературного мовлення, швидко і доречно вживати мовні засоби, утворювати різнотипні стилістично диференційовані висловлювання, редагувати власне і чуже мовлення, володіти всіма стильовими засобами мови. Формувати ці якості необхідно ще в молодшому шкільному віці, причому, найбільших можливостей для цього надають уроки української мови в початковій школі, основна мета яких визначена Державним стандартом початкової освіти і полягає у формуванні комунікативної компетентності молодшого школяра [1]. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: вироблення в учнів мотивації до навчання української мови; гармонійний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письма); формування комунікативних умінь; опанування найважливіших функціональних складових мовної системи; соціально-культурний розвиток особистості; формування в учнів уміння вчитися [3, с. 10].

Формуючи комунікативну компетентність, учитель початкових класів має враховувати той факт, що, як зазначає О. Савченко, «компетентність – це укрупнений результат навчання, який не може бути досягнутий протягом

двох-трьох уроків. Компетентність формується і розвивається впродовж тривалого часу, тому треба орієнтуватися в тому, якою є послідовність цілей вивчення предмета» [4, с. 11].

Важливим компонентом системи формування комунікативної компетентності є мовленнєві уміння та навички. До цієї категорії належать уміння швидко й правильно орієнтуватись у мінливих умовах спілкування; правильно планувати та здійснювати систему комунікації.

Розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь та навичок в учнів початкових класів доцільно здійснювати в процесі навчання діалогічного і монологічного мовлення, що допоможе вчити школярів правильно і доцільно, відповідно до норм літературної мови, користуватися всім арсеналом мовних засобів у процесі побудови зв'язних висловлювань.

На уроках української мови вчитель має створювати умови для свідомого засвоєння учнями понять світоглядного характеру: мови і дійсності, мови і мовлення, мови і мислення; допомагати учням осмислювати власну мовленнєву практику; розвивати інтерес незнайомих слів, точність, доцільність та естетичність мовлення; виховувати почуття мовленнєвого етикету. Мовленнєвій діяльності на уроці вчитель має відводити більше половини часу, вміло поєднувати розвиток мовних, мовленнєвих та комунікативних умінь учнів [2, с. 14].

Формування комунікативних умінь, тобто умінь спілкуватися, насамперед вести діалог на основі одержаних знань і початкових умінь, також має відбуватися на кожному уроці. Так само комплексно слід підходити і до формування умінь писемного мовлення.

Таким чином, навчання української мови потребує комунікативного спрямування, щоб діти в процесі навчально-мовленнєвої практики навчалися використовувати мову, засоби спілкування для побудови усних і писемних висловлювань у певному стилі, враховуючи обставини мовлення.

Отже, розвиток мовлення, формування комунікативної компетентності необхідні для вміння контролювати правильність і доцільність своїх висловлювань, а також для вільного володіння мовою. А це, в свою чергу, допомагає особистісному розвитку учня. Набуті учнями в початкових класах знання, особистісні якості, пов'язані з формуванням комунікативно-мовленнєвих умінь, стануть фундаментом для подальшого навчання, виховання, розвитку самовираження, значною мірою зумовляють практичну, громадську, професійну діяльність у майбутньому, адже мовленнєвий розвиток – необхідна умова життєдіяльності школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018. № 87.
2. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти : Навчальний посібник, 2003. 253 с.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2012. 392 с.
4. Савченко О.Я. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу // Початкова школа. 2015. №3. 10-16 с.

Надія ПАСТУХ,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Олена ДУТКО,**

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

МОДЕЛІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ ТА ЙОГО ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Одним із шляхів, який сприятиме формуванню в учнів дослідницьких умінь у ході проєктної роботи, є використання у навчально-виховному процесі змішаного навчання, яке дослідники трактують як поєднання on-line та off-line-навчання у один ланцюжок, що творить «навчальний досвід» учня та самодостатній логічний курс чи предмет [1]. При змішаному навчанні інструкції/теорія, яку учень опрацьовує on-line (чи то у формі самостійного прочитання матеріалів, чи при перегляді демонстраційних відео, чи при перегляді відеозапису лекції вчителя, чи у формі гри), знаходять своє застосування off-line (тобто у приміщенні ЗЗСО під час занять). Формати off-line навчання включають роботу у групових проєктах, індивідуальні консультації, лекції, семінари, дискусії та ін. (тобто будь-яка взаємодія, що відбувається в реальному часі без посередництва технологій). Всі заняття, що відбуваються в ЗЗСО мають поєднуватись та на практиці закріплювати знання, здобуті учнем при самостійній роботі on-line [1].

Термінологія, пов'язана зі змішаним навчанням, з'явилась на початку ХХІ століття, хоча ідея виникла набагато раніше. Перший раз термін **blended**

learning з'явився в інформаційному бюлетені 1999 року, коли освітня компанія, що займалась інтерактивним навчанням, оголосила про зміну своєї назви на EPIC та зазначила, що буде використовувати методика змішаного навчання. Отже, цей термін почали використовувати стосовно цілої низки методів аж до 2006 року, коли Бонк та Греєм (Bonk and Graham) опублікували книгу «Handbook of Blended Learning», в якій дали визначення змішаного навчання як такого, що поєднує традиційне навчання (face-to-face instruction) з on-line навчанням (computer mediated instruction).

В узагальненому вигляді дослідники визначають чотири моделі змішаного навчання: обертальна модель, гнучка модель, модель самостійного змішування та збагачена віртуальна модель [1; 2; 3].

1. Ротаційні (обертальні) моделі – це організація курсу чи предмету, таким чином, що учні переходять між різними форматами навчання за фіксованим розкладом або на розсуд вчителя, принаймні одним з таких форматів є навчання в режимі on-line. Інші можливі формати – це робота у невеликих проєктних командах, теоретичні виклади від вчителя (як для цілої групи так і для проєктних команд), групові проєкти, індивідуальні консультації від вчителя, письмові завдання. Учні навчаються переважно в основному в стінах ЗЗСО, але також виконують певні домашні завдання.

Ротація за станціями – це модель організації курсу чи предмету, в якому учні переходять між різними «станціями» в межах одного чи декількох (небагатьох) кабінетів. Ротація по станціях відрізняється від індивідуальної ротації тим, що учні мають пройти усі станції, а не лише ті, що встановлені їхнім індивідуальним графіком.

Ротація за лабораторіями – це модель організації курсу чи предмету, коли одна з станцій відбувається спеціальному комп'ютерному кабінеті та де учні навчаються самостійно on-line.

«Перевернутий» клас – це модель організації курсу чи предмету, в якому учні навчаються on-line за межами закладу освіти, у звичному місці виконання домашнього завдання (вдома), а потім йдуть до ЗЗСО, щоб на базі здобутих знань та освоєних правил і інструкцій працювати над проєктами або отримати додаткову інформацію від вчителя. Основна теоретична частина курсу засвоюється on-line, саме це відрізняє модель «перевернутого» класу від просто виконання домашніх завдань on-line, адже не освоївши теорію самостійно учень не зможе приймати активну участь у дискусіях з вчителем чи зреалізувати проєкт.

Індивідуальна ротація – це модель змішаного навчання, коли кожен учень має індивідуальний графік і не обов'язково відвідує кожну доступу станцію. Графік складається автоматично (якщо у ЗЗСО є програмне забезпечення) або вчителем.

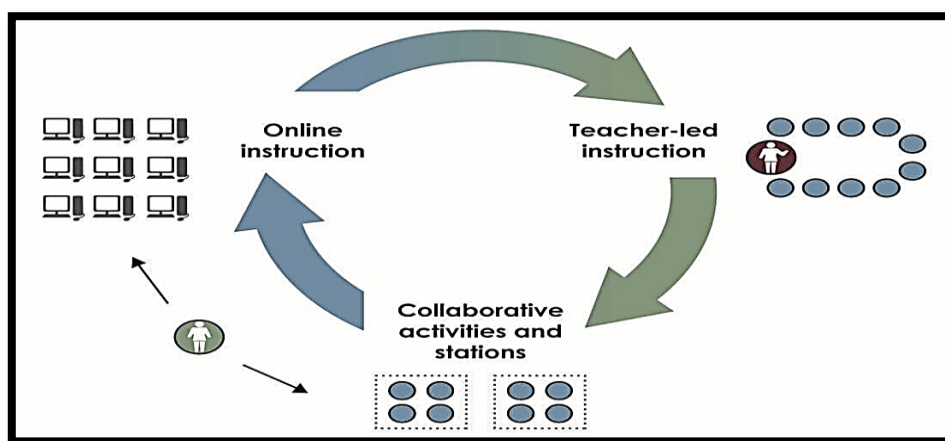

Рис.1. Ротаційні (обертальні) моделі

Гнучка модель – курс або предмет, в якому on-line складова є основою навчання учнів, навіть якщо певна діяльність і відбувається off-line. Учні працюють за індивідуальним, гнучким графіком, який включає різні формати навчання. Учитель є доступний для будь-яких консультацій, і учні вчаться, здебільшого, в приміщенні ЗЗСО, та виконують індивідуальні домашні завдання. Учитель готовий надавати підтримку за необхідності через такі заходи, як робота в малих групах навчання, групові проєкти, а також індивідуальне консультування. Існують приклади реалізованих гнучких моделей, у якій вчитель надає більше або менше підтримки. Це співвідношення потрібно підлаштовувати під конкретний ЗЗСО та ціль впровадження змішаного навчання.

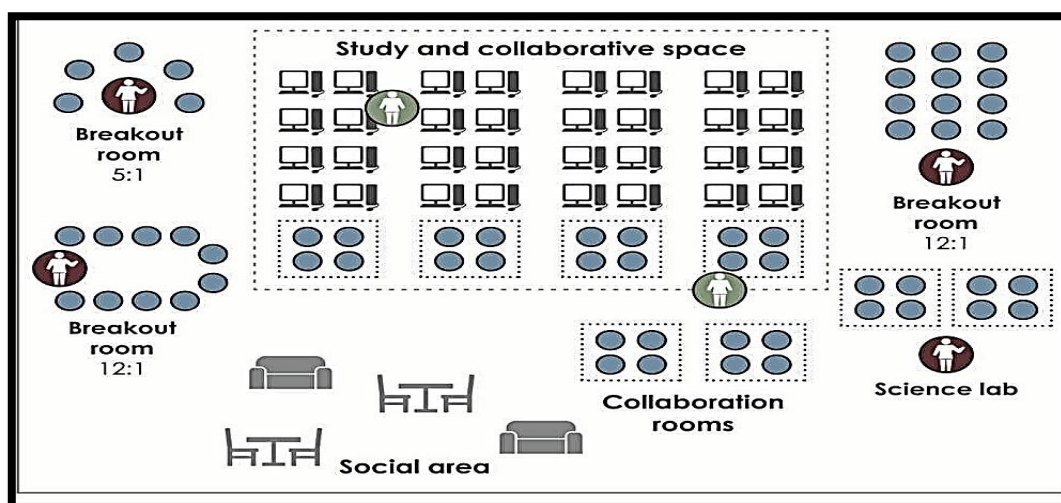

Рис.2. Гнучка модель

Модель самостійного змішування (A La Carte Model) – учень проходить курс повністю on-line, та відвідує навчальні заходи у ЗЗСО. Учитель у цій моделі є on-line учителем. Учні можуть пройти on-line курс або на території ЗЗСО (якщо дозволяє обладнання та кімнати) або вдома. Модель не може бути застосована для всіх шкільних предметів, адже курси on-line

мають комбінуватись з такими, що проходять у ЗЗСО в групі та з вчителем (соціальний аспект ЗЗСО).

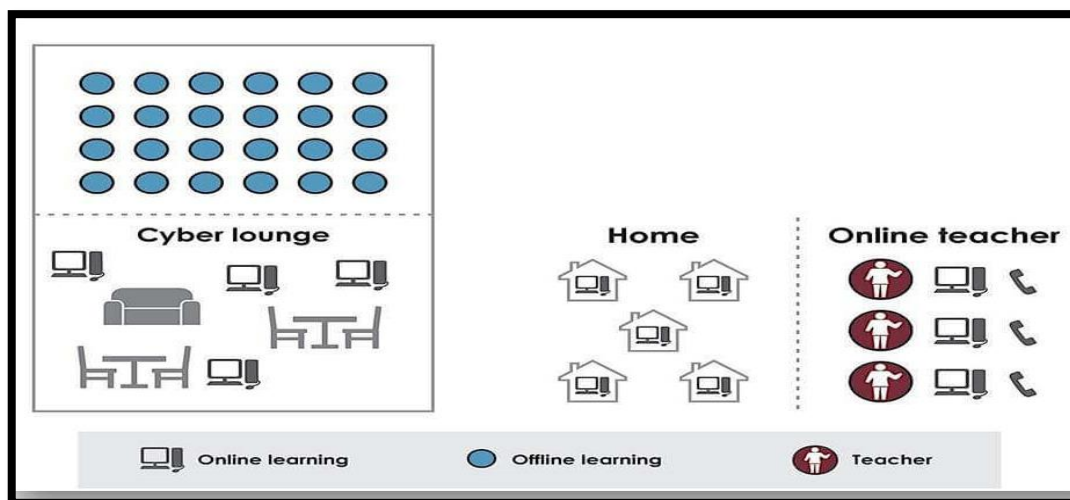

Рис. 3. Модель самостійного змішування

Модель збагаченого віртуального навчання – курс чи предмет, в якому учні зобов'язані проходити частину навчання зі своїм учителем off-line (тет-а-тет), а потім завершувати індивідуальні завдання самостійно. On-line навчання є основою навчання учнів, особливо, коли вони знаходяться віддалено від приміщення ЗЗСО. Вчитель предмету, як правило, працює як on-line, так і off-line. Багато моделей збагаченого віртуального навчання розпочиналися як окремі on-line курси, а потім доповнилися змішаною програмою навчання, щоб надати учням соціальний досвід відвідування ЗЗСО [1; 2].

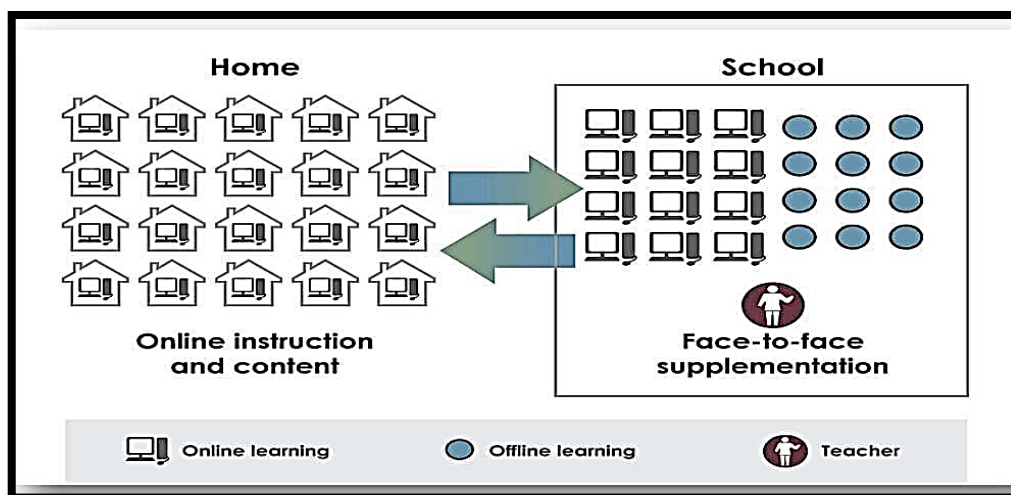

Рис.4. Модель збагаченого віртуального навчання

Дослідники відзначають цілу низку чинників, що впливають на ефективність використання змішаного навчання. Перш за все, вчителі повинні мати чітке розуміння важливості змішаного навчання та шляхів його використання, отже, вони повинні пройти відповідну підготовку самі та мотивувати учнів. Такий підхід до навчання змушує змінити традиційні погляди на роль учителя. З'явився термін «фасилітатор», головним завданням

якого є допомогти учням отримати знання та уміння, достатні для самостійного опанування матеріалу on-line та керувати процесом подальшого отримання значущого навчального досвіду. Головними завданнями фасилітатора є розробка змісту курсу, забезпечення успішного спілкування у віртуальному класі у режимі учень – учитель, учень – учень, проведення аналізу результатів оцінювання.

Недоліком змішаного навчання є залежність від технічних засобів навчання – вони повинні бути надійними, легкими у користуванні, а також сучасними, інакше бажаного впливу не буде. Отже, питання технічної підтримки є дуже важливим. Також відмічається нерегулярність перегляду навчальних матеріалів і, як наслідок, відставання здобувачів освіти. Крім того, комп'ютерна неграмотність може стати на заваді тим, хто хоче отримати доступ до матеріалів навчального предмету. З іншого боку, необхідність отримати кращу підготовку роботи з комп'ютером може призвести до підвищення мотивації, спонукаючи людину опановувати комп'ютерну науку.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що перевагами змішаного навчання є: можливість аналізувати зібрану інформацію, індивідуалізація навчання; можливість саморозвитку, самостійного навчання; мотивація учнів, виникнення відчуття успіху; можливість проведення тестування великої кількості здобувачів освіти та отримання негайного зворотного зв'язку; збільшення навчального часу та кількості матеріалів; використання автентичних навчальних матеріалів; охоплення великої кількості учасників навчання; можливість покращити умови роботи; можливість долучити кращих учителів і консультантів; економія матеріальних ресурсів; опанування як учнями, так і батьками інтерактивних навчальних програм; зменшення комп'ютерної неграмотності.

Відмічають також можливість отримання позитивного навчального досвіду як при індивідуальній роботі, так і під час спільного навчання у віртуальному класі, що призводить до відчуття успіху.

Незалежно від того, яку назву вживати для цього явища, змішане або гібридне навчання, швидко поширюється та розвивається. В той час, коли експерти продовжують піддавати сумніву ефективність змішаного навчання, воно змушує замислитись не тільки над використанням технологій в освітньому процесі, а й над пошуком шляхів того, як зробити навчання більш доступним та ефективним. Вже це є перевагою змішаного навчання.

Узагальнюючи сказане, змішане навчання – це не просто використання технічних засобів навчання, тобто механічне додавання сучасних інтерактивних технологій до традиційних, а якісно новий підхід, що трансформує структуру та зміст навчання, змінюючи традиційні ролі вчителя та учня, а також і освітнє середовище.

У контексті нашого дослідження, а саме впливу змішаного навчання на формування в учнів початкової школи дослідницьких умінь, ми розуміємо використання елементів ротаційної (обернутої) моделі, яка є найбільш доречною з педагогічної та фізіологічної точок зору з урахуванням вікових особливостей молодших школярів. В умовах школи І ступеня це – організація вивчення предмету за фіксованим розкладом паралельно з навчанням у таких формах: робота у проєктних командах, на традиційних уроках, екскурсіях, індивідуальних консультаціях від вчителя, домашніх роботах (off-line) та навчання за допомогою комп'ютера, в бібліотеці тощо (on-line), при чому учень сам обирає місце для навчання, контролює час, ритм та послідовність виконуваних завдань. Як показав аналіз педагогічного досвіду, найбільш ефективним використанням даної моделі, є в 4-му класі у ЗЗСО з поглибленим вивченням цифрових технологій при виконанні учнями проєктних робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Долгушина Н. Організація дослідницької діяльності молодших школярів // Початкова школа. 2006. № 10. С. 8.
2. Цимбалару А. Педагогічний проєкт у структурі початкового навчання // Початкова школа. 2011. № 4. С. 41 – 44.
3. Цицюра К. Змішане навчання: основні інгредієнти компетентнісного підходу для ефективної освіти нового покоління [Електронний ресурс]. URL: https://www.academia.edu/7070856/Змішане_навчання.

Юлія ПЛЮЩ,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**

кандидат філологічних наук доцент, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ТЕХНОЛОГІЯ "ЩОДЕННІ 5" ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Реформування української школи, яке полягає у впровадженні концепції «Нова українська школа» наразі є ключовим завданням Міністерства освіти і науки України. Саме цей новий вектор змін повинен перетворити українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності нашої держави. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатися і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувалося, а й вміння застосовувати їх у житті.

Наразі вчителям початкової школи пропонують упроваджувати у свою діяльність сучасні технології роботи зі школярами, які б сприяли формуванню мовної особистості. Одну з таких технологій презентує спільний проект МОН України та платформи EdEra, пропонуючи методичні рекомендації, як зацікавити дітей читанням та письмом, а відповідно сформувати мовну особистість. Зокрема, приділяється увага новій ротаційній моделі – «Щоденні 5» або «Daily 5».

Технологія «Щоденні 5» уперше була презентована спільним проектом Міністерства освіти і науки України та платформи EdEra. Даний проєкт пропонував учителям методичні рекомендації, як сприяти тому, щоб діти були зацікавлені читанням та письмом. Наразі, надано методичні матеріали у навчально-методичному посібнику «Нова українська школа: порадник для вчителя» та на дистанційному курсі, які допоможуть вчителям початкової школи заохотити школярів до вивчення української мови, навчити їх формулювати власну думку та формувати навички письма. У вищезгаданому посібнику ротаційна модель «Щоденні 5» «розроблена з метою навчити учнів розвивати власну витривалість та самостійність під час виконання кожного з її компонентів, що забезпечує їх активну участь у читанні та письмі протягом тривалого часу» [5, с.92].

До того ж визначено основні компоненти технології: 1. Читання для себе. 2. Читання для когось. 3. Письмо для себе. 4. Робота зі словами. 5. Слухання.

Не зважаючи на те, що для української освіти технологія «Щоденні 5» є новою та незнайомою, дана модель існує приблизно 12 років з моменту публікації Гейл Буше і Джоан Мозер у 2006 році книги «The Daily 5: Незалежність грамотності в початкових класах» («The Daily 5: Fostering Literacy Independence in the Elementary Grades»).

Першочергово технологію було розроблено, щоб допомогти учням розвивати щоденні звички читання, письма, створення словника і навички працювати самостійно.

У межах «Щоденні 5» учнів заохочують власною незалежністю, вчителі вільні використовувати структуру таким чином, щоб їх діяльність якнайкраще відповідала потребам учнів, вони можуть брати участь у читанні та письмі протягом тривалого або короткого часу, отримують настанови про те, як стати незалежними, і мати індивідуальне навчання, адаптоване для задоволення їхніх потреб. За словами Г. Буше і Дж. Мозер, традиційне навчання словесності передбачає оволодіння учнями читанням та письмом, які не інтегрується з іншими навчальними предметами. «Щоденні 5» об'єднуються з іншими дисциплінами, зокрема з природничими, соціальними та здоров'язбережувальними. Інтеграція відбувається, коли учні читають та

пишуть, використовуючи матеріали для читання з інших навчальних предметів [7].

Упровадження цієї технології вимагає від учителя початкової школи готовності до організації освітньої діяльності учнів, дотримання ними правил зі щоденними видами роботи. Педагог також має пояснити школярам, для чого вони використовують щоденні рутини: для того, щоб у майбутньому стати успішною людиною, вони мають навчитися проходити певний шлях – це 10 кроків до успішного навчання та незалежності. Сутність їх полягає у формуванні готовності до різних видів діяльності, а саме: 1. Визначати, що вивчається. 2. Ставити мету й обґрунтувати необхідність її досягнення. 3. Прописувати бажані кроки власної діяльності. 4. Моделювати бажані кроки. 5. Моделювати найменш бажані кроки, потім найбільш бажані. 6. Вчитися переміщуватися по всьому класу, знаходити зручне місце для роботи (розуміти право кожного на особисте освітнє середовище). 7. Відпрацьовувати та тренувати особисту витримку, волю, характер. 8. Вчитися працювати самостійно. 9. Бути готовим до зміни форми діяльності. 10. Вчитися аналізувати роботу, відповідаючи на запитання «Як усе пройшло?».

Із впровадженням цієї технології вчителі мають змогу допомогти школярам відпрацьовувати витримку та дисциплінованість, адже кожна діяльність розрахована на певний час (приблизно 20 хв) щодня. Після довготривалого відпочинку учні можуть зосередити свою увагу лише на досить короткий час. Відпрацювання витримки під час впровадження «Щоденні 5» відбувається від 8 до 12 тижнів. На початок цього процесу школярів об'єднують в одне велике коло. Після цього учитель розподіляє учнів на групи для виконання навчальних завдань: одні пишуть, інші читають для когось, треті слухають. Через певний час знову сходяться в коло. Потім знову розходяться. І так триває до того часу, допоки кожен учень не виконає всі п'ять видів діяльності. У процесі відпрацювання витримки можна простежити динаміку, коли учні можуть виконувати ці ж самі діяльності не за 4 перерви між діяльностями, а за 2–3 перерви [4, с.163–169].

В українських школах даний алгоритм дещо адаптований, адже вчителю надається можливість обирати лише одну діяльність протягом 20 хв., до того ж програмою не передбачено виділяти окремий час на впровадження даної технології, її застосування відбувається безпосередньо на запланованому уроці.

Щоб зрозуміти сутність кожної з п'яти діяльностей у технології «Щоденні 5», розглянемо так звані «П'ять кроків: Щоденні 5».

Першим кроком впровадження – є «Читання для себе». Вчитель може самостійно визначати час, коли йому краще проводити цю діяльність. Важливим є те, що учень самостійно обирає книгу чи текст для читання. Для цього передбачено створення у класі бібліотечки, зважаючи на інтереси дітей.

Вчитель не повинен нав'язувати свою літературу. Учні читають протягом 20 хвилин, але розпочинати цю діяльність потрібно із 5–10 хвилин в залежності від віку дітей, і поступово, збільшувати час для читання. До того ж, щоб сприяти мотивації читання у класі, можна створити куточок «Читацьких досягнень», щоб учні могли спостерігати за власними читацькими успіхами. Після опрацювання книги або тексту учні мають виконати завдання для перевірки розуміння твору, а головне для усвідомлення прочитаного.

Авторки технології «Щоденні 5» Г. Буше і Дж. Мозер зазначають, що працюючи над кроком «Читання для себя», вчитель та учні мають пам'ятати про наступне: учні обирають книгу, яку хочуть прочитати; обирають зручне місце для читання і починають працювати; під час роботи залишаються на одному місці; дотримуються правил читання: тримають правильно книгу, слідкують за своєю поставою; виконують завдання після опрацювання твору; читають увесь відведений час.

Другий крок – це «Читання для когось». Під час виконання цієї діяльності учні об'єднуються у пари за інтересами або за обраним твором. Такий вид діяльності спонукає дітей вчитися співпрацювати, а саме слухати один одного, виконувати завдання в парі, ставити запитання за змістом прочитаного та аналізувати опрацьований твір. «Читання для когось» можна розпочати з невеликого за обсягом твору, що займає менше часу для читання, щоб учні могли звикнути до такого виду діяльності, а в процесі роботи збільшувати тексти за обсягом. Після того, як учні оберуть твір для читання, пропонують їм обрати форму для роботи. Діти можуть читати по 1 чи 2 речення, по абзацу. Якщо це учні 3–4 класів, можна навіть по декілька абзаців, а також по сторінці, але учні роблять вибір самостійно. Вчитель не повинен нав'язувати їм свої бажання. Після завершення читання в парах учні розпочинають роботу над виконанням завдань, які спрямовані на перевірку прочитаного. До того ж учитель і учні повинні пам'ятати, що діти працюють злагоджено в парі; після обрання твору одразу розпочинають роботу; учні читають по черзі; весь відведений час працюють на одному місці; діти допомагають один одному зрозуміти прочитане, ставлячи запитання за змістом твору; виконують завдання, після опрацювання твору. Під час «Читання для когось» учні вчаться слухати один одного, тобто забезпечується вид мовленнєвої діяльності – аудіювання.

Третій крок «Щоденні 5» – «Письмо для себе». Під час виконання цього виду роботи вчитель може запропонувати учням будь-яку тему для письма, а також діти можуть самостійно обирати теми. «Письмо для себя» допомагає навчитися висловлювати думки й записувати їх на папері, розвивати зв'язне мовлення. Як і в попередніх щоденних діяльностях, учитель разом із учнями складає правила, яких діти мають дотримуватися під час «Письма для себе», а саме: учень обирає тему для письма і одразу починає

працювати; учень виконує роботу протягом певного часу; весь відведений час працює на одному місці; після написання перечитує написане, виправляє допущені помилки; після завершення роботи прибирає своє робоче місце. Під час цієї роботи учні першокласники можуть працювати, наприклад, в альбомах і малювати свої враження, поки не навчаться писати. Учні 2–4 класів можуть працювати у звичайних зошитах. Важливим моментом у цій діяльності є те, що вчитель не критикує роботу учнів, не виправляє помилки, не обмежує їх в обсязі написання роботи. Щодня під час «Письма для себе» діти зазначають дату написання та тему, яку вони обрали для письма, і після цього висвітлюють свої думки. Вони працюють як індивідуально, так і в малих групах, читають або пишуть в індивідуальній зоні. Відпрацьовування такої незалежності розвиває потребу в учнів краще писати та читати.

Четвертий крок – це «Робота зі словами». Під час цього виду діяльності вчитель добирає слова, які необхідно опрацювати з учнями, також використовує і ті слова, які передбачені навчальною програмою. До того ж можна опрацювати незнайомі слова, які учні зустріли під час читання художніх творів, розв'язування математичних задач, під час роботи з текстами на уроці природознавства. У процесі «Роботи зі словами» вчитель забезпечує школярів словниками, у яких учні можуть знайти визначення слів, або гаджетами. Вчитель для цього виду діяльності готує учням різні завдання для роботи, а також дає змогу закріплювати вивчений матеріал на уроках української мови. Після вивчення певної кількості слів можна запропонувати дітям скласти словникову історію, казку, оповідання з їх використанням. Для цієї роботи актуальним є використання стіни слів – це місце у класній кімнаті, куди вчитель розміщує всі слова, які учні вивчають впродовж місяця. Під час «Роботи зі словами» діти вчаться працювати зі словниками, поповнюють свій лексичний запас, використовують набуті знання під час написання різного виду робіт: переказів, оповідань, власних висловлювань, розвивають зв'язне мовлення.

П'ятий крок «Щоденні 5» – це є «Слухання». На цьому етапі вчитель готує для учнів аудіозаписи, які вони обирають і слухають, або учень може самостійно обрати файли для слухання, використовуючи відповідні гаджети. На сьогоднішній день є дуже багато інтернет-джерел з аудіозаписами літературних творів. Після завершення «Слухання» учні розпочинають роботу над виконанням завдань, що спрямовані на перевірку прослуханого. Під час «Слухання» учні вчаться тривалий час сприймати інформацію, не відволікаючись, випрацьовувати витримку, обмінюватися думками щодо прослуханого твору, аналізувати почуте [8].

Отже, систему «Щоденні 5» розроблено для того, щоб навчати учнів самостійності та витривалості протягом роботи над 5 кроками для того, щоб школярі могли бути повністю заглиблені у вдумливого читання та творчому, індивідуальному письмі протягом тривалого проміжку часу.

Вправи системи «Щоденні 5» є достатньо різноманітними, що збільшує мотивацію та інтелектуальну зайнятість учнів, сприяє розвитку та формуванню мовної особистості школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відео-рекомендації Марини Пристінської – заступника директора НВК «Новопечерська школа». URL: ed.era.com
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://mon.gov.ua>
3. Концепція «Нова українська школа» / Інформаційний збірник МОН України. 2016. URL: mon.gov.ua
4. Лаенз Дж. Система професійної підготовки вчителів у Канаді // Освіта і управління. 2007. Т.1. Ч. 4. С. 163-169
5. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг.ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
6. Пристінська М. Хочеш змін? Дій! URL: <http://svitlanagalata.blogspot/cjm/2018/01/blogspost.html>
7. Portland State University PDX Scholar Dissertations and Theses Dissertations and Theses Winter 3-7-2016 The Impact of Daily 5 and CAFÉ Literacy Framework on Reading Comprehension in Struggling Fourth Grade Readers: A Case Study Sandra Lee Duty Portland State University
8. The CAFÉ book: engaging all students in daily literacy assessment and instruction / Gail Boushey and Joan Moser. LB1576. B533 20009 372.6'046 – dc22.

Наталія ПОДОЛЬСЬКА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Тетяна БОРИСОВА,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва*

РОЛЬ ХОРОВОГО СПІВУ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

К складних умовах, пов'язаних із військовою агресією проти нашої країни, перед сучасною освітянською спільнотою постає низка важливих завдань, на які потрібно спрямовувати найбільшу увагу. Одним із таких завдань є виховання духовності майбутніх громадян України, прищеплення дітям вже із самих перших років їх шкільного навчання високих гуманістичних ідеалів, морально-етичних норм та цінностей.

Велику роль у формуванні духовності зростаючого покоління відіграє хорова музика, оскільки найбільш визначні її шедеври здатні формувати у

правильному напрямку світогляд людини, розвивати її непримиренність до проявів потворного й злого, активно розвивати такі загальнолюдські гуманістичні якості, як: віра у Бога, справедливість, совість, патріотизм, людяність тощо.

Питаннями формування духовної культури особистості, зокрема засобами хорової музики, займались досить значна кількість відомих митців, педагогів, науковців: Д. Антонович, Л. Архімович, В. Барвінський, А. Іваницький, В. Сухомлинський, А. Макаренко, М. Лисенко, А. Болгарський, С. Горбенко, О. Ростовський, А. Козир, Л. Хлебнікова, В. Доронюк та інші. Однак, проблема визначення ролі хорового співу саме для формування духовності молодших школярів досі є актуальною.

Метою нашої наукової роботи виступає висвітлення сутності поняття «духовність» та розкриття можливостей хорового співу для формування духовності молодших школярів.

Упродовж багатомісячної історії України було створено духовну культуру, у якій значну роль відіграє мудрий досвід навчання і виховання нашого народу.

Під духовністю зазвичай розуміють особливі й унікальні, надзвичайно важливі якості людини, які вирізняють її серед усіх інших високо розвинутих істот. Духовність характеризується особливим типом мислення й свідомості людини, а також її волі, що сукупно складають індивідуальність. Основними рисами людини духовної є її здатність до глибокого розуміння дійсності, особистісна цілісність, рівновага, гармонія у особистому та соціальному житті, щирість та людяність у ставленні до інших людей, повага до цінностей інших, прагнення чинити своїм оточуючим, близьким лише добро, керуватись совістю, любов'ю, здійснювати подвиги й благородні вчинки тощо. Духовні знання допомагають краще побачити загальну картину дійсності, закони природи, краси й довершеності.

Музика володіє надзвичайно широкими можливостями щодо розвитку гармонійної особистості, оскільки завжди розглядалася митцями, філософами, вченими у якості ядра духовного становлення й розвитку людства. Завдяки комплексу музичних засобів виразності можна досягти морального удосконалення людини, розширення обсягу її духовних уявлень щодо дружби, любові, поваги до інших, віри у Бога та сформуванню прагнення жити у світі за законами людяності й добра.

Невичерпним джерелом, через яке передаються духовні цінності від минулих – до прийдешніх поколінь, вважається хорове мистецтво. Так, саме через пісню, через колективну хорову творчість наші пращури прагнули відобразити свої духовні ідеали, вірування, міркування й таким чином забезпечити гідне виховання своїх нащадків.

У цьому контексті варто згадати відомий вислів відомого українського

композитора О. Кошиця, який, високо оцінюючи народну музично-поетичну спадщину українців, стверджував, що «ні один народ не говорить у своїй колективно-музичній творчості, в своїй пісні, такою тонко-художньою психологічною мовою... Ні один народ не писав своєї історії піснею, тільки народ український» [3, с.12] і наполягав на тому, що українське відродження має розпочинатися саме з повернення народу народної пісні.

Розуміли значення хорового співу ще у період Античності. Так, ще у свій час Платон Афінський вказував, що хоровий спів: «є божественне й небесне заняття, що зміцнює все добре й благородне в людині» [2, с. 16].

Через пісні народи світу прагнули навчити дитину відчувати і розуміти красу, забезпечити єдність між естетичним розвитком дитини і її моральним вихованням, стимулювати потяг до художньої творчості, бажання приносити красу в навколишнє життя, працю, поведінку, виробити непримиренне ставлення до потворного, здатність ненавидіти зло і боротися з ним.

Так, з цього приводу вчений А. Іваницький зазначає: «Фольклор увібрав естетичний, утилітарний, моральний, правовий, світоглядний досвід сотень поколінь. В широкому розумінні фольклор – це своєрідний концентрат духовної історії людства від найдавніших часів і до сьогодення» [1, с. 237].

Варто також зазначити, що хоровий спів як різновид виконавського мистецтва є найдоступнішим і найулюбленішим різновидом музичної діяльності учнів початкових класів. Так, спів у хоровому колективі не потребує жодних додаткових витрат, оскільки для нього потрібен лише людський голос, який є загальнодоступним.

Беручи участь у дитячому хоровому колективі, молодші школярі не лише долучаються до вивчення шедеврів музичної культури, але й самі стають співтворцями певних художніх цінностей, прагнуть внести якомога більший особистий творчий внесок у виконання того або іншого хорового твору.

Хоровий спів також викликає у дітей цілий спектр яскравих емоцій, позитивно впливає на пізнавальні можливості, викликає відчуття задоволення від власної творчої реалізованості, збуджує інтерес до більш поглибленого вивчення музичної культури свого народу та інших народів світу тощо.

Хорові твори, написані композиторами спеціально для дітей, а також дитячий музичний фольклор володіють здатністю до формування ментальності дитини, при цьому сама дитина немов не помічає такого впливу. Певна мелодія, визначений ритм на рівні емоцій та підсвідомості опосередковано розпочинають формувати світогляд, активізувати роздуми дитини над проблемами добра і зла, формуються естетичні ідеали, моральні цінності тощо.

Постійне залучення молодших школярів до вивчення кращих шедеврів дитячої хорової музики, високохудожніх її зразків розширює світосприйняття та розуміння дітьми оточуючого світу, його духовних основ, норм і правил

високоморальної поведінки. Відомий український композитор А. Кос-Анатольський з цього приводу вказував: ««Кожного з нас впродовж усього життя супроводжують барви і звуки, але не всі стають художниками і композиторами. Та це і не обов'язково. Головне – розуміти прекрасне, відчувати його, бо спілкуючись із прекрасним людина стає красивішою. В цьому сила справжнього мистецтва» [3, с. 5].

Для того, щоб забезпечити ефективність розвитку духовної сфери молодших школярів керівник дитячого хорового колективу має повсякчас залучати учнів до участі у різноманітних дискусіях, дебатах, покликаних у вільній та невимушеній атмосфері колегіально обговорити зміст та ідейні послання хорового твору, спонукати дітей до висловлювання власних відвертих думок, оцінок, почуттів, емоцій щодо музики, яку вони виконують.

Отже, хоровий спів володіє досить широким спектром функціональних можливостей, які дозволяють стверджувати щодо його потенціалу як засобу духовного розвитку молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іваницький А. І. Український музичний фольклор : Підручник для вищих навчальних закладів. Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. 320 с.
2. Історія педагогіки: курс лекцій: навчальний посібник. Київ, 2004. 171 с.
3. Кошиць О. Про українську пісню й музику. Київ : Музична Україна, 1993. 124 с.
4. Сігова А. Формування громадянськості та духовності молодших школярів. URL: <https://www.psyh.kiev.ua/>.

Діана ПОНОМАРЕНКО,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Тетяна ОЛИНЕЦЬ,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЧИТАННІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У глобалізованому світі знання іноземних мов є однією із ключових компетентностей, про що йдеться у Концепції Нової української школи. Основне призначення навчання іноземної мови у початковій школі – формування іншомовної комунікативної компетентності. Вона проявляється в основних видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Вони необхідні для ефективного оволодіння мистецтвом спілкування, безперервної освіти та особистісного розвитку. Основою комунікативної

компетентності є мовленнєві, лінгвістичні та соціокультурні знання та навички. У навчанні англійської мови велика увага приділяється читанню, тому що воно є важливим джерелом отримання іншомовної інформації і ефективним засобом навчання [3].

Проблему формування навичок читання як рідною, так і іноземною мовою висвітлювали: М. Денисенко, Г. Мальковський, Р. Мартинова, К. Онищенко, В. Плахотник, Г. Рогова, А. Старков, І. Шастова та інші. Незважаючи на наявність певної кількості публікацій присвячених цьому питанню, у вітчизняних дослідженнях все ще існують проблемні аспекти.

Метою статті є огляд методик навчання іншомовного читання та представлення ігрової діяльності як засобу підвищення мотивації до читання молодших школярів.

Навчання читання на початковому ступені формує у дітей зацікавленість до спілкування іноземною мовою і позитивний настрій у подальшому її вивченні. Процес навчання читання дозволяє формувати деякі універсальні лінгвістичні поняття, які сприятимуть розвитку інтелектуальних, мовленнєвих та пізнавальних здібностей учнів [5].

Взагалі існує багато методик навчання читання англійською мовою. У деяких моментах ці методики перегукуються, проте інколи вони можуть і суперечити одна одній. Для успішного навчання необхідно поєднувати різні методи, обов'язково враховуючи індивідуальні особливості учнів (вік, способи сприйняття, темперамент, інтереси, тощо) [6].

Розглянемо детальніше традиційні та сучасні методики навчання читання. Однією з найбільш поширених та докладно розроблених вважається методика буквено-звукового навчання читання (the phonic method). При застосуванні методики буквено-звукового навчання при засвоєнні алфавіту подається звукова, а не алфавітна назва букви, букви вивчаються у порядку їх появи у словах, правила читання вводяться від простого (наприклад, голосні спочатку у закритому ненаголошеному складі, далі – в інших позиціях), учні тренують швидкість читання [1, с. 232].

Методика читання-вгадування (environmental print reading) належить до нетрадиційних. Читання-вгадування, чи як його ще називають «репринтне сприймання», не можна вважати власне читанням, яке передбачає уміння об'єднати сприйняті графічні символи у значущу одиницю мови (слово) або структурні відрізки різного рівня складності [4, с. 162], ця методика ґрунтується на принципі наочності, а отже, сприйнята інформація може довго зберігатися у пам'яті дитини і, в разі необхідності, відтворюватися, тобто переходити від звука до зображення і навпаки.

Методика читання цілих слів (sight word або whole word) спрямована на формування навичок усвідомленого розпізнавання графічно зображених

слів, які важко або неможливо представити візуально, а також слів, що не підпорядковуються правилам читання.

Методика читання цілих речень (the sentence method). Згідно з методикою речень учень має починати читання з цілих речень, щоб привчатися схоплювати загальний зміст прочитаного. Метод читання цілих речень може використовуватися лише у той період, коли учні оволоділи прийомами перекодування буквеного тексту на всіх рівнях і потребують стабілізації навичок. Окремі прийоми цього методу можуть бути використані в початковій школі, однак не на ранньому етапі, а тоді, коли учні оволодіють читанням слів [2].

Для того, щоб процес навчання іншомовного читання був цікавішим та захоплюючим для молодших школярів можна поєднати його з використанням різноманітних ігор:

1. Гра «Відлуння»

Ви показуєте картку зі словом і називаєте його чітко та голосно, дитина повторює слово спочатку голосно, а потім тихіше і тихіше.

2. Гра «Так чи Ні?»

Ви називаєте слово і показуєте картку, а дитина відповідає *Yes*, якщо ваше слово і слово на картці збігаються, та *No* – якщо це різні слова.

3. Гра «Знайди пару»

У два ряди або стовпчики викладаються картки: 1 ряд – малюнки, 2 ряд – слова у довільному порядку. Дитина повинна знайти пари і викласти відповідні слова навпроти малюнків [6].

Отже, навчання іншомовного читання у початковій школі стає ефективнішим та продуктивнішим при правильному виборі методики, зважаючи на індивідуальні особливості та рівень підготовки молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисенко М. В. Навчання учнів початкової школи техніки читання англійською мовою: дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2004. 471 с.

2. Інтерактивні методики формування навичок читання англійською мовою у молодших школярів. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1772/1742> (дата звернення: 22.03.2023).

3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 22.03.2023).

4. Полонська Т. К. Методи навчання читання іноземною мовою учнів початкової школи // Проблеми сучасного підручника. 2017. Вип. 18. С. 161-170.

5. Розвиток навичок читання в післябукварний період. URL:

<https://naurok.com.ua/rozvitok-navichok-chitannya-v-pislyabukvarniy-period-216999.html> (дата звернення: 23.03.2023).

6. Формування навичок читання англійською мовою в учнів початкової школи. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-navicok-citanna-anglijskou-movou-v-ucniv-pocatkovoi-skoli-180735.html> (дата звернення: 23.03.2023).

Діана ПОНОМАРЕНКО,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

ВИКОРИСТАННЯ LEGO-ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

На початку 2017 року було прийнято рішення запровадити уроки з використанням кубиків LEGO у початковій школі. Це унікальний метод навчання через гру. Адже використання кубиків LEGO в освітньому процесі покликане розвивати конструктивне мислення, уяву, бажання досліджувати, експериментувати, винаходити. Це дає змогу створити мотивуюче та захоплююче освітнє середовище, у якому не лише викладаються основні предмети шкільної програми, а й розвиваються найважливіші навички XXI століття: критичне і творче мислення; вирішення завдань; вміння працювати в команді; вести дискусію; знаходити єдине рішення в спірній ситуації.

Використання інноваційних технологій у процесі навчання досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці (В. Бурова, Дж. Гудвін, Л. Калініна, О. Локшина, Г. Матвеева, І. Маріуц, В. Мелешко, О. Онаць, І. Осадчий, Н. Островерхова, Л. Паращенко, О. Пастовенський, В. Рогова, Я. Стемковська, Л. Шалаєва, М. Шевцова та інші).

Lego – одна з інноваційних технологій, що використовує моделі реального світу і предметно-ігрове середовище навчання та розвитку дитини. Основним принципом навчання є принцип «Навчання через дію» – діти отримують знання в процесі побудови та дослідження моделей з конструктора.

Для наборів Lego характерні висока якість, естетичність, незвичайна міцність, безпека. Широкий вибір цеглинок і спеціальних деталей дає дітям можливість будувати все, що душі завгодно. Конструктори Lego – це цікавий матеріал, що стимулює дитячу фантазію, уяву, формує моторні навички. Lego-конструювання допомагає дітям втілювати в життя свої задуми, будувати і фантазувати, захоплено працюючи і бачачи кінцевий результат.

Педагог під час організації занять з LEGO – партнер дитини, який підтримує, надихає, за потреби допомагає їй віднайти відповіді на запитання. Він мотивує дитину бути самостійною, спонукає до дій у різні засоби, зокрема власним прикладом, адже дитина вчиться наслідувати дорослого. Так відбувається взаємодія дорослого з дитиною, створюється довірлива атмосфера, яка сприяє розв'язанню проблемних завдань, формуванню вміння слухати і чути дорослих та однолітків, розвитку мовлення, уміння висловлювати свої думки та з повагою ставитися до думок оточуючих [1].

Використання елементів Lego-конструктора на заняттях ставить перед педагогами такі завдання: формувати у дітей цілісну систему уявлень про навколишній світ; елементарні знання з основ математики, фізики, механіки; загальні вміння – виконувати завдання відповідно до поставленої мети; доводити розпочату роботу до кінця, працювати поряд і разом з дорослим, з однолітками; планувати діяльність, аналізувати та оцінювати її результат; розвивати дрібну моторику, зорову координацію рухів, правильну поставу; створювати умови для активного розвитку всіх психічних процесів, зокрема конструктивного мислення; репродуктивної та творчої уяви; образної, рухової та словесно-логічної пам'яті; морально-етичні цінності; виховувати такі базові якості особистості, як самостійність, цілеспрямованість, наполегливість, креативність [4].

Існує багато популярних задач і завдань, які можуть бути використані у освітньому просторі НУШ. Зокрема, найбільш популярною є методика «Шість цеглинок в освітньому просторі школи» [6]. Набори LEGO можна використовувати для інтегрованого навчання, літературного читання, уроків математики, пошукової проектної діяльності, ігор і фізкультхвилинок, як інструмент в роботі практичного психолога. Але найбільш позитивна сторона використання цієї технології – за допомогою наборів можна ефективно розвивати оперативну пам'ять дітей [2]. Наведемо фрагменти уроків у початкових класах із використанням LEGO-технології.

На уроках математики Lego використовується з метою ознайомлення з цифрами та числами, математичними діями, одиницями вимірювання різних величин, геометричних фігур, пропорцій, симетрії, площею, об'ємом; закріплення та розвитку навичок прямого і зворотного рахунку, порівняння чисел, знання складу числа, геометричних фігур; уміння орієнтуватися на площині, вміння класифікувати за ознаками. Конструктор можна використовувати як умовну мірку при порівнянні предметів за довжиною, шириною, масою («Знайди відсутню фігуру», «Різнокольорові доріжки», «Продовж числовий ряд», «Де більше?» тощо), у математичних іграх [3].

На уроках української мови (навчання грамоти) конструктор Lego – помічник та наочне пояснення при вивченні звуків та букв. Діти з Lego складають

звукові схеми, використовуючи кольорові цеглинки. Червоні – голосні звуки, сині – тверді приголосні, зелені – м'які приголосні. Також вчитель може попросити дітей показати цеглинку того кольору, звук, який він вимовляє.

На уроках «Я досліджую світ» діти можуть використовувати кубики Lego для складання карти України або прапорів різних країн, також в експериментальній діяльності як матеріал, з якого зроблений конструктор («З чого зроблено?», «Знайди такий же», «Чим схожі і чим відрізняються?», «Розкажи про властивості предмета» тощо). За допомогою Lego діти передають у будівлях отримані знання та враження від занять, екскурсій, спостережень і прогулянок. Отримані конструкції поєднують у тематичну споруду «Моє місто», «Моя вулиця», «Тварини Африки» тощо, які надалі використовуються не тільки на уроках [5].

Отже, цеглинки Lego є важливим навчальним інструментом для занять з дітьми молодшого шкільного віку. Особливість технології Lego полягає в тому, що вона поєднує в собі елементи гри та експериментування. За допомогою Lego можна вивчати різні навчальні предмети, мотивувати до навчання та покращувати запам'ятовування матеріалу. Застосування LEGO-технології сприяє всебічному розвитку учнів початкових класів та має велику кількість переваг: соціально-емоційний, творчий і пізнавальний та математичний розвиток, розвиток мовлення та інженерного мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Використання LEGO-технологій на уроках в початкових класах. URL: <https://naurok.com.ua/urok-vikoristannya-lego-tehnologiy-na-urokah-v-rochatkovih-klasah-251539.html> (дата звернення: 24.02.2023).

2. Гра по-новому, навчання по-іншому : методичний посібник / Упорядник О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 44 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/LEGO/po-novomu-navchannya-po-inshomu.pdf> (дата звернення: 23.02.2023).

3. Кубики LEGO на уроках математики. URL: <https://vseosvita.ua/library/kubiki-lego-na-urokah-matematiki-78826.html> (дата звернення: 23.02.2023).

4. ЛЕГО-конструювання на розвивальних заняттях психолога. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12202/Alieva%20Lego.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 24.02.2023).

5. ЛЕГО-система в освітньому просторі нової початкової школи. URL: <https://www.schoollife.org.ua/586-2018/> (дата звернення: 24.02.2023).

6. Шість цеглинок в освітньому просторі школи. Методичний посібник / Упорядник О. Рома. – The LEGO Foundation, 2018. 32 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/LEGO/tseglinok-kviten-2018-web.pdf> (дата звернення: 23.02.2023).

Лариса ПОПРЕВИЧ,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – Тетяна БОРИСОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

ІНСЦЕНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

У контексті реалізації положень Нової української школи одним із пріоритетних завдань вчителя мистецтва виступає формування гармонійної особистості молодших школярів, розвиток у кожній дитині творчих якостей, які є необхідними як у процесі шкільної освіти, так і у майбутньому дорослому житті.

Різноманітні аспекти розвитку творчих здібностей дітей піднімалися у наукових працях таких педагогів, як В. Сухомлинський, Г. Ващенко, Г. Падалка, О. Рудницька, Л. Масол та інші. Однак, досі актуальними залишаються питання використання інсценізацій українських пісень як засобів розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках мистецтва.

Мета нашої наукової розвідки полягає у висвітленні сутності діяльності молодших школярів з інсценізації українських народних пісень та значення музичних інсценізацій для розвитку творчих здібностей учнів початкових класів.

Так, відомо, що творчість – це діяльність, яка породжує щось якісно нове, неповторне, оригінальне й унікальне. Цінність творчої діяльності дітей полягає не у її результаті, а у самому процесі творчості. Все це повною мірою відноситься до музичної творчої діяльності молодших школярів на уроках мистецтва.

На уроках мистецтва елемент творчості присутній у різних видах музичної діяльності: під час сприймання музики, її виконання, імпровізації, бесід про музику, інсценізації музичних творів, що вивчаються тощо.

Акцент на творчу діяльність у процесі опанування учнями музичного мистецтва сприяє розвитку художньої уяви, образно-асоціативного мислення, активізує пам'ять, спостережливість, інтуїцію, формує внутрішній світ дитини.

В свою чергу зазначимо, що вагому частку музичного матеріалу, який використовується вчителями мистецтва у роботі із молодшими школярами,

складають народні пісні. Про важливість опори у процесі музичного виховання дітей на народнопісенний матеріал наголошував у свій час видатний вітчизняний композитор, класик української музики, музичний педагог М. Лисенко, який «...глибоко усвідомлюючи високу «місію» музичного фольклору в естетичному вихованні підростаючого покоління, дотримувався принципу визначальної ролі народної пісні в становленні та налагодженні системи музичного виховання дітей. Як талановитий музикант-педагог він прагнув до максимального її використання в педагогічній діяльності» [2, с. 198].

Сучасні науковці також повчають: «У початковому вихованні нічим не можна замінити народної пісні, як не можна замінити нічим молока матері для немовляти... Маючи в запасі розкішний освітній матеріал народної музичної творчості, було б вкрай необачно не скористатися ним на користь школи, на користь освіти народу» [1, с. 10].

Однак, ефективно використати безцінний педагогічний потенціал української народної пісні для розвитку творчих здібностей школярів можливо лише тоді, коли учні не будуть лише механічно відтворювати її текст та мелодію, послуговуючись при цьому лише вказівками вчителя. Важливо організувати роботу так, щоб вони самостійно осягнули закладені у пісні, що вивчається, думки, ідеї, послання, замислювались над характерами, мотивами дій тих або інших персонажів, і, відповідно, самі віднаходили засоби їх музично-сценічного втілення.

Так, вже на початковому етапі ознайомлення із матеріалом української пісні, вчитель має організувати роботу так, щоб викликати у дітей інтерес до її вивчення, прагнення якомога яскравіше відобразити її художньо-образний зміст, збагатити процес виконання цієї пісні додатковими сценічними засобами (мімікою, жестами, рухами, різноманітними тембрами голосу тощо), інсценізувати її.

Доцільно також залучити школярів до вибору самої пісні для інсценізації: запропонувати кілька варіантів українських пісень і запропонувати обрати ту, яка є найбільш цікавою для них (наприклад, за сюжетом, за красою мелодії, за характером музики, за персонажами тощо), провести колективне обговорення.

Після вибору варто ретельно проаналізувати українську народну пісню на предмет її приналежності до того або іншого жанру вітчизняного народнопісенного фольклору (історичні, соціально-побутові, стрілецькі, календарно-обрядові). Можна також запропонувати дітям вдома, за допомоги батьків, прослухати й зробити власну підбірку народних пісень визначеної жанрової спрямованості, які їм найбільше імпонують, згодом обговорити їх

з усім класом, пояснюючи при цьому причини свого вибору, висловлюючи свої власні міркування щодо тієї або іншої пісні.

Наступним етапом роботи над інсценізацією української народної пісні є ідейно-тематичний аналіз поетичного тексту, тобто дітям пропонується визначити тему (про що саме пісня?) та ідею (головна думка пісні). Також учні мають з'ясувати, у чому полягає її конфлікт, здійснити порівняльну характеристик дійових осіб тощо. Хоча така попередня робота може займати багато часу, однак вона є необхідною для більш глибокого розуміння авторського задуму народної пісні, занурення в атмосферу дії, створення у подальшому художнього образу пісні та її кожного окремого персонажа.

Наступним етапом є розподіл ролей, які виконуватимуть кожен із учнів. Бажано при цьому дослухатись до бажань самих дітей, однак, враховувати також їх індивідуальні вокально-виконавські можливості. Після розподілу ролей можна запропонувати учням ескізно намалювати костюм свого персонажа, описати його зачіску, взуття, характер, уявити, як він живе, з ким товаришує, яке його завдання у цій пісні тощо.

У такий спосіб молодші школярі немов здійснюють розробку постановного плану інсценованої пісні. Важливо навчити дітей «бачити» та «чути» героїв української народної пісні, створювати неповторні образи, що відповідають загальному задуму музичного твору, однак втілюють власні авторські ідеї самих дітей.

У процесі роботи над інсценізацією необхідно широко застосовувати різноманітні пошукові ситуації, які б сприяли самостійному пошуку дітьми способів сценічного втілення музики.

Доцільним також є використання елементів технологій проблемного навчання, які допомагають розкривати молодшим школярам образний зміст народної пісні, формуватимуть у них уміння віднаходити нові рішення та варіанти індивідуального «прочитання» того або іншого зразка народнопісенної фольклорної спадщини. Важливо при цьому не тільки поставити дітям запитання, а й почути відповідь на нього, високо оцінювати оригінальність і нестереотипність відповіді, адже схвальний відгук сприятиме позитивній самооцінці та забезпечуватиме саморозвиток дитини у творчій царині.

Отже, залучення молодших школярів до інсценізації українських народних пісень на уроках мистецтва сприяє активізації інтересу до вітчизняного фольклору, розвиває уяву, фантазію, поглиблює розуміння художньо-образного змісту музики, формує здатність творчо мислити, вміння висувати власні оригінальні ідеї і міркування, що комплексно забезпечує виховання самостійної творчої особистості, спроможної у майбутньому застосовувати творчий підхід у вирішенні різноманітних життєвих завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Губ'як В. Виховання учнів на засадах народної творчості і фольклору // Початкова школа. 1999. № 4. С. 9 - 11.
2. Мартинюк Л.В. Використання обробок календарно-обрядових пісень Миколи Лисенка в роботі з молодшими школярами в дитячому музичному театрі // Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 5. Київ : НПУ, 2004. С. 197-204.

Діана ПРИМАК,
здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Тетяна ОЛИНЕЦЬ,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ГРАМАТИЧНІ КАЗКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Грамматика – це один із найважливіших компонентів вивчення мови. Вона забезпечує основу для всього мовного спілкування. В учнів молодшого шкільного віку можуть виникати труднощі з вивченням граматики через недостатню зрілість і нерозуміння абстрактних понять. Традиційні методи викладання граматики часто бувають нудними та складними для сприйняття дітьми, проте існує ефективна альтернатива, яка є одночасно креативною та веселою, – граматичні казки.

Казка – це перший літературний твір у житті кожної людини, який глибоко відображає менталітет та культуру народу. Дитина легко входить у нове казкове середовище, одразу стаючи учасником подій розповіді. Хоча діти і відчують, що казки нереальні, але водночас припускають, що ці події можуть відбуватись насправді. Казки традиційно використовуються для навчання дітей моральних цінностей, але їх також можна використовувати для навчання граматики учнів початкових класів.

Питання введення та використання казкових творів на уроках іноземної мови досліджували: Дж. Брюстер, С. Джоунз, А. Доті, Г. Еліс, Д. Ліпман, С. Парайно, Е. Райт, Е. Тейлор, Х. Хеннінгер. Над цим питанням також працювали такі українські дослідники як О. Ізотюк, О. Кравченко, О. Лукаш, І. Нагорняк, І. Проскура, О. Троцька, В. Ярошенко, О. Ярошенко та І. Рудченко.

Мета статті – дослідити потенціал граматичних казок як ефективного

та цікавого інструменту для розвитку іншомовної граматичної компетентності учнів початкової школи.

Граматична компетентність є «здатністю особистості до граматично коректного оформлення своїх висловлювань та розуміння граматичного оформлення мовлення інших. Вона базується на складній та динамічній взаємодії відповідних навичок, знань та граматичної усвідомленості» [1, с. 234].

Щоб зробити граматику більш цікавою та захоплюючою для маленьких учнів, важливо включати в уроки вправи творчого характеру викладання мови. Один із способів зробити це – використовувати казки. Граматична казка – це прийом викладання англійської мови, уявна ситуація на уроці, коли граматичні явища пояснюються у фантазійній формі [3, с. 12].

Граматичні казки можна використовувати для пояснення та ілюстрації граматичних структур у цікавій та розважальній формі. Вони забезпечують візуальне представлення мови, поглиблення мовних навичок та знань з граматики, зокрема часів, структури речень та пунктуації, покращують навички розуміння та грамотності, розвивають творчі здібності до письма, дозволяють вводити та закріплювати нову лексику у контексті, викликають в учнів інтерес та ентузіазм до вивчення англійської мови.

Один з найефективніших способів використання казок для вивчення граматики – запропонувати учням прочитати казку, а потім проаналізувати граматику, використану в ній. Наприклад, *“Once upon a time, there were two brothers, Bob and Fred. Bob was older, but Fred was smarter. One day, Bob asked his brother Fred, “What is the difference between singular and plural in English?” Fred thought for a moment and then said, “Well, Bob, singular means one and plural means more than one. For example, if I say “a dog”, that’s singular because it means one dog. But if I say “dogs”, that’s plural because it means more than one dog”. Bob nodded and said, “Oh, I get it now. Thanks, Fred!”*. Учні можуть визначити частини мови, знайти іменники вжиті в однині та множині, проаналізувати структуру речень.

Ставлячи запитання про граматичні явища, вчитель допомагає учням краще засвоїти їх правила, а казка дає їм контекст, в якому можна застосувати ці правила. Наприклад, поширену казку «Троє поросят» можна використати для вивчення дієслів минулого часу. Під час розповіді можна використовувати дієслова, що описують події в казці, для ілюстрації минулого часу.

Казки також можна використовувати для розвитку навичок письма в учнів початкових класів. Читаючи та аналізуючи казку, учні можуть навчитися визначати та використовувати правильні граматичні, пунктуаційні та орфографічні правила під час письма.

Відомо, що домашнє читання є важливим джерелом та засобом збільшення лексичного запасу й розвитку навичок усного мовлення учнів. Інтенсивне читання дає можливість проникнути значній кількості мовних комбінацій, граматичних структур та лексичних словосполук через свідомість учнів за одиницю часу. Враховуючи вікові особливості розвитку та інтереси молодших школярів, казка буде найкращим матеріалом для домашнього читання.

Розгляньмо адаптовану казку для рівня Starter A1 “Cinderella”. Казка супроводжується системою вправ, метою яких є перевірити розуміння тексту, відпрацювати та закріпити лексику й граматичні конструкції на післятекстовому етапі:

1. Fill in the prepositions: *with, into, to, among, on, down*.

a) *To tell anything _____ her father.*

b) *Can be angry _____ her.*

c) *Goes _____ the chimney-corner.*

d) *Sits _____ cinders and ashes.*

e) *Has only rags _____* [2, с. 8].

2. Write the words in singular.

Ladies – lady

a) *misses – _____*

b) *gentlemen – _____*

c) *sisters – _____* [2, с. 10]

3. Write the correct form.

a) *Cinderella _____ (go) to the garden to get the finest one.*

b) *She _____ (touch) it with her wand.*

c) *All together they _____ (make) a very fine set of six horses.*

d) *There _____ (be) three fat rats in the trap* [2, с. 20].

Отже, казка є ефективним та яскравим контекстом для навчання граматики молодших школярів, сприяє формуванню позитивної мотивації до навчання іноземної мови, а також є чудовим матеріалом для домашнього читання в початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія та практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ, 2013. 592 с.

2. Перро Ш. Попелюшка / уклад., вправи, словник Чернової Л. В. Київ : Арій, 2019. 64 с.

3. Шепель Л. О. Королівство Англійської Граматики: казка для дітей та батьків. №24. Харків, 2010. 80 с.

Христина РАДЕСКУЛ,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – Тетяна ОЛИНЕЦЬ,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

КАЗКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Грамматика є одним із важливих аспектів навчання іншомовного спілкування. Розуміючи граматичні структури, учні зможуть правильно та грамотно побудувати речення. Без граматики неможливе оволодіння будь-якою формою мовлення, тобто грамматика поряд зі словниковим і звуковим складом є матеріальною основою мовлення. Але як зацікавити молодших школярів сприймати граматичний матеріал із захопленням?

На нашу думку, казки є одним із ефективних прийомів навчання граматичного матеріалу англійської мови в початковій школі. Адже вони максимально полегшують розуміння й засвоєння граматичного матеріалу, допомагають учителю створити природну ситуацію для вживання конкретного граматичного явища чи структури. Крім того, казковий контекст істотно підвищує мотивацію молодших школярів до вивчення граматики англійської мови, а надто створює сприятливу атмосферу на уроці і підтримує увагу учнів [4].

Проблему формування граматичних навичок у різні часи досліджувала ціла низка науковців. Проблему формування рецептивних і репродуктивних граматичних навичок вивчали Ю. Пассов, Н. Складенко, С. Шатілов; принципи організації й навчання граматичного матеріалу стали предметом досліджень Ю. Пассова, І. Рахманова, Н. Складенко, Л. Черноватого. Формування граматичних умінь та навичок через систему вправ досліджено в роботах Дж. Велмана, П. Гурвич, М. Ільїна, Б. Лапідуса, Ю. Пассова, Р. Сайда, Г. Чекаль, С. Шатілова та ін. [2]

Використання казок на уроках англійської мови уже давно стало предметом особливої уваги методистів, педагогів-практиків, науковців. Використання казки для творчої розповіді досліджували О. Ушакова, О. Фльорина. Застосування казки як інсценівки, гри під час формування іншомовної компетентності учнів вивчали В. Білоусов, В. Мовсесян, Л. Топольницька.

Метою статті є представити казку як ефективний засіб формування іншомовної граматичної компетентності молодших школярів.

Іншомовна граматична компетентність (орфографічна, орфоепічна, семантична) – здатність нормативно продукувати та адекватно сприймати письмові тексти; дотримуватися правил написання літер / слів, речень, користуватися символами / знаками, умовними позначеннями; усвідомлювати та контролювати організацію змісту продуктивних і рецептивних текстів.

Основними компонентами граматичної компетентності виступають граматичні навички (рецептивні – аудіювання, читання; репродуктивні – говоріння, письмо), граматичні знання і граматична усвідомленість [1].

Формування граматичної компетентності починається у початковій школі. Після закінчення 4-го класу молодші школярі згідно чинної програми мають вийти на рівень А1 ІКК (за глобальною шкалою ЗЄР), а значить – на той самий рівень граматичної компетентності.

Відомо, що перше знайомство із граматиною англійської мови часто викликає розчарування й нудьгу в дітей. Дитина, що з радістю опановувала лексику, фонетичний матеріал й основи розмовних навичок, часто губить мотивацію до продовження вивчення мови, зіштовхнувшись із необхідністю кількаразового повторення граматичного матеріалу, завзятого тренування граматичних навичок і – що найскладніше для 8-10-річної дитини – вислуховування сухих пояснень учителя. Як же бути? Отже, казки не тільки допоможуть зробити нудну й одноманітну роботу більш цікавою й захоплюючою, їх використання, що найголовніше, є доцільним у процесі навчання учнів уживання мовних зразків, які можуть викликати певні граматичні труднощі, а також вони створюють природну ситуацію для використання певного мовного зразка.

Аналіз наукових і літературних праць дав змогу визначити поняття «казка» як усний народний твір, який виник у безпосередньому спілкуванні оповідача зі слухачами; зв'язний текст розповідного характеру, з вигаданим, часто фантастичним змістом, якому притаманні всі риси зв'язного тексту: тематична єдність, наявність заголовка, змістова завершеність, інформативність викладу, цілеспрямованість, інтеграція, структурна організація, зв'язок між частинами (казковими віхами), відпрацьоване мовлення відповідно розмовного стилю мови. Казка зі своїми специфічними особливостями здатна виступати як змістова основа навчання на ранньому етапі дошкільного та молодшого шкільного дитинства. Казки є незамінним засобом не тільки для формування позитивної мотивації у процесі вивчення англійської мови на початковому етапі навчання, а й є чи не найважливішим та дієвим засобом введення та закріплення лексики і граматики школярами 1-4 класів.

Розгляньмо адаптовану казку для рівня Starter A1 “Jack and the beanstalk”. Казка супроводжується системою вправ, метою яких є перевірити розуміння тексту, відпрацювати та закріпити лексику й граматичні конструкції на післятекстовому етапі:

1. Choose and circle the correct option:

- a) *There come / comes a king's son into that country.*
- b) *There a beautiful princess Rosamond sleep / sleeps.*
- c) *I don't fear / doesn't fear to try.*
- d) *He don't listen / doesn't listen to his words* [3, с. 18].

2. Put the words in the correct order to make sentences.

- a) *happy / is / The / so / girl /.*
- b) *about / old / the / She / her / woman / tells /.*
- c) *I / my / send / own / child / must / dear /.*
- d) *fountain / Go / the / carry / and / water / to /* [3, с. 34].

3. Make the sentences negative.

- a) *The king's son is returning from the hunt.*
- b) *He can see the younger sister.*
- c) *She is so beautiful* [3, с. 42].

Отже, казка є не тільки джерелом мотивації до навчання для молодшого школяра, але й зрозумілим та надзвичайно цікавим контекстом для вивчення, закріплення, повторення іншомовного граматичного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мірошник І. В. Поняття іншомовної граматичної компетентності та особливості її реалізації в початковій школі. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/2.1/26.pdf> (дата звернення: 28.03.2023).

2. Резунова О. С., Резунова В. В. Формування граматичної компетентності здобувачів на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням у немовних закладах вищої освіти. URL: https://repo.dma.dp.ua/7603/1/pedagogics.journalsofznu.zp.ua_%E2%84%96%201_2022-292-297-1-5.pdf (дата звернення: 28.03.2023).

3. Спляча красуня = *Sleeping beauty* / Шарль Перро; адапт. та вправи Л. В. Чернової. Київ : Арій, 2019. 64 с.

4. Шолох Д. М. Використання казок, прислів'їв і приказок у навчанні англійської мови молодших школярів. URL: https://www.psyh.kiev.ua/Шолох_Д.М._Використання_казок,_прислів'їв_і_приказок_у_навчанні_англійської_мови_молодших_школярів (дата звернення: 28.03.2023).

Тетяна РОДІНА-ЛОГВІН,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Ірина ДОРОЖ,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Протягом останнього часу в періодичних виданнях і методичних посібниках з'являється досить багато публікацій, пов'язаних з проблемами екологічного виховання людей різних вікових груп. Це свідчення того, що окреслена проблема продовжує хвилювати багатьох науковців, педагогів, представників широкої громадськості, незважаючи на скрутне економічне становище, в якому сьогодні опинилась переважна більшість закладів освіти України. Розглядаються питання екологічного виховання, формування екологічної культури як дорослої частини населення, студентів, так і старшокласників та учнів початкових класів.

Існує багато аспектів екологічного виховання молодших школярів та пошуку шляхів підвищення рівня їхньої екологічної грамотності. Значний інтерес становить вивчення можливості опанування навичок елементарного екологічного аналізу і прогнозування, з перспективою подальшого розширення її ускладнення в старших класах та післяшкільній освіті. З цього приводу можуть виникнути деякі питання. Одне з них: навіщо ці навички кожному учневі, а в перспективі – кожній дорослій людині?

Відповідь дає саме життя. Нині вже нікого не доводиться переконувати в тому, що людство впритул зіткнулося з глобальною екологічною кризою, і проблема ця потребує негайного вирішення. Допомогти в цьому покликана наука екологія.

Проблемами екологічного виховання займалися багато вчених, такі як Л. Іщенко, М. Дробноход, В. Жалковська, З. Можарова й інші. На сьогодні екологія є багатогранною комплексною наукою, коло завдань якої охоплює практично всі питання, пов'язані зі взаєминами людського суспільства та біосферою планети, а також із гармонізацією цих відносин. Адже людство досягло такого рівня розвитку, що, на жаль, не може існувати далі, не змінюючи природних умов. Тому надалі люди будуть змушені робити це обдуманно, передбачаючи далеку перспективу, і використовувати знання основних екологічних законів, адже інших шляхів виходу з екологічної кризи суспільство не має. У високорозвинутих країнах світу екологічним вихованням нині охоплюються всі верстви населення. На жаль, Україна

значно відстає в цьому. Ось чому так гостро постало питання про пошук шляхів удосконалення екологічного виховання та підвищення рівня екологічної культури кожної людини.

У психологічній та педагогічній літературі обґрунтовані загальні положення щодо процесів сприймання і засвоєння учнями знань, виховання дітей певного віку. Психологи відзначають, на різних етапах свого життя школярі по різному усвідомлюють і сприймають навколишнє. До того ж, кожен учень володіє індивідуальними особливостями пізнавальної діяльності, емоційного життя, волі характеру, поведінки. Кожен школяр потребує індивідуального підходу на основі вивчення і врахування психологічних особливостей формування його особистості [2, с. 88].

Природне середовище було, є і буде незмінним партнером людини в її повсякденному житті. Ми черпаємо із скриньки природи всі наші багатства. Природа, її краса і велич залишаються нашим головним скарбом, нашою святинєю, якій непідвладні час, мода...

Екологічна культура – культура всіх видів людської діяльності, так чи інакше пов'язаних з пізнанням, освоєнням і перетворенням природи; складається зі знання та розуміння екологічних нормативів, усвідомлення необхідності їх виконання, формування почуття громадянської відповідальності за долю природи, розробки природоохоронних заходів та безпосередньої участі в їх проведенні [2, с. 90].

Школа покликана виховувати школярів у дусі любові до рідної природи, охорони навколишнього середовища.

Початкова школа – початкова ланка формування екологічної культури, екологічного мислення, засвоєння екологічних знань.

Дитина приходить до 1 класу. У неї ще не сформовані стійкі погляди, переконання, інтереси. Тому завдання вчителя – сформувати мислення та екологічну культуру кожного учня, навчити молоде покоління жити за законами природи, домогтися, щоб почуття особистої відповідальності за все живе на Землі, турбота про збереження природи стали рисами характеру кожної людини. Навчання екології має бути активним, цікавим, раціональним, максимально наближеним до життя, а у навчальному матеріалі не повинно бути перенасиченості психічною інформацією, яку діти неспроможні належним чином сприйняти [3, с. 45].

В. Сухомлинський стверджував, що сама по собі природа не розвиває і не виховує. Залишивши дитину наодинці з нею, годі сподіватись, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумною, глибоко морально, непримиренною до зла. Тільки активна взаємодія з природою здатна виховувати найкращі людські якості [6, с. 4].

Екологічна культура молодшого школяра охоплює:

- знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини;
- розуміння необхідності берегти навколишнє середовище;
- уміння і навички позитивного впливу на природу;
- розуміння естетичної цінності природи ;
- негативне ставлення до дітей, які завдають шкоди природному середовищу [1, с .11].

Свідоме і бережливе ставлення кожної людини до природи можливе тільки при наявності екологічної культури, широких екологічних знань, які повинні формуватися, починаючи з дитинства. Знання екологічних норм, закономірностей розвитку природи, знайомства із загадковим світом тварин, рослин, з особливостями їх поведінки, проблемами, які виникають в їх житті, дуже часто з вини людини, дадуть можливість кожному відчувати особисту відповідальність за майбутнє природи.

Метою екологічної культури, виховання є формування системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального ставлення до навколишнього природного середовища.

Зміст навчально-виховної роботи в цьому напрямі полягає у розкритті перед дітьми багатогранної цінності природи [5, с. 23].

Успіх екологічного виховання значною мірою залежить від урахування низки педагогічних вимог. При реалізації вимог екологічного виховання необхідний комплекс таких методичних засобів і прийомів, щоб вивчення природи, будь-яке спілкування з нею залишало в пам'яті дітей глибокий слід, обов'язково впливало б на почуття і свідомість [4, с. 48].

Саме такий вплив мають ігри, вікторини, екскурсії, народні прикмети, екологічні досліди, тому їх розглядають як важливу умову ефективного формування екологічної культури в учнів початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лабій Ю. Педагогічні основи екологічного виховання // Вертикаль. 1999. № 1. С. 10-12.
2. Морозова Л. Виховання екологічної культури особистості // Вища освіта України. 2001. №2. С. 88-92.
3. Ніколенко Н. Виховання ціннісного ставлення до природи у молодших школярів // Біологія і хімія в школі. 2002. №2. С. 44-46.
4. Химинець О. Психолого-педагогічні аспекти екологічного виховання в сучасних умовах // Обрії. 1997. №1. С. 47-51.
5. Хоменко В. Екологічне виховання в школі // Завуч. 2000. № 23/24. С. 23-25.
6. Шевців З. Екологічне виховання: [з досвіду роботи шк. В. О. Сухомлинського] // Завуч. 2002. № 32. С. 4.

Олександра РЯБЧИК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ТРЕТЯК,**
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасна початкова освіта характеризується системними змінами у структурі та змісті. Переосмислення пріоритетів навчання, ролі учня як суб'єкта навчально-виховного процесу, а також суспільні зміни зумовлюють нетрадиційні підходи до вирішення багатьох освітніх проблем. Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної освіти є інтеграція її змісту. Ідеї інтегративного навчання сьогодні надзвичайно актуальні, оскільки сприяють успішній реалізації нових освітніх завдань, визначених державними документами. Інтегрований підхід до навчання в початковій школі дає змогу в переважній більшості реалізувати поставлені цілі. Це пов'язано з віковими особливостями молодших школярів: дитина молодшого шкільного віку у зв'язку з особливостями сенсорного розвитку, синкретичного сприйняття навколишнього світу, наочно-практичного характеру мислення, взаємної обумовленості всіх сфер життєдіяльності природним чином підготовлена до засвоєння інтегрованих знань, єдності способів пізнавальної діяльності.

Ідея інтегрованого підходу до навчання, енциклопедичності та взаємозв'язку знань була започаткована у роботах основоположників педагогіки Й. Гербарта, А. Дістервега, Я. Коменського, Дж. Локка, Г. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо. Ще К. Ушинський шляхом інтеграції письма і читання розробив та впровадив синтетичний метод навчання грамоти. В. Сухомлинський показав приклад інтеграції різних видів діяльності, організовуючи «уроки мислення в природі», які він проводив у Павлівській школі для шестирічних учнів. Отже, необхідність інтегрування змісту освіти зумовлена інтеграційними процесами в науці, які в другій половині ХХ століття, на думку науковців, стали переважаючими. Ідея інтеграції змісту навчання і нині приваблює вчених і вчителів у нашій країні.

Слово «інтеграція» у перекладі означає відновлення, відбудова, поповнення. У довідковій літературі цей термін тлумачиться як об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин, елементів, компонентів, що

супроводжуються ускладненням і зміцненням зв'язків та відношень між ними.

Важливими чинниками особистісно розвивальної технології освіти має бути інтегративний та діяльнісний підхід до навчання. Під інтегруванням (інтеграцією) слід розуміти об'єднання навколо однієї теми навчального матеріалу кількох предметів, а під діяльнісним підходом – створення таких умов, за яких учень має виступати не лише об'єктом, а й суб'єктом навчально-виховного процесу, тобто коли засвоєння знань та формування практичних умінь і навичок є результатом його власної діяльності.

Організація інтегрованих уроків чи використання елементів інтеграції в навчальному процесі – це один із кращих способів трансформації знань, одержаних учнями на уроках суміжних предметів. Отже, реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально продуктивний інтегративний підхід.

Специфіка інтегрованого навчання створює сприятливі умови для творчості вчителя. Вона забезпечує певну свободу вибору теми, змісту, засобів, що використовуються у навчанні молодших школярів. Основою досвіду є: психодіагностика, диференційоване навчання, врахування психогенетичних, інтелектуальних, вікових особливостей учнів. Адже ефективність засвоєння учнями навчальної інформації залежить від знання вчителем рівня розумового розвитку дитини, її психологічних особливостей, інтересів, нахилів та вподобань. Детального вивчення потребує пізнавальний аспект структури навчальної діяльності молодших школярів, якість становлення якого в цьому віці є основою їхнього подальшого розумового розвитку.

Загальні вікові особливості в кожній дитини виявляються по-різному. Це пов'язано, по-перше, з тим, що дитина народжується із задатками, тільки їй властивими, типологічними особливостями нервової системи, визначеними якостями органів чуття і мовлення; і, по-друге, із своєрідними умовами соціального оточення, в якому відбуваються її розвиток і виховання. У дітей досить рано з'являється свій «образ світу». Попри всю свою недосконалість, він має істотну характеристику – цілісність сприймання навколишнього. Зі вступом дитини до школи часто ця цілісність сприймання руйнується через кордони між окремими предметами. Саме тому впровадження інтеграції має на меті формування загальнонавчальних умінь і навичок учнів, поглиблення їхніх знань, розвиток уваги, пам'яті, розширення пізнавальних інтересів, оволодіння навчальними прийомами, забезпечення цілком нового психологічного клімату для учня і вчителя у процесі навчання.

У системі класно-урочного навчання оптимальними шляхами вирішення даної проблеми є інтегровані уроки, інтегровані дні та інтегративні курси.

Інтегровані уроки – це уроки, які об'єднують блоки знань із різних навчальних предметів, що за навчальним планом викладаються як окремі, навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня. Такі уроки спрямовані на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах. Вони забезпечують формування в учнів цілісної системи уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості і сприяють поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування. Інтегративна цілісність уроку потребує наявності однакового рівня спільності взаємодіючих елементів, спільної мети для всіх процесів взаємодії, спрямованої на досягнення кінцевого результату.

На практиці переконалася, що найчастіше інтегруються уроки української мови та читання. Завдяки проведенню саме таких інтегрованих уроків діти мають змогу продемонструвати свою *мовленнєву компетенцію*, а також тренувати такі вміння і навички, як: орієнтуватися в умовах спілкування, усвідомлювати тему обговорення, добувати інформаційний матеріал, відбирати необхідне для розкриття задуму, групувати його, продумувати смислові зв'язки між різними навчальними предметами тощо.

Отже, учні вчаться спостерігати, аналізувати, використовувати одержану інформацію з різних предметів; краще усвідомлюють матеріал навчальних дисциплін, об'єднаних однією тематикою; привчаються до самоконтролю і взаємоконтролю; з великим бажанням виконують творчі роботи; вчаться самостійно організовувати свою роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти. Затв. постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF/>

2. Дмитренко, К. А., Коновалова, М. В., Семиволос, О. П., Бекетова, С. В., Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. пос. Харків : Основа, 2018. 119 [1] с.

3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.

4. Остапенко Н., Симоненко Т., Руденко В. Технологія сучасного уроку рідної мови: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2011. С. 235.

Марина САВЧУК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Наталія Каньоса,**
кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Засвоєння людського досвіду з раннього віку пов'язане з мовною діяльністю, а значить і з засвоєнням словника рідної мови. Словник збагачується у процесі «привласнення мови», що є досить тривалим процесом не тільки кількісного накопичення слів, а й засвоєння їх змістового наповнення та формування вміння доречного послуговування ними у щоденній мовленнєвій практиці.

Засвоюючи слова, дитина опановує два їх значення – лексичне і граматичне. Тому діти повинні вивчати не тільки окремі слова, а й сполучення слів у комплексах, у правильній граматичній будові. Автоматизація граматичних форм і словосполучень дає можливість дитині під час самостійних висловлювань зосереджувати увагу на їх змісті. А тому у словниковій роботі не можна обмежуватися вправами у номенклатурі, треба створювати передумови для граматично правильного використання тих чи інших слів у розмовній мові.

Визначаючи сутність і закономірності розвитку словника дітей раннього віку, його місце в системі роботи з розвитку мовлення, необхідно подати тлумачення понять «слово» та «словник».

Так, «...слово – це основна структурно-семантична одиниця мови, що слугує для найменування та позначення предметів, процесів, властивостей та відносин між ними» [5, с. 246].

З погляду лінгвістики виділяються такі основні, індивідуальні лише для цієї категорії властивості слова: фонетичне вираження, граматичне оформлення слова і семантична валентність, тобто здатність слова сполучатися з іншими словами [6, с. 47]. Отже, можна говорити про необхідність оволодіння словом у єдності його граматичного, лексичного значення та мовленнєвої форми (т. зв. звукової та морфологічної) на основі частого й активного використання в мовленні.

Поняття «словник» у Великому тлумачному словнику української мови визначають, як «...сукупність слів, які використовуються в чий-небудь мові; сукупність слів певної мови» [4, с. 1149].

Словникова робота в закладі дошкільної освіти є цілеспрямованою педагогічною діяльністю, в процесі якої відбувається ефективне засвоєння словникового запасу рідної мови при вмілому використанні педагогами оптимального педагогічного інструментарію. Як відомо, ефективність цього процесу залежить від багатьох як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Згідно з положеннями сучасної методики розвитку мовлення, діти наприкінці першого року життя мають у своєму словниковому запасі 10–12 слів. При чому у цей віковий період розуміння мови випереджує сформованість у дитини активного мовлення. До кінця другого року життя дитина вже має у своєму словниковому запасі 300 – 400 слів, а наприкінці третього року – до 1500 слів. Збагачення словника дитини раннього віку відбувається шляхом введення до нього слів, які відповідають їх уявленням і поняттям про навколишнє життя і тих, які потрібні їй для спілкування з іншими дітьми та дорослими [3, с. 369–370].

Науковці С. Карпова, В. Гербова, С. Цейтлін, В. Харченко зазначають, що розвиток співвідношень різних частин мови в активному мовленні дітей виявляється по-різному відповідно до вікових особливостей та умов виховання. Зокрема, спочатку у словнику дитини раннього віку переважають слова, які позначають дії, а у дитини трьох років – іменники [3, с. 370].

Ми поділяємо думку А. Богуш про те, що важливішим є не кількісна характеристика словникового запасу дитини, а якісна. Тобто усвідомлене засвоєння дитиною слів, що позначається на загальному рівні інтелектуального розвитку дитини.

Як відомо, розвиток мовлення, формування словникового запасу дитини в ранньому віці відбувається через її спілкування з дорослим на основі предметної діяльності, яка в ранньому дитинстві зв'язана, перш за все, з безпосереднім спілкуванням з близькими людьми («тато», «мама», «баба»), задоволенням біологічних потреб («сік», «суп», «пити»), з діями та намірами («дай», «на»).

Починаючи з другого півріччя третього року життя мовлення дитини стає зрозумілим для навколишніх поза конкретною ситуацією і мовленнєвого контексту, що свідчить про те, що після 2 років 6 місяців малюк оволодіває необхідним мінімумом мовленнєвих умінь. Спостерігається якісний стрибок у розвитку мовлення дітей у період від 2 років 6 місяців до 3 років.

Якісно змінюється співвідношення між розумінням та активним мовленням. Якщо раніше про розуміння дитиною мови дорослого доводилося судити про її «руховим відповідям» (малюк показує потрібний предмет, приносить названу дорослим іграшку), то тепер, коли активне мовлення нерозривно пов'язане з усією його діяльністю, про рівень розуміння і мислення починають судити за його висловлюваннями [2, с. 374].

Добре розвинуте наслідування і достатній рівень розуміння мовлення забезпечують бурхливий розвиток словникового запасу. На третьому році життя діти часто використовують дієслова. Активне вживання дієслів пов'язане з удосконаленням уміння спілкуватися (діти починають погоджувати один з одним свої дії у грі). Крім того, у дитини формується уміння супроводжувати мовленням свої дії. Після 2 років 6 місяців в активному словнику зростає кількість прикметників і прислівників, широко представлені займенники. Все це допомагає дитині словесно оформляти свої враження, робити прості узагальнення, умовисновки [8, с. 374].

Перші прикметники, що свідомо використовуються дітьми, позначають розмір, смак, колір, вагу, температуру, різного роду оцінки. Про їх самостійність як лексичних одиниць свідчить той факт, що вони можуть використовуватись не з одним певним, а з різними іменниками. Багато з них з'являються одразу в складі антонімічних пар (великий – маленький, гарячий – холодний та ін.). Відносні прикметники з'являються набагато пізніше якісних.

На третьому році життя дитини починається важливий етап освоєння рідної мови – оволодіння його граматичною структурою. А. Гвоздев підкреслював, що цей процес особливо бурхливо протікає у другій половині третього року життя.

У другому півріччі третього року життя діти активно засвоюють службові слова (сполучники і прийменники), необхідні для вираження синтаксичних відносин. В їхньому мовленні з'являються складні сполучникові речення.

Для звуковимови дітей у віці 2 років 6 місяців – 3 років характерні загальні особливості. У цей час – «період засвоєння звуків» (А. Гвоздев) – поряд з правильною вимовою звуків спостерігаються їх спотворення, пропуск, заміна, пом'якшення.

Про те, що мовлення малюків раннього віку розвивається повноцінно, свідчать наступні показники:

- у 2 роки – 2 роки 6 місяців діти здатні виконувати прості словесні доручення, сприймати нескладні розповіді без використання засобів наочності (картинки); починають розуміти короткі розповіді про події, які не мали місце в їхньому особистому досвіді;

- у дітей 2 років 6 місяців добре розвинена здатність до наслідування, яка виражається в умінні повторювати услід за дорослим рухи, дії, слова і фрази (прості і більш складні);

- у 3 роки діти починають активно прагнути до мовленнєвого спілкування з дорослими, виражаючи з допомогою вже наявного в них та

інтенсивно поповнюваного словникового запасу своєї враження, думки, бажання;

– у 3 роки діти з готовністю відгукуються на пропозицію дорослого почитати їм, послухати оповідання або казку, разом розглянути картинки у книзі.

Словникова робота з дітьми раннього віку, на думку А. Богуш, спрямовується на розвиток здатності дітей розуміти мовлення дорослих, звернене до інших дітей, контекстне мовлення, розуміти і впізнавати дії та сюжети за картинками, показами, театральними виставами. Необхідно збагачувати словник дітей різними частинами мови: іменниками, що означають назви предметів побуту, посуд, продукти харчування, фрукти, рослини, домашніх та свійських тварин і птахів, їхніх дитинчат; дієсловами, що означають дії дитини з предметами; прикметниками, які означають ознаки, якості та властивості предметів; прислівниками; числівниками; займенниками, частками. А також ввести в активний словник дітей слова ввічливості та узагальнюючі слова [1, с. 25].

Цінними в контексті нашого дослідження формування словника дітей раннього віку. Розвивати словниковий запас дитини потрібно шляхом:

– розширення орієнтування дітей в найближчому оточенні, де відбувається розвиток розуміння мовлення та активізується їх словник;

– опанування дітьми дій за словесними вказівками дорослого щодо знаходження предметів за назвою, кольором, розміром, їх розташуванням;

– збагаченням словника дітей іменниками, що позначають назви іграшок, предметів особистої гігієни, одягу, взуття, посуду, меблів, спального приладдя, транспортних засобів, овочів, фруктів, домашніх тварин та їхніх дитинчат; дієсловами, що позначають трудові дії, дії, протилежні за значенням, дії, що характеризують стосунки людей, їхній емоційний стан; прикметниками, що позначають колір, величину, смак, температуру предметів; прислівниками;

– сприянням вживанню засвоєних слів у самостійному мовленні дітей.

Таким чином, у навчанні української мови важливим завданням є врахування закономірностей освоєння значень слів, поступове їх поглиблення, формування умінь семантичного відбору слів згідно з контекстом висловлювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Програма та методичні рекомендації. Одеса : Маяк, 1999. 88 с.

2. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. [2-е видання]. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 374 с.

3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 704 с.

4. Богуш А., Попова І. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 200 с.

5. Дошкільна освіта : словник-довідник / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. 324 с.

6. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

Яна СЕМЧУК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Інна ЛЕБІДЬ,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ КУРСУ «ДИЗАЙН І ТЕХНОЛОГІЇ»

На сучасному етапі розвитку суспільства і освіти зростає потреба в самостійних людях, здатних швидко адаптуватися до мінливих ситуацій, творчо підходити до вирішення завдань. Сучасному школяреві доведеться стати активним учасником соціального і духовного розвитку країни, що вимагає від нього самостійності в процесі придбання нових знань і умінь в школі та на протязі всього життя. Тому, можна помітити, що прискорюється процес залучення учнів в активну навчально-дослідну діяльність. одночасно аналіз змісту навчання школярів приводить до висновку про те, що в більшості випадків така діяльність учнів не цілком самостійна.

На жаль, у практиці викладання зберігається тенденція до стихійного формування дослідницьких умінь. Через відсутність цілеспрямованої, спланованої роботи по формуванню дослідницьких умінь молодших школярів, слабого використання продуктивних форм їх включення в пошукову роботу, вчителі не можуть домогтися високих результатів у самостійній навчально-дослідницької діяльності учнів. Тому, підготовка до такого виду діяльності повинна починатися в початковій школі.

Дослідницькі уміння молодших школярів є інтегративною характеристикою, яка включає інтелектуальні й практичні вміння, пов'язані

із самостійним вибором і використанням активних прийомів і методів на доступному учням матеріалі, які відповідають етапам навчального дослідження.

Тому, слушно прийняти напрацьовані науковцями принципи формування дослідницьких умінь і навичок учнів. Це, зокрема, принцип системності й цілісності. Його філософія органічно впливає із сутності системно-цілісного підходу до моделювання процесу формування готовності. Систематичність передбачає добір структурних частин і визначення послідовності їх використання. Цілісність – синтетична якість, що характеризує вищий рівень розвитку, результат стимулюючих свідомих дій і діяльності суб'єктів.

Особливе значення має також принцип творчості. Навчально-дослідна діяльність учнів – справа творча і тому має розглядатися як інноваційна та орієнтована на пошук невідомого. Навчальне дослідження відрізняється творчістю здебільшого в психологічному розумінні (створюється суб'єктивно нове), тоді як дослідження є новим і з психологічного, і з соціального поглядів. Вагому роль відіграє і принцип інформативності. У процесі навчання учнів дослідницьких умінь і навичок добір змісту має базуватися на концептуальних положеннях, а передавання ним інформації – відповідати таким вимогам: надійності і достовірності відомостей про факти та явища; різноманітності форм і методів збирання, перероблення, зберігання, перетворення, передавання інформації; адаптованості інформації для учнів.

Окрім зазначених, ще варто застосовувати принцип проблемності, котрий виявляється в усвідомленні учнями об'єктивних суперечностей фактів і явищ, які є джерелом виникнення проблем дослідження, та принцип спрямованості рефлексії. В основі рефлексії лежать мотиви, пов'язані з особистою самореалізацією в навчальній діяльності. У процесі формування готовності учнів до навчання дослідницьких умінь і навичок об'єктами рефлексії стають: сфера власних уявлень про дослідницьку діяльність, аналіз освоєних методів, прийомів, процедур, оволодіння дослідницькими уміннями і навичками [2, с. 60].

Але для вирішення цієї проблеми найбільше підходять технології, де уже на практиці втілюються знання отримані при вивченні інших предметів: математики, мистецтва, «Я досліджую світ» та інших.

Визначальним є положення про те, що особистість, розвиваючи певні здатності у змінних ситуаціях, набуває чіткої соціальної детермінації поведінки й дій, які формують її власну визначеність і самостійність.

Погоджуючись з вищенаведеними визначеннями, шляхи формування дослідницьких умінь в молодших школярів на уроках курсу «Дизайн і технології» ми трактуємо як сукупність чинників педагогічного впливу на

процес, що забезпечуватиме його високу результативність. Адже, усвідомлення суті цих шляхів з розвитку дослідницьких умінь в молодших школярів на уроках курсу «Дизайн і технології» є відправною точкою у виборі форм, методів, прийомів і засобів навчання та виховання. Розглянемо їх детальніше.

1. *Забезпечення ціннісно-мотиваційних установок дослідницької діяльності учнів.* Визначаючи особистісне становлення індивіда крізь призму ціннісно-мотиваційного виміру, психолого-педагогічна наука доводить, що подальше збагачення потенційних можливостей особистості залежить від насичення її самосвідомості соціальними настановами й цінностями. Адже ціннісна система особистості учня із смисловими орієнтаційними векторами становить міцний фундамент її досконалої самотності.

Розробляючи теоретичні основи проблеми цінностей, С. Рубінштейн диференціював їх так: а) цінність як значущість об'єктів і явищ світу, що набули життєвого смислу для особистості; б) цінність як смислова структура її внутрішнього світу, що організована у вигляді ідей, прагнень, ідеалів [1, с. 129].

Показником того, що особистість володіє цінностями як власними якостями, на думку, І. Беха, є система цінностей, яка виконує у її житті регуляторну роль, чинить мотиваційний тиск на поведінку, реалізується у процесі безпосередньої діяльній активності. Таким чином, у процесі розвитку особистості цінність із змісту свідомості перетворюється у зміст життя [3].

Виходячи з цих позицій, суспільні цінності набувають форми ціннісних орієнтацій та настанов особистості, виконуючи визначальну смисложиттєву функцію як певної стратегії у освітній самодійсненості. Фахівці справедливо зауважують, що динаміка цінностей відображає зміни сенсу життя (утворення, в якому знаходяться потенції, свідомість, цінності) будь-якої людини, який вона на протязі життя намагається знайти та реалізувати.

Дійсно, чіткі уявлення сенсу як внутрішньої впевненості у правильності свого життя надають особистості сил та витривалості у її випробовуваннях. Його усвідомлення допомагає правильно обрати життєвий шлях як спосіб практичної реалізації свого покликання і забезпечення цілісності самовираження. Розуміння побудови навколишнього світу, осягнення сфер і форм людського життя відповідно до ціннісних орієнтацій зумовлює здатність людини адекватно осмислити своє становище у світі, обрати життєву стратегію, віднайти сенс життя. Саме так суб'єкт творить свою сутність власними зусиллями [3, с. 96].

Важливо підкреслити, що вектор дослідницької діяльності, спрямовуючись у ціннісно-орієнтаційну площину особистісного розвитку

учня, зумовлює принципову необхідність переосмислення тих факторів, від яких залежить якість її виконання: цілей, змісту, методів, форм і шляхів реалізації, системи контролю й оцінювання, взаємної відповідальності учасників навчального процесу. Перелічені складники мають об'єднуватися метою створення умов для гармонійного розвитку кожного учня: інтелектуального, творчого, морально-етичного тощо.

Тобто, вже на початковому етапі ознайомлення молодших школярів з основами дослідницької діяльності закладаються сприятливі умови (як зовнішні, так і внутрішні) для активного насичення їх смислами та цінностями, набуваючи певного рівня свідомості, так необхідного у період ціннісного самовизначення, адекватної організації власного навчання.

На уроках курсу «Дизайн і технології» майже всі ознаки навчальних досягнень учнів акумулюють у собі їх вироби. Тому, вчителі, оцінюючи роботу, аналізували не тільки якісні та кількісні ознаки результатів праці, але й з'ясовували, завдяки чому вони були досягнуті, звертав увагу на процес створення виробів, взаємини, які виникали між учнями тощо. Головна мета оцінних суджень – у подоланні труднощів. Є помилковим підміняти оцінку робіт похвалою, слід оцінювати конкретні дії, їх результат, а не особистість. Доцільно порівнювати роботи учнів з тим, як він працював раніше, показуючи його рух уперед, проте не вдаватися до порівняння успіхів і невдач окремих учнів. Під час оцінювання здебільшого заохочували дітей сором'язливих, пасивних, із заниженою самооцінкою, рідше і стриманіше – самовпевнених.

Також актуальними для нас стали узагальнення Н. Непомнящої стосовного того, що «набуття цінностей, їх переживання актуалізують пошук людиною самої себе, оскільки єдність цінностей закріплює цілісність та самототожність особистості, визначає її моральний стрижень. У будь-якому разі система ціннісних орієнтацій – це центральна ланка її свідомості, що регулює ставлення до світу і до самої себе, постає основою вибору засобів і цілей діяльності [1, с. 131].

Отже, система ціннісної сфери учня має формуватися у процесі організації дослідної роботи комплексно, через наскрізні особистісні цінності. У зв'язку з цим важливо наголосити, що перспективним є підхід, в основу якого буде покладено свідому інтелектуальну роботу учня щодо поглиблення й розширення відображення цієї дійсності. Зауважимо, що учень із розвиненою ціннісною системою є дієвим творцем й автором перетворення внутрішніх можливостей на реальність.

Наведені вище міркування дають змогу розглядати формування ціннісних установок учнів як основу формування дослідницьких умінь, перш за все, як залучення учнів до вирішення дослідницьких ситуацій і завдань

методами дослідницької діяльності, спонукаючи до самореалізації, самовдосконалення як пріоритетного способу опанування інтелектуальними цінностями.

2. *Посилення дослідницької спрямованості уроків курсу «Дизайн і технології».* Продуктивність дослідницької діяльності процесу навчання учнів на уроках курсу «Дизайн і технології», перш за все, залежить від побудови її змісту, що постає як динамічне системне утворення, обсяг і глибина якого в основному визначаються потребами учнів, спрямованими на їхню пошукову активність. Мова йде про таку дослідницьку спрямованість навчального процесу, за якої її когнітивно-змістовий компонент буде зорієнтований на оволодіння учнями методикою пошукової роботи, мобілізуючи та координуючи їх власні дослідницькі зусилля. Йдеться про таке спонукальне джерело, про такі навчальні потреби, що в процесі дослідницької діяльності трансформуватимуться у стійкі внутрішні прагнення й переконання учнів, створюючи появу нових задумів і творчих планів, епіцентром яких стане проектування й реалізація їх.

У цьому розумінні детермінантою пошуково-орієнтованої підготовки молодших школярів постає максимальне наближення дослідницької роботи до змісту навчальної діяльності з метою прискореного отримання кожним учнем нових знань й дослідницьких умінь. Нашу увагу сфокусовано на тому, що навчання учнів має розглядатися крізь призму єдності цілей та напрямів навчальної та виховної діяльності на уроках курсу «Дизайн і технології», у тісному взаємозв'язку всіх форм, методів і шляхів реалізації.

Відповідно, розвиток дослідницьких можливостей кожного учня, здатного до продуктивної дослідницької та навчальної діяльності, передбачає зсув цілей освіти від інформаційного насичення до системно-організованого дослідницького процесу навчання: наповнення форм дослідницькою роботою новим актуальним змістом, забезпечення переходу фіксованих форм знань до творчих, оптимізація процесів діяльності на уроках курсу «Дизайн і технології» з метою прискореної, послідовної орієнтації учнів на усталене нешаблонне, нелінійне мислення, а також використання активних методів навчання.

Тому в процесі навчальної діяльності вчитель заздалегідь ознайомлює учнів із змістом кожного розділу трудового навчання, який вивчатиметься, компетенціями, якими вони мають оволодіти, критеріями оцінки їхньої навчальної діяльності. Він залучає учнів до процедури цілепокладання, цілереалізації та рефлексивної діяльності на основі вивчення діагностики учнівських мотивів, їхніх ціннісних установок, рівня підготовленості, творчої активності, самоорганізації методами співбесіди, роз'яснення, популяризації, спостереження, тестування, анкетування, експертної оцінки тощо.

Відтак, посилення спрямованості навчальної та практичної діяльності на успішне опанування молодшими школярами дослідницькою діяльністю навчання передбачає наявність у них не тільки міцних теоретичних знань, а й відмінне володіння способами пошуку.

Тому, комфортний клімат створює особливо-чутливе освітнє середовище, де розгортається потенціал учнів у навчальній співпраці, повномасштабна реалізація ідеї інтенсифікації пошуково-дослідницької діяльності, засобів збагачення уяви, здобуття досвіду дослідницької поведінки.

Отже, сьогодні вкрай необхідні учні з таким особистісним потенціалом, які б творчо і конструктивно підходили до вирішення будь-якої навчальної проблеми, вміли знаходити відповіді на складні навчальні питання, були здатні бачити усі варіанти вирішення практичного завдання й уміли обрати оптимальний шлях їх вирішення.

3. Створення освітнього середовища спрямованого на формування кожного з компонентів дослідницької діяльності. Визнаючи необхідність дослідження у авторській концепції ознак атмосфери пізнавальної співпраці учасників навчального процесу, детально зупинимося на особливостях побудови дослідницького середовища активно-пошукового характеру у процесі навчання учнів на уроках курсу «Дизайн і технології».

Відомо, що позитивна чи негативна атмосфера взаємодії у класі суттєво впливає і на емоційні стосунки між людьми, і на зміст їхньої діяльності. «Сприятливий або здоровий клімат» [5, с. 142].

Важливою умовою створення освітнього середовища є зростання розвивальних взаємин між учнями, яка виявляється у реалізації фундаментальної здатності вчителя та учня до саморозвитку через здатність до самовизначення, ціннісного і відповідального ставлення до власної життєдіяльності та до набуття досвіду творення себе як унікальної цілісності та індивідуальності під час виконання дослідницьких завдань. Реально ця умова виявляється у: співдіяльнісній і співтворчій позиціях учнів в процесі навчання на уроках «Дизайн і технології», у їхній поведінково-психологічній рівності; глибинному осягненні власних можливостей у процесі проблемно рефлексивного діалогу та полілогу між усіма учасниками процесу; активному збагаченні власного досвіду;

ситуаційному осягненні унікальності, що здійснюється на основі діяльності вчителя та учня за результатами пройденого освітнього процесу [4, с. 152].

Своєю чергою, освітнє середовище активно-пошукового характеру – це платформа, що сприяє залученню учня до цілісності й особистісної самореалізації; це засіб і результат перетворення природних задатків та

можливостей особистості учня; сукупність умов і можливостей розвитку дослідницьких умінь.

Дослідницькі вміння мають складну ієрархічну структуру, яка містить наступні компоненти дослідницьких умінь учнів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний; процесуальний компонент; оцінний компонент.

Формування кожного з компонентів дослідницьких умінь необхідно здійснювати відповідно до етапів: мета – мотив – зразок – операція – результат – корекція.

4. Актуалізація розвивальної взаємодії учнів на уроках курсу «Дизайн і технології» в процесі дослідницького самовираження. У пошуках вирішення проблеми ми виходили з того, що будь-яке освітнє завдання, яке розв'язується спільно вчителем та учнями, доцільно розглядати крізь призму культури комунікації, реалізуючи суб'єкт-суб'єктні відносини. Такий підхід зумовлено тим, що продуктивний діалог пошукової спрямованості надає кожному із учасників навчання глибоке задоволення, сприяючи водночас успіхові у діяльності, яка здійснюється.

Варто зазначити, що для досягнення розвивальних результатів міжособистісна взаємодія учасників процесу, а саме вчителя та учнів під час організації дослідницької роботи має бути взаємно активною.

Науково доведено: спілкування в системі «вчитель – учень» має ґрунтуватися на взаємній повазі та емоційній основі, тому що емоційно збагачений вплив вчителя стимулюватиме активну роботу свідомості та самосвідомості учня, розширення можливостей мислення, особистісне збагачення учнів. Спілкування у спільній дослідницькій діяльності як вчителя, так і учнів передбачає таку суб'єкт-суб'єктну взаємодію, за якої відбувається не тільки обмін інформацією, а й духовно-інтелектуальне зростання останніх. Така взаємоналаштованість безперечно сприятиме формуванню ціннісної позиції учнів, їхньому саморозкриттю й самовираженню, розвитку дослідницьких умінь.

У відповідності до концептуальної позиції Артеменко О., вищеназваний процес спрямовано у трьох напрямках, тобто слід забезпечити позитивну динаміку змін показників ціннісно-орієнтаційного, когнітивно-інструментального та оцінювально-результативного критеріїв.

Визначений нами ціннісно-орієнтаційний критерій сформованості дослідницьких умінь в молодших школярів репрезентовано такими показниками: моральна самовідданість справі; інтерес до оволодіння методами наукового пошуку; домінантність дослідницького складника в системі цінностей; сформованість норм, правил, принципів, еталонних моделей діяльності учня-дослідника тощо.

Когнітивно-інструментальний критерій сформованості кінцевого рівня учнів до дослідницької діяльності має в своїй структурі такі показники: глибина і системність знань, норм, етапів дослідницької діяльності та можливість їх відтворення; прояв самостійності й ініціативності при плануванні, організації дослідження, уміння визначати структуру дослідницьких дій; уміння застосовувати методи наукового пошуку; здатність бачити всі варіанти вирішення проблеми й уміти обирати оптимальний з них тощо

Оцінювально-результативний критерій представлено такими показниками: наявність гностичних і перцептивно-рефлексивних умінь; здатність до виявлення труднощів та їх причин, надаючи об'єктивну самооцінку діям; здатність до самокорекції, саморегуляції поведінки на основі рефлексивно-оцінної діяльності; нестандартність дій в роботі над собою; динамічність і цілеспрямованість в особистісно зростанні.

Результативний блок розробленої моделі містить кінцевий результат – сформованість готовності учнів до дослідницької діяльності [1].

Отже, в ході нашого дослідження ми виявили та систематизувати шляхи розвитку дослідницьких умінь молодших школярів., а саме: забезпечення ціннісно-мотиваційних установок дослідницької діяльності учнів; посилення дослідницької спрямованості уроків курсу «Дизайн і технології»; створення освітнього середовища спрямованого на формування кожного з компонентів дослідницької діяльності; актуалізація розвивальної взаємодії учнів на уроках курсу «Дизайн і технології» в процесі дослідницького самовираження.

Таким чином, у запропонованих шляхах представлено не тільки складники, а й структурно-логічний зв'язок між компонентами, реалізувати яку можна за умов кардинального переосмислення місця і ролі дослідницької діяльності учнів на уроках «Технології та дизайн». Критичне осмислення наявних і ствердження нових орієнтирів вимагають реалізації креативного підходу в організації дослідної роботи учнів, стимулюючи їх до оптимізації процесів наукового саморозгортання та самоздійснення у власному життєвому просторі. У зв'язку з цим існує необхідність визначення й обґрунтування та реалізація ефективної методики розвитку дослідницьких умінь на уроках курсу «Дизайн і технології».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко О. В. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до науково-дослідницької діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04, ВНЗ "Ун-т ім. Альфреда Нобеля". Дніпро : [б.в.], 2017 20 с.

2. Вернидуб Р. Формування дослідницької компетентності студентів-бакалаврів педагогічних університетів // Рідна школа. Київ : Фенікс, 2012. № 6. С. 58-62.

3. Олексюк В. Р. Особливості ціннісно-сислової сфери у другій половині дитинства : молодший шкільний вік. Психологія і суспільство. 2011. № 3. С. 96-103.

4. Островський О.О. Формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до професійної діяльності в міжкультурному освітньому середовищі [Електронний ресурс]. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9085/1/Formation_%20of_%20readiness%20_of%20_future_teachers%20_of_%20Ukrainian_%20language_%20and_%20literature%20_for%20_professional%20_activity_%20in%20_an_%20intercultural%20_educational%20_environment.pdf.

5. Фурман О. Є. Психологічний клімат – чинник соціального розвитку [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11337/1/146-148.pdf>.

Марія СИТНИК,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Ольга КОВАЛЬЧУК,

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

МЕТОД ПРОЄКТІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

Відповідно до загальноєвропейських рекомендацій з освіти пріоритетною освітньою метою є підготовка школярів до життя у демократичному суспільстві шляхом запровадження методів викладання навчальних дисциплін, які стимулюють незалежність думки, судження, спонукають до відповідної компетентної діяльності.

Зміст в освітній політиці має на меті формування особистості, яка вміє самостійно вчитися, сприймати інформацію, працювати з нею, узагальнювати, аналізувати, осмислювати, творити. Пошук шляхів підвищення ефективності процесу навчання привів до розвитку багатьох методів навчання, які сприяють активізації навчального процесу; розвитку пізнавального інтересу школярів; формуванню теоретичного мислення учнів;

поетапному формуванню розумових дій; диференціації та індивідуалізації навчання; оптимізації навчання; організації проблемного навчання. Одним з таких методів на сучасному етапі є метод проєктів.

Низка педагогів у своїх працях розглядають метод проєктів як технологію (І. Єрмаков, Ю. Загуменнов, Л. Шелкович, Г. Шварц, Г. Столяренко, О. Дем'яненко, Г. Ісаєва, І. Зозюк, С.Клепко, І. Гусь, І. Калмикова).

Сучасні науковці під методом проєктів розуміють сукупність навчально-пізнавальних прийомів та самостійних дій учнів, які дозволяють вирішити ту чи іншу проблему. До форматів проєктної роботи відносять також проєктне навчання як дидактичну систему, відмінною особливістю якої є практико-орієнтоване навчання. У широкому розумінні поняття «метод» і проєктна діяльність розглядається вченими як самостійний вид освітньої діяльності.

Учителі початкових класів у своїй практиці використовують поняття «творчий навчальний проєкт» – це розробка та виготовлення продукту, що володіє суб'єктивною новизною та виконаного під керівництвом вчителя. Зміст навчального проєкту для молодших школярів включає систему завдань та способів їх вирішення. Структура методу - це вибір проєктного завдання, вибір засобів та способів його виконання, якісний аналіз можливостей реалізації, подання кінцевого результатів проєктної діяльності. Особливістю змісту методу проєктів є його дослідницький характер [3].

Сучасній науці відомі різні класифікації проєктів, зокрема виділяють:

- з домінуючої діяльності: дослідницький, пошуковий, творчий, рольовий, ігровий, прикладний (практикоорієнтований), ознайомлювально-орієнтовний проєкти;
- за спрямованістю роботи: методичний, інноваційний, дослідний, навчальний, розвиваючий, виховний, соціальний, нормотворчий, екологічний, економічний, технічний, інформаційний;
- за масштабом та характером контактів: міжнародний, національний, міжрегіональний, регіональний, місцевий, загальношкільний, класний, груповий, індивідуальний;
- за тривалістю проведення: короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий;
- за змістом: монопроєкт (предметний) або міжпредметний (міждисциплінарний);
- за характером координації: безпосередній (жорсткий) або прихований (неявний);
- за результативністю: навчальний (імітаційний) чи реальний;
- за новизною: унікальний чи універсальний [4].

Для початкової школи характерні пошукові навчальні проекти місцевого рівня, різноманітні за напрямом роботи та по змісту.

Аналіз наукових праць дозволив виділити загальні підходи до структурування проєкту. Зокрема, проєктна діяльність має таку структуру.

1. Починати слід завжди із вибору теми проєкту, його виду, кількості учасників.

2. Далі вчителю необхідно продумати можливі варіанти проблем, які важливо дослідити у межах окресленої теми. Проблеми формулюється учнями з подання вчителя. Тут доречний «мозковий штурм» з колективним обговоренням.

3. Розподіл завдань за групами, обговорення можливих методів дослідження, пошук інформації, творчі рішення.

4. Самостійна робота учасників проєкту за своїми індивідуальними або груповим дослідницьким, творчим завданням.

5. Проміжні обговорення отриманих даних у групах.

6. Захист проєктів, опонування.

7. Колективне обговорення, експертиза, результати зовнішньої оцінки та висновки [2].

Провідна роль організації проєктної діяльності у початковій школі відводиться вчителю. Саме він є консультантом учнів на всіх етапах проєктної роботи.

Учителі початкових класів активно впроваджують в освітній процес різноманітні види проєктів. Це проєкти з окремих освітніх галузей (такі проєкти вчителям вдається реалізувати навіть у рамках одного уроку), міждисциплінарні, позаурочні, що передбачають взаємодію з різними людьми, найчастіше з батьками щодо організації різних заходів, оформлення класної кімнати тощо.

Так, наприклад, у межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ» можна реалізувати проєкт «Зимовий город у класі». Його мета – поглиблення уявлень учнів про розмноження та розвиток рослин із насіння. У ході проєкту діти мають підготувати ємності та ґрунт для посадки, посадити насіння, доглядати рослини, проводити спостереження за їх зростанням та отримати врожай. Внаслідок такої роботи учні навчаються самостійно доглядати рослинами [1].

Позитивною практикою використання методу проєктів є ведення гуртку «Ми в проєкті» під час навчальної та позакласної роботи. Зацікавлено учні виконували проєкти на теми: «Моя мала батьківщина», «Чи можна кішкам солодке?», «Історія школи», «Планета Марс» та ін. Діти під керівництвом вчителя приймають участь у науково-практичних конференціях та в конкурсах. Варто зазначити, що для молодших школярів

метод проектів – складна робота, тому багато що доводиться робити за них і разом із ними.

Головна мета початкової школи полягає у тому, щоб діти зрозуміли значимість проектної діяльності для себе та оточуючих, навчилися працювати над конкретним, доступним проектом.

Різноманітність застосовуваних проектів впливає на різнобічний розвиток головного суб'єкта впливу – молодшого школяра, його ініціативності, здатності творчо мислити і шукати нестандартні рішення. Навчальні проекти мають високу пізнавальну значущість і допомагають учням засвоїти такі навички: робота з інформацією; прийняття самостійних, аргументованих позицій під час виборів шляху вирішення проблеми; вміння вибудовувати свою діяльність, опираючись на предметні та міжпредметні зв'язки; вміння працювати в команді, виконуючи різні соціальні ролі.

Отже, метод проектів стимулює учнів вирішувати проблеми, які потребують певної системи знань, розвиває критичне мислення; формує навички роботи з інформацією (учні добирають потрібну інформацію, аналізують її, систематизують); допомагає вирішувати пізнавальні і творчі завдання у співпраці, де діти виконують різноманітні ролі. Гуманізм, увага та повага до особистості учня, позитивні почуття, думки, спрямовані не тільки на навчання але і на розвиток особистості учня – важливі риси проектного підходу. Правильне використання методу проектів у початковій школі дає змогу визначити його ефективним дидактичним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їх творчого мислення та формування визначених у них особистісних рис. Саме метод проектів найповніше забезпечує взаємодію учасників навчально-виховного процесу в умовах особистісно орієнтованого навчання. Реформування освіти через орієнтацію на проектну технологію є одним зі шляхів входження України до світового освітнього простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волковська Т. Проектування як метод особистісно орієнтованого навчання // Початкова школа. 2006. №40. С.9-10.
2. Додусенко Н.О., Нетужилова І.В. Проектна діяльність у початковій школі. Харків : Вид.група «Основа», 2010. 223с.
3. Зеленська О. Використання інноваційних технологій на уроках у початковій школі // Початкова школа. 2013. № 15. С.47-48.
4. Метод проектів: особливості застосування в початковій школі. Посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. Видавництво Київського міського педагогічного університету імені Б.Д.Грінченка. 2009. 42 с.

Наталія СІВАК,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук, доцент, кафедри
теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Навчання грамоти передбачає формування в учнів елементарних навичок читання і письма. Для шестирічних першокласників цей процес триває впродовж усього навчального року, що пов'язано з їхніми психологічними, фізичними й фізіологічними особливостями.

Актуальність проблеми обумовлена тим, що читання і письмо є видами мовленнєвої діяльності людини, тому й навички читання і письма також належать до мовленнєвих. Важливо, щоб їх формування було для шестирічних учнів якомога природнішим процесом, який хоча б у загальних рисах був подібним до оволодіння дітьми в ранньому віці усним рідним мовленням. Цьому значною мірою сприятиме мотивація всіх видів навчальної діяльності дітей у процесі оволодіння грамотою. Першокласник має переконатися, що в його віці вже не обійтись без уміння читати й писати. Усвідомлення цієї віддаленої мети має поєднуватись із постановкою перед дітьми щоденних, поурочних конкретних цілей, пов'язаних із виконанням різноманітних навчальних вправ, у тому числі й таких, що мають підготовчий характер.

Питання навчання грамоти молодших школярів здавна турбувало вітчизняних і зарубіжних педагогів (М. Бунаков, В. Вахтеров, С. Дорошенко, В. Золотов, Д. Ельконін, В. Мельничайко, М. Монтессорі, М. Корф, Т. Лубенець, М. Львов, І. Паульсон, Т. Размаєва, Н. Светловська, Н. Скрипченко, Д. Тихомиров, К. Ушинський, Я. Чепіга та ін.).

Мета статті – висвітлити особливості навчання грамоти першокласників у контексті Нової української школи.

Початковий курс мовно-літературної освітньої галузі розпочинається в 1 класі з навчання грамоти, метою якого є формування в першокласників навичок читання і письма, розвиток комунікативних умінь, пізнавальних здібностей, здатності спілкуватися українською мовою в особистому й суспільному житті.

Реалізація зазначеної мети здійснюється за такими змістовими лініями: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища».

Змістова лінія «Взаємодіємо усно» спрямована на формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей. Основними напрямками цієї роботи в 1 класі є розвиток таких умінь: сприймати на слух і правильно розуміти усне мовлення; будувати діалог і невеликі монологічні усні зв'язні висловлення.

У процесі формування аудіативних умінь необхідно розвивати мовленнєвий слух і вміння розуміти почуте. Розвиток мовленнєвого слуху передбачає формування вміння вирізняти в суцільному звуковому потоці окремі елементи, ідентифікувати їх, адекватно сприймати інтонаційні характеристики мовлення. Розвиток розуміння почутого передбачає вироблення вміння усвідомлювати значення окремих елементів тексту (слів, словосполучень, речень) і доступний текст загалом. У 1 класі формування аудіативних умінь розпочинається на різних мовних одиницях, починаючи зі звуків. На цьому етапі доцільно пропонувати такі типи завдань: розрізнення голосних і приголосних звуків; твердих і м'яких приголосних; послідовне правильне відтворення в почутому слові всіх звуків; розпізнавання на слух односкладових, двоскладових слів; розпізнавання слів з наголосом на певному складі тощо.

Наступний етап передбачає вправління першокласників у запам'ятовуванні прослуханих слів, словосполучень, речень, невеликих за обсягом висловлень. З цією метою варто пропонувати такі завдання: послухати кілька відомих слів і відтворити їх у тій самій або довільній послідовності; із прослуханого ряду слів вибрати назви визначених учителем речей (навчального приладдя, одягу тощо); вилучити зайве слово з тематичної групи; визначити кількість слів у сприйнятому на слух реченні та кількості речень у сприйнятому на слух тексті; розпізнати завершене і незавершене речення тощо.

Робота над формуванням уміння будувати діалог полягає в тому, щоб удосконалювати звуковимову першокласників; збагачувати, уточнювати й активізувати їхній словниковий запас; удосконалювати вміння правильно відповідати на поставлені запитання, ставити запитання іншим; збагачувати мовлення дітей формулами мовленнєвого етикету; учити дотримуватись правил спілкування, норм літературної мови; вступати в діалог на доступні теми.

Формування в першокласників монологічних висловлювань доцільно розпочинати з роботи над побудовою самостійних зв'язних висловлень за малюнком, серією малюнків, певною життєвою ситуацією. Наступним етапом є побудова невеликих усних розповідей, описів, міркувань за малюнком, запитаннями, висловлення власної думки з приводу зображеної в підручнику ситуації, переказування прослуханого чи прочитаного тексту.

У процесі реалізації змістової лінії «Читаємо» в першокласників передбачено формування таких основних очікуваних результатів: читати вголос доступні тексти переважно цілими словами (окремі слова ускладненої структури – складами); виявляти розуміння їх фактичного змісту; правильно інтонувати речення, різні за метою висловлювання та інтонацією; висловлювати власне ставлення до прочитаного; читати за ролями діалоги з казок, оповідань, віршів; мати уявлення про найважливіші джерела інформації: дитячі книжки, журнали, енциклопедії, телебачення, бібліотека, Інтернет; виявляти інтерес, позитивне ставлення до книжки; пояснювати свої читацькі вподобання.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти одним із пріоритетних завдань Нової української школи є забезпечення умов для всебічного розвитку дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб. Тому в процесі формування навички читання важливо враховувати читацькі вміння, набуті дітьми в дошкільному віці, і здійснювати диференційований підхід у навчанні першокласників, які прийшли до школи з різним рівнем підготовки.

З метою підтримування інтересу першокласників до читання варто використовувати різноманітні стимули і прийоми читання, якомога частіше пропонувати читати тексти різних жанрів, на різних носіях (на папері, дошці, мультимедіа) і з різних джерел, залучати учнів до дидактичних ігор, вирішення змодельованих знайомих дітям життєвих ситуацій, які потребують застосування навички читання.

В умовах істотного зниження інтересу учнів до читання важливого значення у змісті інтегрованого курсу «Навчання грамоти» набуває робота з дитячою книжкою, яку рекомендується проводити щотижня. Відповідно до чинного Стандарту початкової освіти ключовими результатами такої роботи є розвиток у дітей інтересу, любові до читання, умінь сприймати, перетворювати, оцінювати текстову інформацію у процесі усної взаємодії, умінь з допомогою дорослих обирати дитячі книжки, пояснювати свій вибір, розвиток прогностичних умінь орієнтовно визначати за обкладинкою, заголовком та ілюстраціями, про що йтиметься в дитячій книжці тощо.

Визначальними чинниками розвитку в першокласників позитивних мотивів до читання на уроках роботи з дитячою книжкою є цікаві форми їх організації і проведення, а також добір відповідного змісту навчального матеріалу, який забезпечить його новизну, емоціогенність, розвиток читацьких інтересів. Дуже важливо на кожному занятті щоразу працювати з невеликою за обсягом новою ілюстрованою книжкою, у якій дитині буде легко орієнтуватися, а сам процес ознайомлення з нею викличе позитивні емоції, зацікавлення, радість спілкування.

Ставлення до книжки, до читання дитина переймає у своїх батьків. Отже, особистий приклад батьків відіграє тут неабияку роль. Класовод приділяє увагу питанню прилучення дитини до книжки в колі сім'ї. Важливими формами співробітництва з батьками є індивідуальні консультації, анкетування, семінари-практикуми, фотопрезентації тощо.

Змістова лінія «Взаємодіємо письмово» спрямована на формування в першокласників повноцінної навички письма, умінь добирати й записувати назву малюнка, заголовки до тексту, будувати й записувати речення за ілюстрацією, життєвою ситуацією, дотримуватися культури оформлення письмових робіт, виявляти і виправляти недоліки письма (самостійно та за допомогою вчителя). У процесі реалізації цієї лінії в 1 класі пріоритетним є формування графічних, технічних, гігієнічних та елементарних орфографічних навичок.

Процес навчання письма може поділятися на три періоди: підготовчий, буквений, післябуквений, кожний з яких триває довше чи коротше, залежно від потреби.

Досягнення мети – розбірливого письма учнів на кінець 1 класу за найменших зусиль, вимагає від учителя застосування доступних і цікавих прийомів письма, спрямованих як на розвиток координації руху руки (пальців, кисті, передпліччя), окоміру, орієнтації в рядку сітки зошита, ліво-правобічної орієнтації в площинному просторі, сприймання букви, так і зміцнення дрібних м'язів кисті. Перериваючи процес письма для перепочинку, який є обов'язковим (частотність і довготривалість його залежить від письмового навантаження), крім фізкультхвилинок, рекомендується використовувати для вправлення пальців маніпуляції з олівцем, викладання з паличок (олівців) заданих фігур на парті, вирізування найпростіших фігур ножицями та ін.

Для навчання письма учнів 1-го класу істотне значення має висока якість шкільного письмового приладдя (зошита, ручки, олівця) та допоміжних дидактичних матеріалів. Ручка має добиратися індивідуально кожному учневі залежно від його фізіології. Олівці варто давати учню середньої твердості. Допоміжні матеріали можуть бути роздатковими для

індивідуального використання з метою закріплення певного уміння, необхідного для розвитку навички письма.

Реалізація змістової лінії «Досліджуємо медіа» передбачає формування в учнів 1 класу вмінь сприймати прості медіапродукти, брати участь в обговоренні їх змісту і форми, розповідати про свої враження від прослуханих / переглянутих медіапродуктів. Для формування елементарних умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її, а також створювати посильні для учнів 1 класу прості медіапродукти пропоную використовувати такі їх види, як малюнки, світлини, комікси, дитячі журнали, мультфільми тощо.

Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища» спрямована на формування умінь розрізнявати голосні і приголосні звуки, правильно вимовляти тверді й м'які, дзвінкі й глухі приголосні звуки, відтворювати ланцюжок звуків у почутому слові (без явищ асиміляції), позначати мовні звуки буквами на письмі, правильно записувати слова, вимова й написання яких збігаються, відтворювати алфавітні назви букв, поділяти на склади слова під час переносу їх частин в інший рядок, правильно наголошувати загальноживані слова, розрізнявати близькі й протилежні за значенням слова, упізнавати і розрізнявати слова – назви предметів, ознак, дій, чисел, службові слова (за допомогою вчителя), ставити до них запитання, складати й інтонаційно правильно вимовляти (читати) розповідні, питальні та окличні речення і відповідно оформлювати їх на письмі, мати уявлення про текст, добирати заголовок до тексту.

У процесі реалізації визначених програмою дидактичних завдань періоду навчання грамоти належну увагу слід приділяти формуванню в першокласників ключової компетентності уміння вчитися, зокрема уміння уважно слухати вчителя й виконувати те, про що він говорить, правильно організувати своє робоче місце, користуватися навчальним приладдям і підручником та навчальними посібниками тощо. Не менш важливо сформувати здатність виконувати мисленнєві операції: виокремлювати в мовному потоці певні мовні одиниці, виділяти характерні для них ознаки, порівнювати між собою предмети, мовні одиниці (знаходити однакові, схожі й різні ознаки), знаходити «зайвий» у групі об'єднаних за певною ознакою об'єктів, робити за допомогою вчителя висновки на основі спостережень і т.п. Доцільно активно використовувати нестандартні організаційні форми навчання та різні способи взаємодії учасників навчального процесу, особливо ті, які містять елементи гри. У шестирічних першокласників гра ще залишається домінуючим видом діяльності, тому навчання через гру більше зацікавлює дітей і дає вагоміші результати. З метою підвищення інтересу до навчальної діяльності необхідним у 1 класі є використання різноманітних

дидактичних засобів: ілюстративного матеріалу, таблиць, схем, моделей, зразків, мультимедійних засобів тощо.

Отже, оволодіння зазначеними загальнонавчальними вміннями й навичками – одна з умов успішної навчальної діяльності школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Методичний посібник. Київ : Освіта, 2006. С. 270.
2. Чуйко Г.А. Методика викладання української мови в початкових класах: підруч. Київ : Радянська школа, 1966. С. 340.
3. Чуйко Г.А., Білецька М.А., Школьна Г.Ф. Методика викладання української мови в початкових класах: підруч. Київ : Вища школа, 1975. С. 384.
4. Типова освітня програма для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти. Київ, 2018. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Вікторія СОКОЛИШИН,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник – **Ірина ДМИТРІЄВА,**

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ЇХНЬОЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Проблема екологічної освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я розроблялася багатьма вітчизняними науковцями, зокрема: зміст та напрямки екологічного виховання учнів з типовим розвитком (В. Дерев'яненко, В. Ігоніна, С. Клименко, О. Король, А. Кухта, Н. Лисенко, Л. Манорик, Е. Писарчук); сутність та характеристика екологічних проблем (Р. Гарковенко, О.Пустовойтова, Л. Харламова); методика екологічного виховання учнів з типовим розвитком (В. Байбара, Н. Верзілін, В. Гайнушіна, Н. Жесткова, А. Захлебний, І. Суравегіна); теоретичні аспекти екологічного виховання (І. Дедю, В. Крисаченко, В. Мінаєш); психолого-педагогічний зміст та ефективність навчання при викладанні курсів «Природа і людина», «Людина і світ», «Я і Україна» (В. Байбара, А. Захлебний, І. Зверев, І. Зюзікін, Г. Ковальчук) де автори розглядають загальні питання, приділяють увагу питанням реалізації екологічної спрямованості освіти у корекційній школі.

Саме формування екологічних знань забезпечує виховну функцію уроків природознавства.

Існує велика кількість публікацій у напрямку екологічної освіти та виховання молодших школярів з типовим розвитком, на відміну до дітей з порушеннями інтелекту ця проблема розглядається за напрямками сутності, змісту, методів, засобів та прийомів екологічного виховання (В. Воронкова, О. Вержиховська, Г. Дульнєв, І. Єременко, С. Миронова, В. Синьов, Л. Співак, Л. Стожок, А. Ульянова, А. Усвайська). Авторами позначається мета екологічної освіти в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною та спеціальною формами навчання для дітей з інтелектуальними порушеннями як формування відповідального ставлення до навколишнього середовища, що полягає у дотриманні моральних та правових принципів природокористування та активної діяльності з охорони та вивчення природи своєї місцевості.

Вивченням проблеми екологічного виховання в корекційній педагогіці займалися В. Воронкова, О. Вержиховська, Г. Дульнєв, І. Єременко, В. Мачіхіна, С. Миронова, В. Худенко. На їхню думку, екологічне виховання молодших школярів з порушеннями інтелекту дозволяє виховати екологічну культуру у цієї категорії дітей. Навчальні предмети з української мови, літературного читання, «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь) створюють позитивні умови виховної, практичної та корекційної спрямованості екологічної освіти учнів початкових класів з порушеннями інтелекту. Зміст цих навчальних матеріалів спрямовано на виховання екологічної культури як дбайливого ставлення до природи, її ресурсів, на знайомство з основними напрямками природоохоронної роботи. Відмітимо, що теоретичні та прикладні аспекти формування екологічних уявлень у учнів з інтелектуальними порушеннями з порушеннями інтелекту у спеціальній педагогіці розроблено недостатньо за наявності загального погляду на проблему.

Учена Морозова Л. наголошує, що головним результатом екологічного виховання є екологічна вихованість особистості [4]. Р. Науменко [5] розглядає екологічну вихованість як складну характеристику особистості, яка включає розуміння нею законів природи, має свій вплив у моральних і правових принципах природокористування, в активній і творчій діяльності з вивчення, захисту і охорони оточуючого середовища, пропаганді ідей раціонального природокористування, як перспективний результат екологічної освіти і виховання підлітків, що є єдністю екологічних знань, естетично-морального ставлення до природного оточення і практичної екологічної діяльності [4, с. 11].

У свою чергу С. Миронова характеризує екологічну вихованість як формування готовності до оптимальної взаємодії з природним середовищем, до інших дій, пов'язаних із екологічною проблемою [3, с. 76].

У контексті дослідження актуальною є думка І. Матузової [2], що провідним результатом екологічного виховання є екологічна вихованість учнів з інтелектуальними порушеннями, яка розглядається нами як системна властивість його особистості, що об'єднує ціннісно-мотиваційний, ціннісно-когнітивний та ціннісно-діяльнісний компоненти й забезпечує як самоцінне ставлення до світу природи, так і практичну готовність до природоохоронних дій у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності.

Отже, можемо зробити висновок, що екологічну вихованість правомірно вважати інтегративним результатом ефективно організованого екологічного виховання, а цільовим орієнтиром і провідним результатом екологічної освіти – екологічну освіченість – наслідок сформованості екологічної культури у процесі екологічного виховання. Поза сумнівом, екологічне виховання покликане забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства загалом і кожної людини зокрема, сформуванню розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи, виховати свідоме позитивне ставлення до неї, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність, розвивати творчу активність щодо охорони та перетворення довкілля.

Так, в освітній галузі «Соціально-комунікативний розвиток» знаходимо завдання, сформульоване як формування адекватного сприйняття навколишніх предметів та явищ, виховання позитивного ставлення до предметів живої та неживої природи, створення передумов та закладення початкових основ еко-логічного світовідчуття. Важливо те, що дії з предметами, що оточують дитину, мають бути спрямовані на формування дбайливого ставлення до них, а знайомство з природними об'єктами побудовано на емоційно-чуттєвому переживанні.

В освітній галузі «Ознайомлення з художньою літературою» сформульовано завдання щодо ознайомлення учнів з інтелектуальними порушеннями з розумовою відсталістю з літературними творами, вивчення яких допомагає дітям проникнути у світ почуттів героїв та вчить бачити зв'язок переживань та дій героїв з образами природи, тобто навчає розумінню причинно-наслідкових відносин.

Освоєння освітньої галузі «Пізнавальний розвиток» вимагає приділяти велику увагу екологічному вихованню та бережливому відношенню до природи [7], при цьому дітям повинні надаватися не окремі знання, а цілісна система уявлень про навколишній світ, що відображає суттєві зв'язки та

залежності в тій чи іншій галузі. Виховання дітей в напрямі екологічної культури передбачає емоційне та дбайливе ставлення до природи. Перед освітньою галуззю «Пізнавальний розвиток» ставиться досить широке коло різнопланових завдань, які розділені за такими напрямками: формування елементарних кількісних уявлень; формування мислення; сенсорне виховання та розвиток уваги; ознайомлення з навколишнім [6, с. 130]. Це пов'язано з інтегрованим характером самої освітньої галузі, що включає розділи, що забезпечують оволодіння елементами природничих, суспільствознавчих, математичних знань, необхідних для системного та цілісного бачення світу в його найважливіших взаємозалежностях. Провідну роль розвитку життєвої компетенції дітей у різних побутових, ігрових, навчальних ситуаціях відіграє розділ «Ознайомлення з навколишнім середовищем», основними функціями якого є формування цілісної картини світу; накопичення знань про людину та її соціальне життя; розвиток уявлень про живу та неживу природу; осмислення дітьми особистого досвіду спілкування з людьми та природою; розвиток розуміння взаємозв'язку між діяльністю людини та навколишнім середовищем; на основі спостережень та аналізу діяльності людини оволодіння знаннями про заходи з охорони природи; формування безпечної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Окрім того, ознайомлення з навколишнім світом учнів з інтелектуальними порушеннями передбачає не тільки формування системи знань, умінь, навичок у цій галузі, але й здійснення корекційно-розвивальної роботи на цьому матеріалі, що зумовлює постановку таких завдань, як удосконалення пізнавальної та комунікативної функцій мови; сенсорно-перцептивний розвиток; розвиток процесів узагальнення та систематизації на основі аналізу явищ природи; розвиток пізнавальної активності та розумної ініціативності у взаємодії зі світом живої та неживої природи; поетапне формування мовної та розумової діяльності.

Важливо відзначити і те, що, говорячи про завдання вивчення навколишнього світу, не можна не враховувати величезний виховний потенціал, закладений буквально в кожній навчальній темі та кожному розділі даного курсу. На заняттях з ознайомлення з оточуючим можуть ефективно вирішуватись найрізноманітніші завдання виховання: від духовно-морального виховання, що передбачає формування психологічної культури та компетенції для забезпечення ефективної взаємодії в соціумі, до виховання практико орієнтованих, життєвих компетенцій, таких як прагнення до досягнень у навчально-трудовій діяльності та соціального життя, виховання навичок гігієни та здорового способу життя, формування здатності до організації особистого життєвого простору та часу.

Говорячи про специфіку екологічного виховання учнів з інтелектуальними порушеннями, слід наголосити, що його характерною

рисою є обов'язковий безпосередній контакт з об'єктами природи: рослинами та тваринами – і практична діяльність з догляду за ними. Посереднє пізнання природи (через розмови, читання художньої літератури, показ слайдів, картин тощо) має другорядне значення, його завдання – лише доповнити ті враження, які дитина отримує від живого спілкування з об'єктами природи.

Таким чином, формування основ екологічної культури у учнів з інтелектуальними порушеннями з розумовою відсталістю передбачає пізнання живих і неживих предметів у їх взаємозв'язку з середовищем проживання та взаємодії з цілими сукупностями інших предметів, які виступають як системи, та вироблення правильних форм взаємодії з природним світом. На основі цих знань можна виробити усвідомлено правильне ставлення до природи, яке розглядається як сукупність екологічних знань дитини та розуміння специфіки живої, бажання зберегти, підтримати або створити для неї потрібні умови; розуміння та співчуття; емоційного відгуку, радості від спілкування з тваринами та рослинами. Таке ставлення цілком може бути сформоване у учнів з інтелектуальними порушеннями, якщо систематично протягом кількох років його знайомити з розмаїттям навколишніх рослин і тварин, демонструвати їх зв'язок із середовищем проживання, вчити складати розповіді про природу, залучати до практичної діяльності та щодо підтримання умов для життя рослин і тварин, надаючи можливість спостереження за їх зростанням, розвитком.

Екологічна освіта та виховання учнів у закладах загальної середньої освіти з інклюзивною та спеціальною формами навчання – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів з інтелектуальними порушеннями екологічної культури. Однак діючі на сьогоднішній день програми ще не повністю задовольняють потреби екологічної освіти і виховання школярів через те, що в більшості з них природа розглядається передусім з точки зору її народногосподарського значення, естетичної і оздоровчої цінності. У зв'язку з цим особливої уваги набувають вивчення і пропаганда передового педагогічного досвіду з цієї проблеми, оскільки практика іноді випереджає теоретичні досягнення.

Значні успіхи у в плані екологічної освіти та виховання учнів з інтелектуальними порушеннями можливі за умови здійснення його за такими напрямками: застосування ефективних методів і прийомів, що активізують діяльність учнів початкової школи з порушеннями інтелекту (розв'язання проблемних завдань з екологічним змістом); екологізація навчально-виховного процесу (від конкретних питань програми дисциплін природничого циклу до проведення виховних заходів в позаурочний час). Дослідження особливостей екологічної освіти та виховання учнів з інтелектуальними порушеннями дає нам змогу зробити висновки про те, що дана категорія дітей – працьовиті, співчутливі, які люблять природу.

Особливості роботи школи дають можливість здійснювати екологічне виховання на уроках та в позаурочний час. Мета його – виховання екологічної культури, впровадження практичних навичок охорони природи.

Для реалізації екологічного виховання в ЗЗСО з інклюзивною та спеціальною формами навчання, для кращого засвоєння екологічних знань учнями молодших класів з порушеннями інтелекту необхідно:

–здійснювати екологічне виховання через інтеграцію в навчальні теми при викладанні основ наук;

– організовувати спостереження за природними явищами з послідовним опрацюванням і використанням результатів на уроках та позакласних заходах;

– більше проводити екологічні виховні заходи; проводити загальношкільні екологічні акції;

–підвищувати екологічну компетентність корекційних педагогів та вихователів у цьому напрямку.

Методика виявлення рівня прояву екологічного вихованості та екологічних знань учнів з інтелектуальними порушеннями передбачала наступні етапи: перший етап включає в себе аналіз освітньої діяльності з екологічного виховання щодо сформованості у них екологічної вихованості; другий етап – проведення бесід екологічного змісту з учнями початкових класів з порушеннями інтелекту щодо сформованості у них екологічних знань, умінь та навичок.

Аналізуючи данні методики дослідження рівня прояву екологічної вихованості та екологічних знань в учнів з інтелектуальними порушеннями ми побачили, що в цілому діти з порушеннями інтелекту оволодіють окремими екологічними знаннями, але є такі діти які мають дуже низький та нижче за середній рівень знань, тому з учнями з інтелектуальними порушеннями потрібно проводити корекційну роботу з розширення та закріплення їхніх знань на практиці.

Спостереження за дітьми під час виконання різних моментів показало, що далеко не всі діти з порушеннями інтелекту демонструють дбайливе ставлення до природи, відповідний рівень екологічної вихованості. У ході прогулянки до парку виявлені численні прогалини у знаннях учнів з інтелектуальними порушеннями з екології, що змусило нас шукати шляхи виходу із даного становища, а саме обґрунтувати методику корекційної роботи з розвитку екологічної вихованості учнів з інтелектуальними порушеннями.

Ми з'ясували, що при формуванні екологічної вихованості провідна роль належить предметам природничого циклу, але і в процесі викладання гуманітарних предметів за своїм змістом, спрямованістю вони орієнтують

учнів з інтелектуальними порушеннями на практичну діяльність та адаптацію у соціокультурному середовищі.

При визначенні основних напрямків діяльності корекційного педагога та вихователя, орієнтованої на формування екологічної вихованості учнів з інтелектуальними порушеннями, ми виділили такі напрямки [1]:

- розвиток внутрішньої потреби у пізнанні природи;
- оволодіння нормами екологічно-грамотної поведінки, формування навичок і вмінь спілкування з природою;
- засвоєння народних традицій у взаємовідносинах з природою і кращих зразків світової практики поводження в природі;
- залучення до природоохоронної діяльності на основі набутих знань і ціннісних орієнтацій;
- сприяння переходу опанованих знань в переконання, в естетичні смаки, норми ставлення до природи.

Серед важливих передумов ефективності процесу становлення екологічної вихованості учнів з інтелектуальними порушеннями доцільно виділити такі:

- визначення і застосування оптимальних форм і методів виховного впливу на учнів початкових класів з порушеннями інтелекту;
- активне залучення учнів з інтелектуальними порушеннями до природоохоронної роботи;
- формування у учнів з інтелектуальними порушеннями мотивів відповідального ставлення до природи, прагнення глибше пізнати її, примножувати її багатства.

Розвиток екологічної вихованості учнів з інтелектуальними порушеннями тісно пов'язаний з формуванням у них умінь: спостерігати об'єкти й явища, які вони вивчають, виділяти суттєві ознаки, знаходити у них подібні і відмінні риси, об'єднувати і класифікувати предмети, робити висновки та узагальнення. Таку роботу, можливо, проводити на уроках «Я досліджую світ». Саме ці уроки є тим фундаментом, на якому формуються екологічні знання в учнів з порушеннями інтелекту, адже саме в цей час у них формуються елементарні поняття і уявлення про явища природи.

Корекційна спрямованість педагогічного забезпечення процесу екологічного виховання дає змогу підвищити рівень сформованості екологічної вихованості учнів з інтелектуальними порушеннями. Перспективним напрямком дослідження ми вважаємо розвиток екологічної вихованості у дітей з порушеннями інтелекту різних вікових груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вержиховська О.М. Теорія і методика виховання дітей в спеціальній школі: навчально-методичний посібник / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнко, 2016. 292 с.

2. Матузова І.Г. Екологічне виховання особистості старшокласника в умовах профільного навчання: дис.... канд.. пед.. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Донецьк, 2013. 336 с.

3. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський Державний університет, ред-но – вид. від., 2008. 204 с.

4. Морозова Л. Виховання екологічної культури особистості // Вища освіта України. 2001. №2. С. 88-92.

5. Науменко Р. А. Екологічне виховання учнів 5-9 класів шкіл-інтернатів у позаурочний час : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія і історія педагогіки» ; Інститут педагогіки АПН України. Київ, 1994. 202 с.

6. Співак Я. О. Психологічні вимоги організації процесу формування у розумово відсталих підлітків екологічної культури. // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка (серія соціально-педагогічна) / [ред. О. В. Гаврилов, В. І. Співак]. Вип. ХХІ. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2012. С. 157–164.

7. Співак Я. О. Екологічна освіта та екологічне виховання як психолого-педагогічна проблема. // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка (серія соціально-педагогічна) / [ред. О. В. Гаврилов, В. І. Співак]. Вип. ХХІІІ. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2013. С. 93–101.

Ірина СТАНЬКО,

здобувачка 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Ольга КОВАЛЬЧУК,

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Пріоритетними завданнями особистісно зорієнтованої сучасної моделі освіти є створення культурного середовища, формування у дитини навичок особистої культури, залучення її до світу національної та світової культури, формування основ духовності. Тому особливої актуальності набуває проблема формування пізнавальних здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Адже сучасні філософи, педагоги розглядають інтереси у взаємозв'язку з духовним життям суспільства, а також як чинник підвищення ефективності освітнього процесу.

Проблемі формування пізнавальних здібностей присвячені дослідження В. Демеденка, Г. Делікатного, Б. Друзя, Е. Киричук, В. Онищука, В. Шморгуна.

Впровадження нових освітніх технологій особистісно орієнтованого навчання виступають передумовами розвитку пізнавальних здібностей здобувачів, що проявляються нестандартною, цікавою, творчою роботою. Вони пробуджують у дітей потяг до нових знань, сприяють емоційному, духовному та інтелектуальному розвитку учнів. Такою інноваційною технологією, що допомагає школяреві не лише засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку особистості, його особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення [2].

Розвиток критичного мислення стає дуже актуальним під час розбудови суспільства, що дозволяє діяти без постійного прилаштування до нових політичних, економічних та інших обставин, без ефективного розв'язання проблем. Саме тому очевидною є життєва необхідність критичного мислення для вітчизняної освітньої системи.

На сьогодні неможливе навчання у традиційному форматі – у центрі освітнього процесу має перебувати учень. Від творчої активності школяра під час уроку, його вміння доводити свої міркування, обґрунтовувати свої думки, вміння спілкуватися з педагогом, своїми однокласниками залежить успіх у свідомому опануванні життєвих компетентостей.

Розвиток критичного мислення є дуже важливим аспектом не лише під час навчання, а й у повсякденному житті. Навчити дітей мислити критично – означає правильно поставити запитання, спрямувати увагу в правильне русло, вчити робити висновки та знаходити рішення. Необхідною умовою розвитку творчого потенціалу у дитини виступає розумне керівництво з боку вчителя.

Дитині має бути зрозумілою мета завдання, і тоді вона зможе з інтересом виконувати дуже багато нецікавої, але потрібної роботи. Чим молодший вік, тим цікавіші варто давати завдання. Найцікавішим є те, що максимально розвиває самостійність дитини, збуджує її думку. Викладання повинно бути захоплюючим – таким є один із принципів методики сучасного уроку. Однак інтерес не має нічого спільного з розважальністю, що не містить пізнавальної мети. Кожне заняття повинно мати пізнавальний характер і водночас захоплювали як своїм змістом, так і способом викладання. За роки навчання у школі в дітей виробляється звичка задовольнятися матеріалом підручника, а це недостатньо забезпечує розвиток пізнавальної діяльності учнів. Матеріал підручника не може постійно стимулювати самостійну творчу діяльність та осмислення певних явищ, оскільки не асоціюється з реальними життєвими враженнями [1].

Критичне мислення починається з питань й з'ясування проблем, які необхідно розв'язати. Складність навчання критичного мислення полягає в тому, щоб допомогти учням роздивитися безкінечну різноманітність проблем, що нас оточують.

Дуже важливим є стимулювання пізнавальної діяльності учнів під час уроків математики. Пріоритетним напрямом у роботі має бути розвиток логічного мислення й математичного мовлення. Для вдосконалення обчислювальних навичок треба добирати цікавий і пов'язаний із життям матеріал, що спрямований на формування життєвих компетенцій учнів, а саме:

- дидактичні та сюжетні ігри;
- задачі у віршах;
- задачі-жарти;
- ребуси;
- ігрові та цікаві ситуації.

Всі ці нестандартні завдання передбачають оригінальне розв'язування, вибір раціональних способів дослідження, порівняння, а також потребують від кожного учня вищого ступеня творчої активності, гнучкості мислення.

Критичне мислення прагне до переконливої аргументації. Кожна аргументація містить у собі три основних елемента:

- твердження;
- доводи;
- докази.

Це мислення соціальне. Коли ми дискутуємо, читаємо, обмірковуємо, обмінюємося думками, ми уточнюємо і поглиблюємо свою класну позицію.

Щоб мати можливість знайти своє місце в житті, учень повинен володіти певними якостями:

- гнучко адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях;
- самостійно і критично мислити;
- уміти бачити і формулювати проблему, знаходити шляхи раціонального розв'язання;
- усвідомлювати, де і як здобуті знання можуть бути використані в навколишньому середовищі;
- бути здатним генерувати нові ідеї;
- творчо мислити;
- уміти працювати з інформацією;
- бути комунікабельним, контактним, уміти працювати у колективі, різних ситуаціях;

– уміти самостійно працювати над розвитком власного інтелекту [3, с. 133].

Отже, для формування пізнавальних здібностей потрібно зацікавити дитину, змотивувати її. Для формування повноцінної позитивної навчальної мотивації необхідна цілеспрямована робота, мета якої – активне освоєння навчальної діяльності, навчального завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецька Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovometodychna-robota/92-suchasni-tekhnohohiyi-rozvytku-profesiynoyi-maysternosti-maybutnikh-uchyteliv-24zhovtni> (дата звернення: 20.02.2023).

2. Мелекесцева Н. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами сучасної української дитячої літератури // Збірник наукових праць. 2019. Вип. 27. С. 380-386.

3. Освітні технології: навч.-метод. посібн. / О. М. Пехота, А. З. КікTENKO, О. М. Любарська та ін.; за ред. О. М. Пехоти. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.

Віта ТВЕРДОХЛІБ,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Олена ДУТКО,**

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

НОРМАТИВНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ГОТОВНОСТІ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Організація екологічної освіти та виховання, а також готовності учнів початкової школи до екологічної діяльності базується на нормативних документах, серед яких провідне місце займає Конституція України, Закон України «Про освіту», а також «Концепція екологічної освіти України». В зазначених документах чітко прописано стратегічні та тактичні засоби і методи екологічної освіти, а також мета і завдання екологічного виховання учнів початкової школи.

У Концепції екологічної освіти зазначається, що зЗСО надається провідна і найважливіша роль в екологічній освіті та вихованні учнівської молоді. Це є основною ланкою, оскільки не всі її випускники зможуть одержати вищу освіту. Завдання екологічної освіти – сформувати систему знань, поглядів і переконань учнів, які забезпечуватимуть громадську відповідальність за стан навколишнього середовища, як основу існування

держави, готовність його поліпшувати шляхом прийняття необхідних екологічно грамотних рішень на основі нового стилю мислення і життя у злагоді з природою. Ця провідна ідея має розвиватися від початкової освіти до закінчення ЗЗСО.

Екологічна освіта як цілісне культурологічне явище повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, яка є складовою системи національного і громадянського виховання всіх верств населення. У цьому документі значне місце відведено громадянській компоненті становлення системи екологічної освіти в державі [7].

Екологія як наукова дисципліна є специфічним, неоднозначним і надзвичайно складним предметом для залучення до освітнього процесу, оскільки предметне поле й методика викладання екології характеризуються певною невизначеністю і знаходяться у стадії формування. Програми шкільного навчання, як правило, переобтяжено конкретикою стосовно колообігу хімічних елементів і речовин на планеті, описом типів і шляхів забруднення природного довкілля, еволюції життя на планеті, визначення меж біосфери тощо.

Безумовно, означені питання важливі для екології, але вони переважно вивчалися в курсах природознавства початкової школи, біології та географії основної школи тощо. Їх можна кваліфікувати як підготовчий етап власне екологічної освіти, яка покликана формувати нове світобачення і новий спосіб життя людини, що включає в себе засади як раціонального природокористування, так і ефективної соціальної практики [2].

Вважаємо, що ефективним засобом формування екологічної культури є екологізація шкільної освіти, яка передбачає включення екологічних аспектів, пов'язаних із основним матеріалом, до складу практично всіх навчальних дисциплін. В основу процесу екологізації мають бути покладені дидактичні, психологічні, етичні та методичні принципи.

На нашу думку, пріоритетом загальної середньої екологічної освіти є особистісна орієнтація, що передбачає створення таких умов, за яких природа стає особистісною цінністю для кожного учня початкової школи. Саме такий підхід здійснюється на трьох ступенях відповідно до віку дітей, обсягу та рівня їх знань і досвіду, психологічних особливостей.

У ЗЗСО I-III ступеню у початкових класах забезпечуються: елементарні знання про природу та взаємозв'язки у ній, взаємодію і взаємовплив людини і природи; розуміння погіршення стану навколишнього середовища внаслідок нераціональної господарської діяльності та особистої причетності до екологічних проблем; розвиток ціннісного ставлення до природи як джерела задоволення естетичних, комунікативних, пізнавальних, рекреаційних та інших потреб особистості; формування елементів здорового способу життя та навичок екологічно доцільної поведінки [4].

З урахуванням цього важливою педагогічною умовою формування в учнів початкової школи готовності до екологічної діяльності є виховний простір, який має особливе значення для становлення професійного, соціального і морального самовизначення школяра [4]. Науковці розглядають виховний простір як частину середовища (довкілля), що у своїй основі є даністю, а не наслідком конструктивної діяльності.

Середовище розглядається як потенційна даність, а не як даність, що, на нашу думку, чіткіше окреслює розуміння виховного простору, оскільки не кожне середовище може мати виховну енергетику, яка відповідатиме тій чи іншій меті виховання [11].

Конструювання виховного простору, на думку деяких вчених, має базуватися на дотриманні таких вимог, як: психологізація як здатність враховувати у комплексі всі зовнішні й внутрішні впливи на дитину й одночасно творити духовно-творче розвивальне середовище, нейтралізуючи негативні з них та посилюючи позитивні; відкритість до соціуму, діяти у співпраці з сім'єю, громадськістю; залучення дітей до розв'язання суспільно значущих і особистісних життєвих проблем, формувати досвід громадянської поведінки; розвиток творчого потенціалу всіх суб'єктів освітнього процесу; спонукання школярів до самостійного вирішення власних життєвих проблем у нестабільному суспільстві тощо [2].

Як зазначалося попередньо, екологічна освіта учнів має бути безперервною і тривати в дошкільний, шкільний та післяшкільний періоди. Зокрема, у початковій школі вона здійснюється на міжпредметній основі. Провідне значення тут мають такі навчальні предмети, як: «Я досліджую світ» та «Літературне читання». Зміст чинних програм дає змогу сформувати у дітей елементарні природничі та природоохоронні уявлення і поняття, виробити окремі природоохоронні вміння і навички, розкрити взаємозв'язки між неживою та живою природою, природою і людиною.

Важливе значення має безпосереднє спілкування з природою під час проведення спостережень, екскурсій, прогулянок, уроків мислення на природі. Вони мають засвоїти, що під час прогулянок, екскурсій, походів не можна голосно розмовляти, рвати квіти, ламати гілки дерев і кущів, руйнувати пташині гнізда, мурашники, забруднювати навколишнє середовище. Такі уроки розраховані на отримання дітьми емоційнообразної інформації про оточуючий світ, на яких учень ступає на шлях свободи пізнання, дослідного учіння. Об'єкти спостереження для дітей – загадка, таємниця, яку так хочеться розгадати, відкрити, зазирнути у незвідане. Найбільше задоволення учням початкової школи приносить творча робота, тому в діяльність школярів необхідно включати елементи дослідництва. Все це навчає дітей бути небайдужими до природи, розвиває емоційний внутрішній світ, формує екологічну поведінку й етику, розвиває творчі

здібності, а творча діяльність – одна з умов утвердження моральної гідності. З урахуванням цього, завдання екологічного виховання – сприяти нагромадженню екологічних знань, виховувати любов до природи, прагнення берегти і примножувати її багатства, формувати вміння і навички діяльності людини в природі [12; 2].

Завдання початкової школи полягає не тільки в тому, щоб сформувати певний обсяг знань з екології, а й сприяти придбанню навичок наукового аналізу явищ природи, осмислення взаємодії суспільства і природи, усвідомлення своєї значущості і практичної допомоги природі. У наш час екологізація виховної роботи школи стала одним із основних напрямів розвитку системи шкільної освіти. Для найбільшої ефективності та успіху екологічного виховання учнів дуже важливо наповнити всі заходи місцевим матеріалом про стан середовища в регіоні, місті, районі. Основними формами та методами екологічного виховання учнів має бути проведення інтерактивних екологічних заходів, розроблення і подорожі екологічними стежками, дослідницька діяльність учнів щодо їх екологічного виховання [4].

На основі проведеного аналізу можемо визначити об'єктивні тенденції розвитку екологічного виховання учнів початкової школи: цілеспрямовано координується діяльність шкіл, організацій з охорони, раціонального використання і вивчення навколишнього середовища; класно-урочні поєднуються з позаурочною діяльністю учнів початкової школи у природному середовищі; поряд із розвитком традиційних використовуються нові форми екологічної освіти та виховання, зокрема: кінолекторії з охорони природи, рольові та ситуаційні ігри, загальношкільні поради з охорони природи, екологічні практикуми; в екологічному вихованні та освіті учнів початкової школи зростає значущість засобів масової інформації (преси, радіо, телебачення), відтак цей процес стає педагогічно врівноваженим.

На основі провідних дидактичних принципів і аналізу інтересів, нахилів і здібностей учнів початкової школи розроблено різні форми екологічної освіти: масові, групові, індивідуальні.

Основними критеріями ефективності масових форм є широка участь школярів у природоохоронній діяльності, дисципліна і порядок, ступінь активності. Їх можна виявити шляхом систематичних психолого-педагогічних спостережень, накопичення відповідного практичного матеріалу.

З урахуванням актуальності та важливості формування готовності учнів початкової школи до екологічної діяльності визначено також умови розвитку взаємозв'язку школи, сім'ї та громадськості, спрямовані на досягнення мети екологічного виховання.

Для успіху необхідно виконання таких умов, як: планування всіх ланок системи на основі планів спільної роботи, яка забезпечує правильну

розстановку сил, послідовність, ритмічність і стійкість компонентів всіх ланок зі школою і між собою; організація діяльності всіх ланок загальної системи управління екологічним вихованням, створення передумов для їх правильного функціонування; регулярна і заздалегідь підготовлена інформація про діяльність кожної ланки і обмін інформацією між ними; контроль, виявлення недоліків і слабких сторін у роботі, внесення коректив у її програму; вивчення ефективності роботи кожної ланки, підведення загальних підсумків, аналіз результатів, їх обговорення з залученням громадськості.

Оснoву для становлення та розвитку відповідального ставлення до природи, формування екологічної культури учнів початкової школи становить зміст навчальних предметів початкової школи, які мають певну інформацію про життя природи, взаємодію людини (суспільства) з природою, про її ціннісні властивості. Наприклад, зміст предметів гуманітарно-естетичного циклу (українська мова, літературне читання, мистецтво) дає змогу збагачувати запас сенсорно-гармонійних вражень молодших школярів, сприяє розвитку його оціночних суджень, повноцінного спілкування з природою, грамотному поводженню в ній. Загальновідомо, що твори мистецтва також, як і реальна природа в її різноманітних проявах фарб, форм, звуків, ароматів служать важливим засобом пізнання навколишнього світу, джерелом знань про природне оточення і морально-естетичні почуття.

Уроки технологій сприяють розширенню знань учнів про практичне значення природних матеріалів в житті людини, різноманітність його трудової діяльності, про роль праці в житті людини і суспільства, сприяють формуванню умінь і навичок грамотного спілкування з об'єктами природи, економного використання природних ресурсів.

Зміст уроку «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь) забезпечує природну основу розуміння учнями початкової школи необхідності охорони природи, оскільки в цьому курсі приділяється особливу увагу формуванню конкретних знань про живу природу. Під час вивчення інтегрованого курсу можна виділити три рівні вивчення природи, а саме:

– Перший – об'єкти природи розглядаються в них окремими, без акцентування уваги на зв'язках між ними. Це важливий рівень, без якого неможливі подальші, але і їм не можна обмежуватися.

– Другий – об'єкти природи розглядаються в їх взаємозв'язку. Увага акцентується на тому, наприклад, чим харчуються ті чи інші тварини, будуються відповідні ланцюги харчування тощо.

– Третій – це рівень, коли розглядаються не тільки предмети природи, а й процеси. Інакше кажучи, третій рівень – це саме той рівень, коли знання екологічних зв'язків допомагає більш детально пояснити явище дітям.

Зв'язки між живою і неживою природою полягають у тому, що повітря, вода, тепло, світло, мінеральні солі є умовами, необхідними для життя живих організмів. Зв'язок цей виражається у пристосуванні живих істот до середовища проживання. Між живою і неживою природою існують зв'язки і зворотного характеру, коли живі організми впливають на навколишнє їх неживе середовище. Дуже цікаві зв'язки між тваринами і рослинами, також велике значення мають зв'язки між людиною і природою. Вони виявляються, перш за все, в тій різній ролі, яку природа грає в матеріального і духовного життя людини.

Велику пізнавальну і виховну роль у формуванні дбайливого ставлення молодших школярів до природного середовища має розкриття сутності поняття «охорона природи» як діяльності, спрямованої на збереження і примноження природних багатств. Практика засвідчує, що питанням охорони природи приділено увагу на уроках «Я досліджую світ» і «Літературне читання», у формуванні цілей, у змісті розділів. Але вся робота лише тоді зробить вплив на почуття і розвиток учнів початкової школи, якщо у них буде свій власний досвід спілкування з природою. Вважаємо, що значне місце в системі роботи з виховання любові до природи мають зайняти екологічні екскурсії, прогулянки, походи. Вони можуть бути пов'язані з вивченням програмного матеріалу, носити краєзнавчий характер, можуть бути просто присвячені знайомству з природою. Але необхідно мати на увазі, що в процесі екскурсій в природу ми повинні вирішувати і завдання естетичного виховання.

У свій час К. Ушинський зазначав, що воля, і простір, природа, прекрасні околиці містечка, запашні яри і палахкотливі поля, рожева весна і золотиста осінь хіба не були нашими вихователями? Він дозволяв називати його варваром у педагогіці, але він виніс із вражень свого життя глибоке переконання, що прекрасний ландшафт має таке велике виховне значення у розвитку молодшої душі, з якою важко змагатися впливовим педагогам [9].

Важливою умовою вирішення сучасних екологічних проблем є екологічна освіта й виховання молодого покоління, оскільки саме з дитячих років людина має сприймати себе як невід'ємну складову природи, бо в цей період життя формується світогляд, закладаються моральні цінності, моделюється культура поведінки особистості. У документах міжнародного й державного значення зазначено, що саме екологічна освіта сьогодні є необхідною складовою гармонійного й екологічно безпечного розвитку кожної особистості, у нашому випадку – учня початкової школи.

Відтак, вирішальним і одним із стратегічних напрямів сучасної екологічної освіти є формування поколінь з високою екологічною культурою, новим екологічним світоглядом на принципах гуманізму, екологізації

мислення, міждисциплінарної інтеграції, історизму та системності з метою збереження й відновлення природи України та її різноманіття [1: 12].

З урахуванням цього вважаємо, що найбільш актуальними для формування екологічної грамотності, екологічного світогляду учнів початкової школи є три *аспекти екологічної освіти*: екологічна освіта й виховання в загальноосвітніх середніх закладах; екологічна освіта й виховання в закладах позашкільної освіти; екологічна освіта й виховання у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Ці аспекти є найбільш значущими у формуванні екологічної культури учнів початкової школи, яка є результатом екологічної освіти, адже у наш час екологія розглядається не тільки як комплексна міждисциплінарна наука, але й як парадигма, що пронизує усі наукові напрямки, ланки, знання.

Отже, детальне вивчення нормативних та організаційних засад формування в учнів початкової школи готовності до екологічної діяльності дало змогу визначити основні засади екології як науки, екологічної освіти та виховання, а також розробити умови формування готовності до екологічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфімов Д. Організація виховного простору формування лідерських якостей школярів // *Духовність особистості : методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, Н.- д. ін-т духов. розв. людини; редкол. : Шевченко Г.П. (голов. ред.) та ін. Луганськ : СНУ, 2013. Вип. 4 (57). С. 13 – 21.

2. Бондар О. І., Барановська В. Є., Єресько О. В. та ін. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : науково-методичний посібник для вчителів / за ред. О. І. Бондаря. Херсон : Гринь Д.С., 2015. 228 с.

3. Бортнікова Л. Екологічне виховання як один із напрямів виховання учнів початкових класів // *International Scientific Journal “Internauka”* <http://www.inter-nauka.com/> *International Scientific Journal “Internauka”*. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/37696/.

4. Войтович А. Ю. Екологічне виховання учнів початкових класів загальноосвітньої школи (друга половина ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 ч ; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. Дрогобич, 2016. 272 с.

5. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу // *Дошкільне виховання*. 2021. №10. С. 8 – 9.

6. Давидова В. Нетрадиційні форми навчання (навчальний гурток у системі народної освіти Швеції) // *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. № 24, 2005. 165 с.

7. Колесник М., Грубінко В. Екологічне виховання учнів на засадах «глибинної екології» : *Методичні рекомендації для студентів педагогічних*

навчальних закладів та вчителів. Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2022. 52 с.

8. Концепція екологічної освіти в Україні [Електронний ресурс]. URL: <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33.htm>.

9. Савчин М. Природа як важливий чинник формування особистості молодшого школяра у педагогічній спадщині В. Сухомлинського [Електронний ресурс]. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/2014-rik/konferentsiia-24-25-veresnia-2015-roku/sektsiia-4/3856-pryroda-yak-vazhlyvyu-chynnyk-formuvannya-osobystosti-molodshoho-shkolyara-u-pedahohichniy-spadshchyni-v-sukhomlynsko>.

10. Січко І. Використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського для розвитку екологічної культури молодших школярів // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Вип. 41. 2012. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/41/visnuk_26.pdf.

11. Сухомлинський В. Вибрані твори. Т. 3. Київ : Радянська школа, 1977. 649 с.

12. Теорія і практика екологічної освіти : навч. посіб. / уклад.: М. М. Дяченко-Богун, В. В. Оніпко, В. І. Іщенко. Полтава, 2019. 85 с.

13. Хафизова Л. Як знайомити дітей із правилами поведінки у природі // Початкова школа. 2018. №8. С. 40–46.

Олександр ТВЕРДУН,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Світова спільнота визначила толерантність базовим принципом моралі. 16 листопада 1995 р. в Парижі Генеральною конференцією ЮНЕСКО було схвалено Декларацію принципів толерантності. У Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 рр. одним із провідних завдань освітніх закладів також визначено виховання людини в дусі толерантності. Тому пріоритетною метою громадянської освітньої галузі в початковій школі є «формування у молодших школярів толерантного ставлення до оточуючих» [3, с. 96].

У науковому доробку низки видатних учених (Ш. Амонашвілі,

В Євтух, І. Бех, В. Кремень, О. Сухомлинська та ін.) наголошується на необхідності якомога раніше знайомити дітей з гуманістичними поняттями, моральними уявленнями, навчати доброти, виховувати в них відповідні особистісні властивості.

Молодший шкільний вік є сензитивним періодом щодо виховання толерантності, оскільки з приходом дитини до школи починає складатися взаємодія між учнями, які є представниками різних мікросоціумів. Колектив учнів кожного класу ЗЗСО за національним, релігійним, статевим складом, соціальним статусом та фізіологічними можливостями є багатограним і суперечливим.

Незважаючи на значну кількість досліджень, проблема виховання толерантності молодшого школяра залишається недостатньо реалізованою у практиці початкової школи. Проблема виховання толерантності складна й різноманітна. Ми розглядаємо її у контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії, ціннісного ставлення до осіб протилежної статі.

У перекладі з латинського толерантність означає терпіння. У більшості культур світу це поняття трактується як здатність до терпимості. В «Декларації принципів толерантності» зазначено, що «толерантність означає повагу, сприйняття і розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості» [1].

У педагогічному словнику толерантність (лат. *tolerantia* – терпіння) трактується як терпимість до чужих думок, вірувань, переконань, поведінки [2, с. 848].

Найбільш природним для молодших школярів є вихованням толерантності на етнонаціональній основі. Розглянемо, яким має бути толерантне ставлення хлопчиків до дівчаток та дівчаток до хлопчиків згідно української народної традиції.

Аналіз фольклорних творів, казок, пісень тощо доводить, що у народі оспівуються такі чесноти дівчаток, як доброта, вірність, повага до старих, чуйність до знедолених і немічних, щирість, охайність, працьовитість.

Якщо проаналізувати народні дитячі іграшки, або традиційні для українського народу рольові дитячі ігри, то побачимо, що у маленьких дівчаток головною була гра «доньки-матері», де у рольовій ситуації стосунків дівчинки з іграшковою лялькою закладалися і відтворювалися головні смисли стосунків «мати – дитина». Дівчатка більш-менш дорослі вже виконували роль няньки у реальному житті по відношенню до своїх молодших сестер та братів. Отже, у народній педагогіці виховання дівчинки було свідомо чи підсвідомо спрямоване на те, щоб вона виростила підготовленою до життя у родині і суспільстві, щоб відповідально виконувала свою жіночу і материнську функцію.

Отже, толерантне ставлення хлопчиків до дівчаток, за народною традицією, має бути тактовним, ціннісним, з повагою, як до неповторних особистостей, як до рідних сестричок, майбутніх матусь, господинь. Це проявляється й у правилах етикету: 1) на вулиці хлопчик повинен супроводжувати дівчинку, йдучи по ліву сторону від неї; 2) якщо дівчинка спіткнулась чи повскознулась, хлопчик неодмінно має притримати її за лікоть; 3) справжній хлопчик завжди пропускає дівчинку вперед, попередньо відкривши для неї двері; 4) при вході в ліфт хлопчик має першим в нього заходити, а при виході – пропускати спочатку дівчинку; 5) в автомобіль чи у громадський транспорт спочатку сідає дівчинка, а потім за нею хлопчик; 6) якщо дівчинка сидить, то хлопчику слід стояти; 7) кожен хлопчик має допомогти нести дівчинці великі сумки або якісь об'ємні предмети.

В українських народних казках, думках, історичних документах, творах видатних українських письменників оспівується образ вільного, мужнього, хороброго Козака – Воїна – Захисника – Рятувальника – Визволителя-Господаря – Тата як втілення суто чоловічих чеснот, тобто чеснот, які потрібно формувати у хлопчиків. Тому толерантне ставлення дівчаток до хлопчиків також має бути тактовним, ціннісним, з повагою, як до неповторних особистостей, як до рідних братиків, майбутніх татусів, господарів, захисників.

Отже, традиційно толерантне ставлення до хлопчиків (у майбутньому – чоловік, батько, хазяїн) і дівчаток (у майбутньому – жінка, мати, дружина) було у відповідності до тих життєвих функцій, які вони мають виконувати у дорослому житті. Але при цьому були і загальні норми і вимоги щодо прояву толерантності «дитини» у суспільстві, які визначалися у людських чеснотах, найперше у прояві любові до оточуючих.

Вищим проявом толерантності є братерська любов. За Е. Фроммом, братерська любов – це толерантна любов, у її основі лежить доброзичливе ставлення до ближнього, яким би він не був. Перш за все тому, що це людина з такими ж цінностями, які є у тебе, незалежно від того, де вона живе, які в неї здібності, наскільки вона талановита, який у неї матеріальний статок. Е. Фромм пише, що в «основі братерської любові досягається переживання з'єднання з усіма людьми, людської солідарності, людської єдності. У основі братерської любові лежить переживання того, що ми всі – єдине. Різниця в розумових здібностях зневажливо мала в порівнянні зі спільністю людської суті, однаково властивій всім людям» [4, с.135].

Отже, толерантність – це необхідна та незамінна для кожної особистості чеснота, яка сприяє розумінню та зближує з іншими людьми. Бути толерантним в класному середовищі для молодшого школяра означає перш за все здатність побудувати братерські відносини з представником

протилежної статі на основі поваги до його (її) особистості, щирості та доброзичливості, зрозуміти Іншого та довести думку до Іншого, не зважаючи на існуючі відмінності.

Толерантність молодшого школяра є основою для успішного освітнього процесу, головною метою якого є розвиток основних компетентностей та наскрізних умінь, а саме: формування критичного мислення, розвитку креативних здібностей, вміння вести комунікацію та здатності до командної праці кожної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація принципів толерантності : затв. резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU95324>
2. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М.Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 1440 с.
3. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
4. Фром Е. Душа людини. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/from/index.php

Галина ТЕРЛИБАВКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія БАХМАТ,**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти

СУЧАСНА ПРАКТИКА РОБОТИ ШКОЛИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У формуванні світогляду молодшого школяра відповідальна роль належить початковій школі, яка є однією з перших ланок становлення людини–громадянина. Причому основні риси характеру особистості формуються у ранньому дитинстві і спілкування з природою має у вихованні дитини першорядне значення.

Метою природничої освітньої галузі для загальної середньої освіти є формування наукового мислення та культури дослідження; розвиток системних уявлень про цілісність та розмаїття природи, утвердження принципів сталого розвитку, ефективної, безпечної і природоохоронної поведінки в довкіллі. Відповідно до окресленої мети, головними завданнями

природничої освітньої галузі у початковій школі є: виховання любові та шанобливого ставлення до природи рідного краю, України, планети Земля; формування екологічно й етично обґрунтованої поведінки у природі, залучення до природоохоронних акцій; розвиток зацікавлення до пізнання природи, оволодіння способами навчально-пізнавальної діяльності, елементарними дослідницькими вміннями (через експерименти, спостереження); поступове формування уявлень про природничо-наукову картину світу через поглиблення початкових знань про природні об'єкти і явища, взаємозв'язки в системі «нежива природа – жива природа», про залежність людини від стану навколишнього середовища та її вплив на нього [5, с. 16-17].

Озброїти учнів знаннями – значить створити в їхній свідомості чіткі уявлення, навчити узагальнювати свої знання в поняттях, допомогти дітям осмислити закономірні зв'язки між явищами, виробити практичні уміння і навички. Саме так формується світогляд в молодших школярів у НУШ.

Отже, уже в початкових класах повинно мати місце нагромадження в молодших школярів певних знань про предмети і явища природи, причому знань не розрізнених, а об'єднаних провідною ідеєю – ідеєю взаємозв'язку всіх явищ природи.

Формування в молодших школярів НУШ світогляду під час вивчення курсу «Я досліджую світ» передбачає:

1) навчання учнів сприймати природу не як окремі предмети і явища, а як єдине ціле, де всі предмети і явища перебувають у взаємозв'язку і взаємообумовлені;

2) навчання учнів розглядати природу не в стані спокою і нерухомості, а в стані безперервного руху і розвитку;

3) систематичне закріплення у свідомості учнів поняття про матеріальність предметів і явищ, які розвиваються за законами природи.

Для формування наукового світогляду учнів необхідні такі умови:

1) добір найважливішого щодо виховання наукового світогляду фактичного матеріалу в межах курсу природознавства;

2) застосування різноманітних методів і прийомів, що спрямовують пізнання учнів на розуміння взаємозв'язку в природі та розкриття причинно–наслідкових зв'язків між предметами та явищами в їхньому розвитку;

3) створення таких ситуацій, коли в дітей виникає інтерес до явищ природи, викликається емоційне ставлення до природи;

4) врахування індивідуальних особливостей учнів, їхнього життєвого досвіду;

5) систематичне залучення учнів до участі в суспільно корисній праці, на основі чого в них розвивається ініціатива, виникає творче ставлення до

завдань учителя, формуються переконання в здатності людини пізнавати природу [9, с. 23–25].

Нова українська школа повинна зробити все необхідне, щоб природа стала для дітей відкритою книгою, якою б вони уміли користуватися. Тому дуже важливо довести школярам, що причиною екологічних негараздів у наш час є не технічний розвиток людства, а зневага до законів природи, людська байдужість.

Екологічна освіта і виховання мають ґрунтуватися на поєднанні емоційного та інтелектуального сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю учнів. Зокрема: підгодовування птахів взимку, озеленення території школи, класу, догляд за рослинами, заготівля насіння декоративних та лісових рослин, очищення джерел тощо. Такі суспільно значущі справи привчають дітей вже з раннього віку цінувати природу, вносити посильний внесок у її збереження, бути творцями, а не руйнівниками чи споглядачами [7, с. 576].

Оберігаймо красу дитячої душі. Потреба в красі і доброті у дитини простежується з перших днів її життя. Малюк тягне ручки до красивої іграшки, посміхається у відповідь на лагідний мамин голос. Звідки у дитини таке бачення навколишнього світу? Відповіддю можуть бути слова литовського поета Е. Межелайтіса: «Справжню красу сприймає лише чиста, прекрасна душа. Душа дитини...». Як важливо, аби дитяче сприймання краси збереглося на все життя, бо все, до чого доторкнулося серце в дитинстві, залишається з людиною назавжди [2, с. 6–8].

А й справді, хіба ж не мистецтво і природа пробуджують у дітей уміння відчувати гармонію й красу, формують глибину почуттів, навчають радіти, захоплюватись, співпереживати, породжують добро в дитячих душах. Саме життя стверджує, що люди, які навчені з дитинства розуміти мову природи і по-справжньому її поцінувати, вміють створювати гармонію, красу і добро в будь-якій своїй діяльності, в різних життєвих ситуаціях, у стосунках з батьками і ровесниками, у судженнях, у взаємних з усім навколишнім світом. А нам, дорослим, потрібно не спізнитись навчити дитину жити за законами краси і добра, вічними чеснотами людства.

Природа мозку дитини потребує, щоб її розум виховувався біля джерела думки – серед наочних образів, і насамперед серед природи, щоб думка переключалася з наочного образу на «обробку» інформації про цей образ. Якщо ж ізолювати дітей від природи, якщо з перших днів навчання дитина сприймає тільки слово, то клітини мозку швидко стомлюються і не справляються з роботою, яку пропонує вчитель.

У сучасній практиці роботи початкової школи щодо формування світогляду в молодших школярів дуже доречно використовувати досвід

роботи В. Сухомлинського, який уроки проводив на природі. «Навчити дитину активно бачити світ, керуватися в праці переконаннями – одна із головних передумов того, щоб знання виховували». Важливо сформуванати в учнів переконання в тому, що людина не тільки пізнає навколишній світ, а й своїм розумом, творчими зусиллями, працею підкоряє сили природи, перетворює життя». Свої уроки В. Сухомлинський назвав мандрівками до джерела мислення і мови – до чудової краси природи [1]. Він радив відкривати віконце у світ краси слова поступово, щоб не переобтяжувати розум дитини і не набридати їй.

Видатний педагог говорив, що дитина – це, образно кажучи, квітка, краса якої залежить від догляду за рослиною. Піклуватись про красу квітки необхідно задовго до початку цвітіння. Але, на жаль, зустрічаються батьки, які, даючи життя дитині, вважають свою місію завершеною, а що з цієї дитини вийде – нехай про це потурбується хтось інший.

У дитинстві формується людське коріння. Ні однієї людської риси природа не відшліфовує – вона тільки закладає, а відшліфовувати нам – батькам, педагогам, суспільству.

Необхідно так виховувати дітей, щоб вони дивилися на світ добрими очима, вміли берегти життя. Тільки тоді вони, змужніючи та прозріючи розумом і серцем, стануть справжніми людьми [8, с. 32].

Якщо запитати дорослу людину, що запам'яталось їй з дитинства, вона обов'язково скаже: весняна заметіль вишневого саду, барвистий літній луг, молода гарна мама і добра лагідна бабуся... Такі спогади облагороджують душу, в таку мить у людини змінюється навіть голос і вираз обличчя.

Вчителю необхідно обговорювати ситуації, які бачать діти щодня, вчити їх оцінювати поведінку і вчинки свої та оточуючих людей, бачити себе серед природи. Учні мають розуміти природні взаємозв'язки, замислюватись, для чого людина повинна їх знати – щоб не порушити, бо це призведе до поганих наслідків – і для природи, і для людини. Вчитель має допомагати школярам навчатись правильної поведінки у природі на основі знань і оцінки своїх вчинків. Ніяка книга, бесіда, розповідь не замінить прямого спілкування з природою. Якщо дитина здатна відчувати красу квітучого саду, якщо її радує яскрава квітка і бджілка, що збирає нектар, якщо вона прислухається до голосів лісу і завмирає при цьому – така дитина стає особистістю. У цьому сприяють екскурсії і прогулянки на уроках «Я досліджую світ». Наприклад, спостереження за природою: – прийшла зима, падає сніг; – іде дощ, шумить листя на деревах; – настала осінь, золотий листопад; квітне сад, гудуть бджоли; почалася гроза, зміна фарб неба [4, с. 15–16].

Одним із провідних завдань виховання базової культури особистості є формування світогляду школярів.

Великі можливості формування світогляду закладено в освітньому процесі. Кожна наука вивчає закономірності явищ певної галузі об'єктивного світу і, відповідно, кожний навчальний предмет робить свій внесок у формування світогляду учнів. Природничий цикл сприяє формуванню системи понять про явища і процеси природи, про її закономірності, виховують активне перетворювальне ставлення до природи. Під час навчання учні знайомляться з етапами розвитку людських цивілізацій, сутністю явищ, що в них відбувалися. Вивчення рідної мови і літератури, історія свого народу, географії своєї країни сприяє формуванню в них ідеалів, поглядів на розвиток суспільства, розумінню ними змісту життя людей, визначенню мети діяльності, спрямованості своєї поведінки. Оскільки світогляд є системою наукових, політичних, філософських, правових, естетичних, моральних понять, поглядів і переконань, що визначають ставлення людини до навколишнього середовища й до самої себе, то кожен навчальний предмет – складова єдиного цілого у його формуванні. Вчитель може успішно формувати світогляд учнів лише за умови, що він добре знає не лише свій предмет, а й суміжні навчальні дисципліни і здійснює в процесі навчання міжпредметні зв'язки. Це дає змогу розкрити наукову картину світу, показати його єдність. Адже сформувати світогляд учнів у цілому засобами лише одного навчального предмета неможливо [6, с. 21].

У процесі вивчення природничої освітньої галузі розкривається природничо-наукову картину світу, закладається розуміння закономірностей суспільного розвитку, під час трудового і виробничого навчання учні знайомляться з розвитком суспільства. Засвоєння сукупності всіх цих предметів, що вивчаються в початковій школі, сприяє формуванню цілісного світогляду [8, с. 48].

Перетворення знань на світоглядні погляди і переконання тісно пов'язане з формуванням в учнів системи ставлень до навколишнього середовища й до самої себе. Правильне ставлення до них формується в ситуаціях, коли індивід діє певним чином. Тому в процесі формування світогляду створюють умови в яких учень міг би виявити своє ставлення до подій, явищ, про які йдеться, не побоявся дати їм принципову оцінку, висловити свою думку. Це сприяє формуванню єдності слова і діла, світогляду й поведінки, активної життєвої позиції. У формуванні світогляду важливо використати філософський зміст, традиції, звичаї та обряди народного календаря як джерела глибокого осмислення учнями екологічних, моральних та естетичних проблем.

У процесі навчання учні поступово заглиблюються в розуміння навколишнього світу, в якому відбувається вічна взаємодія живого і неживого, окремого і загального, простого і складного. І людина, яка

опановує певні знання, активно і сміливо втручається у світ, видозмінює його, створює умови, що сприяють посиленню позитивних моментів у ньому, його гармонізації.

Основними засобами формування світогляду учнів є процес навчання, позакласна діяльність, самостійна робота [9, с.68].

Для того, щоб знання переросли у переконання особистості, вони повинні проникнути у сферу її почуттів і переживань. Емоційний компонент світогляду спонукає вчителя звертатися до особистого досвіду учнів, життєвих ситуацій, творів літератури й мистецтва, щоб створити і підтримати сприятливий соціально-психологічний фон для формування переконань.

Формуванню в учнів світогляду сприяє наступність у навчанні та здійснення міжпредметних зв'язків. Ці педагогічні умови дозволяють побачити одне й те ж явище з різних точок зору, одержати про нього цілісне уявлення. Особливо великого значення у світоглядному плані мають такі міжпредметні взаємодії, які дозволяють учням всебічно охопити всі властивості і зв'язки об'єктів, які вивчаються [9, с. 69].

Дидактичні та виховні умови, що сприяють перетворенню знань учнів на погляди, переконання, ідеали такі: глибока наукова доведеність, логічна переконливість і несуперечливість усіх теоретичних висновків і фактів світоглядного характеру; надання навчанню високого ідейно–політичного спрямування; дотримання принципу історизму під час вивчення програмного матеріалу; розвиток пізнавальної активності й самостійності школярів у процесі навчання та в позаурочній діяльності; пробудження емоційного ставлення учнів до теми, яка вивчається на уроці; тісний зв'язок навчання з життям, залучення школярів до активної трудової діяльності; залучення учнів до суспільно корисної праці; особистісні якості вчителя, його погляди та переконання.

Серцевиною формування наукового світогляду, вироблення сучасної світоглядної парадигми в молодших школярів виступає інтеграція змісту освіти, який складається із чотирьох основних компонентів:

1. досвіду пізнавальної діяльності, зафіксованого у формі її результатів – знань;
2. досвіду різних способів діяльності – у формі вмінь діяти за зразком;
3. досвіду творчої діяльності – у формі вмінь ухвалювати нестандартні рішення в проблемних ситуаціях;
4. досвіду ставлення до навколишньої дійсності – у формі світоглядних, морально-естетичних орієнтацій [3, с. 13].

Науковому світогляду властиві: правильне бачення минулого і сучасного (наукової картини світу), здатність передбачати розвиток подій і явищ суспільства та природи, гуманістичний характер. Формування його

відбувається у процесі вивчення навчальних дисциплін завдяки теоретичній спрямованості освітнього процесу, міжпредметним зв'язкам. Важливим при цьому є забезпечення діалектичного мислення учнів, збагачення світоглядних знань, формування поглядів і переконань, залучення до різноманітних видів діяльності.

Про рівень сформованості світогляду свідчать відповіді учнів із світоглядних питань на уроках, їх діяльність та поведінка в різних ситуаціях, порівняльні дані спостережень педагога, батьків та інших учасників педагогічного процесу, спеціальні співбесіди, обговорення моральних та інших проблем.

Отже, завдання сучасних ЗЗСО полягає в тому, щоб у розумовому вихованні та розвитку учнів належне місце посіли основи науки про природу і працю, людський організм і мислення, про суспільство і духовне життя людини, культуру і мистецтво. Лише інтеграція цих наук і навчальних предметів, що їм відповідають, забезпечить успіх у формуванні наукового світогляду учнів, розвиток їхнього мислення, уяви. Це передбачено новою українською школою саме на уроках «Я досліджую світ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В. В. Виховання казкою (за матеріалами виставки «Василь Сухомлинський – дитячий письменник» у педагогічному музеї України) // Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю. Розмірковуємо про художньо-емоційний світ дитинства. Тези XI Міжнародних і XXVIII Всеукраїнських педагогічних читань. Ужгород : РІК-У, ЗІППО, 2021. С. 29-31.

2. Екологічне виховання першокласників на уроках начання грамоти. URL: <https://naurok.com.ua/ekologichne-vihovannya-pershoklasnikiv-na-urokah-nachannya-gramoti-103371.html>.

3. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навчально-методичний посібник / уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 76 с.

4. Сехіна О.Г. Екологічна освіта молодших школярів шляхом впровадження інноваційних технологій. URL: <http://www.molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/08march2015/30.pdf>

5. Тимофєєва І.Б. Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь). Навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «Бакалавр» спеціальності 013 Початкова освіта. Маріуполь : МДУ, 2022. 124 с.

6. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб.. Вид. третє, перероб. і допов. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2013. 230 с.

7. Формування екологічної грамотності, популяризація здорового способу життя – складова навчально-виховного процесу. URL: https://rmk-mv.blogspot.com/2018/02/blog-post_84.html.

8. Хитра З. М. Генеза проблеми формування в учнів цілісної картини світу в початковій школі (90-ті роки ХХ століття – початок ХХІ століття) // Проблеми сучасної педагогічної освіти (41). 2013. с. 311-319.

9. Цезарюк Є.А., Мартинова О.К. Формування наукового світогляду на уроках природознавства. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/19dec2016/24.pdf>10.

Алла ТИМЧУК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У РОБОТІ НАД ЕЛЕМЕНТАМИ СТИЛІСТИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Проблемі методики вивчення стилістики в школі приділяли увагу відомі лінгвісти (І. Білодід, Л. Булаховський, С. Дорошенко, І. Чередниченко, Л. Щерба та ін.), психологи (Б. Баєв, Д. Богоявленський, І. Синиця, О. Леонтєв, М. Жинкін та ін.), методисти (О. Біляєв, М. Львов, П. Кордун, О. Масюкевич, В. Мельничайко та ін.). Не зменшується зацікавленість науковців проблемою навчання мови й розвитку мовлення на комунікативно-діяльнісній і функціонально-стилістичній основах і в наш час (В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко, М. Пентилюк, Л. Сугейко та ін.).

Однак спостереження за освітнім процесом на уроках мови, контрольні зрізи щодо володіння молодшими школярами моно-логічним мовленням, анкетування вчителів дають підстави стверджувати, що робота з формування стилістичних умінь в учнів початкових класів не проводиться на належному рівні. Більшість учителів мають середній рівень знань зі стилістики української мови, недостатньо володіють методикою роботи над текстами різних типів і стилів. Відтак у письмових творчих роботах учнів виявлено низку помилок і недоліків, що спричиняють порушення стильової єдності висловлювань, свідчать про лексичну бідність мовлення, нерозвиненість мовного чуття, невміння комунікативно виправдано, стилістично доцільно використовувати мовностилістичні засоби у текстах різних типів і стилів.

Пропонуємо приклади інноваційних технологій у роботі над елементами стилістики:

Вправа „Крісло автора”. Скласти зв’язну розповідь про прогулянку в ліс. Використайте у ній неокличні та окличні речення.

Учні читали свої твори для всього класу у „кріслі автора”, яке було виставлене посеред класу. Зверталася увага на зміст твору, грамотність написання та цікавий сюжет. Потім відбувалось обговорення та обирались кращі розповіді, які діти оцінювали самостійно.

Робота в групах.

1. Інструктування.
2. Об’єднання в групи по 4 учні, розподіл ролей.
3. Виконання завдання: визначити в реченнях головні члени.

Несподівано прийшла зима. Осіннього вечора лютувала буря. По снігу стрибають горобчики. Широке крилате гілля високо підіймається до сонця. Дрімають зачаровані дерева. Білокорі берізки вкрилися сріблястим інеем.

4. Презентація результатів виконання вправи.
5. Виконання завдання: поширити речення другорядними членами так, щоб вони були наукового і художнього стилів.

Настала осінь. Ростуть гриби. Червоніють кетяги горобини. Відлітають птахи.

6. Презентація результатів виконання роботи.

Вправа „Мікрофон”.

– Чи можна в мовленні вживати тільки ті слова, які трапляються у підручнику з математики та природознавства?

„Інтерв’ю за три кроки”.

– Відгадайте загадку і ви дізнаєтесь, який об’єкт буде предметом сьогоднішнього уроку.

*За хатою у садочку
У зеленому віночку,
У червоному намисті
Дівчинонька чепуриться.
І збігаються всі діти,
Щоб на неї поглядіти,
За намисто кожен смик
Та й укине на язик.*

– Які слова допомогли вам відгадати об’єкт? – Які ви ще знаєте загадки про калину?

Варіанти: *Стоїть півень над водою з червоною бородою.*

Хто не йде, за бороду щипне. І не дівка, а червоні стрічки носить.

Метод „Мозковий штурм”.

- Що називаємо коренем слова? – Чи рослини мають корінь?
- Яка відмінність між коренем слова та коренем рослини?

Метод „Кубування”.

– Давайте згадаємо все, що ми знаємо про калину. І допоможе нам в

цьому наш куб.

1 грань. Що таке калина? Яка на вигляд?

2 грань. Де росте калина?

3 грань. Як виглядає калина в різні пори року?

4 грань. Як люди використовують цю рослину?

5 грань. Як народ величає цей лікарський кущ?

6 грань. Чим подобається тобі ця рослина? Запропонуйте аргументи „за” і „проти”.

Діти відповідали на запитання, зачитуючи інформацію зі словника та роздавального матеріалу. Зачитували уривки віршів та пісень, поданих в роздавальному матеріалі. Діти описували калину за допомогою „понятійної таблиці”, поширювали речення з таблиці порівняннями. Допомагав учням також ілюстративний матеріал, роздавальний матеріал, а також власний досвід учнів. Все це допомогло дітям у відповідях на запитання і поповнило їх знання про цю чудову рослину.

Система стилістичних завдань – це струнка, чітко окреслена послідовність розумових дій і операцій, що ґрунтується на поняттях загальнономовних явищ, їх стилістичної диференціації і впливає з життєво необхідних потреб удосконалення комунікативних умінь і навичок. Принципи побудови системи стилістичних вправ – це вихідні положення, які відбивають зміст, місце, структуру вправ у процесі їх застосування.

До таких принципів відносимо: 1) змістовність тексту; 2) здійснення міжпредметних зв’язків і порівняння текстів різних стилів; 3) відповідність змісту вправ матеріалові програмових розділів; 4) перспективність, наступність і систематичність вправ; 5) диференційований підхід до знань учнів у доборі вправ; 6) підпорядкування змісту вправ роботі над типовими помилками в мовленні учнів; 7) добір видів вправ залежно від методів та прийомів їх реалізації [1, с. 88–89].

Зауважимо, що цих принципів доцільно дотримуватися у доборі інноваційних технологій навчання.

Важливу роль у доборі стилістичних завдань відіграють міжпредметні зв’язки, що виражаються в порівнянні й зіставленні мовних явищ української мови з іншими, використанні текстів художньої літератури, підручників історії, географії тощо.

Ефективність вправ із стилістики залежить від знань і умінь учнів, одержаних у попередніх класах, тобто від урахування принципу перспективності і наступності. Цей чинник особливо важливий у 4 класі, коли розпочинається систематичне вивчення курсу мови і запас знань учнів ще невеликий. Учитель повинен зважити на те, що деякі стилістичні навички діти одержали в 1–3 класах, і спиратися на них у подальшій роботі.

Для завдань зі стилістики певне значення має диференційований підхід до окремих класів і навіть учнів. Складність роботи вчителя виявляється у необхідності фіксації стилістичних помилок з метою урахування їх у доборі вправ. Диференційований підхід виявляється також у варіантності вправ залежно від умов роботи школи, класу. Так, для менш підготовлених варто пропонувати вправи з полегшеним завданням, а для сильніших – важчий варіант.

Виокремлюють такі групи завдань зі стилістики в початкових класах:

1. Супровідні вправи, тобто вправи, що доповнюють, деталізують виучувану лексичну, фонетичну або граматичну тему зі стилістичного боку й служать джерелом інформації.

2. Спеціальні вправи, які розкривають конкретні стилістичні ознаки мовних явищ і виконуються під час вивчення суто стилістичних тем.

3. Вправи на закріплення і поглиблення знань і навичок, або тренувальні вправи [2, с. 44].

Супровідні вправи – найпоширеніший вид роботи із стилістики, оскільки саме за допомогою їх розкриваються стилістичні особливості тих чи інших мовних явищ, з'ясовуються ознаки стилів. Наступним етапом засвоєння засобів стилістики є спеціальні вправи, що виконуються на уроках вивчення суто стилістичних тем. Спеціальні вправи вживаються для набуття учнями знань і навичок з окремого питання, що відбиває стилістичний бік мови. Такі вправи повинні ілюструвати той чи інший стилістичний засіб.

Особливо ефективним у системі завдань є складання учнями творів-мініатюр з відповідним стилістичним завданням:

1. *Чи доводилося вам бути в лісі восени? Пригадайте свої враження й опишіть їх так, щоб читач усе побачив і „відчув”. Яким стилем будете користуватися і чому?*

2. *Розкажіть про улюблене дерево (або квітку), користуючись різними стилями мовлення.*

3. *Напишіть твір-мініатюру за даним початком. Цього ранку ми прийшли до школи раніше...*

Під час виконання стилістичних вправ школярі не лише набувають умінь розпізнавати конкретний стиль, але й усвідомлюють особливості побудови тексту залежно від мети й завдань висловлювання [3, с. 11].

З 3 класу початкової школи починається робота з розмежування наукового, ділового, художнього стилів. На основі зіставлення, порівняння, аналізу діти вчаться розпізнавати стилі мовлення, добирати мовні засоби для передання своїх думок відповідно до того чи іншого стилю. Доцільно використовувати конкретні приклади, які допоможуть учням усвідомити особливості різноманітних стилів мовлення.

1. *Емоційно-образне мовлення (художній стиль).*

Недаремно місяць зветься жовтнем: золото розлите по лісах, парках і вулицях. Яскраво світить сонце, в небі така блакить, що очей не одірвати, і на цьому фоні жовте листя і темно-коричневі стовбури дерев. Хочеться помовчати, вбираючи в себе красу природи, з'являється якась задумливість, споглядальність (Є. Чак).

2. Науковий стиль (уривок із книги).

Альбатроси – вічні мандрівники, які здійснюють подорожі навколо земної кулі. Лише на час виведення пташенят вони повертаються на свої острови в морях Південної півкулі. Живуть ці птахи парами. Живляться рибою, морськими ракоподібними, а деякі й кальмарами.

У повітрі вони проводять більшу частину життя. Розмах крил сягає 3-4 метрів. Альбатроси можуть літати зі швидкістю 20 км за годину кілька діб підряд. Однак без вітру їм літати важко. Корм розшукують, літаючи над бурхливим морем. Альбатроси в штиль над морем – невдовзі настане вітряна погода (І. Заянчковський).

3. Ділове мовлення (відповідь учня).

Слова „красивий” і „краса” належать до різних частин мови. Щоб переконатись у цьому, я зіставив запитання, на які відповідає кожне зі слів. Слово „красивий” відповідає на запитання „який?”, а „краса” – на запитання „що?”.

Склавши речення з цими словами, я визначив, якими членами речення вони виступають: *Нас приваблює красивий осінній ліс. Краса осіннього лісу сповнена веселкового розмаїття фарб.*

У першому реченні слово „красивий” відповідає на запитання „який?” і пов'язане зі словом „ліс”, виступає в реченні другорядним членом. У другому реченні слово „краса” відповідає на запитання „що?”, виступає головним членом речення і пов'язане зі словом „сповнена”.

Я зробив висновок, що слово „красивий” – прикметник, а слово „краса” – іменник.

На уроках української мови доцільно опрацьовувати функціональні стилі через з'ясування завдань кожного стилю зокрема, добір і аналіз текстів з визначенням найхарактерніших мовних засобів, залучення учнів до самостійного складання текстів певного стилю і призначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильківська Н. А. Методика роботи над засобами зв'язності тексту в початкових класах: [монографія]. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 204 с.
2. Жукова С.О. Уроки фантазії, мислення: нові шляхи вивчення мови // Початкова школа. 2003. №5–6. С.43–46.
3. Ігнатенко Т. Творчі завдання на уроках розвитку мовлення // Початкова школа. 2006. №2. С. 11–12.

Віка ТКАЧ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ РОБОТИ НАД ТЕКСТОМ-ОПИСОМ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Одним із ефективних шляхів формування комунікативної компетентності школярів є побудова зв'язних висловлювань, зокрема написання твору-опису. Опис – це висловлювання, у якому йдеться про ознаки предмета. Ці ознаки постійні або одночасні. В описі йдеться про ознаки всього предмета та про ознаки його частин. До опису можна поставити одне з таких питань: *який? яка? яке? які?*

Те, що описано за допомогою слів, завжди можна зобразити за допомогою інших засобів: олівців, фарб, фломастерів, –або ж зафіксувати за допомогою фотоапарата.

Опис предмета може бути складений у науковому чи в художньому стилі.

Мета наукового опису – забезпечити точність інформації про розмір, форму, вагу, колір предмета тощо.

Мета художнього опису – створити образ предмета, викликати до нього певне ставлення.

Науковий опис здебільшого стислий, усі слова в ньому вживаються тільки в прямому значенні. У художньому описі використовуються художні засоби: епітети, порівняння та ін.

Водночас доцільно наголосити, що написання твору – це складний процес і для дитини, і для дорослого, оскільки необхідно не лише сформулювати свою думку і знайти засоби для її вираження, а й мати свій мовленнєвий досвід у виконанні такої роботи, натхнення до творчості.

Формування умінь молодших школярів створювати текст може здійснюватися за допомогою методу художнього сприймання.

Уміння здійснювати такі види текстово-творчої діяльності як пояснення, розповідь, міркування, опис відображає готовність учня початкових класів до інтелектуальної діяльності і, передусім, до процесу мислення, який у найвищій стадії являє монологічне або діалогічне висловлювання на рівні внутрішнього мовлення [1, с. 33–34].

Працюючи з художніми творами учень виконує „нехудожній” спосіб роботи з художнім текстом, а саме: складає план, виділяє головну думку, переказує.

Для створення тексту (в усній або писемній формі) необхідно володіти певними комунікативними вміннями: розкривати тему, підпорядкувати висловлювання основній думці, добирати і систематизувати матеріал, будувати своє висловлювання в певній композиційній формі, удосконалювати створене.

Необхідними умовами забезпечення успішної побудови учнями початкових класів зв'язних висловлювань є такі: багатство словникового запасу молодших школярів; вміння пов'язувати слова і словосполучення, речення; за допомогою речень логічно висловлювати думку; застосовувати у висловлюваннях засоби міжфразового зв'язку; будувати план майбутнього висловлювання; використовувати виражальні засоби мови; знати і вміло застосовувати правила орфографії і правопису [2, с. 29–30].

Далі окреслимо шляхи забезпечення визначених умов.

Багатство словникового запасу людини – ознака її високого інтелектуального розвитку. Тому роботі над словником учнів необхідно приділяти особливу увагу. Своєрідність лексичної роботи в школі полягає в тому, що вона проводиться у процесі всієї навчально-виховної діяльності вчителя. Дуже важливо, щоб засвоєння нових слів здійснювалося не стихійно, щоб учитель керував цим процесом і полегшував його для учнів, забезпечуючи правильність засвоєння лексики.

Словникова робота у школі складається у чотирьох напрямках:

- *збагачення словника*, тобто засвоєння нових слів та нових значень слів, що раніше школярам були невідомі;
- *уточнення словника*, тобто поглиблення розуміння вже відомих слів, з'ясування відтінків у значенні між синонімами, добір антонімів, аналіз багатозначності;
- *активізація словника*, тобто використання якомога більшої кількості слів у мовленні кожного учня, введення слів у речення, засвоєння сполучуваності слів з іншими словами, доцільність їх використання в конкретному тексті;
- *вилучення нелітературних слів*, що вживаються іноді молодшими школярами, виправлення помилок у наголошуванні та вимові слів.

Щоб пробудити в учнів інтерес до вивчення нової лексики і забезпечити ефективність її засвоєння, вчителю необхідно добре спланувати словникову роботу. Насамперед він має продумати, яким чином пояснить значення нових слів. Існують різні прийоми роботи над значенням нового слова.

Найпростіший спосіб – це *показ предмета чи дії*, що позначається словом. Іноді для пояснення значення слова використовують малюнки чи

ілюстрації. Зауважимо, що для пояснення іменників і прикметників використовуються здебільшого предметні малюнки, а для пояснення дієслів – сюжетні, де зображено дію.

Наступний спосіб – *добір синонімів*. Під час застосування цього способу слід пам'ятати про те, що синонімам властива не тільки близькість у значенні, а й відмінність. Слова одного синонімічного ряду мають значеннєві відтінки, на які слід звернути увагу школярів. Наприклад, пояснюючи значення слова *гомоніти*, замало сказати, що воно означає *розмовляти*. Необхідно додати, що *гомоніти* вживається тоді, коли *розмовляють тихо, приглушено*.

Часто значення слова пояснюється способом *логічного визначення*, тобто віднесенням його до певного роду з виділенням яскравих видових ознак. Наприклад, *катер – це судно, невеликого розміру, моторне, для недалекого плавання*.

Значення багатьох слів можна пояснити *розгорнутим описом*. Наприклад, *джерело – це потік води, що утворюється внаслідок виходу підземних вод на поверхню землі*.

Певні слова стають зрозумілими, якщо їх *ввести в речення*. Наприклад, слово *ласунка* діти добре усвідомлюють у такому реченні: *Руденька ласунка запасає на зиму горіхи і гриби*.

Іноді для тлумачення значення слова можна використовувати його *антонім*. Так, слово *похнюплений* стане зрозумілим школярам, якщо сказати, що протилежне йому за значенням – *веселий*.

Певні слова можна пояснити учням, вдаючись до аналізу їх *словотворення*. Наприклад, *доброзичливий – той, що зичить (бажає) добра* [3].

Повноцінному засвоєнню значення слова сприяє використання його учнями у власному мовленні. Тому словникова робота повинна поєднуватися з формуванням у школярів **умінь пов'язувати слова в словосполучення і речення**.

Словосполучення, як і слово, називає предмети, ознаки, дії, але конкретніше. Порівняйте: *квіти і кімнатні квіти, складений і гарно складений, писати і писати листа*.

У шкільній практиці робота над словосполученням проводиться в двох напрямках: а) виділення словосполучень у реченні та встановлення зв'язку між словами за допомогою запитань; б) побудова словосполучень під час вивчення частин мови та активізації нової лексики. Обидва напрями роботи здійснюються паралельно: учні працюють над словосполученнями у складі речення, а також будують окремі словосполучення, які можуть бути введені в нові речення.

Отже, робота над твором вирізняється багатоаспектністю, різноманітністю, систематичністю, поступовим збільшенням обсягу навчального матеріалу і є невід'ємною від уроків української мови, на яких вивчають граматичні теми. Робота над твором допомагає формувати комунікативну компетентність учня, оскільки складниками роботи є володіння орфографічними, пунктуаційними, лексичними нормами української мови; уміння поєднувати фактичний матеріал логічно, змістовно; застосування власного життєвого досвіду учня; вияв рівня уважності, допитливості дитини. Безсумнівно, робота над твором-описом – визначальний складник мовно-мовленнєвої підготовки майбутнього випускника загальноосвітньої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.

2. Волобуєва Т. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків : Основа, 2011. 88 с.

3. Волошина Г.П. Особливості уроків читання та літературознавча пропедевтика у початковій школі : посіб. для студентів та вчителів початкової школи. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/325/1/Osoblyvosti_urokiv_chytannia.pdf.

Таміла ТОМИШИНЕЦЬ,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Наталія ТРЕТЯК,**

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Наукове осмислення сутності творчого розвитку особистості пов'язане з аналізом філософських (Г. Гегель, І. Кант, Г. Сковорода, І. Франко) і психологічних (М. Бахтін, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Я. Пономарьов та ін.) підходів до трактування цього феномена, як продуктивної людської діяльності, здатної породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності і спрямованої на самовираження і самоактуалізацію особистості [1, с. 13].

У філософських працях (Г. Гегель, І. Кант, Л. Фейєрбах та ін.) на перше місце ставиться категорія розвитку – поетапного руху особистості у напрямі

кількісних змін у якісні. Це розширює категорію «творчість» в аспектах активності індивіда – утвердження, формування, відтворення і розвитку [2].

На сучасному етапі розвитку психологічної науки творчість дитини молодшого шкільного віку розглядається як продуктивна діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності, як діяльність, спрямована на самовираження і само-актуалізацію особистості, як взаємодія – джерело розвитку тощо.

О. Пономарів виділяє типи спроб побудови теорії творчої діяльності: філософські, психологічні, інтуїтивні. Вчений установив зв'язки творчості і творчої діяльності із психічними якостями особистості, проаналізував структуру її психічного механізму та визначив цей феномен як «механізм розвитку» [4, с. 216]. Л. Виготський доводить, що творчість – діяльність індивіда, спрямована на створення нового: речей зовнішнього світу, умовиводів або почуттів, властивих людині.

Американські психологи під керівництвом М. Карне головними вважають такі показники творчості і обдарованості дитини молодшого шкільного віку:

1. Інтелектуальна обдарованість (виявляється у допитливості, спостережливості, точному мисленні, винятковій пам'яті, потязі до нового, глибині занурення дитини молодшого шкільного віку у справу).

2. Обдарованість дитини молодшого шкільного віку у сфері академічних досягнень – у читанні: надає йому перевагу серед інших видів діяльності; швидко і надовго запам'ятовує прочитане; володіє великим словниковим запасом; використовує складні синтаксичні конструкції; цікавиться написанням букв і слів. У математиці: виявляє інтерес до лічби, вимірювання, зважування, упорядкування предметів; запам'ятовує математичні знаки, цифри, символи; легко виконує арифметичні дії; застосовує математичні уміння і терміни до ситуацій, що не стосуються безпосередньо математики. У природничих науках: виявляє інтерес до світу; цікавиться походженням та призначенням предметів і явищ; уважна до явищ природи, намагається експериментувати.

3. Творча обдарованість. Дитина молодшого шкільного віку допитлива, самостійна, незалежна у міркуваннях; виявляє здатність глибоко занурюватись у справу, що її цікавить, та домагатися значної продуктивності діяльності; у заняттях та іграх схильна до точності дій, завершеності; легко змінює способи поведінки і діяльності в обставинах, що змінюються.

4. Обдарованість у сфері спілкування. Дитина молодшого шкільного віку виявляє лідерські нахили, здатність до гнучкого спілкування, впевненість у собі; ініціативна, бере на себе відповідальність за інших [1].

Психічний і особистісний розвиток дитини молодшого шкільного віку зумовлюється особливістю соціальної ситуації розвитку – навчанням у

початковій школі. На цьому віковому етапі провідною діяльністю стає навчальна (тобто цілеспрямована діяльність, результатом якої є розвиток особистості, інтелекту, здібностей, засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками), основою якої є пізнавальний інтерес (виразна інтелектуальна спрямованість на пошук нового у предметах, явищах, подіях, супроводжувана прагненням глибше пізнати їх особливості; усвідомлене ставлення до предметів, явищ, подій) і нова соціальна позиція.

Початок шкільного навчання знаменує собою зміну способу життя дитини молодшого шкільного віку. Це принципово нова соціальна ситуація розвитку особистості молодшого шкільного віку. Перехід до шкільного життя пов'язаний зі зміною провідної діяльності з ігрової на навчальну. Дитина молодшого шкільного віку починає усвідомлювати, що вона виконує суспільно важливу діяльність – вчиться – і значущість цієї діяльності оцінюють люди, які оточують її [1, с. 142].

Навчальна діяльність має яскраво виражену суспільну значущість і ставить дитину в нову позицію стосовно дорослих і однолітків, змінює її самооцінку, перебудовує взаємини в сім'ї. Діти молодшого шкільного віку спершу надають перевагу навчанню як суспільно корисній діяльності взагалі, потім їх приваблюють окремі види навчальної роботи (читання, письмо, малювання), пізніше починають самостійно перетворювати конкретно–практичні завдання на навчально–теоретичні, цікавлячись внутрішнім змістом навчальної діяльності.

Становлення і розвиток особистості у молодшому шкільному віці охоплює такі фази, як адаптація (приспосування до нових соціальних умов), індивідуалізація (вияв своїх індивідуальних можливостей і особливостей) та інтеграція (включення у групу ровесників). У процесі навчальної діяльності розвиваються основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку: довільність психічних процесів, внутрішній план дій, уміння організувати навчальну діяльність, рефлексія [2, с. 49].

У ряді пошукувань (Д. Богоявленська, Л. Виготський, Ю. Гільбух, Л. Лозова) показано, що саме молодший шкільний вік є найсприятливішим для творчого розвитку дітей, їхніх здібностей до творчості. У цей період розвиваються уява, дар фантазувати, творчо мислити, критично оцінювати діяльність. Зовнішні ознаки творчого розвитку різноманітні: у дитинстві вони, перш за все, виявляються в ранньому мовному й інтелектуальному розвитку, захопленні якою-небудь діяльністю (музикою, малюванням, читанням тощо), в допитливості та підвищеній дослідницькій активності [1, с. 10].

Отже, творчі здібності дитини молодшого шкільного віку є складною категорією. Рівень їх розвитку необхідно визначати загальними критеріями

спрямованості на творчість, почуттям новизни, критичності й гнучкості мислення, здатністю перетворювати структуру об'єкта, здатністю фантазувати, генерувати ідеї, аналізувати, порівнювати. Рівень творчої та обдарованої особистості характеризується: самостійністю, гнучкістю, винахідливістю, глибиною думки, дотепністю, кмітливістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доротюк В.І. Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини // Обдарована дитина. 2015. №5. С. 10-11.
2. Зазимко О.В. Основні теоретичні підходи до визначення творчих здібностей // Обдарована дитина. 2008. №8. С. 5–12.
3. Пожар В. Сучасні концепції творчості і обдарованості // Обдарована дитина. 2008. №3. С. 6–12.
4. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради : навч. посібн. 3-тє вид., стереотип. Київ : Либідь, 2008. 240 с.

Олександр ТОМЧУК,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Ірина ДОРОЖ,**

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УЧНІВ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ОСЕРЕДКАМИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У центрі НУШ – інтегроване тематично-проектне навчання. Вчителі поєднують предмети і пропонують дітям виконати комплексно-орієнтовані завдання, які допомагають сприймати предмети і явища цілісно та системно. Під час виконання цих завдань учні вчаться шукати інформацію в інтернеті, розв'язувати проблеми, підвищують рівень медіаграмотності, співпрацюють та ефективно комунікують під час роботи, розвивають критичне та творче мислення. Та головне, учні самостійно організують власну діяльність [14].

Поняття «освітнє середовище» відображає взаємозв'язок умов, що забезпечують формування людини. У цьому випадку передбачається присутність того, хто навчається в освітньому середовищі, взаємовплив, взаємодія оточення із суб'єктом. Коли ми говоримо про освітнє середовище, то мається на увазі вплив умов освіти на того, хто навчається (точно так, як і вплив того, хто навчається на умови, в яких здійснюється освітній процес). Це зворотній вплив за сутністю задає спрямованість певному типу освітнього

середовища через включення значущих для людини знань і використання комфортних технологій навчання, що приймаються слухачами. В освітньому просторі більшою мірою фігурують не стільки значущі для слухача освітні завдання, які ставляться самим слухачем, скільки бачення їх з боку організаторів педагогічного процесу – викладачів [14].

Також під «освітнім середовищем» розуміють «частину соціокультурного простору, зону взаємодії освітніх систем, їх елементів, освітнього матеріалу і суб'єктів освітніх процесів». У свою чергу освітні системи – це соціальні інститути, чия мета – освіта людини [15].

Зміст безперервної освіти та виховання повинен складатися з двох складових – формальної та неформальної. До першої ланки відносяться загальна система освіти, яка існує в Україні на таких рівнях: дошкільна, шкільна, позашкільна, професійно-технічна, вища та післядипломна. Друга ланка системи природничої освіти та виховання має просвітній характер, формує екологічну свідомість і культуру населення (засоби масової інформації, церква, громадські екологічні та просвітні об'єднання, партії та ін.) [5].

У змісті природоохоронної освіти виділяють еколого-моральний аспект, позаяк вимога моральності в усіх діяннях кожної людини і людства в цілому становить основу екоцентризму. Проте його реалізація в сучасних курсах з екологічною спрямованістю обмежується або формуванням екологічного мислення, на основі якого повинен виникнути екологічний світогляд, тобто усвідомлення життєвої необхідності збереження загального для усього людства місця існування, або – соціальної природоохоронної установки, яка розглядає навколишній світ тільки з урахуванням форм взаємодії людини на природу і природи на людину [5, с. 41]. Відповідно до цього в системі сучасної природоохоронної освіти молодших школярів чітко простежуються два напрями: еколого-етичний і соціально-екологічний.

На сьогодні природоохоронне виховання є складною міждисциплінарною проблемою пов'язаною з формуванням у школярів високоморального, відповідального ставлення до природи і розглядається в наші дні також як актуальне соціально-економічне завдання. Назріла наполеглива потреба системного підходу в дослідженні проблеми даного питання. Вона викликана необхідністю подолання, по-перше, відокремленості наукових знань, отриманих у психології, педагогіці, філософії, екології та ін.; по-друге, розрізненості еколого-виховних дій школи, сім'ї, суспільства, засобів масової інформації на особистість; по-третє, відмінностей у вимогах, що ставляться педагогами до школярів у ході навчально-виховного процесу [12].

Заслуговує на увагу в цьому напрямку чотирьохрівнева ієрархічна модель природоохоронного виховання школярів, апробована в дослідженнях

Г. Каропи. *Перший рівень цієї моделі* складається з таких компонентів, як «людина», «суспільство», «виробництво», «природа». Співвідношення «людина – суспільство – виробництво – природа» об'єктивно є системним, тому що між його компонентами існує тісний і глибокий взаємозв'язок, обумовлений загальними законами взаємодії людини і суспільства з природою; а також характеризується цілісністю, яка виражається передусім в наявності єдиного процесу розвитку і функціонування його компонентів і підпорядковується доцільності.

Другий рівень моделі утворюють сім'я, підприємство, громадськість, засоби масової інформації (телебачення, кіно, радіомовлення, преса). Загальна риса цих соціальних інститутів полягає в тому, що їхня еколого-виховна діяльність строго не регламентована і не формалізована.

Третій рівень моделі репрезентує школа, яка покликана не лише здійснювати цілеспрямовану екологічну освіту і виховання учнів, але й координувати вплив на них з боку інших соціальних інститутів [8].

Центральне, системоутворююче місце в цій моделі посідає особистість вихованця, позаяк система природоохоронного виховання спрямована саме на те, щоб сформувати у нього відповідальне ставлення до природи. В той же час особистість є відкритою динамічною системою, що має багаторівневу структуру. Власне тому система екологічного виховання школярів повинна забезпечувати таку зовнішню еколого-виховну взаємодію на особистість, яка відповідає внутрішній структурі природничої відповідальності, що характеризується певним рівнем розвитку мотиваційно-ціннісного, змістовно-операційного (процесуального) і оцінно-результативного компонентів [8].

Використання наочності на уроках у процесі ознайомлення молодших школярів з основами природоохоронної діяльності відіграє переважно допоміжну роль. Тому вчителі збирають й упорядковують додатковий матеріал для уроків [8].

Це тематичні папки: «Рідкісні звірі й птахи України», «Тварини лісів нашої місцевості», «Польові роботи», «Лікарські рослини нашого краю» [8, с. 31]. Вивчаючи тему «Форми поверхні Землі: рівнини, яри, гори», передові педагоги проводять екскурсії в природу. Для цього вибирають місце, яке найкраще показує специфіку поверхні. При вивченні розділу «Використання і охорона природи людиною» ознайомлюють дітей із заказниками, заповідниками області [8, с. 41].

На екскурсіях поряд з навчальною і розвивальною метою передбачається суспільно-корисна праця дітей (обгородження мурашників, підгодовування птахів, виготовлення гербаріїв тощо) [6, с. 28]. Так, учні можуть робити (за власним вибором) невеликі повідомлення про охорону місцевих рослин, тварин; добирати ілюстрації, виготовляти малюнки.

Загально визнано, що «екологічна діяльність дітей займає одне із вагомих місць серед засобів виховання особистості» [9, с. 38]. Екологічна робота використовується як засіб розвитку пошуково-пізнавальної активності школярів.

Практика безпосереднього вивчення природи свого краю з метою його пізнання, збереження й перетворення стає для дітей тією житейською школою, котра наближує її до реалій повсякдення. Разом з тим педагогічне значення екологічної діяльності полягає в тому, що [13]:

1. Зібраний фактичний матеріал може використовуватись на уроках у контексті освітньої, виховної і розвивальної функцій навчання. На його основі можуть складатися різні ілюстраційні схеми, що унаочнюють пізнавальний процес, матеріали: карти, діаграми, таблиці, макети, муляжі; виготовляються роздаткові матеріали (копії статей, цитати з книжок і витяги з документів, листівки, бюлетені, зразки натурних предметів).

2. Екологічний матеріал, окрім навчальної, має високу віддачу і при використанні його у виховній роботі в позаурочний час. Зокрема - при проведенні вікторин, олімпіад; в організації зустрічей з екологами; через випуск стінгазет, екологічних альманахів.

3. Вивчаючи природу рідного краю, учні набувають і закріплюють навички пошукової, дослідницької, природоохоронної роботи; у них формуються почуття колективізму, громадянської відповідальності.

4. Забезпечується прилучення школярів до посильної громадсько-корисної праці, зокрема, через виконання доручень дослідницького та інформативного характеру від господарських підрозділів, наукових організацій, громадських об'єднань [13, с. 38-39].

Зважаючи на це, зрозумілим є те, чому в школах і дитячих дошкільних закладах України поширюється природоохоронна робота, поглиблюється її зміст, з'являються цікаві форми пізнавально-пошукової активності дітей. Але доводиться констатувати, що «екологічне виховання не скрізь стало складовою частиною навчального процесу, не завжди ще має систематичний характер» [10, с. 29].

Окремі вчителі не проводять планових, передбачених програмами навчальних екскурсій, практичних занять на місцевості, спостережень; не використовують екологічний матеріал у формуванні цілісних уявлень своїх учнів про навколишній світ. Зазначені негативні моменти стають можливими насамперед там, де керівники шкіл недооцінюють роль природоохоронної роботи у навчанні й вихованні, не контролюють роботу вчителів у реалізації краєзнавчого принципу, не планують екологічну роботу в шкільному масштабі, у співробітництві з іншими структурами системи освіти [6, с.167].

Системне співробітництво в галузі навчальної і природоохоронної роботи своїм змістом забезпечує педагогічну цілісність процесу навчання й

виховання, наголошуючи єдність їх мети і конкретних завдань, принципів і методів навчально-виховного впливу на свідомість, почуття й волю, життєву позицію і особистісні переконання учнів. Така робота є моментом комплексного впливу на учнів, бо забезпечує поєднання пошукової активності школярів з громадсько-корисною діяльністю, всебічне осмислення змісту і навчально-виховної віддачі планованої роботи та високий рівень позитивного емоційного насичення екологічного руху. При цьому «пізнавальний пошуковий інтерес виступає як сила духовного розвитку школяра, стимулює його активність у навчальній, трудовій і громадській роботі» [2, с. 49]. Підпорядкована справі державного становлення української нації, «екологічна діяльність на уроках, у позакласний та позашкільний час стає джерелом формування екологічної свідомості» [11].

Проте сьогодні природоохоронний принцип повинен більш активно заявити про себе в навчально-виховному процесі. Практично немає жодного шкільного предмета, зміст якого не можна було б зробити більш цікавим для учнів, більш доступним для усвідомлення шляхом наповнення його програмових завдань екологічним матеріалом» [6, с. 42]. Починаючи від простих фенологічних спостережень за природою і завершуючи питаннями охорони природних об'єктів, - все має бути підпорядковане тому, аби шкільне буття учнів максимально сприяло розширенню екологічного кругозору, формуванню екологічної свідомості молодших школярів. Розкриємо основні джерела формування екологічної культури молодших школярів, якими виступають [9]:

а) пізнавальна діяльність учнів, що пов'язана із спостереженням навколишнього середовища;

б) дослідницька діяльність передбачає не пасивне спостереження, а різноманітну активну природоохоронну роботу;

в) практична (прикладна) діяльність виникає і розвивається під впливом цілеспрямованого дослідницького пошуку. Формує активне ставлення до навколишньої дійсності, перетворює здобуті екологічні знання у переконання та практичні навички природоохоронної роботи [9, с. 16].

Екологічний матеріал за своїм змістом є дуже різноплановим (природничим, історичним, літературним, географічним). Основними джерелами є науково-природнича та інша література (науково-популярна, довідкова, художня); місцева преса (газети і журнали); повідомлення місцевого радіо та телебачення; власні спостереження учителя та учнів за природою та працею людей своєї місцевості; наочні посібники (колекції корисних копалин, зразки ґрунту, гербарії рослин); ілюстрації, малюнки, фотокартки; спогади, розповіді спеціалістів [3].

Таким чином, природоохоронне виховання слід розглядати не лише як діяльність учнів, спрямовану на формування екологічних знань, але й як одну з умов розвитку екологічної свідомості та життєвої екологічної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпрозванна В. І., Танська В. В. Наступність формування екологічної культури молоді між різними ланками освіти // С. 14-16.
2. Бібік Н.М., Коваль Н.С. Я і Україна // Початкова школа. 2001. №7. С. 49.
3. Гільберг, Т., Тарнавська С., Хитра З., Павич Н. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : Навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2020. 240 с.
4. Екологічне виховання в початковій школі / упоряд. І. Васильченко, О. Кондратюк. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2005. 128 с.
5. Іванова О. Формування екологічної культури // Початкова школа. 2018. № 8. С. 40 – 42.
6. Кулик Н. Новітні методи і засоби формування екологічної культури молодших школярів // Еврика – ХVІ : збірник студентських наукових праць. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2015. С. 148-149.
7. Мойсеюк Н. Е. Педагогіка : навч.посіб. Київ: Саммит-Книга., 2007. 656 с.
8. Недюрмагомедов Г. Теорія і практика екологічної освіти наприкінці ХХ століття : проблеми розвитку // Вісник Львівського університету. Серія географічна. Вип. 38. Львів, 2010. С. 243 – 254.
9. Плахотип О. Як ми хочемо прогресу: екологічна освіта школярів // Світло. 2020. №3. 137 с.
10. Рева Ю. Розвиток особистості дитини через екологічний фактор // Рідна школа. 1999. №2. 244 с.
11. Сутність та педагогічний зміст екологічного виховання [Електронний ресурс]. URL: <http://www.novapedagogika.com/noloms-1134-3.html>.
12. Теорія і практика екологічної освіти : навч. посіб. / уклад.: М. М. Дяченко-Богун, В. В. Оніпко, В. І. Іщенко. Полтава, 2019. 85 с.
13. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посібника. 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. 559 с.
14. Цимбалару А. Д. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення // Український педагогічний журнал. 2016. № 1. С. 41-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_1_7.
15. Цимбалару А. Д. Нова українська школа : освітній простір учня початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

Ірина ТОПОЛЯ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник – **Наталія БАХМАТ,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ З УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

«...Освіта залишається чи не єдиною сферою в Україні, що застрягла у радянському минулому з його методами формування особистості, фабричним принципом «всі мають бути однаковими» та знанієвим підходом – коли на дітей висипають тонну інформації, змушують її завчити, але не пояснюють, як цим користуватись та навіщо воно потрібно [6].

Розвиток способів пізнання і бурхливе зростання наукових знань у суспільстві спричинили потребу у спеціальній передачі знань, умінь, навичок. Саме тому, професійна діяльність вчителя на всіх етапах розвитку системи освіти була, є й буде об'єктом дослідження. У наукових працях українських і зарубіжних вчених та практиків зазначається: рисами сучасного вчителя мають бути глибокі знання своєї спеціальності у поєднанні із методичною майстерністю, розуміння особливостей розвитку дітей різного віку, їхнього внутрішнього світу, мотивів поведінки, любов до дітей, сучасне наукове педагогічне мислення, відчуття і прагнення нового, готовність до постійної самоосвіти, поглиблення й поповнення знань із різних галузей науки, мистецтва й культури тощо; володіння «базисних компетенцій», а саме: «наскрізними» вміннями користування комп'ютером, базами і банками даних; знаннями економіки, бізнесу, фінансів, права, маркетингу, соціології, гігієни, медицини, патентознавства; нормативної бази; вміннями захистити інтелектуальну власність учасників навчально-виховного процесу тощо» [12].

Відтак змінюється мета професійної діяльності вчителя, розширюються професійні функції, принципи педагогічного професіоналізму. Нові вимоги потребують усвідомленого ставлення вчителя до підвищення професіоналізму та рівня власної професійної компетентності.

Обґрунтуємо сутність ключових понять щодо розвитку професійної компетентності вчителя. Поняття професіоналізму вчителя співвідноситься із категорією «педагогічна діяльність», підкреслюючи тим самим специфіку діяльності вчителя, що відрізняє її від інших професій, а професійну

компетентність – як продукт індивідуально-особистісного характеру. Його професійне становлення відбувається, насамперед, під час професійної діяльності та включає саме його внутрішній, особистісно-індивідуальний розвиток, педагогічний світогляд, філософсько-педагогічну концепцію, установки, що виражають особистісний характер професійних знань, умінь, моделей педагогічної поведінки. Тому учитель, сповнений впевненості у своїх можливостях і потенціалі, має усвідомлювати залежність власних соціально значущих результатів професійної діяльності від професійної компетентності.

Ретроспективний аналіз праць з педагогіки і психології, а також педагогічної преси свідчить про існування певних періодів розвитку даної проблеми. У 20-х роках ХХ ст. у педагогічних журналах з'явилась публікація Ф. Корольова, Л. Раскіна, в якій вперше зроблено аналіз педагогічної професійної підготовки педагогів, типології особистості вчителя початкової школи, розкрито методи вивчення діяльності педагогічних кадрів, сформульовано вимоги до професійно-педагогічних і психофізіологічних якостей учителя. Починаючи із зазначеного періоду, педагоги активно вивчали досвід зарубіжних колег щодо оцінювання діяльності вчителя та формування вимог до його професії. Про це свідчать праці М. Ільїна, П. Кагана, З. Худницької, М. Штейнгауза та інших.

Із середини 30-х до середини 60-х років ХХ століття посилилась увага науково-педагогічних працівників до пізнання, аналізу та вивчення окремих аспектів діяльності вчителя: науково-теоретичні й методичні знання вчителів, підвищення їх професійної кваліфікації у системі безкоштовних курсів, семінарів, практикумів, конкретного педагогічного досвіду, проблем їхньої діяльності вивчали В. Бондар, О. Ковальов, М. Кондаков, М. Петров, І. Строй.

Аналіз наукових праць та публікацій за темою дослідження дає змогу дійти висновку, що в ці роки не провадилися комплексні дослідження щодо вироблення цілісної системи вимог до професії вчителя, професіограми, не було фундаментальної науково-теоретичної та методичної літератури з означеної проблеми, незважаючи на те, що в центрі уваги державних партійних органів, працівників народної освіти і науковців був учитель як головна постать школи, а рівню його загальної, педагогічної та фахової підготовки, так само як і ідеї створення єдиної системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, надавалося великого значення.

Лише з середини 60-років та у 70-х-80-х роках О. Абдулліна, А. Алферова, Н. Кузьміна свої дослідження зосередили на особливостях професійної діяльності вчителів, досвіді і проблемах підвищення їх психологічної підготовки, специфіці педагогічних умінь, професіограмі вчителя тощо.

Питання підвищення фахового рівня, професійного становлення вчителя всебічно розглядаються у науковому доробку всесвітньо відомого вітчизняного вченого В. Сухомлинського, який відзначав, що вчитель – головна дійова особа у розумінні внутрішнього світу вихованців, творчій взаємодії, співробітництва з вихованцем [14, с. 135].

Отже, упродовж усього ХХ ст. дослідники в галузі педагогіки й психології вивчали освітній, ідейний та фаховий рівень підготовки та готовності вчителів до професійної; здійснювали системний аналіз їх педагогічної діяльності та розробляли критерії оцінки її результативності з урахуванням вимог суспільства до професійної діяльності; досліджували творчість учителів і, відповідно, визначали оптимальний обсяг знань та вмінь, необхідних для виконання професійно-посадових обов'язків, тобто професійну компетентність.

Термін «компетентність» став широко використовуватися вітчизняними й зарубіжними науковцями та практиками з 90-х років ХХ століття. Аналіз теоретичних основ сприяв можливості виділення основних категорій, що пов'язані з поняттям «професійна діяльність» вчителя та структуру зв'язків між ними (рис. 1.) [5].

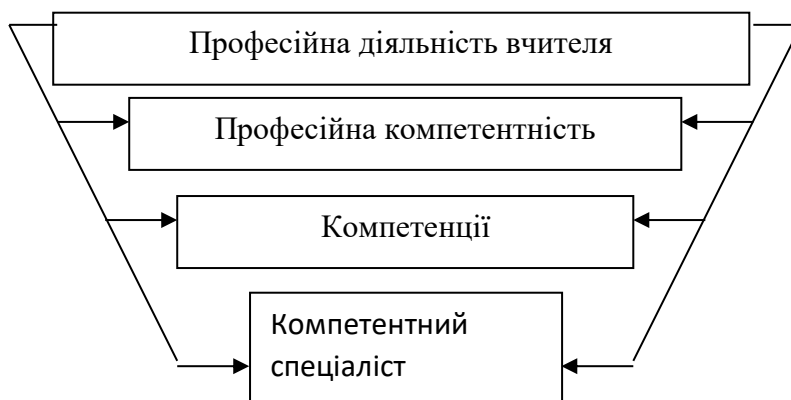

Рис. 1. Структурні компоненти базових понять «професійна компетентність» [5]

Як видно із рисунку 1. педагогічна діяльність лежить в основі всіх наведених понять, які характеризують її аспекти та є складною діалектичною взаємодією індивідуально-особистісних характеристик, професійних знань та вмінь вчителя, які виявляються в духовності, інтелігентності, гуманізмі, альтруїзмі, педагогічному мисленні, професійній самосвідомості та інших якостях. Щодо суб'єкта нашого дослідження – вчителя (педагогічного колективу), то слід зауважити, що його професійна діяльність і після процесу підготовки потребує подальшого вдосконалення в системі неперервної професійної освіти, зокрема, інститутах післядипломної педагогічної освіти (далі ППО), науково-методичній роботі у закладі загальної середньої освіти

(далі ЗЗСО), методичному кабінеті, науково-методичному центрі, які повинні створити умови для розвитку його професійної компетентності.

Аналіз наукової літератури з теми дослідження дає змогу зробити висновок про застосування дослідниками різних наукових підходів до визначення змісту, концептів понять «компетентний», «компетентність», «професійна компетентність» та їх компонентів. У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне розглянути основні концептуальні положення науковців щодо їх авторських інтерпретацій даного поняття та подати авторське тлумачення поняття «професійна компетентність педагогічного колективу».

Проаналізуємо зміст досліджуваних понять у різноманітних словниках та енциклопедіях. У словниках «Іноземних слів та висловів», «Новому тлумачному словнику української мови», «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», «Іншомовних слів» та «Енциклопедії бізнесмена, економіста, менеджера» наведено такі тлумачення поняття «компетентний»: від латинського слова *competens* – той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий [2; 3; 4; 19]; обізнаний у певній галузі, знаючий, який за своїми знаннями має право робити, вирішувати що-небудь [16]; знаючий, авторитетний у певній галузі [3; 4]; належний, відповідний, правосильний; той, що знає, володіє необхідною інформацією, авторитетний у чомусь, компетентний [19]; який ґрунтується на знанні, кваліфікований, який має певні повноваження; повноправний, повновладний [4]; належний, відповідний, досвідчений, обізнаний у проблемі, професії, певному питанні; наділений правом, повноважний, повноправний здійснювати певні операції, приймати рішення [7]; це людина, обізнана у певній галузі, яка має право за своїми знаннями або повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, оцінювати що-небудь [1].

Професійна діяльність учителя з позицій діяльнісного підходу, розглядається В. Монаховим та А. Ніжніковим як полі діяльнісна, в структурі якої виділено такі компоненти: інформаційний, дослідницький, інтелектуальний, креативний, діагностичний, прогностичний, комунікативний, аксіологічний, управлінський, проєктивний [5].

Отже, основними компонентами, через які подані інтерпретації поняття «компетентний», є: обізнаний, тямущий, авторитетний, знаючий, правосильний, повноправний, повноважний, кваліфікований. Оскільки категорію «компетентний» визначено через поняття «кваліфікація», необхідно з'ясувати його сутність. Кваліфікація (від лат. *dualis* – якість, *facere* – робота) означає рівень підготовленості до якогось виду праці [8]. Це погляд на кваліфікацію у вузькому значенні цього терміну, в широкому розумінні –

це синтез загальної освіти, спеціальної підготовки та досвіду. Сучасна інтерпретація поняття «кваліфікація» розкрита в термінологічному словнику Д. Розенберга, а саме: «кваліфікація (від англ. – skill) означає вміння, майстерність, мистецтво, ремесло, професія, компетентність; природне чи отримане в результаті навчання вміння і досвід у виконанні деяких робіт у певній діяльності або професії [8]. Кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією і розглядається також як «...ступінь і вид професійної навченості; професійні якості, необхідні для виконання конкретного виду діяльності» [3]. Таким чином, виокремлені складові поняття «кваліфікація» логічно взаємопов'язані одна з одною і фактично однаковою мірою визначають рівень професійної компетентності вчителя та педагогічного колективу в цілому, а також її розвиток.

Поряд з поняттям «компетентний» у словниках і психолого-педагогічній літературі наведено ще й таке поняття, як «компетентність», яке також походить від латинського слова *competens*, що в перекладі означає належний, відповідний, а також має й інші авторські визначення: обсяг повноважень управлінського органу, посадової особи; коло питань, з якого вони мають право приймати рішення; зона повноважень тих чи інших органів або осіб, яка встановлюється законами, іншими підзаконними актами, положеннями, інструкціями, статутами; знання, досвід у тій чи іншій галузі [7]; авторитетність, обізнаність; володіння компетенцією [6]; властивість, за значенням «компетентний» [4]; система знань та вмінь, на основі якої формується творчий потенціал учителя та будується його діяльність [3]; сукупність знань, необхідних для ефективної професійної діяльності [18]; володіння знаннями, вміннями та нормами, що необхідні для виконання своїх професійних функцій, а також психічними якостями для їх виконання; реальна професійна діяльність відповідно до еталонів і норм [20]; рівень кваліфікації посадової особи [4]; це людина, обізнана у певній галузі, яка має право за своїми знаннями або повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь [1]; складна інтегративна якість особистості, що зумовлює готовність здійснювати деяку діяльність (при цьому йдеться не про окремі знання або вміння і, навіть, не про сукупність окремих процедур діяльності, а про властивість, що дає можливість людині здійснювати діяльність цілісно) [20].

Аналіз визначень досліджуваного вище поняття дає змогу констатувати застосування різними авторами системного, діяльнісного, гностичного та функціонального наукових підходів при розкритті його сутності. Більшість дослідників розглядають це поняття як оцінювальну категорію професійної діяльності людини, яка має такі характеристики: розуміння суті виконуваних завдань, знання, досвід у цій сфері та активне його використання, почуття

відповідальності, вміння обирати засоби, адекватні конкретним обставинам, здатність успішно виконувати завдання, що належать до її компетенції [17]. При такому тлумаченні компонентами поняття є: знання, вміння, досвід, володіння компетенцією.

В останніх публікаціях ЮНЕСКО компетентність трактується як «поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, які застосовуються у повсякденні» [12]. Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентність як «здатність застосовувати знання й уміння» [12]. Відповідно до Закону України «Про світу» ст.1, компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [12]

Сучасний вітчизняний дослідник О. Олексюк визначає професійну компетентність учителя як процес оволодіння знаннями, вміннями, нормативами та психологічними якостями, які необхідні для виконання його професійних обов'язків; реальну професійну діяльність відповідно до еталонів і норм. Виходячи з цих позицій, професійна компетентність учителя розглядається ним як система знань, умінь, особистісних якостей, яка адекватна структурі та змісту його діяльності [5].

Більшість дослідників (Г. Єльнікова, В. Кричевський, А. Омаров, Г. Попов, Н. Тализіна, А. Чміль, Т. Шамова) поняття «професійна компетентність» трактують, як обізнаність спеціаліста в галузі обраної професії, а також коло повноважень, що передбачає володіння ним знаннями й уміннями, необхідними для виконання професійних функцій і прийняття управлінських рішень. У педагогічній літературі, як зазначає В. Мельник, «...зустрічається також визначення професійної компетентності педагога як системи знань та вмінь, необхідних для розв'язання на практиці професійно-педагогічних завдань» [15], які сформульовані Є. Березняком, Ю. Васильєвим, І. Жерносеком, П. Зімінім, Л. Карамушкою, М. Кондаковим, Є. Тонконовою, М. Черпінським.

У працях відомих зарубіжних учених І. Лернера, М. Скаткіна, В. Краєвського підкреслюється, що професійність педагога засвідчують результати навчання і виховання учнів. Виходячи з цих позицій, професійна компетентність учителя розглядається як система знань, умінь, особистісних якостей, що є адекватною структурі та змісту його діяльності. На думку І. Єрмакова, компетентність асоціюється не лише із знаннями і вміннями, це також «...сфера відношень, які існують між знаннями і дією в людській практиці» [9, с. 135].

Е. Соф'янцом проведено вибіркове опитування різних категорій

педагогічних працівників з метою дослідження їх розуміння поняття «педагогічна компетентність». На підставі аналізу отриманих відповідей респондентів зроблено висновок, що «професійну компетентність учителів визначають як рівень оволодіння основними положеннями теорії виховання у школі, психологічними і дидактичними основами процесу навчання, предметною методикою» [21].

Е. Соф'янц вважає, що можна виділити декілька підходів до визначення професійної компетентності вчителя: процесуальний, особистісний, процесуально-особистісний або комплексний, результативний, особистісно-культурологічний підхід [21].

Зазначені вище наукові підходи до визначення рівня розвитку компетентності вчителя мають і наш науковий інтерес, і нами передбачено їх застосування при проведенні дослідження з урахуванням того, що процес розвитку компетентності вчителя відбувається не тільки під час навчання у вищому навчальному закладі, а й під час професійного становлення та у процесі неперервної професійної освіти, яку, за визначенням І. Зязюна, «можна віднести як до особистості, до освітнього процесу (до програм), так і до організаційних структур» [11, с. 76]. Неперервна педагогічна освіта створює умови для забезпечення потреб особистості щодо її різнобічного розвитку, зокрема професійної компетентності, а також удосконалення шляхом об'єднання двох пріоритетних напрямів – професійного і загальнокультурного.

Компетентність учителя, на думку академіка НАПН України В. Кременя, виявляється у здатності супроводжувати процес самопізнання, саморозвитку учня, динамізувати його відповідно до конкретних сутнісних задатків кожної дитини [13, с. 5].

Отже, за результатами вивчення та аналізу філософської, соціологічної і педагогічної літератури з теми магістерського дослідження, нами зроблено висновок, що сутність поняття «компетентність вчителя» більшість учених розкривають на основі системного підходу як загальнонаукове, багатогранне, гетерогенне, багатоконпонентне поняття, а також специфічну інтегративну характеристику професійної діяльності. Поняття «професійна компетентність учителя/педагогічного колективу» у контексті дослідження нами розглядається як інтегральне утворення, що репрезентоване системою теоретичних знань, практичних умінь, соціально значущих і професійно важливих якостей особистості та набутого досвіду, діалектичний взаємозв'язок який забезпечує результативність професійної діяльності вчителя та педагогічного колективу в цілому.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дає змогу зробити висновок про актуальність визначеної нами

теми, недостатність її розв'язання. Отже, маючи теоретичні напрацювання варто констатувати їх віддаленість від реального застосування на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бибик С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів (Близько 35 000 слів та словосполучень) : Тлумачення, словотворення та слововживання / За ред. С.Я.Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 570 с.

2. Боднар О. С. Теоретичні і методичні засади управління аналітико-експертною діяльністю у сфері загальної середньої освіти регіону: Дис. ... док. пед. наук: 13.00.06. Київ., 2013. 365с.

3. Велика українська енциклопедія. Словник / Кер. авт. колективу д-р іст. наук, проф. Киридон А. М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. 1408 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с

5. Гончарова Н.О. Проектування професійної кар'єри майбутнього педагога : багатовимірний підхід. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7952/1/15.pdf>.

6. Гриневич Л. Українська освіта «застрягла у радянському минулому» // Українська правда, 19 червня 2017 р. URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-40335202>.

7. Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України ; [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов ; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

8. Іванюк У. В., Оліховська М. В., Парфенюк Є. І., Шушкова Ю. В. Сучасний бізнес-менеджмент : термінологічний словник-довідник. Львів : Вид-во ТОВ «Ліга-Прес», 2017. 188 с.

9. Життєва компетентність : науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г.М. Несен. Київ : Богдана, 2003. 520 с.

10. Закон України «Про освіту» офіційний портал Верховної Ради України [Електроний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

11. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність // Неперервна педагогічна освіта : теорія і практика. Науково-методичний журнал. 2001. Вип.1. С. 73-85.

12. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.

13. Кремень В. Г. Підготовка в умовах переходу загальноосвітньої школи на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання // Освіта. 2003. №24-25. С. 2-4.

14. Мартинець Л. А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу : [навч. посібн.]. Вінниця, 2018. 196 с.
15. Мельник В. К. Підвищення управлінської кваліфікації керівника загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної педагогічної освіти : Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2003. 220 с.
16. Новий тлумачний словник української мови (у 3 томах). Близько 200 тис. слів. Київ : Аконт. [Головредатор: Василь Яременко, Оксана Сліпушко]. 2008.
17. Онаць О. М. Науково-методичні основи стратегії управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя // Стратегії управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства : зб. наук. праць. 2008. №1. С. 84-97.
18. Професійна освіта : Словник. Навч. посібник. / Уклад. С. У. Гончаренко та ін. / За ред. Н.Г.Ничкало. Київ, 2000. 380 с.
19. Словник іншомовних слів / Уклад. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопенко та ін. Київ : Вид-во «Довіра», 2000. 1018 с.
20. Словник української мови : [у 3 т.] / упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко ; за ред. С. Єфремова та А. Ніковського. Київ : Горно, 1927 – 1928.
21. Соф'янець Е. М. Зміст і структура професійної компетентності педагогічних кадрів // Післядипломна освіта в Україні. 2014. №1. С. 64-70.

Зоя ТЮХТІЙ,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**

кандидат філологічних наук доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОВИ УЧНІВ 4 КЛАСУ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Програмою початкових класів передбачена спеціальна робота над засвоєнням фразеологізмів лише фрагментарно. Практично школярі вчать не тільки їх запам'ятовувати, а й вміти їх пояснювати, застосовувати їх у мовленні. Вивчення фразеологізмів слід використовувати як дидактичний матеріал з метою вдосконалення комунікативної компетентності. Це урізноманітнює прийоми навчальної роботи на уроках та вносить до навчального процесу елементи гри [1, с. 30].

Ефективними формами роботи засвоєння фразеологізмів молодшими школярами з метою розвитку їхнього мовлення визначено:

1) *тренінги* (сприймання, розуміння, запам'ятовування та відтворення матеріалу; кількаразове повторення матеріалу і відтворення його за певним зразком на основі усвідомлення знань; засвоєння знань та формування умінь і навичок шляхом використання системи спеціальних вправ різного виду, спрямованих на збагачення фразеологічного запасу учнів з метою увиразнення їхнього мовлення) [2, с. 9-10];

2) аналітичне читання текстів;

3) система *творчих робіт*, спрямованих на набуття учнями досвіду творчої діяльності, комунікативних умінь і навичок з використанням фразеологізмів [3, с. 10];

4) *робота* з ілюстративним матеріалом;

5) *інсценування* або *моделювання ситуації*, яка здатна спонукати учня до вербального спілкування;

6) проблемних і тестових завдань;

7) використання ситуативних вправ.

Виконання такої роботи спонукає учнів усвідомлювати лексичне значення фразеологізмів, правильно добирати стійкі сполучення слів і вживати їх у мовленні залежно від мети висловлювання, адресанта й адресата та умов спілкування [1, с. 65].

Щоб засвоєння фразеологізмів не обмежувалося лише ознайомленням з їх значенням, необхідна систематична комунікативна діяльність, спрямована на використання цих висловів на рівні словосполучення, речення, тексту.

Результативність роботи, спрямованої на розвиток комунікативної компетентності учнів засобами фразеологізмів на уроках, залежить від раціонального використання:

1) загальнодидактичних та специфічних принципів.

Загальнодидактичні: науковості, систематичності, доступності, наступності, перспективності, послідовності, проблемності, зв'язку з теорії з практикою, наочності, комунікативності тощо.

Специфічні: вироблення лексико-стилістичної пильності; точності у з'ясуванні кожного фразеологізму в тексті; уваги до незнайомих слів, сполучуваності слів у тексті; виділення ключових слів; уваги до лексичного багатства мови; попередження лексичних помилок; добору якісного текстового матеріалу; розвитку естетичних почуттів, творчих здібностей під час роботи з фразеологізмами;

2) ефективних **методів навчання** мови за способом взаємодії вчителя і учнів: слово вчителя, бесіда, спостереження за вимовою, робота з довідковою літературою, вправлення. Під час осмислення фразеологічних явищ необхідно застосовувати *метод спостережень та аналізу мовних явищ*. Його застосовування сприяє активізації пізнавальної діяльності кожного учня у процесі сприймання та осмислення нового теоретичного матеріалу [2, с. 185];

3) **прийоми роботи** з фразеологічним матеріалом з урахуванням дій, обов'язкових **для** формування мовленнєвих здібностей: прослуховування, читання, вимова, пояснення, запам'ятовування, написання фразеологізмів; співвідношення стійкого словосполучення з реальністю; відшукування в мові відповідних фразеологізмів для використання їх у власному усному і писемному мовленні.

Дослідниками виділено такі дві найефективніші групи прийомів роботи з фразеологізмами:

I. Прийоми семантизації фразеологічного матеріалу:

- а) порівняння (шляхом заміни фразеологізму лексичним синонімом);
- б) зіставлення (з'ясування значення фразеологізму шляхом зіставлення його з омонімічним словосполученням);
- в) розгорнутий опис фразеологізму; г) добір синонімічних варіантів фразеологізмів;
- г) використання контекстного оточення;
- д) етимологізація фразеологізмів;
- е) робота з фразеологічними словниками та збірками прислів'їв і приказок.

II. Прийоми формування умінь і навичок використання фразеологічного матеріалу у мовленні та мові:

- а) групування фразеологічних одиниць за тематичними та семантичними ознаками;
- б) аналіз функціональних властивостей фразеологізмів у художніх творах;
- в) стилістичний експеримент; г) відтворення тексту з фразеологізмами;
- г) конструювання речень з фразеологічними одиницями;
- д) включення фразеологізмів у творчі роботи;
- е) редагування;
- є) визначення синтаксичних функцій фразеологізмів, що виступають у ролі певного члена речення чи речення загалом [3, с.13].

4) ефективних **форм роботи**, де потрібно визнати систему роботи з першоджерелами (з фразеологічними словниками й довідниками), з тренувальними вправами, різнотипними творчими завданнями із

фразеологізмами, які мають охоплювати різні аспекти фразеології: значення і походження, будову, зв'язок із конкретним контекстом, особливості використання в індивідуальному мовленні людини тощо [1, с. 37];

5) *мотивації навчальної діяльності* (привертання уваги учнів, пояснення необхідності вживання фразеологізмів);

6) обсягу і характеру формування потреби користуватися фразеологічними словниками (необхідність не лише знати фразеологізми, а й вміти їх правильно пояснити);

7) *стимулювання навчальної діяльності з боку вчителя* (вчитель повинен сам допомогти учням засвоїти фразеологізми, тому що без його бажання ця робота не буде відбуватися взагалі);

8) *розвитку самостійної мовленнєвої практики учнів* (мета – навчити учнів самостійно працювати над удосконаленням свого мовлення).

На уроках української мови у 4 класі початкової школи важливо постійно застосовувати словник фразеологізмів з метою підняти всю роботу з вивчення фразеологізмів на науковий рівень.

Користуючись словником, учні тренуватимуться у знаходженні різних фразеологізмів, дізнаватимуться про їх семантику, самостійно контролюватимуть правильність уживання певного сталого виразу в чужому і власному мовленні [2, с. 38].

Таким чином, запропонована типологія вправ та методика їх реалізації має перевагу над звичайними навчальними вправами: ситуація включення у комунікативну діяльність сприяє усвідомленню основних граматичних показників фразеологізмів, а розв'язання комунікативних завдань стимулює граматичну творчість; такий тип вправ не вимагає використання додаткового часу для реалізації комунікативних завдань; подібні вправи можна використовувати на всіх уроках незалежно від теми та етапу вивчення матеріалу. Детальніше методику використання вправ, що сприяють формуванню комунікативної компетентності четвертокласників засобами фразеологізмів.

СПИСК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М.С., Собко В.О. Підготовка майбутніх учителів до формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів // Початкова школа. 2011. № 6. С. 27-32.

2. Забіяка В.А. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування : практичн. посіб. Київ : Академія, 2012. 304 с.

3. Лунько Н. Вживання фразеологізмів в усному і писемному мовленні школярів // Початкова школа. 2006. № 2. С. 13-14.

Людмила УГРЕНЧУК

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта*

Науковий керівник – Леся ГАЛАМАНЖУК

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик дошкільної освіти*

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК ДОШКІЛЬНИКІВ ЗДІЙСНЮВАТИ ПОБУТОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Побутові дії на сучасному етапі розглядаються як творчий вид діяльності людини, який потребує не тільки спеціальних знань і умінь, дотримання технологічної дисципліни, але і здатності оперативно приймати рішення у нестандартних ситуаціях, постійно вдосконалювати процес праці та створений нею продукт [5; 6]. При цьому, вже у дошкільний період побутова діяльність різноманітна за змістом, а значить орієнтує на вияв різних здібностей та можливостей дитини. Так, виокремлюють наступні види побутової діяльності: самообслуговування, господарська у побуті, в природі, ручна (художня) праця.

Не зупиняючись на змісті кожного означеного виду відзначимо, що надважливою у формуванні навичок побутової діяльності є дошкільна освіта. Відзначаємо, що вона є обов'язковою первинною складовою системи неперервної освіти в Україні, яка реалізується в закладах освіти для цілеспрямованого навчання і виховання. Функціонування системи регламентується Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Конвенцією ООН про права дитини [1; 7].

На сучасному етапі система дошкільної освіти реформується і модернізується, а до складу головних завдань, крім інших, входить таке, що стосується створення належних соціально-економічних, морально-психологічних умов для повноцінного життя дитини, оптимального її розвитку й виховання, зміцнення здоров'я. Закон України «Про дошкільну освіту» [3] розглядає систему дошкільної освіти як цілісний процес для забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних і фізичних особливостей, культурних потреб, формування у дитини моральних норм, набуття нею життєвого досвіду.

Конкретизуючи питання про формування навичок дітей у здійсненні побутової діяльності відзначаємо необхідність урахування інформації про таке. Така діяльність складається з надзвичайно великої кількості рухових

дій. При цьому, за своєю фізіологічною характеристикою кожна рухова дія є умовно рефлексивним поведінковим руховим актом [4, с. 113]. У зв'язку з цим надзвичайно важливо розуміти те, що дитина не народжується з наявними у неї навичками виконувати будь-яку рухову дію. Навички утворюються виключно у випадку їх формування, а єдиний шлях тут – багаторазове повторення рухової дії. Останнє, у свою чергу, свідчить, що формування навички у виконанні будь-якої рухової дії становить зміст процесу, керівництво яким здійснює педагог. Іншими словами, сформувати рухову навичку неможливо ніяким іншим способом, окрім навчання цій руховій дії. Відбувається це як спеціально організований процес, а оскільки головною дієвою особою є педагог, тому процес є педагогічним [1; 7]. У зв'язку з цим відзначаємо, що у закладі дошкільної освіти педагогічні процеси, основу яких становить навчання рухових дій, які потім використовуються у побутовій діяльності є заняття з праці у широкому розумінні (самообслуговування, праця в природі, ручна праця) та фізичного виховання.

Розглядаючи останнє відзначаємо, що на сучасному етапі сформовано комплекси рухових дій, що визначені документальними джерелами [8 та ін], як основні у фізичному вихованні дошкільників. До них належать такі види рухових дій, а саме різновиди: ходьби, бігу, лазінь і перелізань, стрибків, метань та рівноваги. Проте, незважаючи на велику кількість таких дій сучасні методики навчання рухових дій використовують однакові головні положення. Зокрема, вони передбачають урахування загальних (дидактичних) та специфічних принципів фізичного виховання, використання основних засобів фізичного виховання (фізичних вправ) та положення про етапність навчання руховій дії [2, с. 107-108]. Передбачає останнє три етапи: початковий (передбачає формування уявлення про спосіб виконання дії і закінчується спроможністю виконати її у загальних рисах); поглибленого розучування рухової дії (формується рухове вміння з частковим переходом до навички); закріплення й удосконалення вміння (формується міцна і, водночас пластична рухова навичка). Особливість тут полягає у тому, що більшість рухових навичок, сформованих у дитини в дошкільний період, фактично розглядаються як перехідні форми до більш стійких навичок дорослої людини, а тому повинні бути варіативними та орієнтованими на подальше вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валентьєва Т. І. Педагогіка дошкільна : навч. посібник. Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2015. 72 с.
2. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посібник. Суми : ВТД

«Університетська книга», 2008. 428 с.

3. Закон України «Про дошкільну освіту». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст.259.

4. Коц С. М., Коц В. П. Вікова фізіологія та вища нервова діяльність : навч. посібник. Харків : ХНПУ, 2020. 288 с.

5. Лахно О. Г. Інноваційні технології розвитку психомоторних здібностей у фізичному вихованні дітей 2-5-го років життя : дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 НУФВСУ. Київ, 2013. 301 с.

6. Пангелова Н. Є. Теоретико-методичні засади формування гармонійно розвиненої особистості дитини дошкільного віку в процесі фізичного виховання : автореф. дис... д-ра наук з фіз. виховання та спорту. 24.00.02 НУФВіСУ. Київ, 2014. 39 с.

7. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : підручник. Київ: Академія, 2018. 408 с.

8. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів / упоряд. О. М. Байер, Л. В. Батліна, А. М. Богуш [та ін.]; наук. керівник акад. А. М. Богуш; за заг. ред.. Л. В. Батліної. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 200 с.

Тетяна УЛЯШКЕВИЧ,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Ольга КОВАЛЬЧУК,**

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Оновлення змісту навчання й виховання молодших школярів в контексті реалізації нової освітньої парадигми, що відобразилася у вигляді нового Державного освітнього стандарту зосереджує увагу на формуванні ключових компетентностей, зокрема соціальної компетентності.

Соціальна компетентність є складником життєвої компетентності молодших школярів і характеризується спроможністю встановлювати продуктивну взаємодію з учасниками взаємодії, працювати в команді, знаходити компроміс, запобігати конфліктам, робити самостійні висновки, відповідати за їхні наслідки, ціннісно ставитися до навколишнього світу та власного «Я» [1].

Так як особистість – істота соціальна, то до структури соціальної компетентності входять соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної співдіяльності із навколишнім середовищем, так і самопочуття та самосприйняття особистості в мінливому соціумі. Показниками соціальної компетентності молодшого школяра у процесі соціалізації є [3]:

- прийняття соціальних правил та норм, моделювання правильної стратегії для проявів своєї соціальної поведінки;

- гнучкість сприйняття нових вражень, адаптація до вимог соціального оточення;

- добір ролей, відповідальна поведінка;

- уміння брати до уваги думки соціального оточення;

- гнучкість поведінки з партнерами по спілкуванню;

- вияв толерантності, емпатії, здатність співчувати і співрадіти;

- налагодження з однолітками та дорослими гармонійних взаємин;

- узгодження своїх бажань з можливостями та вимогами;

- контроль та регулювання поведінки, утримання від негативних проявів;

- довіра власному досвіду, опора на реалістичну самооцінку;

- уміння звернутися до людей за допомогою;

- володіння мовленнєвим етикетом, здатність ініціювати, підтримувати та культурно завершити розмову;

- уміння тримати дистанцію, відчувати межі бажаної – небажаної поведінки;

- орієнтування в понятті «авторитет», зв'язок зі справжніми чеснотами і цінностями;

- совісна поведінка за відсутності контролю з боку дорослого;

- людяність, вміння приймати точку зору іншої людини [2, с. 42].

Отже, викладене вище охарактеризовує соціальну компетентність, як вміння брати до уваги права та соціальні норми інших людей. Це зумовлює ситуативний характер прояву соціальної компетентності [4].

Формування соціальної компетентності молодшого школяра має міжпредметний характер і здійснюється у процесі вивчення дитиною загальнонавчальних дисциплін. Великий потенціал для розвитку в учнів початкових класів соціально компетентної поведінки несе зміст навчальних дисциплін і методика їх викладання.

Методику формування соціальної компетентності молодших школярів ми вбачаємо у сукупності методів, прийомів і форм організації освітнього процесу через розвиток інтегрованих характеристик особистості, якостей, здібностей, соціальних знань і вмінь, ціннісних орієнтацій і переконань, які проявляються активною взаємодією людини з соціумом,

налагодженням контактів з людьми та участю у соціально значущих проєктах.

Організація освітнього процесу в початкових класах спрямована на формування соціальної компетентності учня та зосереджена на створенні умов для формування досвіду пізнавальної активності, різноманітних способів та досвіду творчої діяльності. Цей процес пов'язаний із інтеграцією теоретичного і практичного змісту освіти, використанням педагогічних технологій компетентнісного навчання, а також ціннісного ставлення до навколишньої дійсності.

Для підтвердження вище викладених положень наведемо приклад уроку з інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Так, активним засобом розвитку соціальної компетентності молодших школярів на уроці «Я досліджую світ» є застосування інтерактивних технологій навчання. Інтерактивні методи навчання дозволяють вирішувати такі завдання:

- активне залучення кожного учня до освітнього процесу;
- підвищення пізнавальної мотивації;
- формування навичок ефективного спілкування;
- розвиток навичок самостійної діяльності;
- виховання лідерських якостей;
- уміння працювати в команді;
- брати на себе відповідальність за досягнення результату.

Серед напрямів виховання на уроках «Я досліджую світ» у початковій школі можна виокремити: розумове, громадянське, моральне, екологічне, правове, естетичне, соціальне та ін. Вважаємо за потрібне коротко схарактеризувати виховання, спрямоване на формування соціальної компетентності школярів:

1) громадянське виховання молодших школярів орієнтоване на формування громадянськості як інтегральної особливості особистості, що дозволяє дитині відчувати себе соціально та політично дієздатною. Цей напрям пов'язаний з моральним вихованням та національним вихованням, проте зумовлений конкретними історичними умовами, суспільним життям держави.

2) моральне виховання молодших школярів – цілеспрямований і організований процес формування моральних якостей, рис характеру, навичок і звичок моральної поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі. Морально розвинутою особистістю можна вважати особистість, яка здатна керувати своєю поведінкою та може оцінювати власні вчинки. У зміст морального виховання учнів вкладають загальнолюдські морально-духовні цінності.

Провідним напрямом морального виховання є розвиток емоційної культури та культури поведінки дітей. Під «культурою поведінки» розуміють низку моральних навичок і умінь. «Емоційною культурою» прийнято вважати певний рівень психічного розвитку, що забезпечує здатність особистості адекватно проявляти власні емоції та реагувати на емоції інших, керувати власним емоційним станом і емоційними реакціями на зовнішні і внутрішні чинники. До інноваційних форм розвитку емоційної культури молодших школярів належать тренінгові заняття, психологічні практикуми, методи арттерапії, інтерактивні методики.

3) соціальне виховання. Соціальне виховання може здійснюватися стихійно чи цілеспрямовано. Організація успішного соціального виховання учнів розглядає початкову школу як своєрідний «життєвий соціально-освітній трамплін», від якого залежить ставлення молодших школярів до навчання, оточуючих та самих себе. Визначальне місце в цьому контексті відіграють створені педагогом умови, що зумовлюють ефективність соціально-виховної взаємодії.

Форми організації виховання визначають певний вид заняття і постають як виховні заходи, що втілюють у собі зміст виховної діяльності. Це можуть бути інформаційні повідомлення, класні години, колективні творчі справи, бесіди за «круглим столом», гуртки, диспути, конкурси, тематичні вечори, тижні науки і культури, свята народного календаря, дискотеки, клуби та об'єднання за інтересами тощо.

Структуру соціальної компетентності складають соціальні знання, вміння, навички та здатність учня застосовувати їх у практичній діяльності. Соціальні вміння та навички формуються у безпосередньому досвіді дитини шляхом активної соціальної взаємодії. Молодшого школяра важливо навчити вступати в контакт, організації спільної роботи, розподілу обов'язків, вирішення конфліктів, дослухання до інших тощо. Ці навички формуються під час групової роботи, тому однією з найважливіших умов розвитку соціальної компетентності ми вважаємо спільну відповідальну діяльність школярів, що здійснюється за підтримки педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти // Початкова школа. 2010. № 9. С. 1-4.
2. Басюк Н. А., Гужанова Т. С., Рудницька Н. Ю. Формування соціальної компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі початкової школи // Проблеми освіти. 2015. № 84. С. 10-14.
3. Гасін М. О. Формування соціальної компетентності підлітків у гуртках гуманітарного напрямку позашкільних навчальних закладів //

Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. С. 46-53.

4. Коберник Г. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітньої школи у процесі навчання // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2007. Вип. 24. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_l_silsk_shkolu/24/visnuk_7.pdf (дата звернення: 20.03.2023).

Тетяна ФРАНКО,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Людмила МОСКОВЧУК,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

ІГРОВІ КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Сучасне покоління кардинально відрізняється від попередніх поколінь, а тому сучасним учням не можна пропонувати навчання «аналогічне» попередньому. Їм потрібне навчання, що відповідає цифровій епісі – постійний пошук нової інформації в Інтернеті, активність у соціальних мережах, обмін «вподобайками», використання різноманітних гаджетів і мобільних додатків тощо. Організація навчання в школі сьогодні не встигає за потребами учнів, а тому не сприяє розвитку у них творчих здібностей, закладених природою. Отже, нове покоління потребує нової системи навчання. На часі використання таких форм, методів, прийомів і засобів, такої педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, які вирішують не тільки конкретні дидактичні завдання, сформульовані в нормативних документах, а й у повній мірі задовольняють потреби та бажання сучасних учнів.

За останнє десятиліття науковці планомірно поширюють ідею необхідності використання комп'ютерних ігор з метою навчання та викладання. Питання теорії й практики впровадження комп'ютерних ігор у освітній процес в Україні частково розглядали Н. Булгакова, Н. Вагіна, К. Лук'яненко, В. Моторін, І. Новик, І. Семчук та ін. Однак в Україні комп'ютерні ігри в процесі навчання математики учнів ЗЗСО поки що використовуються епізодично, бо практично немає обґрунтованих технологій чи методик їх застосування [1].

Застосування комп'ютерних ігор в процесі навчання математики стає

вимогою часу. В Україні комп'ютерна гра ще й досі сприймається багатьма педагогами як заняття для вільного часу без особливої навчальної цінності. Впровадження комп'ютерних ігор в процес навчання, зокрема й математики, викликає багато суперечливих питань, пов'язаних з різними аспектами: визначенням цілей, місця і меж застосування комп'ютерних ігор в навчально-виховному процесі; матеріально-технічним забезпеченням шкіл, наявністю бази, придатної для використання різних комп'ютерних ігор в процесі навчання; готовністю учителів, зокрема математики, до методично виваженого застосування комп'ютерних ігор у процесі навчання, до усвідомленого відбору програмних продуктів; відсутністю належного методичного супроводу в процесі систематичного застосування комп'ютерних ігор тощо.

Ігрові комп'ютерні технології є однією з унікальних форм навчання, які дозволяють зробити цікавим і захоплюючим не лише роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але і буденні кроки з вивчення математики [7, с. 180–193].

На уроках математики в початковій школі, доцільно поєднувати ігрові технології з іншими видами навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Добираючи раціональні та ефективні методи і форми проведення комп'ютерних ігор, визначаючи місце для їх проведення, можна значно підвищити педагогічну ефективність уроків математики в молодших класах за рахунок стимулювання навчально-пізнавальної активності учнів [6, с. 128].

Виокремлюють колективні та індивідуальні комп'ютерні ігри. В колективних беруть участь кілька здобувачів освіти або груп учнів. Вони виконують роль осіб, які приймають рішення. Ці ігри більш наближені до реальності, оскільки роль особи, яка приймає рішення, належить живим людям, а не імітаторам. Тоді гра проходить більш гостро, ігровий інтерес учасників вищий. Під час обміну ролями учасники вивчають математичні поняття з різних позицій. За умов грамотного аналізу результатів з боку педагога і колективного обговорення гри процес навчання в початковій школі проходить ефективно.

В індивідуальних комп'ютерних іграх моделюють не лише умовне середовище, а й дії всіх учасників гри. Така комп'ютерна гра продовжує бути колективною, а окремі ролі виконують інтелектуальні імітатори. Перевага індивідуальної форми проведення комп'ютерної гри – невисокі вимоги до кваліфікації педагога. Гру можна проводити без його участі. Виконання завдань фіксується в пам'яті комп'ютера. Обговорення результатів вчитель здійснює в будь-який час. В індивідуальній комп'ютерній грі учень не залежить від рівня підготовки інших учасників освітнього процесу, від темпу їхньої роботи і взагалі від їхньої присутності.

Виділимо ті властивості ігрових комп'ютерних технологій, які будуть сприяти успішному засвоєнню математики в початковій школі:

1. Інформативність. Під цією властивістю розуміється здатність використовувати необхідну для вивчення інформацію, глибина і характер якої визначаються дидактичною метою відповідної навчальної діяльності на уроці.

2. Наочність. Інформація, що отримується в процесі роботи на уроці математики, повинна мати зручний для сприйняття вигляд. Це забезпечується поділом інформації на порції оптимального обсягу, вибором певного темпу її подання, застосуванням різних видів сполучення інформації (тексти, формули, графіки, малюнки тощо), виділенням в ній найбільш істотних елементів.

3. Динамічність. Сучасні математичні комп'ютерні ігри дозволяють спостерігати на екрані дисплея не просто нерухомі зображення, але зображення різних явищ у їх русі, розвитку.

4. Простота керування вчителем процесом використання комп'ютерної гри.

Упровадження комп'ютерних ігрових технологій сприяє кращому розв'язанню математичних завдань та формуванню творчих умінь учнів на уроках математики. Ефективно розвиваються індивідуальні здібності учнів, оскільки вони не відчують психологічного тиску та відповідальності, що властиво звичайній навчальній діяльності. У процесі гри відбувається навчання дії за допомогою самої дії. Засвоєння знань здійснюється в контексті певної діяльності, що створює ситуацію необхідності знання. Комп'ютерна гра дає змогу позбутися шаблонів і стереотипів, здатна змінити ставлення здобувачів початкової освіти до будь-якого явища, факту, проблеми. Вона стимулює інтелектуальну діяльність учнів, вчить прогнозувати, досліджувати та перевіряти правильність прийнятих рішень і гіпотез, виховує культуру спілкування, формує вміння працювати в колективі. Все це визначає функції комп'ютерної гри як засобу психологічного, соціального та педагогічного впливу на особистість. Педагогічно і психологічно продумане використання гри стимулює розумову діяльність. А це підвищує інтелектуальну активність, пізнавальну самостійність та ініціативність школярів.

Соціальний вплив комп'ютерної гри на психіку здобувача початкової освіти виявляється в подоланні учнями страху говоріння, у формуванні культури спілкування, особливо культури ведення діалогу. Гра формує здатність приймати самостійні рішення, оцінювати свої дії та дії інших, сприяє активізації знань.

Отже, застосування ігрових комп'ютерних технологій на уроках математики в початковій школі сприяє не лише кращому засвоєнню математичних понять молодшими школярами, розумовому вихованню, мотивації до вивчення математики, але й формуванню їх комунікативної,

соціальної компетентності та наскрізних умінь (творчості, ініціативності).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воевода А.Л., Михайленко Л.Ф., Пудова С.С. Застосування концепції «Game Based Learning» в освітньому процесі. URL: <http://surl.li/fdtey> (дата звернення: 26.02.2023).
2. Концепція Нової української школи. URL: <http://surl.li/fcoi> (дата звернення: 25.02.2023).
3. Оновлені програми для початкової школи, поради вчителям, додаткові навчальні матеріали. URL: <https://www.ed-era.com/mon.html> (дата звернення: 24.02.2023).
4. Освітній проєкт «На урок». URL: <https://naurok.com.ua/biblioteka> (дата звернення: 25.02.2023).
5. Слєпкань З.І. Методика навчання математики: Підручник. 2-ге вид., доп. і переробл. Київ : Вища школа, 2006. 54 с.
6. Тополя Л., Швець В. Дидактичні ігри на уроках математики. 1–4 класи. Київ : Шк. Світ, 2009. С. 128.
7. Шарко В.Д. Сучасний урок. Київ : Контекст, 2006. С.180–193.

Адріана ХАЛАЩУК,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – **Тетяна БОРИСОВА,**

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ ІЗ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Згідно із Концепцією нової української школи, провідним завданням початкової освіти виступає формування культурної компетентності школярів, що здійснюється шляхом залучення дітей до вивчення мистецтва і практичної мистецької діяльності.

У нашій державі з давніх-давен найбільш улюбленим, поширеним різновидом мистецтва є хорове мистецтво. Так, жодне свято, жодна суспільна акція, жодна родинна подія не обходяться без співу пісень, у яких наш народ втілює особливості свого світобачення, світосприйняття, через які передається накопичений минулими поколіннями досвід, здійснюється виховання дітей – майбутнього нашої країни.

Така поширеність хорового співу у соціумі спричиняє його популярність й у зростаючого покоління, тому школа повинна враховувати

цю органічну потребу дитини, як представника нашої національної спільноти, й дбати про формування у кожній школі, кожному класі хорového учнівського колективу. Науковці стверджують: «Спів – це могутній педагогічний засіб, який організує, об'єднує школярів, виховує їхні почуття. Він оживляє дітей, вносить бадьорість, яскравість у шкільне життя» [2, с. 10].

Ефективність вокально-хорової роботи із молодшими школярами знаходиться у залежності від врахування їх вікових особливостей. Таким чином, досліджувана проблема потребує спеціального наукового опрацювання.

Різноманітні аспекти вокально-хорової діяльності молодших школярів широко висвітлені у науковій літературі. Дослідженням цих питань займалися такі вчені, як: Т. Борисова, Л. Мартинюк, О. Раввінов, І. Ситко, М. Яценко, Л. Хлебнікова, Л. Греков, В. Лужний, З. Жовчак, С. Горбенко та інші. Однак, проблеми вікової специфіки вокально-хорової роботи з молодшими школярами досі залишаються актуальними.

Метою нашої наукової розвідки виступає висвітлення фізіологічних, психологічних, музично-виконавських особливостей молодших школярів, які має враховувати у своїй роботі вчитель мистецтва під час роботи з хорovým колективом учнів початкових класів.

Під час колективного хорového музикування відбувається розвиток музичного слуху, музичної пам'яті, формується відчуття ритму тощо. Однак, вчитель мистецтва має не лише дбати про формування у дітей співацьких навичок, умінь узгодженого співу, навичок художньої виразності тощо. Він насамперед має у процесі такої роботи дбати про правильний розвиток співацького голосу кожної дитини, оберігати його, стежити за природністю виконання хорového музики, запобігати форсуванню звуку тощо.

Також вчитель мистецтва, який керує вокально-хоровою діяльністю молодших школярів, повинен бути обізнаним щодо захворювань голосового апарату дітей, вміти їх визначати за наявністю тих або інших симптомів. Доречно у цьому контексті навести висловлювання науковця М. Вацьо: «Кожен керівник хорového чи вокального гуртка добре знає, якими підступними для дітей є різноманітні захворювання, зокрема – захворювання горла. Це ангіна (гостре інфекційне захворювання з вираженим запальним процесом слизової оболонки), фарингіт (гостре або хронічне запалення слизової оболонки горла), ларингіт (запалення слизової оболонки гортані) й ін. У деяких дітей хвороба проходить за кілька днів, а в інших затягується на довгий час. Це негативно відображається на роботі колективу» [1, с. 11].

Також вчитель має пояснювати дітям, що запобігти хворобам голосу можна за допомогою профілактичних заходів. Окрім пояснення самого вчителя доцільно запросити на репетицію фахівців, які проведуть із учнями

бесіду, ознайомлять із правилами гігієни голосового апарату, наведуть приклади, дадуть конкретні поради тощо.

Керівник хору учнів початкових класів має постійно слідкувати за тим, щоб не було перевтоми дитячого голосу під час співу, заняття повинні бути короткотривалими за часом, обов'язковими є перерви. Всі музично-виконавські завдання мають співвідноситись із діапазонами дитячих голосів й не виходити за їх межі, оскільки це може викликати надмірну напруженість голосових зв'язок і у майбутньому викликати серйозні проблеми із голосом.

Під час репетиційної роботи вчителю потрібно також постійно спостерігати, які зміни відбуваються у голосі дітей. Особливо ретельно слід це робити із настанням так званого мутаційного періоду, який приходить із десятилітнього віку.

В цей час починається статевий розвиток, що спричиняє вікові зміни якості голосу учасників учнівського хору. Науковці з цього приводу зазначають: «Чітких меж мутаційного періоду не існує. Цей стан є характерним і обов'язковим для кожної людини. Якщо у хлопчиків ця зміна виявляється появою у їхньому голосі басових відтінків, то у дівчат вона майже не помітна» [3, с. 198].

Фізіологічні зміни гортані викликають відповідні зміни голосу. Так, будова гортані у хлопчиків і дівчаток у ранньому віці є однаковою. Згодом гортань починає розвиватись і відбувається це не однаково, не однотайно для всіх, а індивідуально, у відповідності до фізіологічних особливостей тієї або іншої дитини: вона може розвиватись або дуже швидко й інтенсивно, або її ріст є дещо загальмованим.

Вчитель має також подбати про поетапність залучення дітей до хорового виконавства. Так, розпочинати вокально-хорову роботу із учнівським хором молодших школярів слід із нескладних для сприйняття, простих і невеличких одноголосих хорових творів.

Спочатку варто формувати у юних співаків навички унісонного співу, у результаті чого вони набудуть впевненості у своїх виконавських можливостях, навчаться відрізняти чистий спів від фальшивого, розпізнавати похибки й помилки у відворенні мелодії, як свої, так і своїх товаришів по хоровій партії або хорового колективу загалом.

Також виконання на початкових етапах роботи саме одноголосих творів дозволить привчити дітей реагувати на вказівки диригента, вірно реагувати на показ вступів, динаміки, темпу тощо. Лише після засвоєння унісонного співу варто пропонувати до вивчення двоголосі хорові твори, хорові мініатюри із елементами триголосся тощо.

Варто наголосити й на важливості добору репертуару для дитячого хору. Так, він має містити хорові твори, які будуть посильними для вокального виконання дітьми, містити цікавий поетичний текст і просту, але

красиву мелодію, а також будуть відповідати їх віковим інтересам, запитам і потребам.

Загалом, у процесі репетицій вчитель має вибудовувати усі алгоритми вокально-хорової роботи у відповідності до фізіологічних особливостей молодших школярів, слідкувати за дотриманням атмосфери творчої співпраці в учнівському хорі, психологічно підтримувати кожну дитину, надаючи високу оцінку її співу, давати лише коректні поради щодо виправлення недоліків вокального виконавства, націлюючи учнів на успіх і віру у свої можливості, що дозволить прищепити їм прагнення займатись хором співом та у подальшому удосконалювати свої вокально-хорові уміння й навички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

3. Вацьо М. Особливості вокально-хорової роботи вчителя мистецької підготовки з учнями початкових класів. URL: [Vatso_M_003.pdf](#) (vspu.edu.ua)

4. Губ'як В. Виховання учнів на засадах народної творчості і фольклору // Початкова школа. 1999. № 4. С. 9 - 11.

5. Мартинюк Л.В. Використання обробок календарно-обрядових пісень Миколи Лисенка в роботі з молодшими школярами в дитячому музичному театрі // Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 5. Київ : НПУ, 2004. С. 197-204.

Діана ХИТРАК

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта*

Науковий керівник – **Мар'яна ГОРДІЙЧУК**

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти*

ПРИЙОМИ ВИХОВАННЯ ДРУЖБИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нові соціальні реалії вимагають нових дослідницьких підходів до проблеми емоційної адаптації дошкільників. Актуальність її визначається зростанням значення гуманістичних завдань сучасного суспільства щодо реалізації наявних суспільних можливостей і резервів у цьому напрямі. Водночас, практика виховання характеризується протиріччями і суперечливістю. Це зумовлено недоліками суспільного розвитку, негативними прикладами поведінки дорослих, що нині повсюдно спостерігається: розбіжність слова і діла, соціальна індиферентність, жорстокість і байдужість у ставленні до оточуючих, граничний егоцентризм.

Виникненню і розвитку ігрової діяльності сприяють такі умови, як наявність різноманітних вражень від навколишньої дійсності, певний запас уявлень про життя і діяльність дорослих, що оточують дитину, спілкування з дорослими, вимоги від дитини самостійних дій, розвиток предметних дій. Абстрагування дій від предмета і узагальнення їх в назвах (словах) сприяє переносу дій з предметами в нові, створені самою дитиною умови. У розвитку ігрової діяльності важливу роль відіграє також наявність відповідних іграшок і партнерів [2, с. 45; 4, с.58].

У дітей старшого дошкільного віку гра носить колективний характер, спостерігається попереднє колективне планування гри, розподіл ролей, колективний добір іграшок. Діти у гри контролюють одне одного, роблять зауваження: “Так не буває!”. Ігрові колективи дітей стають стійкішими. З розвитком дітей збільшується також тривалість ігор: у дітей 3-4 років вона дорівнює 10-15 хв., у 4-5 років – 40-50 хв., а в старших дошкільників – триває годинами, навіть переноситься на другий день. Саме через ролі можна навіть змінити позицію дитини і в реальних стосунках.

В ігровій діяльності формуються психологічні та особистісні якості дитини. У грі закладаються й інші види діяльності, які потім набувають самостійного вираження.

Ігрова діяльність впливає на формування довільності психічних процесів. Так, у грі у дітей починає розвиватись довільна увага і довільна пам'ять. В умовах гри діти краще зосереджуються і запам'ятовують більше, ніж в умовах лабораторних досліджень. Свідома мета (зосередити увагу, запам'ятати і пригадати) виділяється для дитини раніше і легше всього в грі. Самі умови гри потребують від дитини зосередження на предметах, які задіяні в ігровій ситуації. Якщо дитина не хоче бути уважною до того, що вимагає від неї наступна ігрова ситуація, якщо не запам'ятовує умов гри, то вона просто виганяється однолітками. Потреба у спілкуванні, в емоційному заохоченні змушує дитину до цілеспрямованого зосередження і запам'ятовування. [1, с. 5].

Ігрова ситуація і дії в ній надають постійний вплив на розвиток розумової діяльності дитини старшого дошкільного віку. В грі дитина вчиться діяти із заміном предмету – вона дає замінику нову ігрову назву і діє з ним у відповідності з назвою. Предмет - заміник стає опорою для мислення. На основі дій з предметами – заміниками дитина вчиться мислити про реальний предмет. Поступово ігрова дія зменшується, дитина навчається мислити про предмети і діяти з ними в розумовому плані. Таким чином, гра в більшій мірі сприяє тому, що дитина поступово переходить до мислення в плані уявлень.

В той же час, досвід ігрових і особливо реальних взаємовідносин дитини в сюжетно – рольовій грі лягають в основу особливої властивості мислення, що дозволяє зупинитись на точці зору інших людей, передбачити їх майбутню поведінку і на основі цього будувати свою особисту поведінку.

Рольова гра має певне значення для розвитку уяви. В ігровій діяльності дитина вчиться змінювати одні предмети іншими предметами, брати на себе різні ролі. Ця здатність лягає в основу розвитку уяви. В іграх дітей старшого дошкільного віку вже не обов'язкові предмети - замітники, так як не обов'язкові і більшість ігрових дій. Діти навчаються ототожнювати предмети і дії з ними, створювати нові ситуації у своїй уяві. Гра може в такому випадку проходити у внутрішньому плані.

Вплив гри на розвиток особистості дитини полягає у тому, що через неї вона знайомиться з поведінкою і взаємовідносинами дорослих людей, які стають зразком для її особистої поведінки і в ній набуває основні навички спілкування, якості, необхідні для встановлення контакту з однолітками. Захоплюючи дитину і змушуючи її підкорятись правилам, що містяться у взятій на себе ролі, гра сприяє розвитку почуттів і вольовій регуляції поведінки.

Кожна дитина має тільки їй притаманні особливості пам'яті, мислення, уяви, має свій характер, темперамент, нахили, задатки, здібності, свої закономірності розумового розвитку. І неврахування їх у доборі змісту, методів та прийомів керівництва ігровою діяльністю сприяє створенню некомфортних психологічних умов для конкретної дитини, а це означає, що на високу ефективність гри як педагогічного методу у такому разі марно сподіватися.

У процесі педагогічного керівництва творчими іграми перевага надається способам впливу на перебіг гри (через рольове перевтілення, ігрові ситуації, організацію ігрового матеріального середовища, рольову міжособистісну взаємодію, прийоми невербальної комунікації, емпатійної педагогічної дії тощо).

Добрим матеріалом для бесіди можуть бути проблемні моральні ситуації, тобто такі коли потрібно здійснити вчинок, пов'язаних з вибором поведінки, оперуючи однаково важливими для дитини цінностями — власними інтересами й інтересами колективу.

Дошкільники колективно розв'язують задачі, запропоновані вихователем.

Етичні бесіди матимуть належний ефект лише тоді, коли повсякденне життя дитячого колективу будуватиметься відповідно до

знань. Зокрема під час розв'язування задач етичного спрямування. Слово й діло мають становити нерозривне ціле. Лише тоді засвоєння знань супроводжувати-меться вихованням в дошкільників благородних моральних почуттів, тобто перетвориться у процес формування глибоких етичних переконань.

З усієї різноманітної дійсності взаємин і моральних якостей людей у ході однієї гри дітям доступний лише невеличкий сюжет. Але його треба так використати, щоб відтворити стосунки широкого спектру, які зрозумілі дошкільникам і відображають реальні умови, сприяють формуванню активної життєвої позиції. [3, с. 18-48].

Якщо поставити за мету закріпити норми культурної поведінки, то для старших дошкільників підходять ігри на теми “Сім'я”, “День народження”, “Магазин”. Сюжети цих ігор засновані на поки ще невеликому досвіді дошкільників, однак у їх змісті відбиваються взаємини між дорослими і дітьми, а також дошкільників одного з одним у колі сім'ї, в найближчому для них соціальному оточенні - у дитячому садку й сфері побутового обслуговування.

Підсумкові епізоди позитивної моральної спрямованості в сюжетно-рольових іграх дітей досить часто виникають самі собою. В них відбувається вияви відчуття, ввічливе ставлення один до одного, увага до людей недужих похилого віку. Важливо, щоб гра завжди викликала у дітей позитивний емоційний стан, радісні переживання, задоволення від виконання ігрових правил, ігрових ролей; привчала дітей в колективі, піклуватися про інших гравців, узгоджувати свої дії з ними; формувала почуття колективізму, виховувала позитивні якості особистості і чесність, правдивість, ввічливість, рішучість, ініціативність і наполегливість; була неможливою без взаємодопомоги, взаємовиручки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології. Харків : Ранок, 2002. 128 с.
2. Старченко В. Реалізуємо принцип інтеграції. *Дошкільне виховання*. 2009. № 7. С. 4–5.
3. Сучасне заняття в дошкільному закладі : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. В. Гавриш ; авт. кол.: Н. В. Гавриш, О. О. Ліннік, Н. В. Губанова. Луганськ : Альма-матер, 2007. 496 с.
4. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.

Андріана ЦЕМКО,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Людмила МОСКОВЧУК,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Загальновідомо, що здоров'я людини є однією із найвищих цінностей суспільства та складним феноменом глобального значення. Сьогодні одним із пріоритетних напрямів стратегії освітньої політики держави в галузі початкової освіти є збереження і зміцнення духовного, психічного, соціального та фізичного здоров'я учнів, формування у них цінності здоров'я, здорового способу життя, що можливо лише за умови розвитку їх здоров'язбережувальної компетентності. У Державному стандарті початкової освіти передбачено формування у дітей молодшого шкільного віку уміння «дбайливого ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя» [8, с. 93].

Проблемі здоров'язбереження учнів початкових присвятили свої дослідження Н. Бібик, А. Борисенко, І. Брехман, О. Ващенко, М. Гончаренко, О. Дубогай, І. Дубровіна, Ю Єфремова, А. Желан, Н. Кацур, С. Кондратюк, Л. Мазуренко, А. Маслоу, О. Московченко, В. Оржеховська, О. Савченко, С. Свириденко та ін.

Проте, згідно із результатами досліджень Інституту педіатрії, акушерства та гінекології АМН України в останні роки значно погіршився стан здоров'я дітей молодшого шкільного віку. Так, 70 % дітей, які готуються йти до школи, вже мають порушення стану здоров'я, а 30 % – хронічні захворювання; понад половина дітей цього віку мають розумову та фізичну працездатність, що не відповідає їхньому фізичному та психічному навантаженню в школі. Серед факторів, що сприяють зниженню рівня дитячого здоров'я, медики визначають значне навчальне навантаження, стресові ситуації, зниження рухової активності, нераціональне харчування, недотримання режиму дня тощо.

З вищезазначеного зрозуміло, що потрібно продовжувати працювати над розробкою ефективних методик формування здоров'язбережувальної компетентності молодшого школяра.

Визначимо зміст понять «компетентність», «здоров'я», «здоров'язбереження». «здоров'язбережувальна компетентність», «процес формування здоров'язбережувальної компетентності молодшого школяра».

У Концепції Нової української школи (2016) термін «компетентність» розглядається як «... динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [6, с. 12]. У Законі України «Про освіту» (2017) компетентність трактується як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [7].

У сучасній науці до визначення феномену «здоров'я» існує велика кількість підходів. Розкриємо поняття «здоров'я» як педагогічну категорію. Поділяємо погляди американського вченого Г. Сигериста про те, що «...здоровою ми можемо вважати людину, яка відрізняється гармонічним фізичним та інтелектуальним розвитком, добре адаптована до оточуючого її фізичного та соціального середовища. Вона повністю реалізує свої фізичні, розумові здібності, може пристосовуватися до змін у навколишній дійсності, якщо ці зміни не виходять за межі, норми, і робить свій внесок у благополуччя суспільства, сумірний зі своїми здібностями. Тому здоров'я не означає лише відсутність хвороб: це щось додаткове, це життєрадісне й охоче виконання обов'язків, що життя покладає на людину» [1, с. 32–33]. Ці уявлення про здоров'я стали основою визначення здоров'я у Преамбулі Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ): «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» [4, с. 6].

Отже, світова наука передбачає цілісний погляд на здоров'я як феномен, що інтегрує принаймні чотири його сфери: фізичну, психічну (розумову), соціальну (суспільну) і духовну. Всі ці складові є невід'ємними одна від одної, вони тісно взаємопов'язані і саме разом, у сукупності, визначають стан здоров'я людини.

Наближеним терміном до поняття «здоров'я» є термін «здоров'язбереження». На думку О. Ващенко [2], «здоров'язбереження не обмежується уявленням про зміцнення лише соматичного (тілесного) здоров'я учнів. Важливе значення надається збереженню психічного, духовного та соціального здоров'я дітей. Це вимагає створення у закладі освіти особливої комфортної атмосфери, яка б відкрила кожній дитині позитивний простір для особистісного зростання в інтелектуальній, духовній та соціальній сферах» [2, с. 15]

Також важливо з'ясувати сутність поняття «здоров'язбережувальна компетентність». У колективному дослідженні «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» [5] науковці Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина та інші розглядають поняття

«здоров'язбережувальна компетентність» як «властивості особистості, спрямовані на збереження власного фізичного, соціального, психічного й духовного здоров'я, а також здоров'я інших людей» [5]. Розвиваючи цю думку, Д. Воронін [3] зазначає, що «здоров'язбережувальна компетентність передбачає не тільки медичновалеологічну інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням. Формування спрямованості мислення на збереження й зміцнення здоров'я – невід'ємний компонент здоров'язбережувальної компетентності ...» [3, с. 28].

Отже, під формуванням здоров'язбережувальної компетентності молодшого школяра будемо розуміти процес набуття учнями початкових класів необхідних знань і вмінь, вироблення позитивного ставлення до здоров'я та формування на цій основі здоров'язбережувальних навичок і умінь, що сприяють їх соціальному, духовно-моральному, психічному та фізичному здоров'ю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булич Е.Г., Муравов І.В. Валеологія. Теоретичні основи валеології. Київ : ІЗММ, 1997. 224 с.
2. Ващенко О. М. Формування умінь і навичок здорового способу життя учнів 1–4 класів шкіл-інтернатів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2007. 21 с.
3. Воронін Д. Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Херсонський державний університет. Херсон, 2006. 221 с.
4. Всесвітня декларація зі здоров'язбереження. URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/258901/WHA51-1998-REC-1-rus.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 20.02.2023).
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І. та ін.; за ред. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
6. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 28.03.2023).
8. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.

Вікторія ШВЕЦЬ,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – Тетяна ОЛИНЕЦЬ,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

НАВЧАЛЬНІ ТЕКСТОВІ МАТЕРІАЛИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Входження України в світове співтовариство, нові процеси в різних сферах економіки, політики та культури робить особливо актуальною проблему міжкультурного спілкування. Постійний розвиток міжнародних контактів та зв'язків у політиці, економіці, культурі та в інших галузях обумовлює орієнтацію сучасної методики навчання іноземних мов на реальні умови комунікації. Міжкультурна соціальна компетентність розглядається як мета навчання, а процес навчання іноземних мов повинен бути направлений на подолання існуючих стереотипів, на виховання толерантності щодо представників інших культур. Відповідно до нових стандартів з іноземної мови в обов'язковий мінімум основних освітніх програм, окрім мовленнєвих вмінь, мовних знань, навиків, навчально-пізнавальних умінь, входять соціокультурні знання та вміння. Формування соціокультурної компетентності означає розширення обсягу лінгвокраїнознавчих та країнознавчих знань про країну, мова якої вивчається, її науку та культуру, історичні та сучасні реалії, суспільних діячів тощо [1]. Саме навчальні текстові матеріали є джерелом автентичної інформації і реалізації соціокультурних цілей у системі шкільної освіти.

Основна ціль навчання іноземної мови – використовувати її як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу – загострює особливу увагу до соціокультурного складника іншомовної комунікативної компетентності. Публікації Н. Бориско, Л. Зені, Л. Калініної, О. Локшиної, С. Ніколаєвої, О. Паршикової, О. Першукової, Т. Полонської, В. Редька, І. Самойлюкевич, О. Шаленка та інших науковців присвячено питанню компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов, в яких висвітлюються їхні погляди на цю проблему.

Метою статті є розглянути навчальні текстові матеріали як важливий засіб для формування та розвитку іншомовної соціокультурної компетентності молодших школярів.

Оволодіння молодшими школярами соціокультурною компетентністю передбачає засвоєння необхідного мінімуму соціокультурних знань, а також формування навичок і вмінь узгоджувати свою поведінку відповідно до цих знань. Термін «соціокультурна компетентність» є одним з найбільш вживаних у методичній літературі. Про це свідчить розмаїття різних підходів. У словнику методичних термінів подано визначення соціокультурної компетентності як «сукупності знань про країну, мова якої вивчається, національно-культурну специфіку соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови і здатність користуватися такими знаннями у процесі спілкування, дотримуючись звичаїв, правил поведінки, норм етикету, соціальних умов і стереотипів поведінки носіїв мови» [2].

У зв'язку з введенням соціокультурного компонента у навчання іноземних мов, гостро постає проблема автентичності мовного середовища, яка вирішується за допомогою застосування навчальних текстів автентичного характеру як одиниць спілкування, що демонструють зразки сучасної іноземної мови, перш за все усної, і деяких різновидів писемного мовлення в рамках побутової сфери спілкування, відібрані і схвалені носіями іноземної мови. Тексти супроводжуються великою кількістю ілюстрацій, в тому числі і сюжетних, що відображають побутові та культурні реалії країн, мова яких вивчається. У книгах для вчителя мають бути коментарі до тем, які допомагають ввести дітей в ситуацію, з акцентом на значущу для поданої ситуації культурологічну інформацію. Таким чином, поступово розширюється фонові культурна інформація про країни, мова яких вивчається. Під час ознайомлення з інформацією культурологічного та країнознавчого характеру учні засвоюють особливості іншої культури й, аналізуючи їх, вчать краще розуміти власну культуру [2].

Навчальний текстовий матеріал повинен володіти автентичними ознаками, що відповідає нормам, прийнятим носіями мови:

- культурологічна автентичність (*Royal Family, pound, double-decker, fish and chips, pudding, fast food, Christmas, Thanksgiving Day, Mr, Mrs, Miss, Sir etc.*);
- лексико-фразеологічна автентичність (*to find – to find out; to look – to look after; to wash – to wash up; to put – to put off*);

- граматична автентичність пов'язана з використанням в усній і письмовій мові властивих для цієї мови граматичних структур (*there+be, to be going to etc.*);

- реактивна автентичність (*Isn't she funny! Gosh! Bad luck! Yuk! Wow! Great! Terrible! Brilliant!*).

Продемонструймо елементи соціокультурного спрямування на прикладі завдань з підручника для початкової школи "Oxford heroes. Student's book. Oxford University Press":

- Read Daniel's advert. Would you like to be his penfriend? Why? Why not?

My name is Daniel and I am British. I want a penfriend. I am from Oxford. It's a fantastic town... [3, с. 12].

- Look at the photo of the Flinstones. What do you know about them? Read the text and check your answers to exercise 1 [3, с. 24].

- Complete the text with the correct form of *can, can't, must and mustn't*. Grafton Museum – information for visitors [3, с. 49].

- Play Pop quiz. Student A thinks of a singer and student B guesses who it is. *The singer is from Britain and he's got black hair. Is it Robby Williams? Yes, that's right* [3, с. 65].

- Read the text. Why does Mike like High school, a popular TV show? [3, с. 74].

Отже, навчальні текстові матеріали автентичного спрямування в початковій школі є тим підґрунтям, яке дає уявлення молодшому школяреві про країнознавчі та культурознавчі аспекти тієї країни, мова якої вивчається. Соціокультурний компонент в процесі вивчення іноземної мови містить в собі знання, які можуть стати в нагоді безпосередньо в ситуаціях реального іншомовного спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко І. Особливості соціокультурної компетенції студентів ВНЗ. Іншомовна комунікативна компетенція як важливий чинник в навчанні майбутніх фахівців. URL: <https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/zbirnyk.pdf> (дата звернення: 15.03.2023).

2. Басай Н. П. Особливості формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи у процесі навчання іноземних мов. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/709155/2/Basai.doc_\(2\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/709155/2/Basai.doc_(2).pdf) (дата звернення: 15.03.2023).

3. Benne R. R., Quintana J. Oxford heroes. Student's book. Oxford University Press. 2018. 107 p.

Ольга ШТЕФУРЯК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Ірина ДОРОЖ,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти

ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРАЦІ ТА ПОБУТУ В ПРОЦЕСІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Людина розвивається духовно й фізично тільки в праці. Без праці вона деградує. Освічені українці, всебічно розвинені, відповідальні громадяни і патріоти, здатні до ризику та інновацій, – ось хто поведе українську економіку вперед у XXI ст. (Концепція Нової української школи (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р.). Існує певне протиріччя, між потребою суспільства в технологічній освіті учнів і реальними можливостями його здійснення в діяльності освітніх закладів. На фоні означених проблем зростає актуальність технологічної освіти, особливо на початковій ланці освіти. Адже задеклароване основне завдання сучасної, оновленої початкової школи – переорієнтувати освітній процес на освоєння знань, умінь та ставлень, які потрібні сучасній людині для життя [2, с. 95].

Аналіз психолого-педагогічної, навчальної і методичної літератури, вивчення закордонного і вітчизняного досвіду, освітньої практики засвідчує брак засобів для забезпечення належного рівня технологічної освіти дітей. У працях науковців розглянуті концепції інноваційних змін освіти на засадах особистісно орієнтованого, розвивального, компетентнісного, культуротворчого підходів (І. Бех, Н. Бібік, О. Савченко, М. Стельмахович,); загальні аспекти технологічної освіти учнів (А. Макаренко, С. Русова, В. Струманський, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький); психолого-педагогічні аспекти цінності праці (І. Бех, Л. Божович, В. Бурдун, Л. Виготський, Д. Леонтьєв, В. М'ясищев, С. Рубінштейн) [1, с. 49].

Проаналізувавши та узагальнивши психолого-педагогічну, спеціальну та методичну літературу, вивчивши програми для закладів загальної середньої освіти, здійснивши спостереження за діяльністю учнів у процесі дослідження, ми виявили, що науковці не надають вагомого значення вихованню культури праці та побуту саме у молодших школярів як запоруки формування гармонійної та цілісної особистості, тому і питання вивчення шляхів виховання окресленої проблеми в процесі технологічної діяльності у

здобувачів початкової освіти розкрито неповною мірою і потребує подальшого вивчення.

Метою статті є розкрити можливі шляхи виховання культури праці та побуту в процесі технологічної діяльності у здобувачів початкової освіти для цілісного розвитку особистості дитини.

У результаті дослідження було встановлено, що завдання технологічної освіти зумовлені потребами існування, самоствердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Воно покликане забезпечити:

- психологічну готовність особистості до праці (бажання сумлінно та відповідально працювати, усвідомлення соціальної значущості праці як обов'язку і духовної потреби, бережливості щодо результатів праці та повага до технологічної діяльності);

- підготовку до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань, загальних основ виробничої діяльності, вироблення умінь і навичок, необхідних для технологічної діяльності, підготовка до свідомого вибору професії).

Психологічна підготовка школярів до праці. Важливий аспект психологічної підготовки підростаючого покоління до праці – формування у нього почуття самовідповідальності, розуміння необхідності самому піклуватися про себе. Як справедливо стверджує О. Вишневський, почуття самовідповідальності сприяє розвитку в характері людини таких необхідних для життя і діяльності рис, як підприємливість, ініціативність, творчість. Коли ці риси «стають характерними для більшості людей, то суспільство має шанс досягнути господарського успіху і добробуту» [5, с. 208].

Важливою в системі трудового виховання є праця з побутового самообслуговування. Учні ремонтують навчальне обладнання, підтримують порядок і чистоту в класах, шкільних майстернях, рекреаціях, на шкільному подвір'ї. Вони вчаться працювати й цінувати працю дорослих, руками яких зведено шкільну будівлю, виготовлено меблі й навчальне обладнання, у них розвивається бережливе ставлення до створеного.

Роботу із самообслуговування учні мають виконувати і вдома (прибирання ліжка, чищення одягу і взуття, допомога старшим у прибиранні квартири, у приготуванні їжі, в заготівлі дров та ін.).

Праця має бути цілеспрямованою, тобто учні повинні розуміти мету пропонованої роботи, знати, для чого вони її виконують, якими будуть її результати. Кожен учень повинен усвідомити, чого саме вимагають від нього. Неусвідомлена праця не сприяє формуванню потреби в ній, любові до неї. Працю учнів необхідно пов'язувати з їх навчальною роботою.

Виховна ефективність праці зростає за умови, що учні самі є її організаторами, а не лише виконавцями. Тому педагоги повинні залучати

школярів до пошуків об'єктів праці, її планування та організації колективу на її виконання. У такому разі вихованці будуть зацікавлені у своєчасності та якості виконання трудових завдань, у них формуватиметься ініціативність, самостійність і відповідальність [3, с. 58].

Праця має бути доступною. Непосильна праця породжує невпевненість учня у власних силах, небажання виконувати її. Якщо ж робота надто легка, не потребує певних зусиль, вона викликає зневажливе ставлення. Праця повинна ускладнюватися за методами її виконання і збільшуватися за обсягом у міру набуття школярем трудового досвіду. Учні слід привчати завершувати почату справу, особливо в початкових класах.

У технологічній освіті учнів важливе місце займає господарсько-побутова праця. Така діяльність дає можливість виховати в дітей охайність, бажання доглядати та підтримувати в чистоті власні речі. У дітей, які постійно беруть участь в господарсько-побутовій праці, як правило, сформовано дбайливе ставлення до речей, прагнення за власною ініціативою включатися у чергування, прибирати, допомогти друзям. Діти активно залучаються до різних видів господарсько-побутової праці, самостійно розподіляють обов'язки, вміють розпланувати послідовність роботи, критично оцінювати результати праці своєї та друзів.

У школі реалізація цієї теми здійснюється під час вивчення предмету «Дизайн і технології». Наприклад, у 2 класі в першому семестрі тема уроку «Сервіруємо стіл». У 3 класі вивчається тема «Як красиво скласти серветки. Королівська лілія». Ці уроки сприяють формуванню в дітей навичок самообслуговування, культури праці та побуту.

Освітня галузь «Технології» надає широкі можливості для виховання в школярів культури праці та побуту, наприклад, процес виконання творчих завдань (творчих проєктів), які можуть мати практичне застосування в повсякденному житті, вони можуть бути організованими у формі рольової гри, коли учні відтворюють весь процес виготовлення предметів, або надання послуг; також ігри змагального характеру, які спрямовані на формування рутинних побутових процесів праці.

Отже, аналізуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день цілеспрямованого процесу формування культури праці у навчальному процесі відбувається тільки відповідно до цілей навчання та виховання в навчальній розумовій праці, та одним із найефективніших шляхів формування культури праці та побуту в процесі навчальної діяльності є саме уроки дизайну і технологій. А культура праці особистості характеризує її ставлення до праці, морально-психологічну готовність до неї, інтелектуальні здібності та емоційно-вольові якості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башкір О. І. Теорія виховання: навч.-метод. посіб. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. 96 с.
2. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Вид. 2-ге, доопрац. і допов. Дрогобич, 2006. 326 с.
3. Гуцан Л. А., Морін О. Л., Охріменко З. В. Виховуємо у праці : метод. посіб. Київ, 2019. 92 с.
4. Гуцан Л. А., Гриценко Л. І., Морін О. Л., Охріменко З. В. Трудове виховання молодших школярів в умовах реформування початкової освіти : монографія. Київ, 2019. 152 с.
5. Гуцан Л. А., Морін О. Л., Охріменко З. В. Форми і методи трудового виховання учнів початкових класів : метод. реком. Київ, 2019. 80 с.

Ольга ШУЛЕПКО,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – **Олеся МАРТИНА,**

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті, окреслюючи перспективи подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу, наголошує на тому, що “освіта сприяє формуванню високої мовної культури та мовної компетентності громадян, поваги до державної мови”. Відтак, особливої значущості набуває робота, спрямована на формування культури українського мовлення, починаючи з початкової ланки загальноосвітньої школи, оскільки набуті в молодшому шкільному віці лінгвістичні знання та мовленнєві вміння стають підґрунтям комунікативної досконалості та нормативності мовлення.

Різні аспекти формування мовленнєвої культури школярів відбито в працях сучасних дослідників, зокрема питання мовленнєвої особистості (М. Вашуленко, Є. Голобородько, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Л. Мамчур, Л. Паламар, Г. Сагач); взаємодії мови та світу людини, мовної гармонізації свідомості, мови як поліфункційного духовного явища (Ю. Жадько, В. Жадько, І. Левяш, О. Федик та ін.); мовленнєвої культури в системі культури особистості (Л. Мацько, Т. Окунович, Н. Пентиліук).

Формування комунікативно-мовленнєвих умінь – одна з основних проблем сучасної методики навчання мови, оскільки відсутність належної кореляції між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями позначається на кількісних і якісних характеристиках мовлення, породжує різного типу мовленнєві помилки й недоліки, суттєво впливає на культуру усного і писемного мовлення. З метою запобігання їм, окрім опанування теорії мови, школярів необхідно вчити орієнтуватися в конкретній мовленнєвій ситуації, відповідно до цього добирати зміст та мовні засоби для вираження думки, володіти правилами мовленнєвої поведінки в різних умовах спілкування.

Мовленнєва культура є важливим чинником успішної професійної діяльності, надає особі впевненості в собі, у своїй здатності переконувати людей та формує мовленнєву особистість. Мовленнєва особистість - це людина, яку розглядаємо з точки зору її готовності виконувати мовленнєві дії. Мовленнєва особистість характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона може її використовувати [1, с. 17].

Культура мовлення як складова загальної культури є одним із найважливіших показників цивілізованості, суспільства. Як слушно зазначає Л. Мацько, культура мовлення залежить від кожного мовця, від того, яку він створює навколо себе вербальну комунікативну ситуацію, мовну ауру, що формує мовний смак чи несмак [4, с. 13].

Для повноцінного формування особистості необхідне забезпечення цілісного освітнього процесу в усіх ланках навчальної системи.

Основне завдання шкільного курсу української мови полягає у формуванні культури мовлення учнів, тобто в забезпеченні вміння змістовно грамотно (на всіх виучуваних рівнях – фонетичному, лексичному, слово-творчому, граматичному, правописному та стилістичному) обмінюватися думками. Обов'язок вчителя-словесника навчити дітей вільно володіти мовою, що функціонує в двох формах – усній і писемній. Піднесення культури усного і писемного мовлення є однією з найактуальніших проблем, що постає перед школою [3, с. 16].

Серед основних завдань сучасної школи, які потребують реалізації, важливе місце займає формування культури мовлення молодших школярів. Учень початкової школи виступає суб'єктом учіння і обов'язково вступає в міжособистісне спілкування з учителем, однокласниками, іншими людьми. Таким чином, у результаті їхньої взаємодії відбувається різнобічний інформаційний обмін знаннями, вміннями і навичками, моральними цінностями, мотивами та інтересами, зрештою, досвідом спілкування, а також – взаємний психічний вплив» [1, с. 18].

Формування культури мовлення не можливе без розвитку зв'язного мовлення, що передбачає опанування молодшими школярами норм літературної мови, збагачення словника дітей синонімами, образними словами, засвоєння граматичного ладу української мови.

У системі уроків з української мови учням дається загальне уявлення про спілкування, види мовленнєвої діяльності. Звертається увага на відмінності між мовою та мовленням, наголошується, що мовлення – це спілкування за допомогою мовних засобів, які сприймаються на слух чи за допомогою писемних текстів.

Варто звернути увагу учнів на те, що говорить народна мудрість про правила спілкування. Для цього слід запропонувати на пам'ять «вузлик» народних повчань: *Ввічливість є мовою, якою може говорити німий та яку почує і зрозуміє глухий, Від гарних слів язик не відсохне. Від меча рана загойться, а від лихого слова - ніколи. Добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не ввійдеш. Мовчи, язичку, дістанеш паляничку. Холодним словом серце не запалиш. Ввічливість нічого не коштує, але все купує* тощо.

Для кращого запам'ятовування прислів'їв і приказок можна практикувати на кожному уроці української мови «хвилинки народної мудрості», під час яких молодші школярі пояснюють зміст народних повчань і дають власні коментарі. Таким чином формується духовний світ учнів і збагачується їх словниковий запас [3, с. 16].

Прямим продовженням історичних традицій минулого є тексти віршів та оповідань для дітей сучасних дитячих письменників. Утверджуючи гуманістичні ідеали сьогодення, ці твори порушують проблеми морального, етичного, естетичного розвитку особистості. Методично правильно організований процес їх сприймання та розуміння сприяє не тільки формуванню в молодших школярів комунікативних умінь, а й трансформації змістової інформації у власні свідомі моральні переконання» [2, с. 11].

Для формування культури українського мовлення учнів початкових класів важливе значення має лексичне багатство мови. Збагачення словника учня – одне з головних завдань навчання мови, умова успішного розвитку мовлення і засвоєння знань та умінь. На уроках української мови реалізується складна система збагачення й активізації нових слів – як спеціальних, так і загальноновживаних. Ця система, зазвичай, називається словниковою роботою і розглядається як складова частина системи розвитку мовлення учнів. Цілеспрямованими матеріалами та завданнями з лексики насичені майже всі вправи з української мови: на синоніми, антоніми, омоніми, на вживання слів в окремих комунікативних ситуаціях. Лексична робота проводиться переважно практично [3, с. 10].

Таким чином, мовленнєва культура є невід'ємною часткою духовної культури особистості й органічно пов'язана з усіма іншими її складовими. Формування культури мовлення молодших школярів становить цілісний упорядкований процес, який характеризують зміст, принципи, засоби, методи і прийоми навчання. Це органічне поєднання системи стилістичної роботи з вивченням лексики, морфології й синтаксису, комплексний підхід до формування мовленнєвих умінь і навичок учнів початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер В.І. Роль внутрішніх механізмів мовлення у формуванні загально-мовленнєвої культури молодших школярів // Педагогіка і психологія. 2016. № 4. С. 48-55.
2. Буденкевич Ю.С. Поради батькам: як працювати над словом в молодшому шкільному віці // Початкова школа. 2015. №10. С. 11-13.
3. Мацько Л.І. Культура мови // Початкова школа. 2015. №3. С. 28-30.
4. Сиротинко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків : Видавнича група «Основа», 2016. 78 с.

Тетяна ЮРЧУК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Інна ЛЕБІДЬ,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Упровадження компетентнісного підходу обумовлено загально-європейською і світовою тенденцією інтеграції і глобалізації; необхідністю гармонізації європейської системи освіти; зміною освітньої парадигми, що відбувається останніми десятиліттями.

Завдання реалізації компетентнісного підходу відображені у нормативних документах про освіту: Державному стандарті базової початкової загальної освіти (2018), Концепції Нової української школи, Типовій програмі під редакцією О.Я Савченко, Типовій програмі під редакцією Р. Б. Шияна, які розроблено на засадах компетентнісного підходу [1, с. 1].

Основні підходи щодо формування ключових компетентностей, сутність і структуру цього поняття, принципи формування у дітей різних

вікових категорій визначено у працях О. Колонькової, В. Маршицької, О. Пруцакової, Н. Пустовіт, Л. Руденко, С. Шмалей, А. Макоєдова, Н. Казакова, Л. Чопенко, Ю. Шаронова, Д. Єрмакова.

Початкова ланка освіти є фундаментом шкільного навчання, адже це час, коли учень засвоює нові соціальні ролі й вже здатний до самостійної керованої діяльності, рефлексії, розв'язання життєвих проблем, встановлення соціальних контактів, вироблення нових особистісних стратегій життєдіяльності.

Оскільки провідною діяльністю учнів молодшого шкільного віку є навчальна, формування їх життєвих компетентностей відбувається насамперед в освітньому процесі. Будь-який шкільний предмет посідає особливе місце у навчанні та розвитку молодшого школяра, може надати знання про світобудову, розставити акценти на смислових та світоглядних аспектах, допомогти знайти ціннісні орієнтири. Тому будь-яка шкільна дисципліна може стати дієвим засобом різнобічного розвитку особистості учня, формування його ключових компетентностей.

На сучасному етапі розвитку освітньої системи України питання глибокого розуміння молодшими школярами своєї ідентичності через вільне володіння рідною мовою, розвиток математичних навиків, набуття екологічних знань, соціальної компетентності набуває особливої актуальності, оскільки вони пов'язані з формуванням різносторонньої, активної, творчої, компетентної особистості.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання завдань, які мають спільність в програмах. Наведемо завдання, визначені у типовій програмі, яку розробив колектив під керівництвом О. Савченко: виховання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, читання, дитячої книжки, формування пізнавального інтересу до рідного слова, прагнення вдосконалювати своє мовлення; розвиток мислення, мовлення, уяви, пізнавальних і літературно-творчих здібностей школярів; формування повноцінних навичок читання і письма, уміння брати участь у діалозі, інсценізаціях, створювати короткі усні й письмові монологічні висловлення; формування вмінь працювати з різними видами та джерелами інформації тощо [2].

Відповідно поставлених завдань виокремлено змістові лінії «Взаємодіємо усно», «Взаємодіємо письмово», «Читаємо», «Досліджуємо природу», «Театралізуємо» [8].

Враховуючи мету та завдання мовно-літературної галузі, слід зауважити, що на уроках української мови та літературного читання для формування компетентності володіння рідною мовою молодших школярів важливо дотримуватися текстоцентричного підходу, що передбачає вивчення

мови на текстовій основі. Робота над художнім текстом, його аналіз, виконання вправ з української мови лексичного, орфографічного, орфоепічного спрямування дозволяє розвивати компоненти комунікативно-мовленнєвої та лінгвістичної спрямованості, що розширює словниковий склад молодшого школяра та дозволяє розвивати компоненти компетентності володіння рідною мовою [4, с. 6].

Отже, на формування ключових компетентностей, в першу чергу, спрямоване навчання молодших школярів в ЗЗСО. Спеціально організоване навчальне середовище в початковій школі не тільки створює умови реалізації потенціалу учнів молодшого шкільного віку, але й сприяє накопиченню знань про природу та закони її перетворення, збагачує практичний досвід, формує вміння та навички майбутньої життєдіяльності.

Актуальність застосування компетентнісного підходу в початковій освіті визначається потребою формування компетентностей особистості, її сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей, навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації.

У наш час ЗЗСО мають готувати не лише носія знань, а й творчу особистість, яка здатна використовувати здобуті знання для конкурентоспроможної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя, тобто формувати компетентну особистість, складовою якої є інноваційність.

Варто розвивати ключові компетентності молодших школярів і в позаурочній діяльності, залучаючи учнів молодшого шкільного віку до участі в шкільних гуртках та секціях.

Таким чином, в умовах мінливого сьогодення перед початковою освітою постає складне завдання, яке полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти [3]

Важливими для формування особистої позиції молодшого школяра є громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, вміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України,

дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя [2].

Ефективним середовищем для набуття соціальної компетентності є родина, сім'я, оскільки перші уроки соціалізації дитина набуває саме там. Розвиток молодшого школяра відбувається в його взаємодії з рідними людьми, у побутовій діяльності, у процесі відпочинку та дозвілля. Успішність цього процесу залежить від створення відповідного розвивального середовища в родині, організації доброзичливого комунікативного простору сім'ї, готовності близьких людей включитися у спільну діяльність, підтримати творчі прагнення дитини, організувати комфортну взаємодію із соціумом.

За визначенням О. Пометун, соціальна компетентність школяра – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, умінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно діяти, або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у діяльності [5].

В. Ромек визначає соціальну компетентність як результат особливого стилю впевненої поведінки, за якої навички впевненості автоматизовані та дають можливість швидко змінювати стратегію і плани поведінки з урахуванням широкого (соціальні норми та умови) та вузького (особливості соціальної поведінки) контексту [6].

Родина покликана створити умови для формування соціального потенціалу дитини шляхом розвитку соціальної компетентності, формувати соціально компетентну особистість, яка здатна використовувати свої знання на практиці у повсякденному житті. Але слід зазначити, що вміння виявляти конструктивну соціальну компетентність потребує впорядкованого соціально-педагогічного простору. Можливість та необхідність соціально-педагогічного супроводу розвитку учнів визначається довготривалим залученням дитини до освітнього простору, перебуванням у відповідних виховних умовах.

В сім'ї соціальна компетентність розвивається найефективніше, адже соціалізація дітей в родині включає усвідомлене засвоєння норм і способів соціального життя, способів взаємодії з матеріальною і духовною культурою, адаптацію до соціуму, а також у процесі взаємодії з батьками, іншими дорослими членами родини, братами і сестрами; власного соціального досвіду, ціннісних орієнтацій, стилю життя [7].

Виходячи з визначення виховання, можна стверджувати: виховання дітей у сім'ї – це цілеспрямована взаємодія батьків з дітьми, самих дітей один з одним. Тому саме в такій особистісній взаємодії відбувається формування мотиваційно-ціннісної системи особистості дитини, передача дітям

соціального значущих норм і засобів поведінки. Питання сімейного виховання тісно пов'язане з науковим обґрунтуванням терміну «сімейна соціалізація».

Науковці виділяють п'ять аспектів соціалізації: формування знань про людину, суспільство, про себе; вироблення навиків практичної діяльності; вироблення норм, позицій; вироблення ціннісних орієнтацій; включення у практичну діяльність [7].

Спільна робота дорослого і дитини має бути цікавою, особливою, такою, яку дитина запам'ятає надовго, оскільки спілкування - це процес двосторонній, важливий як для дитини, так і для дорослого задля обміну духовними цінностями, думками, традиціями.

Природним є те, що члени родини найбільш активно спілкуються в часи дозвілля. Спільне дозвілля в колі родини – це особлива емоційна атмосфера спілкування дорослих і дітей. Дякуючи організованому сімейному дозвіллю, в домі встановлюється сприятливий психологічний клімат, збагачується духовний світ, формуються естетичні почуття, стимулюється розвиток здібностей, інтелекту, активізується пізнавальна і трудова діяльність дитини.

Традиція спланованого дозвілля дає можливість разом з дітьми займатися спортом, малюванням, колекціонуванням, комп'ютерними чи спортивними, інтелектуальними іграми, майструванням моделей, виробу з природного матеріалу, суспільно корисною працею, читанням цікавих книжок, переглядом мультфільмів, відвідуванням театрів, музеїв, виставкових залів, турпоходи і прогулянки всією родиною на природу, що сприяє формуванню у дітей молодшого шкільного віку соціальної компетентності.

Таким чином, необхідно визнати, що виховання дитини в сім'ї є провідним шляхом соціалізації і визначається як модель сім'ї, що включає всі структурні та соціокультурні компоненти, так і компоненти сімейного виховання, до яких відносили цілепокладання, систему сімейних цінностей та їх поєднання із загальнолюдськими і національними; реалізацію як традиційних, історично унормованих форм, засобів, прийомів і методів виховання, так і сучасних, зокрема: особистісно-гуманістичний підхід; вплив на сім'ю і сімейне виховання глобалізаційних і комунікаційних процесів.

У контексті соціалізації, результативність сімейного виховання буде визначатися тим, наскільки учні початкової школи самостійно володіють досвідом людського життя і здатні приймати зміни, що відбуваються в процесі розвитку світової цивілізації.

Таким чином, ще одним із шляхів формування ключових компетентностей учнів початкових класів слід визначити життєдіяльність у сім'ї, родині.

Найефективнішими шляхами формування ключових компетентностей слід визначити навчання в ЗЗСО, співпраця дорослого і дітей молодшого шкільного віку в родині, а головними інституціями формування ключових компетентностей молодшого школяра виступають заклади освіти та сім'я. Всі вищезазначені шляхи формування ключових компетентностей учнів початкової школи взаємопов'язані між собою і лише у своїй системній комплексності дають ефективний результат.

На основі аналізу стану теоретичного обґрунтування проблеми формування ключових компетентностей учнів молодшого шкільного віку встановлено, що компетентнісний підхід сьогодні є стратегічним вектором розвитку України на шляху модернізації освіти у відповідності з сучасними суспільними запитами і викликами, оскільки саме набуття життєво важливих компетентностей може дати молоді змогу орієнтуватись у соціальних проблемах, постійно зростаючому інформаційному просторі, швидкоплинних змінах ринку праці, подальшому самовдосконаленні впродовж життя. Такий підхід сприяє системному осучасненню освітнього процесу та його зорієнтованості на дієву результативність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти від 21 лютого 2018 року No 87 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

2. Закон України Про освіту (Прийняття від 05.09.2017. Набрання чинності 28.09.2017 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

3. Жестерьев С. Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу в позашкільних закладах .С. Жестерьев : Рідна школа. 2006. No 8. С. 15–17.

4. Ницета В. А. Життєва компетентність особистості: до питання створення функціональної моделі // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. за ред. Т. І. Сущенко. Запоріжжя, 2008. Вип. 51, С. 257–269.

5. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з сучасної педагогічної науки. Вісник програм шкільних обмінів. 2005. No 23. С. 18–20.

6. Ромек В. Впевненість у собі : етичний аспект. Журнал практичного психолога. 1999. No 9.

7. Сучасна українська сім'я : медикосоціальні аспекти : [монографія]. В.М. Лісовий, І. М. Шурма, В. О. Коробчинський та ін. Харків, 2009. 208 с.

8. Типова освітня програма за ред. Р.Б. Шияна [Електронний ресурс]. URL: <http://nus.org.ua/news/opublikuvaly-typovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/>.

Анна ЯРЕМІЙ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Науковий керівник – **Леся ГАЛАМАНЖУК**
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик дошкільної освіти

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Сучасний стан здоров'я дітей у дошкільний період відрізняється від необхідного. У зв'язку з такою негативною ситуацією актуалізується питання про виявлення її обставин та перегляду підходів, шляхів і способів усунення.

Одним із дієвих дослідники [1; 6] розглядають упровадження технологій здоров'яформувального фізичного виховання. Технологічний підхід у педагогіці розглядається як точне керування освітнім процесом та гарантоване досягнення визначених навчальних цілей. При цьому, певної науково-практичної цінності набуває твердження про те, що будь-яка технологія повинна виходити зі стратегічних завдань сучасної освіти, а саме підвищувати дієвість педагогічного процесу в аспекті створення сприятливих умов для розвитку дитини та формування її здоров'я на високому рівні [2]. Крім цього пропонується, щоби педагогічний персонал одержував необхідні знання й уміння, а також здійснювалася співпраця спорткомітету та вихователів. Передусім це стосується проведення фізкультурних свят, змагань, естафет.

Що стосується здоров'яформувального фізичне виховання, то його необхідно розглядати як пов'язаний між собою комплекс засобів, методів, форм, що враховує зовнішні й внутрішні чинники, що визначають умови забезпечення здоров'я дітей. Процес обов'язково передбачає актуалізацію мотивації дитини до фізичної активності, засвоєння спеціальних знань і практичних умінь щодо стану здоров'я, його зміцнення, а також підвищення фізичної підготовленості й функціональних можливостей.

Водночас необхідно враховувати, що у випадку вирішення завдання з формування навичок здорового способу життя, як одного з провідних елементів здоров'язбережувальної технології, необхідно враховувати пріоритети оздоровчої діяльності. Передусім це стосується культивування усвідомленого ставлення дитини до власного здоров'я (фізичного, психічного, соціального) як єдиного цілого, покращення

адаптаційних можливостей організму. Важливим є також формування довільної регуляції життєвих функцій організму, розвитку творчої уяви, виховання здатності до самосприйняття будови власного тіла у можливих для нього формах, формування дітям навичок взаємодопомоги у відповідних ситуаціях та основ самокорекції [3, с. 11]. Не зайвим є активізація і розвиток пізнавальних інтересів дитини щодо свого організму, створення валеологічних уявлень, розвиток емоційного співчуття іншим, а також упровадження засвоєних знань про здоровий спосіб життя у повсякденне життя. Зазначається [4; 5] також, що не менш важливим є розгляд основ здорового способу життя дітей дошкільного віку з позиції наявності знань й уявлень про елементи цього поняття, а саме які передбачають дотримання режиму дня, здійснення гігієнічних процедур, фізичної активності, а також умінням реалізовувати їх у побуті повсякденно зручними для себе способами; передусім це стосується чищення зубів, миття рук, виконання ранкової гімнастики.

Водночас, дослідники [1; 6; 7] наголошують на необхідності кількісно визначати сформованість навичок здорового способу життя дошкільників. Узагальнюючи пропозиції виокремили елементи кількісної оцінки сформованості у дітей навичок здорового способу життя, але починаючи зі старшої групи. Доцільно використовувати такі критерії: уявлення дитини про здоров'я як про стан людини і вплив довкілля на нього; взаємозв'язок здоров'я і способу життя (наявність знань про корисні і шкідливі звички, ставлення до останніх); практична участь в оздоровчих і загартувальних процедурах.

Крім цього, можна користуватися такою градацією: низький, середній та високий рівні. Показниками рівнів будуть: для низького рівня – наявність у дитини несистемні уявлення про поняття «здоров'я» як стан людини; дитина не пов'язує стан здоров'я зі станом довкілля; не ставиться негативно до шкідливих звичок; неспроможна описати корисні звички, тобто потребує навідних питань; немає бажання приймати участі в руховій діяльності, що використовує фізичні вправи для вирішення завдання оздоровчого змісту. Середній рівень характеризується тим, що дитина відзначається приблизним уявленням про поняття «здоров'я», пов'язує його зі станом людини, має часткову уяву про шкідливі звички, перелічує корисні звички, за допомогою вихователя виявляє зв'язок між здоров'ям і довкіллям, розрізняє шкідливі та корисні звички, при наданні навідних питань зазначає умови здорового способу життя, бере участь в руховій діяльності оздоровчого змісту. Для високого рівня характерним є: чітке уявлення дитини про здоров'я, зв'язок його зі станом людини і

довкіллям; негативне ставлення до шкідливих та знання корисних звичок; наявність розуміння про вплив таких звичок на стан здоров'я; налаштованість на здоровий спосіб життя, дотримання правил гігієни, охайність, участь із задоволенням у оздоровчих і загартовувальних заходах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гординська І. М. Ефективні шляхи покращення фізичного стану старших дошкільників : дипломний проект магістра. 012 Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені І. Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2018. 89 с.

2. Єдинак Г. А., Галаманжук Л. Л. Стан розвитку функціональних можливостей і фізичних якостей у дітей дошкільного віку на сучасному етапі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»*. 2017. Випуск 5К (86)17. С. 117–121.

3. Кошель А. П. Здоров'язбережувальні технології в закладах дошкільної освіти : навч.-метод. посібник. Чернігів : ФОП Баликіна В., 2017. 88 с.

4. Кулик Н. А. Корекція фізичного стану дошкільників 5–6 років з використанням елементів легкої атлетики : монографія. Суми : ФОП Цьома С.П., 2021. 248 с.

5. Основи здорового способу життя у дітей дошкільного віку. URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%AF+%D0%9A%D0%86%D0%92&aqs=chrome..69i57j0i22i30.2568j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

5. Пангелова Н. Є. Теоретико-методичні засади формування гармонійно розвиненої особистості дитини дошкільного віку в процесі фізичного виховання : автореф. дис... д-ра наук з фіз. виховання та спорту. 24.00.02 НУФВіСУ. Київ, 2014. 39 с.

6. Резніченко Л. М. Формування здорового способу життя у дітей старшого дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-zdorovogo-sposobu-zitta-u-ditej-starsogo-doskilnogo-viku-115401.html>

7. Galamanzhuk, L., Smolianko, Y., Hudyma, N., Balatska, L., Mytskan, T., Mysiv, V., Marchuk, V. (2022). Performance of hand movements by 3-5-year-old girls with different handedness. *Teoria ta Metodika Fizicnogo Vihovanna*, 22(5), 551-563. doi: 10.17309/tmfv.2022.4.14

Анна ЯРОШЕНКО,
здобувачка 4 курсу спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Іноземна мова є важливим засобом міжкультурного спілкування, вона сприяє вербальному порозумінню громадян різних країн, забезпечує такий рівень їхнього культурного розвитку, який дозволяє вільно орієнтуватись і комфортно почуватись у країні, мова якої вивчається. У зв'язку з цим актуальною стає позиція, за якої здатність зрозуміти представника іншої культури залежить не тільки від коректного використання мовних одиниць, але й від особливих умінь розуміти норми його культури, у тому числі мовленнєвої поведінки у різноманітних ситуаціях спілкування.

Необхідність формування комунікативної компетентності учнів зумовлено реалізацією не тільки відповідно оновленого змісту освіти, але й адекватних методів і технологій навчання. Найбільш ефективними шляхами реалізації комунікативного підходу є застосування інтерактивних методів навчання. Системне використання інтерактивних методів є актуальним для сучасної освіти, та виступає ґрунтовною складовою у формуванні компетентної особистості учня як громадянина демократичного суспільства.

Мета статті – розповісти про розвиток комунікативних компетентностей учнів на уроках англійської мови з використанням інноваційних технологій.

Основною метою навчання іноземної мови є формування в учнів комунікативної компетенції, що означає оволодіння мовою як засобом між культурного спілкування, розвиток умінь використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу.

Ця мета передбачає досягнення школярами такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для здійснення спілкування в усній (говоріння, аудіювання) та писемній (читання, письмо) формах у межах визначених комунікативних сфер, тематики ситуативного мовлення та на основі вивченого мовного і мовленнєвого матеріалу

Комунікативна компетенція складається з кількох видів:

- мовної (лінгвістичної) компетенції, яка забезпечує оволодіння учнями мовним матеріалом з метою використання його в усному і писемному мовленні;

- мовленнєвої компетенції, яка пов'язана з формуванням в учнів умінь і навичок спілкуватися в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні (монолог, діалог), читанні, письмі;

- соціокультурної компетенції, яка передбачає засвоєння учнями знань соціокультурних особливостей країни, мова якої вивчається, культурних цінностей та морально-етичних норм свого та інших народів, а також формування умінь їх використовувати у практичній діяльності;

- соціолінгвістичної компетенції, яка забезпечує формування умінь користуватися у процесі спілкування мовленнєвими реаліями (зразками), особливими правилами мовленнєвої поведінки, характерними для країни, мова якої вивчається;

- загальнонавчальних компетенцій, що сприяють оволодінню учнями стратегіями мовленнєвої діяльності, спрямованої на розв'язання навчальних завдань і життєвих проблем.

Кожний етап навчання (початкова школа, основна школа, старша школа) характеризується не тільки різною тематикою і обсягом навчального матеріалу для навчання спілкування, але й різноманітними методами, формами і видами навчальної діяльності відповідно до рівня розвитку учнів, їхніх інтересів, досвіду. У зв'язку з цим кожний етап повинен мати свої цілі і завдання.

Особливе місце у розвитку комунікативної компетентності особистості відіграє використання проектних технологій, оскільки це має вплив на успішність порозуміння між людьми, уміння спілкуватися і налагоджувати стосунки. На уроках використовую віршований та пісенний матеріал. Адже численні повторення простих рядків віршів або пісень, на мою думку, є дуже корисними для тренування вимови, запам'ятовування певних лексичних одиниць, найпростіших граматичних конструкцій. Це подобається дітям та добре запам'ятовується.

Застосовую і різні види ігор для вивчення нового матеріалу, і для контролю знань, і для розвитку навичок говоріння. Для учнів старших класів вважаю доцільним використовувати такі рольові ігри: "In the Supermarket", "We ather Reporter", "In the Library", "At the Airport", "An Interview" та граматичні ігри. Такий різновид ігор сприяє поглибленню інтересу до вивчення іноземної мови, розвиває в них навички спілкування, розширює словниковий запас та лінгвістичну ерудицію.

Отже, процес навчання іноземної мови – не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову учня. Він потребує напруженої розумової

роботи дитини та її власної активної участі в процесі. Тому використання інтерактивних форм роботи під час вивчення іноземної мови є чудовим інструментом для вдосконалення мовленнєвих навичок, розвитку креативності, а також підвищення соціальної адаптації учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко О. Формування інформаційно-комунікаційної компетенції шляхом впровадження інноваційних технологій на уроках англійської мови. URL: <https://urok.osvita.ua/materials/english/formuvanna-informacijno-komunikacijnoi-kompetencii-slahom-vprovadzenna-innovacijnih-tehnologij-na-urokah-anglijskoi-movi>

2. Книш А. Розвиток комунікативної компетенції учнів на уроках англійської мови з використанням інноваційних технологій. URL: <https://naurok.com.ua/naukova-stattya-do-temi-rozvitok-komunikativno-kompenci-uchniv-na-urokah-angliysko-movi-z-vikoristannyam-innovacijnih-tehnologiy-271602.html>

3. Колісник О. Формування комунікативної компетентності засобами інтерактивних технологій на уроках іноземної мови. URL: <https://genezum.org/library/formuvannya-komunikativnoi-kompetentnostizasobamy-interaktyvnyh-tehnologiy-na-urokah-inozemnoi-movy>

Наукове видання

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

**студентів і магістрантів педагогічного факультету
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка**

Випуск XIX

Редакційна колегія:

Бахмат Н.В., доктор педагогічних наук, професор;

Гудима Н.В., кандидат філологічних наук, доцент;

Демчик К.І., кандидат педагогічних наук, старший викладач;

Ковальчук О. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач.

Відповідальний секретар:

Бахмат Н.В., доктор педагогічних наук, професор

*За достовірність фактів, дат, назв та ін. відповідають автори статей.
Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.*

Підписано до друку --.--.2023 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Ум.друк. арк. --,--. Тираж --. Зам. ---

Видавець Ковальчук О.В.

32315, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,
вул. Васильєва, 13, корп. А, 37.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7057 від 25.05.2020 р.